GERARDI IOHANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ *SIVE* PARTITIONVM ORATORIARVM.

Libri V.

Ex decreto Illustr: ac Pot. HOLLANDIÆ, & WESTFRISIÆ DD. ORDINUM *in usum Scholarum ejusdem Provinciæ excusi.*

OXONIÆ,
Excudebat H: HALL, Academiæ Typographus, impensis JOS. GODWIN. 1655.

Perillustri viro,

BENJAMINO AUBERIO MAURERIO FONTIDANGEO,

Christianissimo Regis in sanctiore consistorio Consiliario,

Et ejusdem in fœderata Belgica Legato,

Illustrissime Domine,

TSI præsentem Galliarum, & fœderatæ Belgicæ statum cogitanti, non difficile esset conjicere, quantopere, si unquam nunc publica te negotia distinerent fiducia nihilominus fuit compellandi tui, atque id non aliâ de causâ, quàm ut Rhetorices hos libellos quinq; tibi de manu in manum traderem. Parùm id verecundè à me factum esse, dixerit aliquis: sed tamen multa erant, quæ ad illud impellerent. Nam obversabatur animo primùm singularis planè,

ac prope divina, in tanta dignitate humanitas tua. Simul occurrebat, te, magni Mæcenatis exemplo, literatos non minùs, quàm literas solitum amare, virum utique exquisitissimæ doctrinæ succo non leviter modò tinctum, sed penitus imbutum. Neq; olim, duntaxat hic ardor tuus, sed nunc etiam occupationes gravissimas elegantissimè diffindis Palladis ac Musarum sacris. In mentem quoque veniebat, eo in studiorum genere versari hunc laborem meum, quo cives tui fortissima Gallorum natio, ab omni prope gentis memoriâ, commendari non minùs, quàm armis, solet. Memineram enim ab antiquo illo Catone * proditum esse, *pleramque Galliam duas res industriosissimè persecutam, rem militarem, & arguté loqui.* Sciebam, urbem, terrarum olim dominam, Gallos dicendi magistros habuisse: atque hujus etiam gentis fuisse L. Plotium illum, qui, extremis L. Crassi temporibus, primus dicendi artem Romæ intulit: idque magno concursu, quòd studiosissimus quisque apud eum exerceretur, teste ad M. Titinnium Cicerone *.

Offerebant

Apud Sosipatrum l. 2. ex Originum libris. Ac puto eodem respexerit B. Hieronym. advers. Vigilantium, cùm ait: Sola Gallia monstra nō habuit; sed viris semper fortissimis & eloquentissimis, abundavit. Atq; idem epist. ad Rusticū laudat ubertatem Gallici nitorēque sermonis.

* *Hieron. in Chron.*

* *apud Sueto, de claris Rhetor.*

Offerebant ſe etiam, tum Narbonenſis * Votienus, magni ſub Auguſto nominis Rhetor, quem poſtea à Tiberio in Baleares fuiſſe inſulas relegatum, Tacitus * auctor eſt: tum illi, qui ſub Nerone floruerunt, Domitius Afer Nemauſenſis, Clodius Quirinalis Arelatenſis, L. Statius Urſulus Toloſanus. Et quis enumerat omnes Galliæ Rhetores, atque Oratores; præſertim ſi ad poſteriora etiam tempora deveniendum ſit; quorum multos referunt Burdigalenſis Auſonius, ac B. Hieronymus. Ad hæc cogitabam, à veteri gloriâ non deſciviſſe Galliam tuam, an qua, & hæc & patrum ætas, tot excellentes in arte noſtrà viros protulerit, quorum nomina tabulis æternitatis Fama inſcripſit. Omnes illos dicere ſi velim, non patietur ingens numerus: & ſi poſſim, negotia tua vetabunt. Unum tamen præterire non ſinit præſens inſtituti ratio. Eſt is, vir ſummus, JACOBUS AUBERIUS, patruus tuus qui primùm magnâ cum eloquentiæ laude in ſupremâ Pariſienſium curiâ advocatus vixit: ac poſtea virtutis & honoris ergò præturæ urbanæ

*Martialis lib. 8. & Hieron. in Chron.

* lib. 4. Annal.

næ præfectus fuit atque in eâ ita se gessit, ut ob singulares animi dotes admirationi esset omnibus: unde & hoc inter alia virtutis suæ pretium tulit, quòd rex ipse HENRICUS II. rarâ ejus prudentiâ, & Nestoreâ facundiâ motus, miserit eum ad regem Britanniæ legatum. Quâ in dignitate, regis sui, civiumque summam de se exspectationem etiam vicit, facilèque ostendit, non alteri justiùs convenire, quod de Cethego dixit Ennius *,

* Lib. 9.

Flos in libatus populi, Suadæq; medulla.

Neque istam domûs tuæ gloriam pateris obscurari, vir illustrissime: sed eam nominis tui luci, quâ longè latéque omnia implêsti, potiùs adauges. Quippe quasi viva & spirans quædam patrui tui, vel potiùs Pithûs ipsius, imago, ita prudentiæ juxtà, ac facundiæ laudem pariter es complexus, aut Christianissimo Regi non alius æquè idoneus visus sit, qui apud præpotentes fœderatæ Belgicæ Ordines legati munus, nomine regio, obiret. Quantopere hîc, Domine, alterius triumpharet oratio in dicendis laudibus tuis. Atque id satis intelligunt, quos minimè

nimè fugit, ut in legatorum non paucis ſæpe deſideratum fuerit facundiæ decus. Quæ ubi penitus abeſt, quid niſi ἄφωνον ὄνομα * dixeris cum Antiphane * ? Sin potiùs manca mutiláque ſit, quàm nulla. Scio, aſſumi ſolere συναγορεύοντας †, ut verbo utar, quo Halicarnaſſenſis Dionyſius * hanc rem expreſſit: ubi id feciſſe ait Tarentinorum, ac Nolanorum legatos, cum in Neapolitano ſenatu dicendum eſſet. Ac quorundam judicium eſſe video, non magis id illis vitio verti debere, quàm acri, & ſtrenuo viro, Lyſandro, cùm orationem edidicit * ſcriptam ſibi à Cleone Halicarnaſſeo. Tibi verò, Ampliſſime Legate, nihil alienâ opus facundiâ, qui judicio tanti Regis omnes implêſti numeros, ut conſiliarii prudentiſſimi, ita diſſertiſſimi oratoris. Cujus rei etſi, & antea in Gallia, & multis inde annis in fœderata hac Belgica, maxima dederis argumenta: non tamen latiſſimam hanc aream ingrediar oratione meâ, qua laudibus tuis tenebras potiùs quam lucem affunderem. Sublimes enim curæ illæ de moderandis regnis & rebus publ.

** Oratorem mutum.*
** Apud Athenæum lib. 12.*
† Patronos.
** In excerptis de legationibus.*
** Plutarch. in Lyſand.*

captum meum, meíque similium, hominum quippe umbraticorum, longissimè transcendunt. Atque ne ista quidem pauca, quæ hactenus delibavi, alio à me fine dicta sunt, quàm ut videant omnes, non me potuisse meliùs certiúsque tutelæ, ac patrocinio cujusquam commendare hos libellos meos, quibus oratorem formo, & firmo: quàm illi, qui & summus ipse esset orator, & ea ex familia, quæ facundiæ decus quasi proprium sibi vindicâsset: & non ejus tantùm nationis Rege orator ad Belgas missus, quæ eloquentiæ laude Græcos pariter, ad Romanos, provocaret. Qamvis verò magna sint ista, & talia planè, quæ optimo jure plurimùm me moverint: tamen aliud præterea accesserit, & quidem quod me propiùs tangat. Nempe præclarum de me judicium tuum, summáque erga me benevolentia: quam cùm ex aliis, tum præsens ipse nuper satis perspexi: ac potissimùm ex eo, quòd egregiæ indolis eximiíque ingenii liberos tuos, carissima sanè pignora apud me potissimum vivere voluisti. Quare omnino putavi, rectè me

factūrum,

facturum, si eâdem operâ ostenderem, & quanti faciam effectum hunc erga me tuum, & quibus præceptis existimem juravi posse liberos tuos, quò cum ætate paulatim ad eloquentiæ, virtutísque paternæ gloriam adsurgant. Hoc, scio, voves ipse, illustrissime Domine, atq; adeò, ut vel patris nomen, si fieri possit, vincant In quo tuo, & omnium nostri voto (æternus Deus audiat nos, atque exaudiat) felici omine desino Lugduni Bat. ∞ IↃCXXI. xii. Kal. Septembris.

Illustrissimo nomino tuo

devotissimus.

GERARDUS JOANNES

VOSSIUS.

SERIES CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QUARTI.

Cap. 2.

Cap. 22.

LIBRI QUINTI.

FINIS.

In
RHETORICAM CONTRACTAM

Clarissimi viri

GERARDI VOSSII.

Dum pereunt artes, dum se facundia nobis
Eripit, et sensim barbara turba sumus,
Quàm bene quòd, Vossi, *fugientem maximus*
Sistis, et errantem sub tua signa vocas. (autor
Haud tibi cum trivio quicquã est, inventa Pelas-
Pandis, et ex imis fontibus hausta doces. (gûm
Miramur pariter, paritérque addiscimus omnes:
Nec tantùm obstricta est nostra juventa tibi.
Plus quoque venturi debebit temporis ætas,
Soli barbaries nec metuenda tibi est.
Ut pereant artes, pereat facundia tota,
Et redeat, paulò quod fuit antè, chaos,
Dum solos discátque tuos, relegátque libellos,
Addiscet pro te postera turba loqui.

DANIEL HEINSIUS.

GERARDI

GERARDI IOANNIS VOSSI RHETORICES CONTRACTÆ,

sive

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Primus.

CAP. I.

De Natura Rhetorices.

1 § Hetori *nomen impositum est à dicendo, quod Græcis est* ῥεῖν. *Unde bene dicendi scientia* Rhetorice *vocatur.*

RHETORICEN alii dictā volūt ab εἴρω id est *dico*, quia docebat benè dicere: alii a ῥέω id est *fluo*, quia ejus beneficio, fluminis instar, procurrat oratio. Sed etymologia neutra est vera. Nam εἴρω quidem quia præterito destituitur, mutuari illud cogitur ab ἐρέω unde ἐρήτωρ, non ῥήτωρ ἀναλόγως diceretur. A ῥέω autem quod *fluo* significat, foret ῥεύτωρ, & ῥευτορικὴ, quod alia verbalia ostendunt, ut sunt ῥεῦμα *, ῥεῦσις (a), ῥευστὸς (b). Quare omnino venit à ῥέω, id est *dico*; unde & ῥῆμα (c), ῥῆσις (d) ῥητὸς (e). Hoc ῥέω autem κατ' ἀφαίρεσιν

factum

* *Humor affluens.*
(a) *fluendi actus.*
(b) *Fluidus.*
(c) *Verbū, vocabulum.*
(d) Dictū, *sententia.*
(e) Dicendus.

factum est ex ἐρέω quo pro εἴρω utuntur, Homerus, Lucianus, alii.

2 §. *Differunt* rhetor, & orator, *quòd* rhetor *sit, qui bene dicendi præcepta tradit :* orator, *qui accommodatè ad persuadendum potest dicere.*

Quanquam enim, si propriam significationem attendas, qui Græcis est ῥήτωρ, Latinis fuerit orator: tamen discrimen assignatum jam Ciceronis ævo obtinuit; ut cognoscimus ex primo ejus de oratore. At pro eodem accipi solent, *orator dicendi peritus*, *facundus*, *disertus*, *eloquens*. Nisi quod *eloquentis* nomen videatur augustius, quàm *diserti* (f.

(f) *Cic. l. 1. de Orat, pag. 93. edit. Ald. & in Bruto p. 198.*

3 §. *Definitur* Rhetorice *ab Aristotele, facultas utendi in unaquaque re, quod in ea est ad persuadendum idoneum.*

Aristot. lib. 1. Rhet. cap. 11. Ἔστω δ' ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Genus in hac definitione est δύναμις sive *facultas*: quam Aristoteles potiùs genus statuit, quàm *artem*, quia in definitione accuratâ genus proximum adferri debet: *ars* autem est genus remotum, *facultas* proximum. Nam illæ tantùm artes facultatis nomen obtinent apud Peripateticos, quæ æquè respiciunt utrumque contrariun: quomodo Dialecticè, & interrogantem instruit, & respondentem: Rhetorice item, & actorem, & reum: quæ duæ idcirco propriè facultates dicuntur. Differentia in allatâ definitione

petitur

petitur à fine, officio, & materia: quæ tria distinctè explicabimus.

4 §. *Finis Oratoris ultimus est persuadere.*

Hoc est, disertâ oratione aliquem impellere ad agendum, sive ad persequendum bonum, & fugiendum malum. At Rhetoris finis alius est: nempe, instruere futurum Oratorem.

5 §. *Officium oratoris est videre, quid ad persuadendum conducat, sive dicere ad persuadendum accomodatè.*

Officium oratoris, vel θεωρίας *(g)* ratione consideratur, vel πρᾶξεως *(h)*. Priori modo considerat Aristoteles, cùm officium esse dicit θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανὸν *(i)*, ubi θεωρίας rationem haberi, indicat vox θεωρῆσαι *(k)*. At πρᾶξιν spectarunt Cicero & alii: quando nunc generatim dicunt, officium illud esse bene dicere, sive dicere ad persuadendum oppositè; nunc speciatim, officium esse aiunt docere, conciliare, & permovere: item cum officium vocant, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, pòst memoriæ mandare, tum ad postremum agere ac pronunciare. At differt ab hoc officio officium Rhetoris, quod est tradere præcepta bene dicendi.

(g) Cognitionis
(h) Actionis.
(i) videre quid aptum sit ad persuadendũ.
(k) Videre

6 §. *Materia est τὸ ἕκαστον, sive unaquæque res. Sed ita versatur circa res omnes, ut magis occupetur circa civiles: & ex his ipsis magis circa hypothesin, quàm thesin. Est verò thesis*

rò thesis quæstio infinita, sive universalis: *ut*, an bellum sit gerendum, Hypothesis *autem est quæstio finita, sive singularis* : *ut*, an utile sit Atheniensibus, bellum gerere cum Peloponnesiis aut succurrere Corcyræis.

Materia sive subjectum, circa quod se occupat orator, est res quælibet, quæ si per interrogationem proponatur, *Quæstio* dicitur.

Dividitur autem Quæstio quadrifariam.

Primum in quæstionem simplicem, & conjunctam.

Simplex est unius & simplicis thematis, quod ad popularem notitiam explicatur: ut, *de Deo, paradiso, virtute*, &c.

Conjuncta est pronunciati alicujus, quo argumentis probatur: ut, *an ducenda sit uxor*.

Deinde quæstio vel theoretica est, vel practica.

Theoretica instituitur cognitionis gratiâ: ut, *quæ causa sit Lunaris defectûs*.

Practica tractatur propter actionem, ut, *an vim vi liceat repellere*.

Præterita vel infinita est quæstio, vel finita.

Infinita quærit universè, ut, *an quapiam de causa homini hominem liceat interficere*. Hæc Græcis θέσις, Latinis (*l*) *propositum* & *consultatio* dicitur.

(*l*) *Cic. in Topicis.*

Finita restringit quæstionem universalem ad personam, aut rem singularem; ut, *an jure Clodium occiderit Milo*. Hæc Græcis ὑπόθεσις Latinis vocatur *causa*, aut *controversia*.

Denique quæstio vel principalis, vel incidens est.

Principalis est, quę præcipuè in contro-

versiam

versiam venit; ut, *an Opimius Gracchum, aut Milo Clodium jure interfecerit.*

Incidens vocatur, quæ propter aliud tractatur; ut, *num Reip. conservandæ causâ civem liceat occidere, seditiosum quidem, sed indemnatum.* Item *num Gracchus vel Clodius. cives fuerint seditiosi.*

Quæstio simplex, item theoretica, nec non infinita, plurimùm quæstiones sunt insidentes. At quæstio principalis solet esse conjuncta, practica, finita. & ex conjunctis magis versatur Orator circa practicam; ex practicis magis circa finitam. Unde liquet, triplicem esse ejus materiam, communem, magis propriam, & maximè propriam; communem esse, rem quamvis; magis propriam, res civiles: maximè propriam, quæstionem singularem, sive hypothesin.

7. §. *Duabus rebus (m) eloquentia paratur; natura, & cura: quarum hæc in duobus occutur, artis præceptis, & usu sive exercitatione. Natura incipit, ars dirigit, usus perficit. Sed arti comes esse debet magnarum rerum scientia, sine qua non tam eloquentia acquiritur, quàm linguæ volubilitas, & inanis loquacitas.*

(m) *Fabius lib.* 26. 9. & *lib.* 11.

Maximam ad dicendum vim adfert natura. Nam (n) & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent; qui ad cogitandum acuti, & ad explicandum, ornandùmque sint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni. Cujusmodi εὐφυΐα si adsit, facili labore eloquentiam adipiscimur. Sin natura obtigerit planè infelix, supervacua erit omnis doctrina. Unde vulgò dici

(n) *Crassus apud Cic. lib.* 1. *de orat.*

ci ſolet, eloquentiam [mediocrem ſaltem] aut cito parari, aut nunquam. Quanquam, non, ſi bonitate naturæ præcellant alii, deſperare ſtatim oportet. Natura enim invaleſcit, ſi curâ adjuvetur. Cura verò hæc in duobus conſiſtit, artis præceptis, & uſu. Quibus aliqui adjungunt multijugam doctrinam, abſque quâ loquentia potiùs fuerit, quàm eloquentia. Quod ne contingat, operam dare oportet, tum philoſophiæ civili, hiſtoriis, & aliis, quæ prudentiam adferunt oratori; tum etiam ſcientiæ rerum naturalium, unde ſæpe ſimilitudines petuntur; item poetarum fabulis, aliiſque; unde ornatûs multum accedit orationi. Nec propterea damnamus eos qui tria duntaxat ſtatuunt artis principia, naturam, artem, uſum. Nam illa variarum diſciplinarum notitia non eſt de Rhetorice artis οὐσία, ſed extra artis cancellos petenda eſt, ut quam nec rhetor doceat, quà rhetor; nec orator, ſciat, quà orator. Sunt qui ſuperioribus Imitationem adjiciant, ſed ea ſub uſu continetur; quippe qui in præſtantium oratorum cùm lectione & auditione, tum imitatione conſiſtat. Vel ſi per Imitationem intelligimus doctrinam, unde & quos, & quomodo imitari oporteat, hauriamus, jam ad præcepta artis pertinebit.

8 §. *Pro quatuor verò officii oratoris partibus, quæ ſunt argumenta invenire, inventa diſponere, diſpoſita exornare, & exornata pronunciare, totidem ſunt partes Rhetorices, doctrina inventionis, diſpoſitionis, elocutionis, & pronunciationis.*

Hunc

Hunc partim numerum, alii augent, alii minuunt. Augent, qui cum Cicerone, atque aliis antiquorum, addunt Memoriam. Nos Aristotelem sequimur, quia, quæ memoriam juvant, ad distinctam artem pertinent, quæ μνημονευτικὴ dicitur.

Qui numerum hunc imminuunt, hi Inventionem & Dispositionem omittunt, tanquam Logicæ partes.

Verùm & Inventio & dispositio Dialectica plurimùm distat à Rhetorica. Nam primùm differunt fine, quia Rhetorices finis est persuasio; Dialectices autem, probabilis disputatio ac victoria. Dialecticæ questiones cognitionis gratiâ instituuntur; at Rhetoricæ actionis causâ.

Propter hanc finium diversitatem etiam materia, ac forma est diversa.

Materia quidem, quia tota Inventio Dialectica est generalis, ut quæ tractet quælibet argumenta ἔνδοξα, sive probabilia; Rhetorica, si propriam materiam spectes, est specialis, quia tractat πιθανὰ, sive persuasibilia.

Ἔνδοξον autem sive probabile cum Aristotele appello, quod probatur, vel omnibus, vel pluribus vel sapientibus, iisque vel omnibus vel pluribus, vel maximè probatis. * Top. cap. 1.

At πιθανὸν seu persuasibile illud tantùm vocatur, quod vel omnibus hominibus, vel, pluribus probatur; non item quod sapientibus solis verisimile fit.

Adhæc, Dialectica versatur tantùm circa argumenta docentia; at quibus id quod in quæstione est, vel explicatur vel probatur; Rhetorica insuper instruit argmentis, tum concilian-

conciliantibus, & permoventibus; quæ ἠθικὰ, καὶ παθητικὰ appellantur. Formâ etiam differunt, sive spectes locos Dialectico, & Rhetori communes; sive Rhetori peculiares, qui ex prioribus derivantur. Communes utriusque artis à Logico considerantur absolutè, & quatenus utiles sunt ad mentem instruendam; à Rhetore verò restringitur hæc consideratio ad popularem notitiam, & voluntatis atque affectuum motionem. Logici quoque accuratè locos illos pertractant in Topicis: Rhetores autem, quia nemo nisi Logicis imbutus ad Rhetoricen admitti debet, doctrinam hanc omittunt, vel solum pinguiori docent Minervâ, contenti in his locis considerare, quomodo argumenta ex illis petita ad voluntatem movendam applicentur.

Quod ad locos probationum speciales, qui Rhetorices proprii sunt, fluunt, hi quidem ex locis communibus, & sub iis, ut genus sub specie, continentur. Veruntamen Dialecticus considerat argumenta πιθανὰ, quatenus sunt ἔνδοξα; Rhetoricus verò, quà πιθανά. Clarius dicam; Dialectice considerat argumenta persuasibilia generatim, & in communi natura, quatenus nimirum sunt probabilia; cui simile fuerit, siquis hominem spectat, quatenus est animal; Rhetorice speciatim hoc agit, quatenus ad persuadendum idonea sunt; cui simile est, si quis hominem consideret, quatenus est homo.

Itidem plurimùm differunt Dispositio Logica & Rhetorica. Logica docet rectè disponere utrumque terminum cum medio, ut bonus fiat syllogismus; item, quâ methodo quæ-

stiones

ctiones ſimplices, aut inconjunctæ, debeant tractari; ac denique quâ ſerie ordinare oportеat diſciplinas. Rhetor autem oſtendit, quo ordine collocari debeant partes orationis πιστικῆς; quomodo item argumenta eum diſponere conveniat, tum qui adſtruit, tum qui refellit, atque ut Orator ordinem partium in ſyllogyſmo ferè emutet, ac quandoque etiam planè invertat.

CAP. II.

De Inventione generatim.

INVENTIO, quatenus materia Rhetorices eſt τὸ ἕκαστον (*), non tantùm extendit ſe ad quæſtiones conjunctas, ſed etiam ad res ſimplices. Atque hoc reſpectu definiri poteſt, excogitatio eorum, quæ vel expoſitioni rei ſimplicis, vel probationi quæſtionis cojunctæ conducunt.

* Res una quæque.

Explicatio rei ſimplicis vel narratio eſt, vel deſcriptio. Narratio eſt facti, vel quaſi facti. Hæc continet fabulam, ſive apologum, narrationem preſſiùs ſumtam, (quæ poëticam, civilem, & hiſtoricam comprehendit;) & ethopœiam, quâ alicujus dicta, aut facta, pro perſonæ, & circumſtantiarum ratione, veriſimiliter effingimus.

Cum verò narratio, ut diximus, ſit facti aut quaſi facti; deſcriptio erit quævis alia ſimplicis rei explicatio. Nec enim refert, utrùm quid ſubſtantia ſit, an accidens; univerſale, an individuum; totum, an pars, abſolutum, an relatum; ſimplex, an collectivum; abſtra-

abſtractnm, an concretum; poſitivum aliquid, an privatio, ac denique res vera, an imago rei, uti picturæ, aut ſtatuæ, quales ſunt deſcriptiones Calliſtrati.

Quomodo autem res ſimplex, vel deſcriptione, vel narratione explicetur, partim rhetorum præceptis addiſcitur, partim oratorum exemplis. Ac de utroque, quod ſatis eſt, cognoſcere fuit ex progymnaſmatis, quæ repetere hoc loco nihil attinet. Nam veterum conſilium perplacet, apud quos juventus progymnaſmatis, tanquam juſtæ orationis particulis, grandi præludere operi ſolet declamandi. Quia igitur, quæ ad ſimplicem quæſtionem pertinent, ſatis illic explicantur: jure optimo de ſolâ quæſtione coniunctâ agere antiqui ſolent in ſuis de arte oratoria commentariis: ad quos progymnaſmata ſunt manuductionis loco. Quanquam altera etiam ratio acceſſit. Nam ſophiſtis quidem conſtituere orationem integram ſolet deſcriptiuncula quæpiam, ethopœia, vel aliud ſimile: ſed germani oratores illa potius aſſumunt in tractatione quæſtionis conjunctæ ad aliquid vel probandum, vel ornandum, aut amplificandũ. Quare & qui iuſtum artis σύϛημα (b) Perſcriberent, iſta olim inſerebant vel inventionis, vel diſpoſitionis, vel elocutionis doctrinæ; conſiderantes ea, quatenus, vel huic, vel illi, vel iſti inſervirent; ac Propterea tractantes de illis in ea parte, cuius gratiâ ſolent aſſumi. Nos quoque, etſi juniorum conſilium non penitus damnamus: tamen, quia ratio ſatis gravis non eſt, cur recedamus ab antiquis, exemplum horum imitabimur. Eſto itaque etiam nobis

b Corpus ſive compagem.

materies

materies Oratoriæ inventionis. Queſtio, coniuncta, & ſuperior Inventionis deſcriptio hunc in modum reſtringatur.

1 §. *Inventio eſt excogitatio argumentorum quæ ad perſuadendum idonea ſunt.*

Intellige autem, quà argmenta iſtæc ſunt iſtiuſmodi. Hoc eſt, quatenus ſunt πιθανὰ. Nam hac conſiderandi formâ differt inventio Rhetorica à Dialectica, ut paulò ante diximus.

2 §. *Argumentum eſt probabile inventum ad faciendam fidem.*

Prout Cicero definit. 1. de Invent. ſive ut in Top. ait, eſt *ratio, quæ rei dubiæ facit fidem.* Vel ut Fabius deſcribit lib. v. cap. x. eſt *ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ, quod eſt dubium per id, quod non eſt dubium, confirmat.* Juniorum aliqui laxiùs hac voce utuntur; ut quibus argumentum dicatur, non tantùm quod ad conjunctæ quæſtionis probationem adfertur; ſed etiam quod ſimplicium explicationi inſervit. Nobis cum veteribus, ut ſapere, ita ut loqui, animus eſt.

3 §. *Argumenta petuntur è Locis. Loci ſunt ſedes ac nota argumentorum, quarum admonitu invenitur, quid in quaque re aptè ad perſuadendum dici queat. Horum alii ſunt Rhetoricæ cum Dialectica communes, alii verò Rhetoricæ peculiares. Loci utriuſque facultatis communes è Topicis petuntur.*

Eſtque locus ambarum communis, vel Artificialis, vel inartificialis. Artificialis eſt vel vocis,

vel rei. Locus vocis, vel eſt notationis, vel coniugatorum. Locus rei vel primus eſt, vel ortus è primo. Primus eſt vel Internus, vel externus. Internus eſt generis, & ſpeciei; materiæ, & formæ; totius & partis; ſubiecti, & accidentis. Externus partim eſt cauſæ efficientis, & finalis, ac effectus: partim circumſtantiæ, obiecti, & ſigni. Locus ortus eſt definitionis, quæ ἐσίαν indicant; deſcriptionis, quæ petitur ab accidentibus, effectis, vel partibus: diviſionis, quæ ſpecies exponit, aut partes, ſive per ſe, ſive per accidens inſint; comparitionis, quæ eſt maiorum, minorum, parium, aut ſimilium: oppoſitionis, quæ eſt diſparatorum, relatorum, contrariorum, privantium, & contradicentium. Atque his ex locis petitur argumentum, quod opinionem pariat, & quandoque etiam ſcientiam. At locus inartificialis, ſive aſſumtus, eſt argumenti gignentis fidem. Eſtque teſtimonii, vel divini, vel humani. Quæ omnia exemplis illuſtraremus, niſi iſthæc notiſſima forent è Logicis: quorum intelligentem priùs eſſe oportet, ſiquis ſeriò rhetoricari volet.

4 §. *Quemadmodum autem opus eſt ingenio ad inveniendum, ita etiam judicium requiritur ad ſeligendum. Nam licet univerſos locos precurrere animo debeat orator: non tamen utitur omnibus; ſed aptis: non à cauſa alienis, non levibus, non illis etiam, quæ parum idonea ſunt ad captum popularem.*

Uti inter alia ſunt perfectæ Logicorum definitiones, quales parcè adhibet orator: ut

qui

qui non ſubtili, & ſicco, ſed populari, & fuſo, delectetur genere dicendi. Nôſſe tamen eas debet, ne inanibus verbis fruſtra luxuriet oratio.

5 §. *Loci Rhetorum proprii ſunt triplices, alii argumentorum docentium, alii conciliantium, alii permoventium. Græci ea vocant, λόγους, ἤθη καὶ πάθη* *.

* *rationes mores, & affectus.*

Optimè hanc rem expreſſit Ariſtoteles 1. Rhet. & ex eo Cicero lib: 1. de Orat. ubi inquit: *Ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut probemus vera eſſe ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcunque cauſa poſtulabit, motum vocemus.* Et ibidem: *Meæ totius orationis, & iſtius ipſius quam modo Craſſus in cœlum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut antè dixi; una conciliandorum hominum; altera docendorum; tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. Nam neceſſe eſt, ut is qui nobis cauſam adjudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.*

6 §. *Omnis ea de triplici hoc argumentorum genere doctrina dividitur in partes duas, primariam unam, ac magis ſimplicem, alteram verò ex priori ortam.*

Prior illa ſeorſim exponit λόγους, quibus probatur quæſtio finita; ſeorſim item de ſingulis

gulis affectibus agit: seorsim quoque ἠθολογίαν tractat. Estque hæc pars planè necessaria, unde ab Aristotele, & veterum aliis, accuratè explicatur. At posterior applicat superiorem doctrinam ac species quasdam minores: ut sunt gratulatio, gratiarum actio, consolatio, & similes. Hanc partem Aristoteles non tractat ex professo, eò quòd ratio de istis agendi, modò usus aliquis accesserit, non ita magno negotio ex iis quæ dixerat, cognoscatur. Propterea nos quoque de priori majore cum curâ dicemus, alteram strictiùs, nec negligenter tamen, exponemus.

7 §. *In parte principe auspicandum ab argumentis ἀποδεικτικοῖς, sive docentibus. Sunt hæc vel, ἔντεχνα, sive artificialia: vel ἄτεχνα, sive inartificialia. ἔντεχνα, & invenienda sunt, & tractanda oratori. ἄτεχνα non inveniuntur ab oratore, sed foris allata tantummodo ab eo tractantur.*

Artificialia Ciceroni dicuntur *insita*: inartificialia autem *assumta*. Ita causæ insunt argumenta, quæ probant aliquem esse cœdis auctorem, quia habuerit occidendi animum, item vires ad eam rem, atque occasionem: & quia signa exstent cædis ab eo patratæ. At illa foris assumuntur, quæ petuntur à confessione servi, rumore vulgi, aut similibus.

Partit.

8. §. *Loci artificialium argumentorum vel generales sunt, vel speciales.*

9. §. *Loci generales sunt domicilia argumentorum tribus causarum generibus communium.*

10. §.

10. §. *Ejusmodi sunt duo. Prior est possibile, & impossibile. Nam instituatur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse fieri.*

11. §. *Alter est magnum, & parvum; quo pertinent Comparatorum loci; ut cum ostenditur aliud alio utilius, vel inutilius; honestius; vel inhonestius; æquius, vel iniquius.*

Hæc planiora fient, ex iis, quæ de tribus dicendi generibus infrà, cum universè, tum speciatim, dicemus.

12. §. *Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis causarum generibus propriorum.* Itaq; *pro varietate eorundem variant.*

CAP. III.

De Generibus Causarum.

1. §. *Sunt verò tria genera causarum ὑποθέσεων, demonstrativum, deliberativum, & juridiciale.*

2. §. *Demonstrativum est, quo laudamus, aut vituperamus, deliberativum, quo suademus, aut dissuademus: juridiciale, quo accusamus aut defendimus.*

3. §. *In docendo demonstrativum habet finem propositum honestatem: deliberativum, utilitatem: juridiciale, justitiam, & æquitatem.*

4. §. *At in movendo, orationis finis est affectus, ad quem præcipuè impellit animos auditorum: ut in demonstrativo est delectatio: in*

deliberativo, spes aut reformidatio in juridiciale, clementia, aut sævitia.

5 §. *Qui laudat, aut vituperat, fere tractat præsentia, qui suadet, aut dissuadet, versatur circa futurum, qui accusat, aut defendit, considerat præterita.*

6 §. *In demonstrativo auditor est θεωρὸς, sive spectator; in deliberativo, si causa est publica, senator; in juridiciali judex.*

7 §. *Sæpe autem fit, ut eâdem in oratione, & laudet, & consulat; & defendat orator; sed cujus generis oratio sit, statui tunc debet ex principali fine, sive quæstione eâ, ex quâ aliæ nascuntur. Aut si parilis omnium partium ratio sit, ut in causa multiplici contingere potest; pro diversis partibus, unde conflatur oratio, ad aliud, atque aliud, dicendi genus pertinebit.*

Atque hæc universe naturam aperiunt trium dicendi generum. Deinceps speciatim de iis videbimus.

Ordiemur autem à genere demonstrativo. Nam etsi dignius est deliberativum; unde & ab eo Aristoteles cœpit; tamen alterum illud facilius est. Adde quod hoc genere non ingenia tantùm adolescentum excoluntur, sed etiam mores; dum ea, quæ laude digna sunt, jam primâ illâ ætate à turpibus discernere, & quæ honesta sunt, laudare probareque adsuescunt.

CAP.

CAP. IV.

De Genere Demonstrativo.

1 §. 'Επιδεικτικὸν, *sive demonstrativum genus ita dicitur, quia solùm demonstrat personæ reive naturam; nec per se intendit auditorum actionem, uti in aliis generibus fit. Vocatur quoque* ἐγκωμιαστικὸν, *aut* πανηγυρικὸν: *quæ nomina, à parte nobiliori, universo induntur generi.* * *in vicis.*

Nam propriè ἐγκώμιον est laudatio facti instituta coram tribulibus ἐν ταῖς κώμαις *. πανηγυρικὸς λόγος propriè laudatio est, ac interdum etiam suasio, instituta ἐν τῇ πανηγύρει *. * *totius gentis celebritate.*

2 §. *Continet hoc genus, uti diximus, laudationem & vituperationem. Illa exponit bona, quæ alicui insunt: hæc contrarium facit.*

3 §. *Utraque tam latè patet, quam rerum natura. Nisi quòd in aliquibus alterum illorum solùm habet locum. Nam in Deum, aut divina non cadit vituperatio. Præcipuè verò occupari solent oratores in laude, aut vituperatione personæ, facti, aut rei.*

4 §. In Persona *laudandâ, aut vituperandâ, duplex est ordinis ratio. Nam aut temporum gradus servantur, aut generum distributiones.*

5 .§ I*n temporum ordine orationem dividimus in ea, quæ spectant ortum, vitam, & mortem.*

6 §. I*n ortu consideramus genus, & patriam.*

7 §. *Per genus autem intelligo, parentes, avos,*

consanguineos, affines. Ac vel honestum obtigit genus, vel infame. Infame satius est praeterire. Honestum vel illustre est, vel obscurum. Si illustre sit, dicemus aliquem respondisse ejus splendori: quomodo agendum esset in laudatione Aristotelis, qui ex gente erat Asclepiadarum. *Sin fuerit obscurum, dicemus eum illustrâsse genus virtute suâ. Addemus, hoc esse majoris virtutis argumentum, quòd quis sine commendatione natalium, sine opibus ullis ad tantum decus pervenerit.*

8. §. *Patriæ nomine signo natale solum, ac interdum etiam, ubi diu quis commodè acceptéque vixit. Ab hac quoque bifariam laudamus. Si enim patria præclara est, hoc ipsum in laude ponitur,* ut quod Xenophon fuerit Atheniensis: *Sin humilis, dicemus patriam ab eo fuisse illustratam atque exornatam:* quomodo Stagiram nobilitavit Aristoteles.

9. §. *Istis subjiciemus, siquid singulare nativitatis tempore acciderit, aut si quid in somnis visum, vel auditum, quod de nascituro infante haberi posset præsagium.*

10. §. *Invita spectamus naturam, fortunam, institutionem, actiones, & honores.*

11. §. *Natura vel corporis est, vel animi. Corporis sunt sanitas, robur, agilitas, & pulchritudo.*

12. §. *Animi sunt ingenium, judicium, memoria, studium: tum etiam mores faciles, ac suaves.*

Nam hæc omnia quodammodo naturâ insunt: non item eruditio, quæ studio comparatur, eóque hujus loci non est.

13. §. *Fortunæ ſubjiciuntur opes; quæ vel privata ſunt, vel cum imperio.*

14. §. *Inſtitutio naturæ fidem facit, & eandem perficit. Huc refer, apud quos educatus quis fuerit, ac quibus ſtudiis & à quibus imbutus, ſub quo genere Reip.*

15. §. *Inſtitutionem verò perficiunt actiones: quæ ſpectandæ ſunt ſecundùm ſingulas virtutes.*

16. §. *His ſubjunge honores, quos quis virtutis ergò adeptus fuit.*

17. §. *In morte conſideratur tùm genus & cauſa mortis: ut quòd aliquis, pro patria pugnans fortiter, occubuerit: aut quod defunctus ſit pro ſtudio veritatis poſt exantlatos maximos labores.*

18. §. *Poſt mortem conſideranda ſunt, pompa funebris, jactura Reipublicæ, luctus bonorum. Potiſſimum autem commemorari debent honores, ſiqui ſint habiti defuncto:* ut quod Ariſtoteli ſtatua fuerit erecta, cum inſcriptione iſtiuſmodi, ARISTOTELES PHILOSOPHORUM OPTIMUS.

19. §. *His omnibus, ſiquis recens defunctus eſt, ſubjicitur conſolatio. Imò &, cùm ea locum non habet, additur de liberis, poſteris, diſcipulis. Item illius quem laudamus, comparatio cum aliis:* ut ſi Ariſtotelem conferamus cum Platone, eumque oſtendimus præferri oportere.

Hunc temporis ordinem ſequitur Iſocrates oratione funebri, quâ Evagoram, Salaminis Cypriæ regem laudavit.

I. Nam primùm explicat genus, quod à Jove & Æaco uſque arceſſit.

II. Deinde ait, præterire se velle omina, vaticinia somnia, quæ antecessêre eius nativitatem, & ostenderunt humanâ illum sorte fore maiorem.

III. Postea exponit, quæ in puero eluxêre, formam, modestiam, vires.

IV. Hinc virilem ad ætatem accedit; quā excellens fortitudo, sapientia, & justitia exornavit.

V. Denique magnitudinem rerum gestarum explicat: nempe quàm piè, & strenuè recuperârit regnum; quàm præclarè item illud administrărit; quantâ virtute defenderit contra Persas. Post quæ omnia, Nicoclem ad paternæ huius virtutis imitationem adhortatur.

Alterum etiam exemplum Paulò post adducemus in laude & vituperatione Julii Cæsaris.

Nec ab ordine isto multum abit Tullius in vituperando Antonio.

20. §. *Est verò ordo hic facilis, sed vulgaris, & scholam redolens, ac plerùmque languidus nimis, nisi verborum sententiarûmque floribus conspergatur, & acutis excitetur sententiis: uti factum à Plinio in Panegyrico suo.*

Ubi Traianum laudaturus, ab adoptione eius orditur ac deinde provehitur ad virtutes illius, & res præclarè gestas. Quæ venustè adeò, atq; argutè & cum maiestate quadam tractat, ut pro optimo haberi exemplo ea debeat oratio.

21 §. *Alter ordo erat, cum generum sequimur distributionem, nulla temporum habitâ ratione.*

Ita Cicero in Maniliana ait, summo Imperatori quatuor res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem: atq; ad quatuor ista omnes Pompeii laudes reducit. Hic ordo plus artis habet, quàm prior.

22 §. *Est præterea ordo ex duobus his mixtus. Ut si à naturalibus & pueritiâ exorsus, ubi ad virilem ætatem fuerit perventum, actiones omnes digeras secundum proprias virtutes.*

23 §. *In omni autem laudatione personæ quatuor ista observabimus. Primùm, ne ad fictitias, & ementitas laudes recurramus. Nam hujusmodi non decus adferunt orationi, sed in veris etiam fidem derogant Oratori.*

Quod illustrare possumus Lysippi exemplo. Apellem * reprehendit, quia Alexandrũ Magnum pinxisset fulmen gestantem: at ipse eum hastam manu tenentem affinxit. Nam facile videbat, Posteros non credituros de fulmine: imo propriam quoque hastæ gloriam ignoraturos fuisse, nisi ea monumentis fieret testata: nunc, tot veram eius laudem prædicantibus, fore omnino, ut nulla illam secula conticescant.

* *Plutarchus in Iside & Osiride.*

24. §. *Alterum est, ut ne in meliorum copiâ res consectemur exiles, factáque leviora. Nam videbimur eius quidem amantes esse, quem*

volumus

volumus laudare: sed reperire vix posse, quod laudem magnopere mereatur.

Propterea scitè dicebat Phavorinus Philosophus, *turpiùs esse exiguè, atq; frigidè laudari, quàm insectanter, & graviter vituperari.* Vide Gellium lib. XIX. cap. III.

25. §. *In magnis tamen viris quandoque etiam minutias commemorare conducit.*

* Philostr. lib. I. c. 4.

Fecit hoc in Apollonio suo Damis: eoque nomine reprehensus, argutè respondit *, de mensis Deorum analecta quoque sedula colligi debere, ne ambrosiæ illius aliquid depereat.

26. §. *At cavendum tunc, ne exigua quæ sunt immodicè extollamus. Satius enim est, ut quæ parva sunt, contenti simus attigisse, dum id prudenter & loco suo fiat.*

Siquidem plus valet verbum prudenter dictum, quàm omnes puerilium hyperbolarum ineptiæ.

27. §. *Tertium est, ut non tam consectemur laudes multis competentes, quàm proprias, aut communes cum paucis: vel saltem posterioribus his magis immorabimur. Interim concessum est, præsertim si argumentum jejunius sit, atque aridius, excurrere in locum communem, ac hypothesin transferre ad thesin.*

Ut

Ut si in encomio formosæ, aut castæ, laudes bonum formæ, vel castitatis. Aut si in laudatione artificis extollas artem, quam exercuit.

28. §. *Etiam digredi interdum licet, vel in descriptionem aliquam, vel alicujus reprehensionem.*

Ut si describas urbem, aut regionem, cui quis præfuit; aut Senatum, cujus quis pars fuit; aut Academiam, in qua docuit. Item si reprehendas, aut eos, qui extollunt laude indignos, atque ita fidem adimunt aliis etiam vera dicentibus: aut eos, qui occupantur in laudandis illis, quos nemo vituperat, aut quorum nomen satis est clarum: aut qui reprehendunt eos, quos ipsi laudandos suscepimus: aut qui vitio laborat contrario virtuti, quam in aliquo prædicamus: quæ collatio multum facit ad exaggerendum. Hujusmodi digressionum exemplum non unum suggerit Isocrates in laudatione Helenæ, & Busiridis. Ac poëtæ multò etiam hac parte sunt liberiores, non in laudationis modò, sed quandocunque materia exilior est. Quomodo Maro in Culice minimum habet de culice, longéque maxima carminis pars consumitur in laudibus vitæ rusticæ, arborum discriptionibus, inferorum argumentis. Et Catullus, Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis, minimùm agit de nuptiis, ac totus propemodum est in descriptione pulvinaris, querelis Ariadnes, & carmine Parcarum. Sed hujusmodi non exiguum in imitando judicium desiderant.

29. §.

29 §. *Et hæc de laudatione personarum: ex quibus simul cognoscere est, quomodo institui debeat personæ vituperatio: quippe ubi omnia debeant inverti.*

Nempe iisdem ex locis petitur & laus & vituperatio personæ; quod luculento illustrat exemplo Empotius, Rhetor antiquus. Verba eius, etsi dictio duriuscula sit adscribam.

I. *Si dicemus in Cæsarem, laudabimus* à genere, *quod Romanus, quòd patricius fuerit, quod usque ab Æneæ, & Juli gente, descenderit.*

Vel si reprehendetur, quòd nihil ad laudem attineat ipsius, si urbe magnâ, aut genere nobili procreatus, si originem suam vitæ flagitiis coinquinaverit.

Quanquam mihi videtur hæc mentio generis tota partiùs esse augenda, cùm in cujusquam potestate non sit, quemadmodum natus sit. sed usurpanda potiùs ex intervallo & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diversis materiis uniformiter auspicemur.

(a) *Spartianus in Ælio Vero. Servius in* 1 *Æn.* (b) *Idem ibid. item* Plinius *lib.* 7. *cap.* 9. *Servius in* 10. *Æn. Nonius, Isidorus lib.* 9. *cap.* 3.

II. *Exin* nomen *tractabitur, quòd Julius à familiæ suæ principe ipso, Julo, sit nominatus, & Cæsar, ex eo, quòd uni maiorum suorum hoc nomen adscitum sit, occiso in acie elephanto, qui* cæsar *vocabatur (a).*

Vel contrà irridebitur tam vanæ appellationis assumptio; quando æquè sit nomen hoc totum falsum, ferum, abortivum: cùm ipsi, qui defunctarum matrum uteris exsecantur, cæsares *(b) nominentur.*

Sed hoc ipsum omne nimium remotum est, ac penè ridiculum, & tale certè, ut raro personæ

reprehen-

reprehenduntur, in quibus causas nominum mereri (c) possumus. Ac si quid est, quod de Cicerone, quod de Cæsare, quod de Servilio fortè dicatur: nescio quid præbeat disputationis nomen Numæ, Gracchi, Pisonis (d), Cethegi.

III. *Sequitur* educatio, *quam hoc pacto præferrimus in Cæsare, ut illum, cùm esset puer relictus à mortuo patre, dicamus cum matre vixisse; quæ in eo hoc diligentior, ac severior fuerit, quòd in illa sola manserit etiam patris officium.*

Aut è contrario, non probabimus educationem in contubernio mulieris, & matris.

IV. *Item ab* institutione, *quam plurimùm in facundia & dicendi studio fuisse probet, & quod primum est, gloriam è forensi præstantia consequutus (e).*

Itemque culpabitur, quòd adeo non adeptus sit formam oratoriæ facultatis, ut eum Græcæ exornationis expertem fuisse manifestum sit.

V. *Hinc* forma corporis *prædicabitur tanquam eminens, & decora.*

Hinc dicetur, ejusdem bonum pudicitiæ prostitutione violatum, quam Nicomedi subjecerit, Bythyniæ regi.

VI. *Tum* facta *omnia, quæcunque pôterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accusatione Dolabellæ famam magnæ eloquentiæ consequutus.*

Negabitur eandem meruisse, cùm is quem accusabat, evaserit.

VII. *Dicetur* honoribus *per ordinem functus esse.*

Intenditur & quæsturam cruentam, & præturam habuisse turbulentam, adeò ut senatus consultis notaretur.

Fort. leg. invenire, *vel* mereri, *more seculi illius dixit pro* consequi.

(d) De Pisonis nomine non videtur minus dici aliquid posse quam Ciceronis: Nam uti hoc à cicere ita illud à pisis. Vide Plin. lib. 18. cap. 3.

(e) Ita hic scribere malui, ubi vulgo apud Emporium legitur, et quod prima & gloria, & forensis præstantia cõsecuta.

VIII.

VIII. *Dicetur* consul *fuisse popularis*, *&* *benignus in plebem*, *qui etiam agros putaverit dividendos.*

Item; *& cum collega dissensisse*, *& hostili terrore* * *usus in eundem*, *& contra morem majorem in perferendis seditionibus perseverâsse.*

* *Apud Emporiū est* hostiliter usus. *unde feci*, hostili terrore usus. *Vel scripserat*, hostili vi usus. *Nisi magis placet post* hostiliter *deesse* viribus, *Vel simile aliquid.*

IX. *Gessisse illum* bella *magnifica*, *pertinebit ad laudem*; *uti Gallias subegisse.*

At in eodem ipso objicietur, *quod easdem provincias non civili modo*, *nec more majorum*, *decerni sibi per quinquennium elaboraverit*, *& quod tempore potiùs*, *quàm virtute*, *superaverit.*

X. Bellum civile *quòd gesserit*, *inimicis illius obiicictur*; Clementia *verò eius in eodem adeò memorabitur*, *ut appareat illum minimè arma voluisse.*

Contrà, *nullam unquam fuisse causam tam magnam quæ illum impellere ad bellum civile debuerit.*

Vt maximè in eo lenior fuerit, *non posse videri bellum clemens esse*, *quod tale sit.*

XI. *Mors quoque atrox*, *& impia*, *& tanquam ipsis rebus humanis luctuosa*; *& tamen ex hoc honesta dicetur*, *quòd sit occisus in curia*, *& manibus senatorum.*

E diverso, *hostem humani generis*, *et tyrannum civitatis*, *dignum sceleribus suis tulisse supplicium*, *multis vulneribus trucidatum*, *et in ipsa Pompeianâ curiâ*, *tanquam Pompeii manibus*, *iugulatum.*

XII. *Postea verò deflebitur*, *quàm* commota illius morte respublica; *quàm planè status civitatis eversus*; *quàm denique ipsis percussoribus suis malo fuerit illud parricidium peregisse.*

Item

Item contrà, úsque adeo illius exitum fuisse optabilem civitati, ut penè placuerit ejusdem acta rescindi, & hostem judicari, qui eadem tuebatur.

Ad hoc felicitas, quæ in illa potest facilè laudari, extenuabitur eo, quòd liberos non habuerit.

30. §. *Nunc videamus de laude & vituperatione* FACTORUM; *quæ cum personarum demonstratione conjuncta est, quia etiam in facti laudatione persona à facto laudatur. Locorum autem, unde laus petitur, alii quidem sunt probationis, alii verò amplificationis.*

31. §. *Loci prioris generis sunt, honestum, utile, difficile. Honesti quatuor sunt partes: decorum, quod personam decet; legitimum, quod legibus & consuetudini est consentaneum, justum sive æquum, quod est primum in Deum, atque homines; gloriosum, quod cum egregia nominis fama est conjunctum.*

32. §. *Utilis gemina est ratio: vel enim prodest adferendo aliquid boni; vel depellendo aliquid mali.*

33. §. *Difficilis natura ex facili cognoscitur; facile verò est quod sine magno labore aut sumptu, & brevi tempore confici solet.*

34. §. *Loci amplificationis sunt octo. Nam ad facti laudem pertinet, quod quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè necessario, vel sæpe, vel rem spectantem imprimis laudem civitatis, vel quòd eo novos acquisiverit honores.*

35. §. *Nec propterea singulis ex locis istis*

argumenta

argumenta semper peti debent, sed otiosa rescindere oportet.

Exemplo esto Lucretiæ factum, propter illatum stuprum se interimentis. Laudare hoc factum possumus, partim ab honesto, partim ab utili, Ad quæ hæc argumenta referuntur.

I. Quia, quod fecit, castam decuit fœminam. Nam cùm eam oporteat omnia metiri honestate, minimè decuisse, ut illatam pudicitiæ suæ vim contemneret aut dolorem violati pudoris ferret: sed post huiusmodi maculam, quâ nulla fœdior esse posset, è vita potiùs excedere debuisse, quàm ut deinceps vel purissimam Solis lucem adspiceret, vel in hominis casti oculos incurreret.

II. Quia facto suo ostendit, quanti facere oporteat castitatem; atque ita consecuta est illud, ne impudica ulla Lucretiæ se exemplo vivere posse dicat.

III. Quia mors non est è malorum genere, sed malorum finis: atque, ut è malis esset, tamen fortis animi non sit, expavescere eam, quæ sine ignominia, imo cùm gloria est cõjuncta. Cumque ea virtus etiam rara insit viro, tanto magis in fœmina sit prædicanda.

IV. Quia in malo tam gravi aliud perfugium, aut solatium, quæri non potuit, quàm mors. Nam honestius erat mori ut pudicam; quàm vivere, ut impudicam. Præsertim quãdo nemo sibi crastinum possit polliceri. Imò, cui grave haud foret, post jacturam pudoris spiritum ducere, non crederetur invita esse perpessa. Et poterat Tarquinius, ut adulterorum sunt mores, culpam omnem derivare in Lucretiam, quasi ea flagrantissimum amorem

rem suum aperuisset prior. Nunc innocentiam ipsa, quam testibus non poterat, sanguine suo comprobavit.

V. Quia secuta est exemplum aliarum nobilium & fortium fœminarum, quæ gloriæ suæ hoc dederunt, ut injuriam aut ignomininiam, moriendo, vel vitarent, vel delerent.

VI. Quia fieri potuit, ut adulterium semen visceribus hæsisset. Atqui exspectandum non fuit, usque dum ex corruptore suo prolem conspiceret, quæ in matris ac familiæ viveret opprobrium.

VII. Quia atrocitatem illatæ injuriæ magis ostendit, cùm propter illam sibi conscivit mortem.

VIII. Quia morte suâ dum vehementiùs ciet indignationem, simul viam patefecit ad vindictam publicam: quâ & tyrannus postea regno fuit exutus, & libertas parta est Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam solùm vindicat fortiter, sed etiam ad auream libertatem viam munit feliciter; tum apud Romanos, tum etiam nationes omnes, nomen sibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quòd ultrà caperetur dulcedine ac illecebris vitæ; cùm jucunda illa castæ esse matronæ non possit post ereptum pudicitiæ decus. Eoque nisi nunc sponte vitam ademisset sibi, postea pœnituisset vivere, cùm non esset tam gloriosum mori.

At idem factum *vituperare* si voles, fiet id argumentis istis ab inhonesto, & inutili petitis.

I. Primum, quia ratio, cur se interimeret, idonea

idonea non potest adferri. Nam libidini adscribi nequit, quod accidit invitæ; violatum erat corpus, sed animus fuit innocens, sufficit castitati bona conscientia.

II. Imò contra, cur parceret vitæ, causa erat satis gravis. Nam iniquum est, ut quæ culpâ vacet, ea non se absolvat, sed nocentum afficiat supplicio.

III. Ad hæc non tota erat sua; sed ex parte etiam patris, ac imprimis mariti. Nunc & patrem invitum carâ orbavit filiâ, & maritum optimum viduavit conjuge, animæ dimidio suæ; imò insuper dulcibus liberis matrem abstulit.

IV. Quid etiam quod ipsa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam tristi proposito? Nam ideo Deus amorem vitæ indidit animis omnium, ut ne quis deserat vitam, priusquam è statione suâ summus vocet Imperator. Quare si antè innocens fuit, saltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atque est ea culpa tantò major in fœmina, quantò sexus ille à ferro est remotior.

V. Nec, ut aiunt, animi firmi, sed impatiens potiùs fuit, manus sibi adferre. Sanè Romana mulier Tricipitini filia eâ animi magnitudine esse debebat, ut fortiter ferret injuriam sceleris alieni, cùm sapientis nihil sit præstare præter culpam.

VI. Adde quod neque honori vel suo, vel suorum, satis est velificata. Nam suspicio hinc potuit oboriri, quasi pœnitentiâ stupri sponte perpessi solatium sibi ac perfugium quæsierit in morte voluntariâ. Multa enim faciliùs in defunctam potuêre confingi,

quàm

quàm in superstitem.

VII. Præterea, si verè oderat corruptorem, serióque ejus vindictam exposcebat; satius fuit expectare, usque dum supplicium de eo maritus, ac conjunctissimi, sumerent. Ita enim oculos suos pascere potuisset inimici pœnâ: nunc cruore suo animum ejus satiavit, cuius pœnis ipsa potuis exsultare.

VIII. Denique non commoda minùs, ac fortasse etiam facilior & certior ad vindictam hæc fuisset via. Nam superstes non semel, sed semper, cum suos, tum alienos, plorando, obtestando, ad ultionem vehementissimè potuit inflammare.

39. §. *Ad Res præcipuè referuntur, tum loca, sive naturalia, sive artificialia, tum animi habitis.*

35 §. *Prioris generis sunt regiones, & urbes: quæ ferè eodem tractantur modo, ac personæ. Nam quod in personis sunt parentes & præceptores, id in his sunt reges, ac conditores: quod illic forma corporis, id hîc situs: quod illîc animi virtutes, id hîc fertilitas: quod illic actiones, præmiáque, id hîc incolarum res feliciter gestæ, ac per ea nominis claritas, & quandoque etiam privilegia, qua cives universi virtutis ergo à principe suo sunt adepti. Multum etiam ad gloriam addit, si cum aliis, seu regionibus, seu urbibus comparatio instituatur. Quod si terra aliqua parum fertilis sit: dicemus hoc incolarum augere prudentiam, eosque temperantiam docere. Vel etiam compensari illud situ loci; ut qui percommodus sit ad ea impor-*

importanda, quibus solum hoc destituitur. Omnino autem ad duo potissimùm capita in talibus respici solet, utilitatem, & voluptatem.

Brevis sed elegans, Campaniæ laudatio exstat apud Florum, lib. 1. cap. XVI. *Omnium, non modò Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari, Hîc illi nobiles portus, Cajeta, Misenus & tepentes fontibus Bajæ:* Lucrinus, *& Avernus, quædam maris ostia. Hîc amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius. Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cuma, Puteoli, Neapolis,* Herculaneum, *Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque numerata.*

Tarenti etiam hujusmodi laudatiunculam habes cap. XVIII. *Tarentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum urbis theatrum.*

38 §. *Posterioris verò generis sunt tum dianoetica virtutes; ut sunt eruditio Aristotelis, eloquentia Ciceronis: tum morales; ut justitia Aristidis, castitas Josephi, vel Hippoliti. Sed raro hujusmodi argumentum tractat orator. At sæpe*

ſæpe in laudatione perſonæ aut facti, digreditur in locum communem, de hac, vel illa virtute, aut vitio.

Bifariam virtutis laus tractari poteſt: in individuo, ut ſi dicas de ſapientia Solomonis; vel univerſe, quomodo ſapientiæ laudem ſcripſit Aphthonius *Theticam laudem* appellat Sopater. Prior modus propriè hujus loci eſt; quatenus nempe genus demonſtrativum, in quo verſamur, ſpecies eſt cauſæ, ſive ὑπόθεσις, quæ eſt quæſtio ſingularis. Verum rarò uſu venit, ut iſto modo conſideratum ab oratore tractetur. At ſæpe contingit, ut in laude perſonæ, aut facti, digrediatur orator in locum communem, de laude juſtitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel alius virtutis. Itaq; ut plene intelligantur ea, quæ ad perſonæ, aut facti, laudationem pertinent; etiam cognoſci debet ratio univerſè extollendi ſcientiam, ac virtutem aliquam. Quam idcirco paucis hoc loco exponemus.

39 §. *Laus illa ſcientiæ aut virtutis universè ſpectatæ, petitur, tum ab honeſto, quo refer quoque glorioſum, & alia, quæ ſuprà in facti laudatione attulimus: ab utili, quò neceſſarium etiam, ac jucundum, pertinet: tum à facili vel difficili.*

Exemplo fuerit juriſprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore: idque ex quatuor his locis.

I. A facilitate, quando ait; *Si iſta eſſet cognitio juris magna, ac difficilis: tamen utilitatis magni-*

magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed Scævola ipſe dicere ſolet, nullius ſibi artis faciliorem cognitionem videri. Quâ ratione verò facile hoc ſtudium fiat, deinde oſtendit.

II. A jucunditate. *Accedit,* inquit, *quo faciliùs percipi cognoſciq; jus civile poſſit (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuavitas & delectatio.* Hinc docet, ſuavitatem illam inde provenire, quòd prodeſt multùm ad notitiam antiquitatis, ſcientiæ civilis, philoſophiæ moralis. Item quòd magnæ ſit voluptatis, videre, quantum Romani prudentiâ præſtiterint cæteris gentibus.

III. A neceſſitate. *His* inquit, *de cauſis dixeram, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, juris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.*

IV. A dignitate, idque his verbis. *Jam verò ipſa per ſeſe quantum adferat iis, qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat?* Et quæ deinceps ſequuntur.

40. §. *Et talis quidem eſt laudatio abſoluta. Sed eſt præterea laudatio comparata; qua vel perſona cum perſona, vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unúmque alteri eſſe æquale, vel etiam præſtare, oſtenditur.* Ut ſi compares Alexandrum Magnum, ac Julium Cæſarem; Rempublicam Romanam ac Venetam. *Inſtituitur laudatio talis iiſdem ex locis, quibus laudatio abſoluta.*

Vide ſi voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnaſmatis cap. de Comparatione.

CAP. V.

CAP. V.

De Genere Deliberativo.

1. Sect. Sequitur *genus deliberativum, cujus orationes habebantur apud Romanos, in curiâ: apud Græcos, ad populum.*

Unde est, quòd genus hoc ab iis vocetur δημηγορικὸν: quemadmodum &, quia ἐν ἐκκλησίᾳ, hoc est *concione*, fidebat; ideo iisdem dicitur ἐκκλησιαστικὸν, q. d. *concionale*, sive aut Agellius loquitur, *concionatorium*. Latini rectè *suasorium* vocatur, non quâ ratione suadere est probare (quomodo ea vox omnibus convenit causis) sed quâ significat consilium dare, ut aliquid fiat; quomodo dicimur suadere conjugium, aut pacem.

2. Sect. *Materia in hoc genere sunt res contingentes, & positæ in nostra potestate: & quidem, quæ ad finem referuntur.*

De his enim, non de fine ipso, consultatur.

3. Sect. *Speciatim autem, si causa sit publica, quinque sunt, de quibus, juxta Aristotelem subeat institui deliberatio: vectigalia, bellum & pax; custodia regionum, ea quæ importantur & exportantur, & ratio ferendarum legum: quæ perspecta nobis esse oportet priusquam de consilio dando cogitemus.*

Optimè Tullius secundo de Orat. *Ad consilium*

silium de rep. dandum caput est nôsse Remp. Quæ verò in singulis quinque istorum scire debeamus, hoc ab Aristotele disce in Rhetoricis *.

* Lib. 1. cap. 4.

4. Sect. *At in causis privatis certa materies speciatim assignari non potest: cùm totidem de rebus possit consultari, quot negotia in vita, & re familiari, occurrunt.*

5. Sect. *Loci in genere deliberativo ab Hermogene ponuntur sex. Primus est* legitimum: *quod petitur, tum à jure scripto, sub quo Christiani sacras quoque literas comprehendunt; tum à consuetudine.*

* Inartificialis.

Sed hic locus magis est ἄτεχνος *. Nam quid *legitimum* aliud est, quàm testimonium à lege? nisi quòd sub lege etiam consuetudo comprehendatur, quia legis vim habet.

6. Sect. *Alter locus est* æquum, *quo nomine continetur quoque* pium. *Huc igitur refertur, quod promovet cultum divinum; quod parentum, affinium, civium charitatem spectat; adhæc omne id, quo gratia bene meritis refertur; quodque ad disciplinam civitatis pertinet, ut quo improborum frænatur audacia; item quo bonis signum ad bene sperandum ostenditur, & quæ hujusmodi sunt.*

Alii primum secundúmque hunc locum atque adeò etiam quintum, qui ut postea dicam, est à glorioso, honesti appellatione designant: non male quidem, sed ad usum tamen accommodatius est, si loca ista distinguantur.

7. Sect.

7. Sect. *Tertium est* utile, *quod bifariam accipitur. Nam videndum est, tum quid futurum sit, si negotium suscipiatur: tum quid consecuturum, si negligatur. Ad prius pertinent, bonorum partorum conservatio, & non partorum comparatio; malorum præsentium depulsio, & imminentium evitatio. Ad posterius referuntur, bonorum partorum amissio, speratorum frustratio; malorum præsentium continuatio, & imminentium certa exspectatio.*

Exempli gratiâ; si de arce propinquâ hostibus dedendâ consultetur, dissuadere eam poterimus octo his argumentis. Si arx servetur,

I. Commoditas portus retinebitur, & urbs tuta erat præsidio arcis, quæ in nostra sit potestate.

II. Etiam ex arce eâ propinquam hostium civitatem invadendi opportuna semper occasio fuerit.

III. Qui nunc contemnunt, atque etiam insultant, illi, ubi videbunt constantiam animi nostri, formidari discent.

IV. Evitabimus quotidianam hostilis militis cursitationem ante urbis nostræ portas, mala tot alia, quæ res ista secum trahere solet.

Sin arcem dedamus,

I. Amittetur commodus adeo portus. nec amplius arcis præsidio tuti erimus.

II. Nec propterea pacem, quam aliqui sperant, cum hoste habebimus: aut saltem ea diuturna non fuerit.

III. Periculum quoque erit idem: ac paria, vel majora etiam damna nobis dabit hostis.

IV. Imo metus est, ne occasione primâ urbem vel armis vel dolo capiat, ac tristem nos servire cogat servitutem.

8. Sect. *Sub utili autem continetur necessarium: quod ita utile est, ut sine eo res nec esse possit; unde & nomen. Sed priùs aliquid* ἁπλῶς *utile esse ostenditur: deinde docetur, non utile modò esse, sed etiam necessarium.*

Estque ingens hujus loci vis: multi enim animis sunt adeò segnibus, ut tum quoque, cùm aliquid honestum, & utile esse, intelligunt; tamen, si res cum magno sit labore conjuncta, facilè terreantur. Apud tales necessitatis ratio est compendiosa ad persuadendum via. Ejusmodi est argumentum Ciceronis in IV. Philippica: *Agitur enim, non quâ conditione victuri; sed victuri ne simus, an cum supplicio, ignominiáque perituri.*

9. Sect. *Etiam sub utili comprehendit Hermogenes* jucundum, *Nec peccant tamen, qui destinguunt.*

Nempe Hermogeni *utile* est omne id, quod propter aliud expetitur, sive id propter commodum fiat, quod propriè *utile* dici solet: sive ob voluptatem, quod à juvando *jucundum* appellatur. Porrò hoc quoque argumentum multum eos movet, qui, etsi viderint honestatem cum utilitate esse conjunctam; molestiâ tamen operis deterrentur. Ac proptereà cùm quid ἁπλῶς utile, vel etiam necessarium esse, ostendimus: expedit, ut seorsum

quoque

quoque probemus aliquid esse jucundum. Ita dissidentibus, concordes ut esse velint, suadebimus, non tantum, quia concordia inter fideles honesta est, atque etiam utilis: sed quia jucunda simul sit, juxta illud regii vatis. *Ecce quàm bonum, & jucundum, fratres, habitare in unum.* A jucundo etiam est argumentum illud Tullii lib. 3 epist. 11. *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem, esse capturum.* Et hoc Anna ad Didonem:

Soláne perpetuâ mœrens carpêre juventa,
Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?

10. Sect. *Quartus locus est* possibile. *Frustra enim illud suademus, quod creditur fieri non posse. Ac propterea, si de hoc scrupulus animo hæreat, ante omnia eximi is debet. Sub possibili autem continetur etiam* facile. *Nam eorum, quæ fiunt, alia facile, alia difficulter fiunt. Facilè verò aliquid fieri probatur ab occasione, & circũstantiis.*

Cur autem non honesto tantùm, ac utili, sed felicitatis quoque argumento pugnemus; liquet ex iis quæ diximus de jucundo.

11. Sect. *Sed siquid deficile sit, eo magis huic rei incumbendum, dicemus: quando nihil magni, sine sudore, aut periculo, præstatur.*

Huc pertinet vetus verbum, χαλεπὰ τὰ καλά.

12. Sect. *Quintus locus est* gloriosum: *quòd planè eodem tractamus modo, quo utile. Dicimus enim, si res suscipiatur, gloriam præsen-*

 tem

tem conservatum iri, nondum acquisitam posse comparari; infamiá nos præsenti liberatum iri, & imminentem vitaturos. Sin secus à nobis fiat, infamiam præsentem permansuram, imminentem eventuram; præsentem dignitatem emissum iri, nec speratam nos consecaturos.

13. Sect. *Ad gloriam etiam pertinet, quòd idem fecerint alii, qui præclarum eo nomen sibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipsum ad laudem referemus, quòd primi, & soli, vel cum paucis, præclarum facinus aggressuri simus.*

14. Sect. *Sextus locus est* eventus: *qui dilemmate instituitur. Ostenditur enim, in utramvis partem res cadat, utilitatem nos, ac gloriam propositam, adepturos. Ac locus iste recensetur postremus, non quia cæteris sit levior, sed quia plerisque omnibus est firmior.*

Porrò ex universis locis istis in una eadémque causâ peti possunt argumenta. Ut in causa illa, an Pompeius bello sit præficiendus Mithridatico. Ad hoc enim suadendum, conducit argumentum *à legitimo*: ut cùm Cicero ostendit, non esse contra consuetudinem, ut omnia ad unum deferantur. *Ab æquo* item, quia justum erat, ut debitus honor tribueretur Pompeio. *Ab utili*, quia hæc res, prodesset ad conversionem vectigalium, & dafensionem sociorum. *A possibili*, quia etsi bellum erat difficillimum, utpote in quo se conjungerent duo reges potissimi, ab eo tamen confici posset, qui tot, & tanta, terrâ marísque gesserat, quo quantáque in oratione Manilianâ commemorantur de Pompeio. *A glorioso*; quia Romani eo ex bello maximum sibi decus, & hono-

rem

rem erant reportaturi, ac deleturi infamiam sibi à Mithridate antea inustam. *Ab eventu* quia sive Romani Mithridatem vincerent, sive non vincerent, utile & gloriosum sit futurum Romanis contra eum bellum suscepisse.

15. Sect. *Quemadmodum verò in genere demonstrativo ei qui personam aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non rarò fit, ut hypothesis transferatur ad thesin, Eaq; res, tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimùm valet.*

E.G. Si quæstio sit specialis ac finita, an Lacedæmonii urbem suam, Persis adventantibus, cingere debeant muris: licebit universè agere quæstione hac, an urbes muris cingere utile sit.

16. Sect. *Cæterùm ut argumentis magis abundemus; tum in thesi, tum in hypothesi tractandâ, meminisse ejus oportet, quod superiùs dicebamus* *, *præter locos Rhetorum speciales, etiam consuli debere locos Dialacticos.* **Ex qui-** *bus in hoc genere maximè isti frequentantur, locus à proprio adjuncto, ab affectis, ab antecedentibus, connexis, consequentibus, à majori vel minori à contrario, ab exemplo, à testimonio. Dici autem vix potest, quantam in persuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condensemus, ut istis penè solis constare videatur oratio. Curandum etiam, ut exempla illa similium sint. Neque enim aut tyranni, bonorum regnum; aut plebii, Patrum moventur exemplis.*

* Cap. 2. Sect. 34.

Pleniùs hæc declarat Theo de Thesi tractans. Nam primùm agit de locis specialibus: ut sunt honestum, sive laudabile & gloriosum, quod petitur è loco Dialectico proprii adjuncti: item utile, & jucundum quorum utrumque partim ad adiuncti propria, partim ad effecta pertinet: adhæc necessarium, quod utilis species est: nec non facile, quod ex circumstantiis adstruitur. Ibidem monet, ad locos istos etiam pertinere, *quod tale, ut tutus præstare possit, quodq; in causa futurum sit, ut res meliores fiant; quod ejusmodi, ut, nisi fiat, pœnitentia sit consecutura; neque facilè, quod neglectum fuerit compensari possit.* His ita expositis, de generalibus Dialecticorum locis ista subiungit. *A contrario autem sic: Nam si contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: & contrarium si turpe, hoc honestum erit: & si inutile illud, hoc utile: & contrarium si injucundum, hoc jucundum. Ac eodem modo à simile quoque. Si enim appetendum est simile, utique & hoc. Itidem à minore, & à Majore: & parte, & à fine, cujus ratione aliquid appetitur. Si enim finis expetendus est, etiam id quo ad illum pervenitur, appeti debet. Post hæc, ex iis, quæ res continet: ut quòd multa complectatur honesta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotium, & ab adjunctis, ac deniq; à consequentibus quoq; argumenta ducemus. Quod si quis jam majores fecerit progressus, is in singulis locis supradictis arcesset quoq; testimonia virorum illustrium; uti poetarum, politicorum, philosophorum. Nec non & historiæ, si quæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt: haud sparsim tamen, nec temerè; sed ita ut amplificatione*

one instituatur oratio adductis exemplis, primùm eorum quæ singuli privatique egerint: deinde quæ princeps aut rex; postea, quæ civitas, postremò, quæ in totis regionibus, aut gentibus extiterint. In quo & hoc cavebitur ne oratio historiis, poematísve repleatur. Hæc de Thesi quidem dicuntur à Theone: sed peroratio est in hypothesi. Solùm hoc hypothesis differt, quòd argumentis Theseos universalibus aliquid superaddat ex accidentibus personæ, vel rei singularis, de qua consultatur, ut ita generalia ad individuum, ac certas loci & temporis circūstantias restringantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parùm lucis accesserit ex iis, quæ in Progymnasmatis de Thesi dicuntur: & vicissim ex iis, quæ nunc adduximus, illa de Thesi accipient lucem.

17 Sect. *Quemadmodum autem in genere demonstrativo præter laudationem absolutam, altera etiam est, quæ comparata vocatur: ita quoque in genere hoc deliberativo, interdum quæritur absoluté, ecquid honestum sit aut turpe; utile, an inutile: interdum comparatè, utrùm utilius, honestiusque sit. At quomodo unum altero utilius, vel honestius esse probetur. constat ex iis, quæ in Topicis de comparatione docentur.*

Ubi Aristoteles * monet, id quod diuturnius ac stabilius, est item quod sapientioribus probatur, aut quod melioribus artibus paratur, aut quod per se & simpliciter bonum est, aut quod melioribus, & honoratioribus inest, aut quod majoris boni causa

* l. 1. Top. 21. & bes.

eſt, & ſimilia omnia, præferri illis, quæ non ſunt huiuſmodi.

18 Sect. *Imò interdum fit, ut ex unâ parte conſilii honeſtas, ex alterâ pugnet utilitas.*

Vt ſi deliberet Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu transmittere velit. Nam utile videbatur, ſi claſſem in Africam transveheret; ſed turpe eſſe dicebatur declinare Hannibalis præſentiam, atque vaſtandam ei Italiam relinquere.

19 Sect. *In eius generis quæſtione, ſi, quod utile eſt, ſuademus, præcipuè laborabimus, ut hoc probemus; deinde oſtendemus, etiam honeſtum, vel ſaltem non inhoneſtum, eſſe. Sin pro honeſto pugnemus, hoc prius, quantum poſſumus aſſeremus; ac deinde etiam, utile id eſſe vel ſaltem non inutile, demonſtrabimus.*

Monet idem quoque Emporius, præceptis de ſpecie deliberativâ.

20 Sect. *Quod ſi negotium nobis ſit cum iis, qui honeſtate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc eſſe ipſi ſciant; magnâ omnino prudentiâ opus eſt, ut apud quos dicimus, ſeriò nos ſui curâ tangi arbitrentur. Sanè conviciis nihil proficiemus, neque enim conſilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.*

Atque hæc ſufficiant de genere deliberativo. Cui ſubjiciuntur quoque, oratio petitoria, conſolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo

do hæ debeant tractari, libro proximo commodiùs ostendemus.

CAP.

De Genere Juridiciali, ac universè de statibus.

1 Sect. Generis δικανικȣ̃, *sive juridicialis, loci variant pro statuum varietate.*

2 Sect. *Status, qui Græcè* στάσις, *est quæstio ex primâ causarum profligatione proveniens.*

3 Sect. *Habet autem locum in omnibus causarum generibus, sed hîc de eo imprimis tractabimus, quà pertinet ad genus Juridiciale.*

4 Sect. *Nascitur verò ex accusatoris intentione, quæ Græcis* προσϐολὴ *vocatur, & defensoris depulsione, quæ iisdem est* ἀντιπροσϐολὴ *Cæteræ quæstiones dicuntur incidentes, inter quas primum sibi locum vindicat* τὸ κρινόμενον *sive iudicatio.*

5 Sect. *Resultat* κρινόμενον *ex* αἰτίῳ *sive ratione defensoris, &* συνέχοντι *sive continente, hoc est accusatoris firmamento.*

Exemplo hæc illustrabo, Clodianorum intentio est, Clodium occidit Milo. Milonis depulsio est: Occidi, sed iure occidi. Status est, Juréne an iniuriâ. Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis est, Insidiatorem Jure licet interficere. Continens, sive firmamen, tum Clodianorum est, Clodius non struxit insidias, nec fas est occidere civem indemnatum. Judicatio est, An Clodius Insidias

ſtruxerit Miloni. &, An quapiam de cauſa interimi poſſit civis indemnatus.

Quod ſi hinc ſyllogiſmum exſtruamus, cognoſcemus, ſtatum incidere in concluſionem, judicationem, in aſſumptionem.

E. G. Inſidiator jure interficitur.
Clodius fuit inſidiator.
Ergo jure interfectus eſt.

Status eſt, an Clodius jure ſit interfectus, quod concluſione colligitur: Judicatio an fuerit inſidiator, quod in aſſumptione ponitur. Nec id tantum in Juridiciali; ſed in aliis etiam cauſarum generibus locum habet. Ut in deliberativo; Magno & neceſſario bello præfici debet optimus imperator. Bellum Mithridaticum eſt magnum & neceſſarium, & Pompeius eſt optimus imperator. Ergo Pompeius eſt præficiendus bello Mithridatico.

Eſtque hic primarius ſyllogiſmus orationis pro lege Manilia. Ac ſtatus in ea eſt, an Pompeius ſit præficiendus bello Mithridatico. Judicatio, an Mithridaticum bellum ſit grave adeò; item, an Pompeius tantus ſit Imperator.

Itidem ſit in genere Demonſtrativo, cujus ſpecies eſt gratiarum actio. Ut in oratione pro Marcello; ea eſt Cæſaris maxima laus, quæ etiam ſuperat gloriam armis partam. At hæc laus, quam conſecutus eſt ignoſcendo M. Marcello, ſuperat gloriam armis partam. Ergo hæc eſt maxima è Cæſaris laudibus. Ubi itidē concluſio ſtatū indicat, aſſumptio judicationē.

6 Sect. *Status eſt quadruplex. Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis,*

Ex quibus malè vulgo prætereunt statum Quantitatis.

7 Sect. *Status conjecturalis est, quo quæritur, ecquid fiat, factum sit, aut futurum.*

8 Sect. *Finitivus est, quo de nomine rei conquiritur.*

9 Sect. *Qualitatis status est, quo quæritur, quale sit factum.*

10. Sect. *Quantitatis dicitur, quo de magnitudine rei disceptatio est.*

Ita conjectura est, an Cato, cùm de conjuratis disceptaretur, omnium se opposuerit sententiis. Finitivus est, sit ne ea constantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum, an non. Quantitatis, an singularem eo laudem mereatur.

11 Sect. *Est autem unius orationis interdum simplex, interdum multiplex status.*

12 §. *Simplex, ut si haud aliud quæratur, quàm jure ne, an injuriâ, Clodium occiderit Milo.*

13 Sect. *Multiplex verò, vel est eiusdem generis, vel diversorum.*

14 Sect. *Eiusdem, ut cùm quæritur, an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & à Mamertinis. Est quippe hic triplex coniecturalis.*

15 Sect. *At diversorum generum est, cùm quis fatetur, se interemisse hominem: at non spoliâsse pecuniâ. Prior enim est status Qualitatis; posterior Conjecturalis.*

Nam priori quæstio est, an, qui fatetur se interemisse, iure interemerit. Posteriori, an spoliaverit alterum.

16. Sect. *Ceterùm, quot modis variat ſtatus, totidem & iudicatio diſtribuitur. At utriuſque eadem eſt tractandi ratio.*

Itaque deinceps, idque non ſine veterum exemplo, laxiùs ſtatus voce utentes, ſub eâ etiam iudicationem comprehendimus, atque adeò quemvis queſtionem incidentem. Par enim omnium ratio eſt, ut diximus.

CAP. VII.

De Statu Coniecturali.

1 Sect. Status coniecturalis *ita dicitur, quia coniectandum eſt iudici, numquid factum ſit. Idem alio nomine* inficialis *vocatur, quia reus hic ſolâ ſe inficiatione tuetur.*

Unde liquet, ratione iudicis *coniecturalem*; ratione rei, *inficialem* nuncupari.

* *Apud Cic. pro Cæl.*

2 Sect. *Status hic vel ἁπλῶς quærit de facto, ut* an * Cælius parârit Clodiæ venenum, *vel cum modo, ut, ecquid eo animo factum ſit: quale fuerit,* cur quis fleverit arcem contemplatus.

Habet etiam diſtinctio hæc locum, quatenus ſtatus iſte deliberativo generi inſervit. Vt quando, quid facto opus ſit, conſtitui debet pro animo hoſtium, qui, cuiuſmodi ſit, coniecturâ eſt indagandum. Ita vel citra modum quæri poteſt, *an princeps quiſpiam, qui ho-*

ſtilẽ

stili in nos animo est, exercitum conscribat: vel cum modo, hoc pacto, *utrum id faciat, ut bellum inferat nobis.*

3 Sect. *Est item status hic, vel simplex, vel comparatus. Simplex. est*, an Roscius occiderit patrem: *item*, an Milo insidias struxerit Clodio. *Comparatio autem fit hoc pacto*: Rosciúsne patrem occiderit, an qui accusant: Clodiúsne Milo insidias struxerit, an Milo Clodio. *Tractandi ratio utrobique eadem est.*

4 Sect. *Esse verò aliquid factum, trifariam probatur. Primùm quia quis voluit, & potuit.*

Coniungit utrumque poeta, ut ostendat Helenen à Theseo violatam fuisse *.

A juvene, & cupido, credatur reddita virgo?

* *Ovid. epist. Oeones ad Paridem.*

5 Sect. *Voluntas probatur partim à causis antecedentibus factum, partim à signis voluntatis*

6 Sect. *Causæ antecedentes sunt, vel impulsivæ, vel ratiocinativæ.*

7 Sect. *Impulsio affectiones comprehendit, quæ causæ efficientis locum obtinent: ut sunt ira, odium, amor, inimicitiæ, invidia: &c.*

Ita verisimile est, nos iis malè velle, aut qui maioribus, aut nobis, aut amicis malè fecerunt.

8 Sect. *Ratiocinatio petitur è causis finalibus ut à spe commodorum.*

Incommodare enim illis homines solent, quos ubi damno affecerint, honore vel opibus

augentur, aut voluptates suas faciliùs possunt explere. Uti & quando, damnum aliis dando, gratificantur, sive amicis, sive iis, quibus sunt admirationi, sive amoribus ac deliciis suis, sive dominis, sive illis in quorum sunt potestate.

9 Sect. *Tractatur locus hic ab utili octo istis modis, quos assignavimus in genere deliberativo.*

Nam quibus argumentis in suadendo ostendimus, utile aliquid esse; iisdem in accusando monstramus, utilitatem redundâsse ad reum, ac propterea illud, cuius arguitur, facere voluisse.

10 Sect. *Huc etiam pertinet, quando maius est emolumentum, quam damnum.*

Nam facilè peccant, quibus iniuria lucro est; at pœne ignominiæ duntaxat.

11 Sect. *Item cùm quis opinatur nihil se damni ampliùs facere posse.*

Ut qui bona nulla habent, quæ amittant, aut qui existimationis suæ iacturam iamdiu fecerunt.

12 Sect. *Sed imprimis magnum præbet voluntatis argumentum impunitatis spes. Nam iniuriam facere solent, qui fore sperant, ut facinus lateat, vel, ut latere non possit, pœnas tamen effugere se posse, vel saltem efficere, ut pœna differantur in longum tempus,*

aut

aut leviores irrogentur, quam lex imperat.

Fore, ut facinus lateat, credunt illi. qui antehac flagitia ſua occultarunt ſæpius: qui- que à criminis ſuſpicione videntur longiùs abeſſe: nec enim facilè creditur, ab inermi occiſum armatum: vel à paupere, & deformi, commiſſum eſſe adulterium, præſertim cum divite, & formoſâ: vel prodere aliquem voluiſſe Rempublicam, in quam cùm ſua, tum maiorum, multa magnáque merita extarent.

At vel nunquam, vel ſerò, vel non ita graviter, pœnas ſe ſubituros arbitrantur, quibus antehac deliquiſſe impune fuit: quique facundiâ pollent, aut qui iudices habent ſibi adictos, aut corrumpere eos poſſunt, aut amicos habent potentes.

Nec ex nobis tantùm, aut noſtris, impunitatis fiduciam concipimus: ſed etiam ex conditione eorum, quos læſimus. Vt ſi negotium ſit cum iis, quos multi oderunt, aut quibus invident multi, aut qui eodem iniuriæ genere afficere alios ſolent; quales, etiam habiti indignè, dignam tamen retuliſſe mercedem exiſtimantur. item ſi amicitiâ iis iuncti ſimus, quos læſimus. nam raò amici litem intendunt, eò quod communium ferè amicorum interventu iræ ac iurgia ſopiantur. item quibus non expedit litem proſequi: ut ſunt peregrini, & qui victum ſuâ ſibi parant induſtriâ, nam tales facilè tranſigunt, & parxillo placantur, item quos ea pudet referre, qui iniuriam acceperunt. nam quotuſquiſque eorum, qui verè poſſint, commemorare

re velit, ſtuprum eſſe illatum filiæ ſuæ, vel uxori? item ſi vulgò judicetur levis eſſe injuria, & quam ignoſcere omnes ſoleant, niſi qui lites ſerere amant: item qui inertes ſunt, ac deſides, quia judicio eos experiri piget: quique ſunt verecundi, quia tanti illis pecuniæ non ſunt, ut propterea judicio contendant: vel qui ab illis injuriâ ſunt affecti, nec eos in jus vocarunt. ſimiliter enim erga nos animatos fore ſperamus. vel qui infamiâ laborant: nam iſtis non creditur. item qui dicendo nihil valent, aut qui amicis deſtituũtur, & ſiqui his ſimiles ſunt.

13. Sect. *Cùm verò diverſi ſint hominum mores: ut faciliùs fidem inveniamus, ob oculos poni debet qualitas perſonæ, ſive ingenium hominis, tum ejus, qui injuriam fecit, tum qui illâ eſt effectus.*

De iſto judicamus ex *natione*; quia moribus aliis Græci ſunt, quàm Barbari; Itali quàm Germani: deinde ex *genere*, quia liberi majorum ſimiles eſſe ſolent: tum etiam *ſexu*, quia non eodem modo judicant fœminæ, ac mares, item *educatione*, quæ plus etiam, quàm genus, poteſt; præterea *habitu* corporis, quia in formosâ faciliùs creditur adulterium, in robuſto violentia: inſuper *vita anteacta*, ubi conſideratur, num quis in idem antea delictum inciderit, aut ſuſpicionem ejus ſaltem, nec non ex *ætate*, quia alia aliis annis conveniunt, item ex *amicis*, quibus quis utitur: tum autem ex *vitæ genere*, cum diſpar ratio ſit agricolæ, ac militis; mercatoris, quàm philoſophi: denique ex *ſtudio*, ſive pecuniæ, ſi ſit avarus; ſive voluptatis,

voluptatis, si sit luxuriosus; sive honoris, si sit ambitiosus.

14. Sect. *Præter causas voluntatis, etiam signa ejus considrantur, cujusmodi sunt dicta factáque alicujus.*

Ut si quis minatus fuerit cædem.

15. Sect. *Et hæc de loco voluntatis. Facultas autem probatur ex circumstantiis, tum personæ, tum rei. Ex personæ circumstantiis id trifariam fit: nempe pro triplicibus bonis, animi, corporis, & externis. Itaque hîc considerantur vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes. At rei circumstantiæ sunt, locus & tempus, quæ occasionis nomine comprehendimus: item alia, quæ ad naturam rei pertinent.*

Exempli gratiâ, *Potuit hic alterum occidere, quia validior fuit, & armatus, & habuit locum opportunum, sylvam, & tempus idoneum, nocturnum.* Estque utile hic considerare, quos lædere sit in proclivi. Sanè magis sunt obnoxii injuriæ, qui longè absunt, eò quòd tardè pœnas sumant: quam qui prope habitant, quia vicinitas loci facilitatem inferendæ injuriæ adfert: qui parum sunt cauti, quia sua non custodiunt: qui amici sunt, quia sibi non cavent: quos nunquam antea violavimus, quia non metuunt sibi: quos crebrò violavimus, quia tales non ultrà se læsum iri putant: & alii similes istorum. Atque hæc de ratione primâ, quæ voluntate, & facultate, tanquam partibus, constat.

6. Sect.

16 §. *Altera conjecturam abstruendi ratio petitur à facti signis. Quæ triplicia sunt, alia antecedentia, alia concomitantia, alia consequentia.*

Ita cædem alicujus minæ antecedunt, comitatur clamor, consequuntur fuga, pallor, aliáque. Sed signorum istorum haud par ratio est. Nam signum antecedens, (ut quòd quis cædem sit cominatus) potiùs voluisse probat, quam fecisse: unde & in voluntatis locis superiùs reponebamus. Ex iis autem, quæ facti sunt circumstantiæ, vel effecta, non solùm voluisse aliquem, sed etiam fecisse, colligitur. Ut si dicatur quis, post horrendum in ædibus exauditum clamorem, statim se proripuisse domo; ac pallentem & consternatum reprehensum esse in fuga.

17 Sect. *Tertia asserendi ratio est per testes, rumores, tormenta, & similia.*

De quibus iu locis ἀτέχνοις * dicemus.

* Inartificialibus.

18 Sect. In *defensione autem hæc omnia refelluntur. Quæ enim adducebantur ad monstrandum aliquem voluisse: ea aut vera esse negabimus, ant contendemus esse levia adeò, ut ex illis de re tanta non debeat iudicari.*

19 Sect. *Sed imprimis magnam habet vim τὸ ἀπίθανον, sive* incredibile: *ut cùm dicitur, fidei absonum videri, id voluisse aliquem loco temporéque alieno, qui id sæpe potuerit occasione multis partibus meliori.*

20 Sect. *At facultatem defuisse ostendimus, quia*

non

non illa nobis suppetant vires, aut quia non fuerit locus opportunus, aut tempus idoneum. Quod si facultatem fuisse, negari non possit: insistemus argumentis, quibus non voluisse comprobetur.

21 Sect. *Pleraq; etiam signa, tam à reo, quàm actore adducta, non difficulter eluduntur. Ut si pro reo adferatur, quòd non extimuerit: dicet adversarius, secum fuisse præmeditatum omnia, eoque locutum confidentiùs. Sin actor extimuisse dicat; atque id facinoris patrati argumentum esse volet: dicere poterit, non se peccati conscientiâ, sed periculi magnitudine, territum fuisse.*

Illustre conjecturalis status exemplum habemus in Milonianâ. Nam etsi principalis status sit, Juréne Clodium occiderit Milo: tamen incidentem hunc: num Milo insidias struxerit Clodio, ita luculentè tractat, ut status is videri possit principalis.

Clodium verò Miloni fuisse insidiatum, ostendit Cicero variis argumentis: ac primùm iis, quæ à voluntate ducuntur. Inter ista primum obtinent locum causæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox post Narrationem. Ipsum audiamus Tullium: " Quoniam igitur
" pacto probari potest, insidias Miloni fecisse
" Clodium? Satis est quidem in illa tam au-
" daci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei
" causam, magnam spem, in Milonis morte pro-
" positã, magnas utilitates fuisse. Itaq; illud Ca-
" ssianũ, *cui bono fuerit*, in his personis valet: etsi
" boni nullo emolumento impelluntur in frau-
" dẽ, improbi sæpê parvo. Atqui Milone interfe-

cto,

cto Clodius hoc assequebatur, non modo, ut prætor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his consulibus prætor esset, quibus, si non adjuvantibus, ac conniventibus certè, sperâsset se posse rem publicam eludere in illis suis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec si cuperent, reprimere possent, cùm tantùm beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam.

Post ista excurrit orator, ut invidiam conflet adversario. Quam digressionem claudit illis verbis: *non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat causam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ desiderium: quas causas à Milone in Clodium retorquit.
" *At, inquit*, valuit, odium fecit iratus, fecit
" inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris
" sui. Quid si hæc, non dico majora fuerunt in
" Clodio, quam Milone, sed in illo maxime,
" nulla in hoc? quid vultis ampliùs? quid enim
" odisset Clodium Milo, segetem ac materiam
" suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo om-
" nes improbos odimus? ille erat, ut odisset
" primùm defensorem salutis meæ: deinde vex-
" atorem furoris domitorem armorum suorum:
" postremò etiam accusatorem suum; reus enim
" Milonis, lege Plotiâ, fuit Clodius, quoad
" vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tu-
" lisse creditis? quantum odium illius, & in
" homine injusto, quàm etiam justum?

Tractat hinc tertium voluntatis locum, nempe

nempe qualitatem personæ, sive ingenium hominis: quod quale fuerit ostendit ex consuetudine, & vitâ anteactâ, cujus scelera plurima enumerat. Incipit hic locus ab illis verbis: *Reliquum est, ut jam illum natura ipsius, consuetudoque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant, nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo.* Definit autem istis verbis. *Quid simile Milonis? cuius vis omnia hæc semper fuit, ne P. Clodius, cùm in judicium detrahi non posset, vi expressam civitatem teneret.*

Sequitur continuò quartus voluntatis locus τὸ ἀπίθανον, sive *incredibile.* Nam ostendit, parum credibile esse, Milonem tot neglectis occasionibus, quibus commodè adeò posset Clodium occidere nunc id studuisse, in quo loco, alieno tempore, in tanto capitis periculo; præsertim cum amplissimum consulatus honorem peterit; & dies commitiorum subesset; quo quidem tempore (ut Tullii verba reservem) *omnia, non modo, quæ reprehendi palam, sed etiam, quæ obscurè cogitari possunt, timemus; rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus; ora omnia, atque oculos intuemur.* Eâque occasione digreditur in locum communem. *Nihil enim*, inquit, *est tam molle, tam tenerum, aut tam fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, sensúsq; civium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sæpe fastidiunt.* Post pauca concludit hoc argumentum istis verbis; *Quam hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret.*

Istis subiungit quintum argumentum, impunitatis

punitatis ſpem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ eſt, judices quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari aut certè neceſſarii, an in Clodio? qui ita judicia, pœnámq; contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.*

Exinde tractat ſextum argumentum: nempe ſigna voluntatis, ut ſunt dicta factaq; Clodii, *Sed quid*, inquit, *ego argumentor? quid plura diſputo? te, Q. Petilli apello optimum & fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis vivo Clodio, periturum Milonem triduo, poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos petiſtis dubitare, quid fecerit?* Qui locus extenditur uſq; ad iſta verba, *Quid ſi, ut ille ſcivit, Milonem fore eo die in via.*

Hinc ſequitur, quam Hermogenes vocat ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων, id eſt *probationum poſtulationem.* Ac priùs quidem orator inquirit adverſus ſe: deinde refellit adverſariorum teſtimonia, uſque ad illa verba, *Nunc perſequar cætera.* Ubi objectioni occurrit, quòd Clodius non fuiſſet exiturus è villa, niſi nunciatum ei fuiſſet de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum, qui dicitur de Cyri morte nunciâſſe, non id nunciâſſe, ſed Milonem appropinquare. Quod deinceps pluribus adſtruit. Ac veriſimilem quoque defenſionem adjungit, quòd etiamſi illud denunciatâ Cyri morte verum eſſet; non tamen eâ horâ profe-

ctur us

cturus fuerit è villâ, nisi de insidiis cogitâsset, Incipit hæc pars inde: *Age, si ita factum, quæ causa, cur Romam properaret? cur in noctem se coniiceret?* Tandem hoc caput de voluntate sic concludit per ἀνακεφαλαίωσιν sive brevem eorum enumerationem, quæ dixerat: *Video adhuc constare omnia, iudices: Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum; in illum, huius nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; huius tantùm in repellendâ mortem ab illo denunciatam palam Miloni: & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum: reditum illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Romæ exiturum; illum eo die se dissimulâsse rediturum: hunc nullius rei mutâsse consilium; illum causam mutandi consilii finxisse: huic si insidiaretur, nocte prope urbem expectandum; illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.*

Sequitur hinc alterum caput, quod est de Facultate. Potuisse autem Clodium insidias struere Miloni, trifariam probat Cicero. Ac primum à loco opportuno. *Videamus nunc,* inquit, *id quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò iudices etiam dubitandum, & diutiùs cogitandum est. Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium,* &c.

Paulo post idem sic adstruit à comitibus, ac habitu utriusq;: C *Si hæc*

hæc non gesta audiretis, sed ficta videretis: tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus: una sederet uxor: quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minùs promptum ad pugnam? cum penulâ irretitus, à rheda impeditus, uxore pene constrictus esset.

Idem sic ostendit à tempore, *Videte nunc illum, primùm egredientem è villa subitò. Cur vesperi? quid necesse est? quî convenit, presertim id tempori? Divertit in villam* Pompeii *Pompeium ut videret? Sciebat in Alsiensi esse. Villam ut perspiceret? milles in eâ fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiversationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.*

Continuò istis opponit Clodii habitum, ac comitatum, idque his verbis: *Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum sine eâ, nunquam non in rheda; tum in equo comites Graculi, quocunque ibat, etiam cùm in castra Etrusca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo qui nunquam tum casu pueros symphoniacos, uxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui semper secum scorta semper exoletos semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse diceres.* Post quæ uni alterique respondet, quod contra hæc posse objici videbat.

CAP.

CAP. VIII.

De Statu Finitivo.

1 Sect. Satu *Finitivo*, ut ex iis liquet, quæ ſuperiùs dicebamus. *quæritur, an omnes adſint conditiones, quæ requiruntur, ut nomen quopiam rei aut facto tribuatur; an verò quippiam etiamnum deſit.*

Ita in oratione pro Cæcinna quæſtio eſt, *num dici poſſit, ei vim factam eſſe, qui tantùm armis fuerit perterritus, quò minùs fundum ingrederetur: an inſuper ad id requiratur, ut quis vi fuerit ejectus.* Similis fuerit ratio in cauſa M. Bruti, & C. Caſſii, qui Julium Cæſarem occiderunt. Quæritur enim, *an cùm illi, qui populo præſunt, debeant patres eſſe patriæ, eò quiſquis principem ſuſtulerit, parricida debeat haberi: an præterea exigatur, ut princeps iſte ſubditorum ſtuduerit commodis. Sin, quo jure, quâ injuria omnia egerit; an non, qui interemerit hunc veriùs fuerit tyrannicida.*

2 Sect. *Status hic quinque potiſſimum capitibus tractatur. Primum eſt definitio actoris, & oppoſita ei definitio à reo.*

3 Sect. *Alterum caput ſimiliter conſtat, tum collectione actoris, qui parem eſſe rationem contendit, ſive quid exprimatur, ſive intelligatur: tum ſolutione rei, qui multum ait referre, ecquid addatur, necne.*

4 Sect. *Tertium eſt ſententia legislatoris: quanquam hoc caput ſæpius non incidat. Sed ſi locum*

habeat, aliam actor, aliam reus, legis esse sententiam dicet. Licebit verò ei, qui lege nititur, excurrere in laudem, tum legislatoris, tum legis; quorum utrumque qua ratione fiat, ex octavo, & ultimo progymnasmate constat. Sin lex sit nulla, videndum, an locum eius supplere possit consuetudo.

5 Sect. *Quartum caput est quantitas, quia accusator exaggeret, quod est commissum, reus ostendit, quanti sit momenti illud, quod est omissum.*

6 Sect. *Quintum caput est comparatio, qua conferuntur, id quod factum, quodque infectum. Actor dicit esse gravius, quod reus fecit, quàm quod non fecit. Reus asserit, maioris fieri debere, quod facto deest, quàm quod factum est.*

Ut si quæratur, ecquis vim commiserit: sicuti fit in oratione pro Sextio. Definitio actoris, quæ Græcis ὅρος dicitur, talis erat; *Convocare homines armatos, eosq; in foro collocare contra tribunum plebis, omnino est vim facere.* At reus ex eo, quod deest, ostendet, *non esse crimen plenum*; nempe quia neminem læserit. Vocatur hoc ἀνθορισμός.

Sequitur hinc συλλογισμός, sive collectio. Et actor quidem dicit, etiamsi armati illi pulsârint neminem, terrorem tamen iniecisse: nec multùm inter ista distare. At reus contendet multùm referre, numquis læsus sit, an territus duntaxat.

Tertius locus est γνώμη νομοθέτε, sive sententia legislatoris. Fingamus legem fuisse eiusmodi: *Qui militem armârit adversus magistratum,*

stratum, is vim fecisse damnatus esto. Eam legem recitari iubebit actor, singulasque eius particulas excutiet. Etiam licebit, tum legem laudare; tum eum qui tulit. At provocavit reus à verbis ad sententiam legis. Negabit enim, hanc fuisse mentem legislatoris, quasi vim fieri putârit, siquis militem cogat, vel tuendi sui causâ, vel ut adversus seditiosum tribunum Remp. defendat. Ac propterea in talibus, quo fine quidque fiat, spectari oportere.

Quartus locus est ἡ πηλικότης, sive quantitas. Et actor quidem asseret, vehemens esse delictum, cogere militem adversus tribunum. At regeret alter, crimen esse atrox tribuno vitam eripere; quod nunquam in animo se habuisse dicet.

Quintus locus est τὸ πρός τι, sive comparatio. Dicet actor, gravius esse, armatos convocare adversus tribunum, quàm aliquem lædere; ut Cicero disserit pro Cæcinna. Reus contrà pertendet, gravius multò esse manus alicui adferre, quàm cogere armatos. Atque hi potissimi sunt loci generis deliberativi. Plura qui volet, Hermoginem adeat in τέχνῃ διαιρετικῇ sect. VI.

De Statu Qualitatis.

1 Sect. *Si in controversiam veniat, aut rei, aut facti qualitas, dicitur* status qualitatis.

Idem ob amplitudinem etiam vocatur *status generis* aut *generalis*. Item *consecutio* nominatur, quia eo quæritur, quid consequatur rei

 cuiusq;

cujuſque vim ac naturam. Puta, utiliſne ſit, an inutilis; an juſta, an injuſta.

2. Sect. *Eſtque hic ſtatus duplex, Negotialis, ac Juridicialis.* Negotialis *eſt de re futurâ. Atq; ad hunc deliberationes pertinent. Ut,* An utile ſit, Athenienſes opem ferre Olynthiis à Philippo obſeſſis. *Quomodo autem hic ſtatus tractetur, cognoſcitur ex iis, quæ diximus de genere deliberativo.*

3. Sect. *Sin de re præterita tractet, appellatur* juridicialis. *Atq; is vel ratione nititur, qui idcirco* rationalis *vocatur: vel à ſcripto vim capit qui* legitimus *dicitur, quia lex inter ſcripta præcipuum obtinet locum.*

4. Sect. *Rationalis eſt vel ſimplex: ſive abſolutus, vel aſſumtivus.*

5. Sect. *Simplex aliquid ſuâ vi & naturâ laudabile eſſe ait.*

6. Sect. *Capita ejus ſex ſtatui ſolent, natura, lex, conſuetudo, judicatum, æquitas, pactum.*

Ut ſi quis occiderit furem nocturnum, rectò ſe feciſſe probabit.

A natura, quæ docet vim vi repellere.

A lege quæ eſt * : SEI NOX * FURTUM FACTUM ESIT, SEI IM OCCIT; FOUR CAISUS ESTO.

A conſuetudine, quia ab omni ſeculorum memoriâ mos iſte obtinuit.

A judicato, ut ſi dicamus, Titium, & Mævium in ſimili cauſa fuiſſe abſolutos.

Ab æquitate, quæ dictat, ut ne, ſi in vim, aut inſidias inciderimus, ejus vitæ parcamus, cui ſine periculo noſtro parcere non poſſimus.

A pacto, ſi poſſit oſtendi, feciſſe actorem contra

* Macrobius, 1. Saturnal. cap. 4.

* Antiquè *nox* pro *nocte esit* pro *erit, im* pro *eum.* De Diphthongis *ei ou, ai,* antiquitus uſurpatis pro *i, u, æ,* res notior eſt, quam ut movere attineat.

contra datam fidem.

Ad hunc statum pertinet ea Milonianæ orationis particula, quâ ostendit Tullius, rectè interfici insidiatorem. *Si*, inquit, *tempus est ullum, jure hominis necandi, quæ multa sunt: certè illud est non modò justum, verùm etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur.* Et mox: *Insidiatori verò, & latroni, quæ potest adferri injusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti sed facti, non instituti; sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis, Silent leges inter arma; nec se exspectari jubent, cum ei, qui expectare valet, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda.*

7. Sect. *Status assumtivus, quia factum in se laudabile non est, extrinsecus assumit auxilia. Id, quod assumitur,* colorem *Rhetores vocant quia immutat facti rationem, ut purpura lanam.*

Ita, quòd occidere civem indemnatum in se turpe sit, Milo, extrinsecus colorem quærens, culpam facti in ipsum rejicit Clodium, quem insidias struxisse ait.

8. Sect. *Dividitur status assumtivus in comparationem, relationem, remotionem, & purgationem.*

9 Sect. *Comparatio id, quod factum est, confert cum deteriori, quod alioqui faciendum fuisset,*

*Diog. Laert. in Solone. Ut lex Solonis erat *, Ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω, *siquis non alat parentes, infamis esto.* Quispiam detrectat alere patrem; sed eo se excusat, quòd in summâ inopia, aut uxorem, aut parentem, deserere cogatur, satiùs autem videri, ut conservet uxoris vitam, quàm ut, patris studeat saluti. Simile exemplum est, si Imperator maiestatis accusatus, quod passus sit milites suos sub Jugum mitti, respondeat, id magis expedivisse, quàm ut omnes internecione delerentur.

10 Sect. *Hic verò de utroq; despiciendum num necesse fuerit alterutrum facere: &, an satiùs fuerit istoc agere, quod factum est.*

11 Sect. *Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.*

Ita Orestes culpam interemptæ Clytemnestræ dimovebat ab se in matrem ipsam, quæ occiderat maritum suum Agamemnona. Par ratio erit, si accusetur Ulysses, quòd sceptro suo percusserit * Thersitem. Nam culpam in ipsum coniiciet Thersitem, qui tot convicia regi Agamemnoni ingresserat.

* Homerus Il. α.

12 Sect. *Actor hîc dicet, illum in quem culpa reiicitur, falsò eius criminis insimulari, ob quod dicitur malum perpessus. Nec tanti fuisse crimen istud, ut idcirco ita cum eo fuerit agendum. Adhæc non propterea fuisse peccandum, quia alter peccâ-*

peccâritprior. Item si alter deliquerat, debuisse eum in ius vocari. Etiam iudices percontabitur, quid tandem futurum sit, si eandem viam insistant cæteri,

13 Sect. *Reus autem atrocitatem criminis, ob quod alterum mactavit infortunio, exaggerabit; rem, locum, tempus ob oculos ponet, ut videant iudices, illum, qui malum accepit, dignum eo fuisse: neque potuisse rem in iudicium vocari, vel inutile id fuisse.*

Exemplum, quod in relatione tractanda sequi possimus, nullum perfectius ac melius habemus oratione Ciceronis pro Milone; ubi culpa interfecti Clodii in ipsum Clodium refertur; quippe qui insidias struxerit vitæ Milonis, ut diximus.

14 Sect. *Remotio est, cùm culpam reiicimus in personam aliam, quàm quæ malum accepit: vel in Reum quidem, sed sic, ut voluntas sive intentio facti concelatur.*

Prioris generis est. *Occidi, sed iussu dictatoris.* Posterioris est, *non posui statuam ex testamento, quia lege prohibebar.*

15 Sect. *Hic actor, si in personam culpa transferatur, negabit eam fuisse istius rei auctorem: vel non fuisse illius auctoritatis, ut detrectare imperium minùs liceret: vel potuisse ei resisti, vel non tolli eo culpam, quòd ab alio inductus fecerit. Similiter, si in rem causa referatur, vel in totum, quod de ea dicitur, negandum: vel dicendum, id tanti non esse,*

ut propterea facinus ejusmodi committeretur.

16 Sect. *Purgatio non factum defendit, quo differt à remotione in rem: sed voluntatem. Itaque habet excusationem, aut necessitatis, aut aut fortunæ, imprudentiæ.*

Necessitatis, *mater Hierosolymitana filium interemit: excusat se istoc, quòd rabie ac fame eo fuerit adacta.*

Fortunæ, ut, *exercitum perdidi, sed iniquitate fortunæ, non culpâ propriâ.*

Imprudentiâ, ut *sumpsi supplicium de homine libero, verum liberum esse non putavi.*

Exemplo in hoc statu esto oratio Ciceronis pro Ligario: ubi ostendit, Ligarium fortunâ, imprudentiâ, ac necessitate fuisse pertractum ad bellum.

* coloris expers.

17 Sect. *Purgationi sæpe subiicitur Deprecatio; qui status quidem, est sed ἄχρωμος. * Ἄχρωμος autem, quia non defendit factum: sed statum tamen, quia rationes adducit quibus, veniam quis facti se impetraturum sperat.*

Ita extema oratione pro Ligario ait Tullius *Erravi, temere feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoscas, oro. Si nemo impetravit, arroganter: si plurimi, tu idẽ fer opem qui spem dedisti.* Ingenua etiam est illa confessio Leporii, ex monacho presbyteri; qui cùm à Pelagiano errore ad Catholicam veritatem esset conversus, ad Gallicanos episcopos scribens, hoc pacto est exorsus * : *Quid in me primùm, ô domini mei venerandi & beati-*

* Citat Cassianus lib. 1. de Incarnatione Domin.

beatissimi sacerdotes, accusem, nescio, & quid in me primum excusem, non invenio. Sic imperitia, & superbia, sic stulta simplicitas cum persuasione noxia, sic fervor cum intemperantia, sic, ut veriùs dicam, cum sui diminutione debilis fides, simul in me omnia recepta viguerunt; ut tot, & tantis simul sit, & obedisse confusio, & hæc eadem ab animo potuisse cedere, mihi stupenda gratulatio.

18 Sect. *Estque deprecatio species status negotialis, quæ quæstio est de re futura: num ignosci expediat, necne. Quod autem in doctrina de statu juridiciali agi de eo solet, & inde est, quia purgationi plurimùm subiicitur ab Oratore.*

Exempli gratiâ; siquis liberum hominem verberârit, priùs per imprudentiam factum dicet, quæ purgatio est: sed quia in imprudentia culpa inest, postea confugiet ad veniæ postulationem, quæ deprecatio est. Plura de deprecatione lib. proximo dicemus.

CAP. X.

De Statibus Legalibus.

1 Sect. Status *legalis Hermogeni quadruplex est;* περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, ἀντινομίας, συλλογισμοῦ, καὶ ἀμφιβολίας de scripto & sententiâ, contrariarum legum, ratiocinationis, & ex ambiguo

2 Sect. *Status de scripto & sententia, sive de verbo*

& volu-

& voluntate, tunc imprimis incidit, cùm litigantium pars una verbis legis, altera eius nititur ſententiâ. Quod de lege dixi, idem iudicandum de teſtamento, ac pacto, & ſimilibus.

Ut, Lex eſt. *Peregrinus, qui mœnia adſcenderit, capitis ſupplicio adficiatur.* Eſt qui in obſidione muros conſcenderit, & hoſtem ſcalis adſcendentem deiecerit. τῷ ῥητῷ peregrinus accuſatur, τῇ διανοίᾳ defenditur. Eſt & cùm utraq; pars, quia certus caſus ſatis expreſſus non eſt, de voluntate contendit. Vt, Quidam, qui primus familiæ nobilitatem intulit, primogenito, legavit annulum cum illuſtri gemmâ, regiæ erga ſe dignationis argumentum. Quinta inde ſoboles fœmina, regii muneris hæres, partu priori filiam, altero filium peperit. Pro puella adfertur naſcendi privilegium; pro filio dignitas ſexus. Etſi autem caſus iſte huc quoque poſſit referri: tamen magis proprium huius loci eſt, cum unus ad verba aperta; alter provocat ad mentem ſcriptoris; quē ad æquitatē reſpexiſſe eſt veriſimile.

3 Sect. *In huiuſmodi cauſâ pars una dicet, ſequi nos oportere, quod breviter adeò apertéque eſt perſcriptum: aliud ſi ſcriptor voluiſſet, fuiſſe illud additurum; rationem etiam ſubiiciet, cur haud aliud voluerit: exempla item ſimilia adferet, & res iudicatas: denique, quàm periculosum ſit à ſcripto recedere, oſtendet.*

4 Sect. *Pars verò altera ſcriptorem dicet tantum ſcripſiſſe quantum opus erat; quod autem quilibet*

libet per se videbat id scribendum non putasse: calumniatoris esse potius literarum apicibus insistere, quàm voluntati; contrariam sententiam, vel aliis eiusdem legis verbis, vel aliis legibus refelli: suam naturæ & legibus consentire, denique exempla adducet, ubi ex voluntate magis, quàm verbis, controversiam iudices deciderint.

5 Sect. *Status contrariarum legum vocatur cùm vel duæ leges (par autem ratio testamentorum, pactorum, & similium) pugnant inter se, vel pugnare saltem videntur, vel unius legis duæ partes colliduntur; aut una eademque casu aliquo secum confligit.*

Duarum hoc legum exemplum esto. Lex una est. *Tyrannicidæ statua ponatur in gymnasio.* Altera est, *Ne mulieri statua in gymnasio collocetur.* At fœmina est, quæ tyrannum sustulit.

Duarum unius legis partium exemplum sit, *Rapta raptoris mortem eligat, vel nuptias.* Est qui duas rapuit, quarum una mortem, altera nuptias eligit.

Eorundem verborum in casu aliquo secum pugnantium exemplum fuerit istiusmodi. *Vir fortis, quod volet, poscito.* At sunt duo viri fortes, qui eandem postulant virginem.

6 Sect. *In hoc statu duæ si fuerint leges, conciliare eas oportet, vel id si fieri non possit, una reiici debet. Utram autem alteri cedere conveniat, variè comprobatur. Nam & leges humanæ cedere debent divinis; & veteres leges novis abrogantur* *, *vel saltem iis derogatur,*

*Abrogātur leges, quæ totæ tolluntur: derogatur iis cū pars tollitur: subrogatur, cum pars adimitur: obrogatur, cū pars mutatur. Vlp. Tit. 1. Reg.

rogatur, aut subrogatur, aut abrogatur. Item major autoritas est legis, quæ præcipit, quàm quæ permittit: quia, quod præcipitur, necessarium est; quod permittitur, voluntarium. Item magis parendum legi, quæ particulatim, prohibet, quàm quæ indefinitè jubet: quia ei, quod universè videtur mandare, derogatur speciali interdicto. Lex etiam, quæ reip. bonum spectat, præfertur ei, quæ privatum bonum respicit. Interdum quoque consideramus utrius legis auctor sit sapientior, vel simpliciter, vel in re aliqua.

Ut si quæstio sit de hæriditate posthumi undecimo mense nati. Nam sapiens quidem Hyppocrates definit decem menses utero. At non minus sapiens legislator hæreditatem etiam undecimi mensis posthumo decernit.

7. Sect. Συλλογισμȣ̃ *sive ratiocinationis status est, cum res de qua non est propria lege cautum, colligitur ex re simili, de qua statutū est lege.*

Ut, lex est, *Qui patrem pulsârit, plectatur.* At est qui matrem pulsârit. Dices, nihil interesse. Item, Lex est, *Tyrannicida præmio afficiatur.* Est qui in arcem adscenderit, ut tyrannum necaret. At tyrannum non reperit, sed filium ejus; quem & interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens tyrannus, ut filium vidit occisum, eodem se gladio interfecit. Is qui filium sustulerat, præmium petit, tanquam tyrannicida. Alter legi satisfecisse negat. Ejus, qui filium peremerat, causam agit Lucianus: contrariam verò agit Erasmus, declamatione

eâ quâ Lucianeæ illi respondit. Sunt qui *statum paris* vocant. Jurisconsultis dicitur *inductio legis*.

8. Sect. *Qui hoc statu utitur, dicet lege contineri, quod pars est, vel etiam, quod minus necesse fuerat, lege caveri. Adversarius autem similia, aut paria esse, negabit: ac causam adferet, cur dissimilis eorum ratio sit.*

Exemplo sint illæ Luciani, & Erasmi declamationes, quas dixi. Quædam etiam referre huc possis ex oratione Ciceronis pro Cæcinna.

9. Sect. *Status ex ambiguo est, cùm disceptatur quo accentu vox legi debeat, aut quò verbum aliquod debeat referri, aut quâ significatione sumatur.*

Ut, *Hæres meus vasorum argenteorum, pondo centum noverca, quæ volet, dato.* Magnifica quæque, & scitè cælata, petit noverca: petit item filius. Ut ambiguitas tolleretur, addi oportuit, *quæ volet ipse* vel *ipsa*. Exemplum etiam gravius dabo. Jubet Apostolus Paulus velari mulieres. Quæritur num mulierum vox pressè accipiatur, quomodo virginibus opponitur: an laxè, ut virgines comprehendat: qua de quæstione Tertullianum vid. lib. de velandis virginibus.

10. Sect. *In hujusmodi statu ostendet uterq; sententiam, quam defendet, esse manifestam aut saltem minimè absurdam: ac quod ipse dicit æquum bonumque esse & legi, consuetudini*

&

& rectæ rationi consentaneum. Adversarium autem ex capitibus contrariis refellet.

11 Sect. *His subjicit Hermogenes μετάληψιν sive statum translativum, qui non est de re, sed de actione: ut cùm judicium, vel à judice transfertur in judicem, vel ab accusatore in accusatorem, vel à loco in locum, vel à tempore in tempus, vel deniq; cùm negatur agendum hac lege, hac pœna, ob hoc crimen.*

Jurisconsulti vocant *præscriptionem Juris*, vel etiam *exclusionem actionis*. Est verò cum status iste sit principalis. Vt apud Ciceronem in divinatione; ubi quæritur, num Cicero Verrem debeat accusare repetundarum, an Q. Cæcilius, Verris quæstor. Alterum etiam addam exemplum ex Libanio. Lex erat apud Lacedæmonios, ut pœnâ afficeretur, qui ante annum trigesimum orationem haberet. Accidit, ut Athenienses loca quædam, à Lacedæmoniis libera reddi sibi postularent. Contradixit Archidamus, licet minor xxx annis, & bellum persuasit. Vicêreque eo bello Lacedæmonii. Postea accusatus fuit Archidamus legis violatæ. Respondere potest, non se nunc vocandum in jus, ubi eventus bonitatem concilii comprobavit: sed tum id fieri oportuisse, cùm eâ de re disceptaretur.

Est item, cùm status iste non est principalis: sed causa in alio præcipuè consistit. Vt pro Rabirio Posthumo: ubi primâ orationis parte est translatio. Siquidem negat Tullius, Cn. Memnio, qui tum accusabat, competere actionem in equitem Romanum. At deinde ad statum transit conjecturalem, ac nihil pecuniæ ad posthumũ rediisse contendit: in-

que

que eo præcipuè pedem figit.

CAP. XI.

De ſtatu Quantitatis.

1 Sect. *in ſtatu quantitatis, quatenus ad genus juridiciale pertinet, coguoſcendæ ſunt majores & minores injariæ.*

2 Sect. *Major iniuria dicitur ſex modis.*

I. *Ratione animi maximè depravati: quomodo gravior iniuria eſt, quæ fit ob cauſas leves.*

Ut, ſiquis viatorem ſpoliet ob unum nummum. Pertinet huc locus Ciceronis ad Att. *De Terentia (mitto cætera, quæ ſunt innumerabilia) quid ad hæc addi poteſt? Scripſeras, ut* HS XII. *permutaret; tantum eſſe reliquum de argento. Miſit illa* CCIƆƆ *mihi, & adſcripſit, tantum eſſe reliqnum. Cùm hoc tam parvum de parvo detraxerit, perſpicis quid in maxima re fecerit?*

II. *Ratione noxæ in qua maius minuſve detrimentum.*

Quomodo major noxa eſt interficere, quàm eripere pecuniam.

Huc pertinet, quando non eſt æqualis pœna: ut in parricidio.

III. *Ratione patientis cùm is iudicium obtinere non poteſt: aut qui paſſus eſt, propterea in ſe ipſum*

ipsum graviter animadvertit.

Prioris exemplum est, siquis vulneretur à filio principis: posterioris autem exemplum præbet Lucretia, quæ à Sexto Tarquinio violata, sibi ipsi manus attulit.

IV. Ratione agentis, si quis vel solus egit, vel primus, vel cum paucis, vel sæpe, vel causam dedit novæ legi, vel pœnæ novæ.

V. Ratione adiunctorum, ut si cui consultò illata iniuria, si ab ingrato animo profecta, si plures iniurias contineat &c.

VI. Ratione violati juris: quomodo, si quis violaverit jus non scriptum, majorem hanc iniuriam esse dicemus, quia indicium sit peioris animi. Nam si melior est, qui servat jus non scriptum, quod adeò necessarium non est: peior videtur, qui violat. At si quis violârit ius scriptum, hanc maiorem esse iniuriam docebimus, quia qui transilire non dubitat illa, quæ pœnæ obnoxia sunt, multò magis id facturus sit in iis, quæ pœnæ obnoxia non sunt. Atque hactenus de argumentis artificialibus.

CAP. XII.

De argumentis inartificialibus.

1 Sect. *Argumenta inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; sed tamen foris ad se delata, arte tractat.*

2 Sect. *Huiusmodi in genere Juridiciali sunt quinque;*

I. Ex.

I Ex *iure civile*, *ut* leges.
II Ex *aliquorum auctoritate*, *ut* testimonia.
III Ex *aliquorum conventionibus*, *ut* pacta.
IV Ex *tormentis*, *ut* quæstiones.
V Ex *contestatione divina*, *ut* jusjurandum.

DE LEGIBUS.

3 Sect. *Aut lex scripta facto adversa est, aut consentit cum eo. Si facto adversetur, reprehendenda est; vel quòd æquo, & bono repugnet, vel quòd sit alteri legi contraria, vel quòd ambigua, vel quod consuetudo sit in contrarium.*

Ad primum istorum refert quoque si lex aliqua non componatur ad regulam legis divinæ. Nam, ut Hipponensis ille antistes, B. Augustinus, dicebat, *Omnium legum est inanis censura, nisi divinæ legis imaginem gerat.*

4 Sect. *Sin lex conveniat cum facto, asseremus, judicium esse sententiam ferre secundùm leges: alioqui cos perjurio se obstringere: frustra illas latas esse, si non serventur: nec debere quemquam sapientiam sibi majorem vindicare, quàm insit legibus.*

Sanè, ut scitè ait Varro Manio, *Lex neque innocenti propter simultatem obstrigillat; neque nocenti propter amicitiam ignoscit.*

DE TESTIBUS.

5 Sect. *Testimoniorum duo sunt genera, unum*

divinum,

divinum, ut oracula: alterum humanum, quod tum antiquos, tum novos testes comprehendit.

6 Sect. *Antiqui testes sunt historici, aliiq; qui ante nostra tempora fuere, sive ipsi scriptis aliqua consignârint; sive eorum dicta factave ab aliis celebrentur.*

Copiam veterum testimoniorum suppeditabit multi juga lectio. Quia verò hanc à pueritia frustra exspectes, defectum istum utcunque supplebunt sylvæ sententiarum, atque exemplorum, industriâ quorundam in juventis gratiam congestæ. Imo plurimi etiam, quos jam ætas firmasse debet, ex istis sapiunt solis: & hi, quia tot veteres laudent scriptores, magni librorum helluones esse videntur, sed imperitis. Nam fieri aliter vix potest, quin illi qui non ipsos adeunt fontes, multa peccent: præsertim cum isti sententiarum consarcinatores non rarò ipsi inscitiâ, ac iudicii defectu, fallunt fallantúrque. Imò etiam, cùm hoc non est, tamen haud difficile est discernere collectionem puerilem, & orationem viri prudentis. Nempe uti haud ubicunque est telum Achillis, ibi est manus Achillis: ita, nec ubicunque veterum frequentantur testimonia, ea rectè idcirco tractantur. Modus autem rectè tractandi testimonia, præcipuè est iste, ut ne vel nimis ea condensemus, vel adferamus vulgaria, ac quibus vis, aut pondus insit nullum.

7 Sect. *Novi testes sunt, qui in iudicium vocantur, ut veritatem testentur.*

8 Sect.

8 Sect. *Huiuscemodi testium novorum, alii sunt participes periculi, alii expertes. Item alii de nostra, alii de adversarii persona. Adhæc alii in causa, ut de facto: alii extra causam, ut quæ de vita, & moribus dicuntur.*

9 Sect. *Distinguendum quoque inter testes amicos, inimicos, neutros: item probos, improbos, medios.*

10 Sect. *Si qui non habeat testes, contendet, argumentis potiùs quàm testibus agendum esse, quia argumenta pretio corrumpi non possunt, testes possunt.*

11 Sect. *Sin habet testes, dicet argumenta non subiici pœnæ, uti testes; quodque testibus opus non esset, si argumenta sufficerent.*

12. Sect. *Ad testimonia pertinet quoque rumor, sive fama: quæ si pro nobis sit, dicemus temerè nasci non solere; nec causam fuisse, cur fingeretur id; &, ut cæteri rumores sæpe falsi sint, hunc non esse.*

Pro fama est locus iste Hesiodi in Εργ. β. Φήμη δ' ὄυτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ Λαοὶ φημίζουσι. *Non prorsus perit fama, si quam multæ gentes dispergunt.*

13 Sect. *Sin rumor nobis adversetur, exemplis comprobavimus, quàm multa ab hominibus inimicis, atque improbis, falsò spargi soleant. Etiam quia rumor sæpe est inconstans, hominibus ferè pro affectu erga quempiam judicantibus, rumorem ideo rumori opponemus.*

Ad falsum rumorem pertinet illud Tullii in Miloniana: *Laudabam equidem incredibi-*

credibi-

credibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, ut sentio: nimis multa audire coguntur ii, quibus tota commissa est Resp.

DE PACTIS.

14. Sect. *Si pacta pro nobis faciant, referemus ea privatæ legis vim habere; pacta legibus corroborari; quòd pleraq; eorum, quæ inter homines, aguntur, pactis constant; eóque, hæc qui auferat, evertere hominum commercia, ac societatem.*

15. Sect. *Sin pacta obsint causæ, dicendum si legibus fraude conditis non pareatur, multò minùs pactis fraude factis obtemperandum esse. Præterea, cùm judices sint justitiæ antistites, eos non tam quid factum, quàm quid, justum sit, spectare oportere: justum esse immutabile; pacta sæpe vi, aut metu, extorqueri.*

16. Sect. *Insuper considerandum, an pacta repugnent aliis pactis, seu ea antecesserint, seu consecuta sint.*

17. Sect. *Videndum quoque, an aliqua ex parte ejusmodi pacta judicibus adversentur.*

DE TORMENTIS.

18. Sect. *Si tormenta pro nobis faciant, dicemus, uæ dicunt homines torti, ea veritatem ipsam dicere.*

19. Sect. *Sin adversentur, contendemus, in tormentis nihil esse certi, quia nonnulli tormenta tolerant, ne vera fateantur: alii, cùm tormenta perpeti non possint, facilè mentiuntur, ut citius cruciatu liberentur.*

Exemplum

Exemplum habemus in Miloniana: *Quibusdam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit! Appius. Unde? ab Appio,* &c. Et mox. *Age verò, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus ubi Ruscio? ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit? certa crux. Nullas fecit? sperata libertas. Quid hàc quæstione certius? Subitò arrepti in questionem, tamen separantur à cæteris,* & quæ ibidem sequuntur.

DE JUREJURANDO.

20. Sect. *Jurisjurandi ratio est quadripartita. Aut enim quis offert jusjurandum, aut non offert: accepit, aut non accepit.*

21. Sect. *Qui offert, statuet pium esse, Deo rem committere: nec opus esse adversario, ut alios judices quærat, cùm ipsi judicium offeratur.*

22. Sect. *Qui judicium offerre non vult, facere id se referet, quia improbi facilè pejerant cupiditate vincendi; eoq; se malle judicum periculum subire, cùm his credat, adversario non item.*

23. Sect. *Qui accepit, juramentum ait se non adversario sed sibi ipsi habere fidem.*

24. Sect. *Qui non accepit, dicat, se pro pecunia jurare nolle, & si improbus esset, facilè juraturum.*

25. Sect. *Præterea is qui juramento stare nolit, vel accusatur, vel defenditur.*

26. Sect. *Si accusatur, contendemus, eum omnia iura subvertere; ipsósq; iudices idcirco observare leges, quia iurati iudicent.*

27. Sect. *Sin defendatur, dicendum, non eò periurum esse; quia non suâ sponte sed metu coactus, & fraude circumventus iurârit: periu-*

rium enim mente concipi, non ore.

28 Sect. *Dicere quoque liceat, satius esse, quod male juraris non servare, quàm & jurando, & juratis stando, peccare.*

Nam, ut Isychius scribit in Levit. cap. XIX. *Jusjurandum in injusto est, non solùm quod prævaricatur, sed etiam, quòd injuste custoditur. Quale illud fuit, quod Herodes filiæ Herodiadis jurans Joannis* Baptistæ *caput abscidit. Oportebat enim hoc eum jus iurandum, non præbere: post quam tamen juravit, non custodire: quia talia sacramenta, nec initium sumere Deus vult, sed nec sumentia ad finem pervenire.* Atque hæc de argumentis inartificialibus.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI IOANNIS VOSSII PARTITIONUM ORATORIARUM Liber secundus.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

ACTENUS actum est de probationibus, sive argumentis demonstrativis, quæ Græci λόγυς vocant, ut diximus. Verùm homines non ratione solùm sed etiam affectu, imò magna pars hoc penè solo ducuntur. Quapropter accedēmus nunc ad πάθη sive affectus.

Neque est, quod objiciat aliquis, Phisici & Ethici esse de his tractare. Nam Physicus considerat πάθη, quatenus sunt affectiones animalis: & naturales eorum causas exponit. Ethicus de iis tractat, quatenus sunt honestatis & virtutis capaces: ac mediocritas ut in iis servetur, docet. Rhetor autem agit de his, quatenus conducunt ad persuadendum: atque ut tum moveantur, tum sedentur, explicat.

Præcipuè verò in eo consistit eloquentiæ regnum, quòd doctrinâ hac vim animis adferat. Quâ virtute si careat orator; siccus ac jejunus, sine succo ac sanguine erit. Neq; hoc artificium naturâ suâ noxium esse propterea putemus, quòd (ut apud Salustium Cæsar ait)

(ait) *omnes homines, qui de rebus magnis consultant, ab odio, amicitiâ, irâ, atq; misericordiâ vacuos esse decet.* Nam de affectibus intelligi Cæsar debet, quatenus rationis judicium prævertunt, usumque eius impediunt. Atqui Deus animis nostris insevit adfectus, ut stimuli sint ad actiones honestas; quod fit, cùm rationi sunt consentanei. Quare, ut apud viros sapientes, & cordatos, haud opus sit eos ciere; eoque apud Areopagitas lege cautum fuerit, ut dicerent ἄνευ προοιμίου καὶ παθῶν * : tamen apud rudem populum, qui rationum pondus parum perpendit, omnino movere animos opus est, quo ad honestas actiones melius perducatur. Imo quia & eorum, qui supra vulgus sapiunt, multi bonum, quod appprobant, non amplectuntur exemplo Medeæ apud Ovidium, quæ ait,

* Absque procemio & affectibus.

——Video meliora, proboq;,
Deteriora sequor: ——

omnino apud tales quoque couducibile est, ut eorum animis faces & stimulos subdamus, quò non solùm assentiant; sed etiam, id quod bonum censent agant. Quod rectè fieri, etiam Iesaiæ, Pauli, & aliorum cœlestium vatum exemplo docetur, qui non contenti docere, affectus quoque cient: atque idem à gravissimis & sanctissimis quibusque Ecclesiæ doctoribus, seculis omnibus fuit observatum.

Affectus est appetitus sensitivi immutatio ab objectâ rei bonæ vel malæ specie proveniens: sive, ut ab Aristotele definitur.

1 Sect.

1 Sect. *Affectus est animi commotio, per quam homo immutatus non eodem modo de iisdem rebus judicat.*

Ita, qui amat, pro delicto aliquid non habet, aut pro exiguo: contrà, qui odit, pro magno. Item, qui concupiscit, id quod jucundum est, bonum etiam esse censet: at, qui affectu hoc caret, non item.

Affectus. ex Stoicorum sententia, sunt quatuor: *ratione boni præsentis, lætitia: ratione boni futuri, spes: ratione mali præsentis, dolor: ratione mali futuri, metus. Quos Maro expressit in sexto, cùm ait.*

Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq;.

Eosdem Boëthius his versiculis est complexus.

Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemque fugito,
Nec dolor adsit,
Nubila mens est,
Vinctaque frænis,
Hæc ubi regnant.

Peripatetici verò, uti in eo à Stoicis dissentiunt, quod affectus non extirpandos, sed ratione moderandos censent: ita & multò plures statuunt affectus; sed qui fortasse ad quatuor istos non incommodè reducantur. Nos præcipuos solùm, & quorum potissimùm Oratori usus est, hoc loco, Aristotelis exemplo, exponemus.

2 Sect. *Affectuum alii magis locum habent in Deliberativo, alii in demonstrativo, alii in Juridiciali.*

3 Sect. *Deliberativi magis proprii sunt, metus, fiducia, pudor, & impudentia.*

CAP. II.

De Metu.

1 Sect. Metus *est animi ægritudo ex imaginatione futuri mali, quod nobis, aut nostrorum cuipiam interitum, aut dolorem adferat, præsertim si imminere nobis videatur.*

Sive metus est animi motus ex apprehensione mali magni ac imminentis. Ita Cicero in Orat. pro lege Manil. metum commovet, cùm alibi, tùm in principio narrationis, quando ait, *Bellum grave & periculosum vestris vectigalibus atque sociis à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane* &c. Grave & periculosum pertinent ad magnitudinem. At imminere ex eo cognoscitur, quia dicitur jam bellum inferri.

2 Sect. *Ex allata hac definitione cognoscimus duas esse periculorum conditiones, quæ metum adferant. Una est, ut sint φθαρτικὰ καὶ λυπηρά: hoc est interitum aut dolorem adferant.*

Quomodo metuimus, ne nos invadat hostis, aut ne in morbum incidamus gravem, ut ne subeamus infamiam, aut ne liberos, vel opes

opes amittamus. At injustitia, stultitia, similiaque. Quamquam maxima sunt, tamen ferè non metuuntur: quia non adferunt interitum, vel dolorem magnum.

3 Sect. *Altera conditio est, ut malum immineat.*

Nam non solent homines metuere mortem, quia longè eam abesse arbitrantur. At timent illam tempore pestilentiæ, aut gravis morbi, vel etiam in tempestate, ubi metus est naufragii.

*Præsentémque * viris intentant omnia mortem.* * 1. Æn.

4 Sect. *Unde consequitur, ut metum incutiat orator, duo requiri. Prius est, ut malum objiciat auditori, ejusq; magnitudinem exponat. Deinde, ut hoc imminere ostendat.*

5 Sect. *Porro non uno modo magnitudo mali declaratur, quod ob diversam sit hominum naturam. Unde scito opus, quo quisque ingenio sit. Sanè avarus pecuniæ, ambitiosus honoris, amator deliciarum suarum jacturam præcipuè reformidat: eoque eâ potissimùm parte pungendus: quâ sensus est mollior, & vis acrior.*

Atque hic magnitudo mali consideratur ratione personæ: ubi spectatur, quo hic, quo alius magis moveatur. Nec enim pariter sunt omnes animati. At ratione rei duo attendimus: utrùm malum sit commune, an proprium: utrùm simplex, an mala multa involvens. Quæ duo proximis duobus canonibus paulo fusius deducimus. De priori prius.

6 Sect. *Praeterea cum periculorum alia sint propria, alia communia; & priora magis adficere animos soleant: expedit, ut communia ad privata revocentur; quò conspiciatur, ut publica calamitas etiam privatam illam secum trahat,*

Privata enim magis tangunt, quàm publica: etsi vulgò malint videri publico potiùs dolore moveri, quàm suo. Sed plerique histrioniam agunt, Poli exemplo; qui Athenis acturus fabulam Euripidis, cum repraesentandus esset dolor Electrae gestantis cineres Orestis, urnâ clâm in scenam detulit ossa filii defuncti. Lugere visus est mala aliena, deflevit propria.

7 Sect. *Multam etiam valet, si calamitatem imminentem non verbo uno tangamus, sed κατ' ὑποτύπωσι ob oculis ponamus.*

Ita si deditionem suadere civibus velimus: orationis penicillo depingemus arces conflagrantes, caedes civium, lamenta matronarum, stuprationes virginum, maláque alia, quae in urbibus captis contingere solent. In cuiusmodi argumento à principe ad subditos, à mare ad foeminam, à matrona ad virginem itur, & inde ab alia.

8 Sect. *Atque haec magnitudinem mali indicat. Imminere verò tantum malum ostendemus; si doceamus, illos, quos metui volumus, tales esse, ut interitum adferre, vel damnum summum dare possint; & cùm possunt, velle; & cùm volunt, id promptissimè agere: quales imprimis*

primis sunt, qui armatam habent potentiam, & injusti sunt; & contumeliosè secum actum esse arbitrantur.

Tria hîc considerantur, posse, velle, agere. Posse comprobatur ex viribus animi, corporis, fortunæ. Velle ostenditur ex affectibus, & utilitate. Quæ pleniùs intelliguntur ex doctrina de statu conjecturali. In agendo maximè formidabilis est celeritas. Citò autem exsequitur, qui naturâ acris est, ac vehemens. Præsertim, si gravior est injuria, quam fuerit perpessus.

9 Sect. *Utile etiam est ad incutiendum metum, ut majorum, vel parium, recenseamus exempla, qui malum jam sunt perpessi.*

Quomodo Demosthenes *, ne Athenienses despicere velint Philippum, tanquam viribus multò inferiorem, refert, ut Methone, Apollonia, triginta duæ Thraciæ civitates, ab eo captæ sint, aliaque, quæ jam in vicinis populis patrâsset.

* Phillip. 3.

10 Sect. *Plurimùm quoque prodigiis & ostentis moveri homines solent, Nec refert, utrùm verè hujusmodi sint, an esse existimentur.*

Sanè, ut credulum vulgus mittam, Nicias ipse, atheniensium dux, cùm circa Syracusas haberet exercitum XL millium; & castra transferendo (uti plerique suadebant) servare militem posset, deliquio Lunæ territus, id facere non fuit ausus, ac propterea maximâ

affectus fuit clade quæ Atheniensis imperii ruinam mox secum traxit.

CAP. III.

De Confidentia.

1 Sect. *Metui opponitur* Confidentia. *Est ea spes cum rerum salutarium imaginatione, quas homines brevi se consecuturos putant, aut horribilium, quas, vel sublatas, vel remotas esse arbitrantur.*

Siquidem confirmatur animus, cùm vel mala longe absunt, vel spes salutis prope adest.

2 Sect. *Hujusmodi spem variè excitamus. Ac primùm quidem, si ostendamus. fieri aliquid posse, & in simili causa factum esse. Vel in hujusmodi, aut majori etiam periculo nos antea fuisse, & tamen evasisse.*

* 1. Æn. v. 262. Quomodo in tempestate Trojanis animum addit * Æneas,

3 Sect. *Eadem ratio est, si doceamus, pares, vel etiam inferiores, id periculum evitâsse.*

Ut si dicas, non esse, quòd Romani metuant Germanos, cùm devicerint Helvetios, à quibus sæpius victi fuere Germani. Ita Cæsar animum militibus addit in primo de bello Gallico. *Deniq;*, ait, *hos esse eosdem Germanos: quibuscum sæpenumerò Helvetii congressi,*

ssi non solum suis sedibus, sed etiam in illorum finibus plerumque superassent: qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint.

4 Sect. *Etiam fiduciam addit orator, si per singula discurrens, ostendat, adesse subsidia quæ requiruntur.*

Ut si quis ad dignitatem aspiret, referemus, quantus sit favor civium, ac eorum imprimis, qui plurimum possint, atque ut competitori hæc desint. Ita agi potuit, cùm Cicero, consulatum ambiens, competitorem haberet Hirrũ.

Similiter, ut bene omnes de bello sperent, commemorabimus cum pecuniarum vim, militum robur, cæterumque belli apparatum: tum inprimis virtutem, & fortunam imperatoris. Quod Tullius facit in Manilianа. Vbi illud inter alia: *Cùm ei Imperatoris præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum bonum quod à Diis immortalibus oblatum est, in remp. conservandam, atq; amplificandam, conferatis?*

Contrà hostium vires minuemus: Quâ in re Galgacus præit apud Tacitum * : *Ne,* inquit, *terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. Agnoscent Brittanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quicquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniæ inter malè parentes, & injustè*

* In vita Agricolæ.

stè imperantes, ægra municipia & discordantia, &c.

5 Sect. *Multùm etiam fiduciæ addit persuasio de favore divino.*

Unde Xenophon de Cyro in παιδείᾳ ejus * scribit, solere illum ante prœlium animare milites suos præsentiâ numinis.

Fit verò istoc partim oraculis, ut apud Maronem in octavo.

* Lib. 3. & alibi.

Sed mea me virtus, & sancta oracula divûm,
Conjunxere tibi:

partim aliis signis, uti voce populi, quæ Dei vox credi solet. Utroque argumento pugnat Tullius Phillip. IV. *Jam enim non solùm homines, sed etiam Deos immortales, ad Remp. servandum arbitror consensisse. Sive enim prodigiis, atque portentis, Dii immortales nobis futura prædicunt; ita sunt apertè denunciata, ut illi pœna, & libertas nobis, appropinquet: sive tantus consensus omnium sine impulsu Deorum esse non potuit; quid est, quòd de cœlestium voluntate dubitare possimus?* &c.

Quàm latè autem se signa extendant, argumento est, quòd, ut Salustius in Jugurthina auctor est, cùm Romani milites aquæ penuriâ laborarent, ex eo, quòd repentè maximus imber diffunderetur; Deo se curæ esse judicarunt.

Nihilominus cavendum, ne favore divino quicquam apud viros graves, & cordatos, ex signis istiusmodi statuamus, quæ risus his potius,

potius, quàm fiduciam pariant. Quale illud unius è Pompeianis fuit, qui bellum adversus Cæsarem esse redintegrandum aiebat; optimeque esse sperandum, quia aquilæ septem in castris Pompeii essent repertæ. *Optimè*, inquiebat Tullius, *si nobis pugnandum esset cum graculis.*

CAP. IV.

De Pudore.

1 Sect. Verecundia, *sive Pudor, est animi perturbatio, ex malis, sive præteritis, aut præsentibus, sive futuris, quæ existimationem offendere videntur.*

Vel brevius hoc pacto, Pudor est perturbatio animi ex apprehensione mali, quod lædat existimationem. Est enim pudor, quasi custos existimationis, eoque sedulò custodiendus; præsertim, quandò, ut apud Senecam * est, túm periit, redire nescit. *Agamemn.

2 Sect. *Pudet præcipuè apud septuplex hominum genus. Primum eos, quos in pretio habemus: ut qui nos admirantur, vel quos ipsi admiramur, vel quibus admirationi esse studemus, vel quibuscum de honore contendimus, vel quorumcunque judicium non aspernamur: ut sunt senes, prudentes, eruditi, omnesque illi quos putamus idoneos esse rerum nostrarum æstimatores.*

3 Sect. *Deinde apud eos in quorum conspectu sumus.*

Nam

Nam, ut dici ſolet, Pudor, in oculis habitat. Eoque prudenter Cydias, cùm perſuadere Athenienſibus vellet, ne Samiorum agros inter cives ſuos dividerent; quo pudorem faciliùs ingereret, jubebat eos negotium hoc ita animo concipere, quaſi Græci univerſi, qui rem omnem paulò poſt audituri erant, ſtarent nunc pro corona, & Athenienſes turpe hoc decretum facientes coràm ſpectarent.

4 Sect. *Tertiò apud illos pudet, qui eidem crimini non ſunt obnoxii.*

Quippe tales factum noſtrum improbare veriſimile eſt.

5 Sect. *Quartò apud illos, qui ſeveri ſunt vitiorum cenſores.*

Qualis olim Cato, qui Cenſorii nomen reportavit.

6 Sect. *Quintò apud eos qui facilè, quæ ſciunt, divulgant. Ut ſunt, quos injuriâ affecimus; item malefici, & qui in aliis taxandis operam ponunt; quales ſunt riſores aliorum, & ſcriptores veteris comœdiæ, vel epigrammatum, vel ſatyrarum, aut mimorum.*

* Sat. 4. lib. 1.

Unde Horatius in Satyris * ;

Omnes hi metuunt verſus, odere poetas.
Fœnum habet in cornu: longe fuge: dummodo riſum
Excutiat ſibi, non hic cuiquã parcet amico.
Et quodcunque ſemel chartis illeverit, omnes

Geſtiet

Gestiet à furno redeuntes scire, lacuque,
Et pueros, & avos.

7 Sect. *Sextò apud illos pudet, qui nobiscum benignè semper egerunt.*

Unde Pamphilus apud Terent. * *In Andr. Act. 1. Sc. 5.

Tùm Patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quæ meo cunque animo libitum est facere, eine ego ut adverser?

8 Sect. *Septimò apud eorum, quos commemoravimus antea, servos, vel amicos.*

Quippe unde illi intelligere rem omnem possint. Et tales quidem sunt apud quos pudet.

9 Sect. *Pudorem verò incutimus per ea, quæ factu sunt turpia, vel facti talis signa.*

Quomodo timidi, ac ignavi animi nota esse censentur, vinci ab hostibus; unde pudorem ciet Cicero pro lege Manilia; *Delenda est vobis hæc macula Mithridatico bello suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inveteravit in P. R. nomine.* Item, *Videte ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, ac conservare non posse.* Ejusdem rei signum est violentia, quam quis perpessus sit invitus: unde Maro in VI.
Deiphobum videt, lacerum crudeliter ora,
Ora manusq; ambas, populataq; tempora raptis

Auribus

*Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares
Vix adeò agnovit pavitantem, & dira* Tegentē
Supplicia.

Multoque magis pudorem adferunt, quæ libidinosè ac turpiter patrantur, unde Maro in Eclogis.

Novimus & qui te, transversa tuentibus hirquis.

Pudori item est animus stolidus, & incautus, quò refer illud Terentianæ Thaidis *.

Dispudet sic verba data esse mihi.

Item inscitia. Sanè Themistocles, * cum lyram recusâsset, habitus est indoctior. Atque ex his non difficilis est conjectatio de similibus, quæ pudorem incutere valent; sive iis, qui turpe quid egerunt, sive horum maioribus, posteris, necessariis, aut propinquis: sive iis qui ad facti auctores referuntur, ut sunt eorum præceptores, ac consiliarii.

* Enum. Act. 5. Sec.
* Cic. lib. 1 Tuscul. quæst.

10 Sect. Inverecundia *contrà est, cùm non movemur malis, quæ existimationem lædere, ignominiæq; esse censentur. Hunc adfectum gignimus contemptu rerum, quæ turpes factu, vel turpis esse rei signa creduntur.*

Ita Antipho poëta, cùm ipse unà cum sociis morti esset destinatus; sed hi, ne in calamitate istâ conspicerentur, faciem nuberent, *Quid?* inquiebat, *verimini, ne quis horum cras videat nos?* Hactenus de affectibus generis deliberativi magis propriis.

CAP.

CAP V.

De Lætitia.

1 Sect. Demonstrativi *generis affectus est geminus; lætitia, & gratia.*

2 Sect. *Lætitia est motus animi proveniens ex imaginatione boni præsentis.*

3 Sect. *Hujus effectus est delectatio: hoc est tranquillitas animi in bono præsenti suavissimè acquiescentis.*

Ita in oratione Manilianâ oritur delectatio ex admiratione amplissimarum rerum, quas gessit Pompeius.

4 Sect. *Paratur autem lætitia non* absolutè *tantùm, considerando puta magnitudinem boni, quod res in se continet: sed etiam* comparate, *nempe ostendendo, quantò hæc fortuna potior sit alterâ. Ut si referamus priorum temporum calamitatem, aut pericula: ac deinde cum iis præsentis felicitatis bona conferamus.*

Fecit hoc Cicero post reditum ad Quirites: *Etsi*, inquit, *homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ, sine ulla offensione, cursu: tamen, si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent; incredibili quadam, & penè divinâ, quâ nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.* Exinde enumerat bona illa, quæ restitutus patriæ recepit: atque ait se voluptatem eorum carendo magis, quàm fruendo intellexisse.

xisse: juxta illud Plautinum *;

Tum denique homines nostra intelligimus bona,
Cùm quæ in potestate habuimus, ea amisimus.

* Cap. Act. 1. Sc. 2.

Mirificè etiam exultat Cicero secundâ in Catilinam invectivâ, quam ab his verbis auspicatur, *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla jam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur.*

5 Sect. *Neque non potest lætitiam parere oratio, quæ, cogitationi objicit vernum solem, serta, flores, odoramenta, aurum, gemmas, vestes pictas, cantus symphoniacos, & hujusmodi alia: quæ vernanti, & si non gravi, at festivâ dictione explicantur in natalitiis, epithalamiis pompæ ac ludorum tempore.*

Exemplum habemus in panegyrico Eumenii * qui dictus est Constantio Cæsari. *De te,* inquit, *mihi Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium divinus ille vestræ majestatis ortus, ipso, quo illuxit, auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque, ut celebrantes sensimus ultera rationem temporis, Sol æstivus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi nascentis animavit. Siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur, ne noceret; nunc ardentior, ne majestate*

* Quamquam aliqui esse Mamertini vel alius putent, ac dictum Maximiano Imp.

ſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatúmque ver, novo partu, jam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantùm favoniis, & luce ſerena lætum, atq; venerabile, quantùm ortu Cæſarum maximorum! O tempus, quo merito quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eodem nunc confirmata eſſe videantur!

CAP. VII.

De Gratia.

1 Sect. Gratia *eſt, qua quis benefacit, non quia ipſe beneficium aucupetur; ſed duntaxat ut ei commodet, cui beneficium præſtat.*

Uti Terentiana Thais ſe facere ait,

Hanc tibi do, neq; repeto pro illa quicquam abs te precii.

2 Sect. *In hac duo potiſſimùm ſpectamus: ut eam, ſi opus ſit amplificare: ut item extenuare, atq; imminuere poſſimus.*

3 Sect. *Amplificatio fit trifariàm. Primum à perſona, cui quis gratificatur: ut ſi quis exul, & egentiſſimus. Deinde à re, quâ gratificatur: ut ſi magna, vel perotportuna. Deniq; à perſona, quæ gratificatur; ut ſi ſola dederit, vel prima, aut præcipuè.*

A tribus iſtis, Didonis beneficium commendant Trojani apud Maronem, 1 Æn.

O ſola

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos reliquias Danaûm, terræq; marisq;,
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Nam non ἁπλῶς dicitur Dido miserata Trojanos; sed dicitur SOLA miserata, idque OMNIUM EGENOS, neque leviter miserato, ut si viatico solùm juvisset; sed quod verè maximum beneficium fuit, URBE ac DOMO SOCIASSE.

4 Sect. *Beneficiorum hæc exaggeratio eò prodest, ut excitemus desiderium illi gratiam referendi qui præclarè, sive de nobis, aut nostris, sive de Rep. meritus est*

Ita Cicero in Maniliana, ut gratiam conciliet Pompeio, maxima ejus in Remp. beneficia commemorat, eumque cum Imperatoribus summis confert, atque adeo iis præfert.

5 Sect. *Interdum etiam necesse est beneficium aliquod imminuere, quod à jactabundis, καὶ μικροψύχοις, nimis exaggeratur.*
6 Sect. *Fiet hoc, si dicamus, aliquem non tam nostri, quem sui causa, bene fecisse.*

Tale fuit beneficium Pompeii in revocando Cicerone ab exilio. Nam passus antea erat in exilium expelli, quo revocando postea, sibi magis obstringeret. Hinc Cicero ait, magis *restituendi, quàm retinendi fuisse studiosum; item ut beneficium daret, prius fecisse injuriam.

* Ad Attic. lib. 8. ep. 3.

7 Sect

7 Sect. *Dicemus præterea, non sua sponte benefecisse, sed casu aut coactum: ut quod summorum virorum postulato ultrà obsistere non audiret.*

8 Sect. *Item, non tam beneficium disse, quàm reddidisse.*

9 Sect. *Vel etiam non mereri aliquid nomen beneficii.*

Uti quòd Philippus Atheniensibus offerret Halonesum; quam ille quidem dare, sed Athenienses reddere eum, dicebant.

10 Sect. *Item, si beneficium negemus esse tantum, aut tale, quale exigebamus: aut non datum esse loco suo, & tempore.*

Nam ut proverbio dicitur, *Bis dat, qui citò dat.*

11 Sect. *Plurimum etiam de beneficii affectu deterit, si ostendamus, alias in re minori non subvenisse; vel etiam inimicis par, aut majus contulisse beneficium; vel quod dederit, vile & abjectum quid esse.*

Ut si in convivio quidem exceperit, sed vino iam acescente, ferinâ putescente.

CAP. VII.

De Ira.

1 §. Affectus *generis Juridicialis magis proprii sunt,*

ſunt, tum ira, lenitas: amor, odium: tum quæ vel iram, vel odium conſequuntur: ut indignatio, & invidia: tum quæ ſequuntur lenitatem & amorem, ut miſericordia, & æmulatio.

2 Sect. *Ira eſt conjuncta cum dolore, cupiditas vindictæ ejus, quam videamur nobis poſſe exſequi, propterea quòd quis aut nos, aut noſtrorum quempiam, immeritò parvi feciſſe videatur.*

3 Sect. *Sunt hujuſce contemtus ſpecies tres, deſpectio, incommodatio, & contumelia.*

4 Sect. *Deſpectio etiam eſt ſine impedimento.*

5 Sect. *Incommodatio eſt cum impedimento; & fit, non quidem, ut ipſe quis utilitatis aliquid acquirat; ſed ne alius, quod cupit, conſequatur.*

6 Sect. *Contumelia eſt, cum quis, voluptatis ſuæ gratiâ, alterum afficit dedecore.*

Quo quis verò gloriæ eſt cupidior, (ut ferè fit, ſiquis vel dignitate, vel eruditione excellat) hoc ob contemtum ſui vehementiùs ſolet iraſci. Ita Hipponax, *cùm deformi & fœda eſſet facie, ac effigies ejus à pictoribus quibuſdam publice expoſita eſſet ad deridendum: tantopere excanduit, ut virulentis verſibus, aliquos eorum ad ſuſpendium adegerit. Memorabile etiam exemplum eſt Narſetis, ducis militari gloriâ florentiſſimi: qui cùm poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam, Gothorum regem, invidiâ quorundam à Juſtino Imperatore exueretur Italiæ præfecturâ; atque etiam ab Imperatrice Sophiâ, impotentis animi fœminâ, hujuſmodi impeteretur * convitio, *Narſetem ad gynæcium*

* Plinius l. 36. c. 5.

* Paulus Diaconus lib. 2. de geſtis Longobard. c. 5.

næcium esse relegandum, ut cum puellis lanarum faceret pensa: opprobrium istud adeò indignè tulit, ut dixerit, se telam orsurum, quam Imperator, & conjux, dum viverent, retexere non possent: ac paulo pòst Longobardos in Italiam evocavit.

Nec pari artificio in commovenda ira semper est opus. Nam ut corpora humana, quibus temperies est mala, ex cœli constitutione insalubri facilè in morbum incidunt: ita, si animus jam antè fuerit exulceratus, ac sinistrâ suspicione de eo, quem accusatum venimus, labobrârit; ad iram hunc inflammare difficile non erit. Sed ut tales solum irâ accendamus, minimè sufficit. Quare istoc potius artificium, quod universos spectat, deinceps apperiendum est nobis.

7 Sect. *Omnis iræ excitandæ ratio in sex rebus præcipuè consistit.*

Nam narrandum, & exaggerandum à personis, minoribus, effectis, signis, ac modus interim servandus, ne odio dicere quidquam videamur. Quæ strictim ita memoriæ caussâ dictâ, clariori aliquanto luce nunc vestiemus.

8 Sect. *Primùm, quàm atrox, atque indignum facinus commissum sit, κατ' ὑποτύπωσιν exponemus.*

Quid autem ὑποτύπωσις sit dicetur lib. IV. cap. XVI.

9 Sect.

9 Sect. *Hinc ejus, qui læsus est, innocentiam, virtutem, dignitatem, vel aliam conditionem, referemus: & contrà commemorabimus vitia ejus, qui læsit, conditionem illius, contemtam, vel exosam, atque invisam.*

Unde liquet, duas hic personas spectari, illius, cui facta est injuria, & ejus, à quo facta.

10 Sect. *Postea, ut magnitudo injuriæ magis appareat, eam comparatione minorum exaggerabimus.*

11 Sect. *Etiam ostendemus, quomodo injuriæ hujus malum, non tantùm ad præsens; sed futurum quoque tempus, se extendat.*

12 Sect. *Utile insuper erit, ut siqua injuriæ illatæ signa oculis objici possint, ea ad animos acriùs irritandos adhibeantur*

Quomodo Antonius, Cæsaris vestem gladiis perforatam ostendens, item populi adversus Cassium, & Brutum, & conjuratos alios, quàm maximè accendit.

13 Sect. *Hâc interea opus est cautione, si metus sit, ne privato odio adducti, modum omnem in exaggerando crimine excedere videamur, non tam anxiè laboremus de amplificandâ injuriâ, quàm contenti simus simplici oratione; sed tali, quæ signa atrocis injuriæ, tanquam argumentorum gravissimorum semina, passim interserat. Nam ita, & rem dicemus, & tamen veritati studere, non affectui indulgere, credemur.*

Exempla

Exempla hujus movendi affectus ſupdedi-tabit Demoſthenes in iis, quæ adverſus Ariſtogitonem, Midiam, & Æſchinem ſcripſit; item Tullius in illis, quæ habet contra Clodium, Piſonem, Vatinium, & Antonium.

Cap. VIII.

De Lenitate.

1 Sect. Iræ *contraria eſt* Lenitas, *quæ eſt ſedatio iræ.*

2 Sect. *Non tamen omnes ejuſmodi ſunt, ut ſe patiantur diliniri: ſed ut tigres efferantur muſicâ; ita aliqua delinificâ oratione magis irritantur. Quare apud tales plus proficimus, ſi terrorem minus incutiamus.*

3 Sect. *Ad deliniendum iram maximè adhibendi illi, qui minus habent roboris, & quos de vi inferendâ cogitare, nulla ſuſpicio eſt. Ejus generis ſunt pueri, & ſenes: item feminæ, præſertim ſi miti facundiâ, & præſtanti formâ commendentur.*

Ita in ſacrâ paginâ legimus, Davidis * iram ab Abigail; Artaxeris, * ab Eſtherâ eſſe ſopitam. Romana item hiſtoria * teſtatur, interventu Sabinarum inter Romulum, & Tatium, fœdus eſſe ictum. Item Volumna, & Veturia. * Marcium Coriolanum, patriæ funus ſpirantem, à noxio propoſito dimoverunt.

* 1. Reg. cap. 25.
* Eſth. c. 7.
* Livius, Dionyſius Plutarh.
* Iidem.

4 Sect. *Multam etiam poſſunt hac in re ſacrorum antiſtites.*

*Josephus l.11. Antiquitatum judaicarum cap. 8.
*Cassiodorus in Chronic. item Var. l.1.cap.4. Paulus Diac. in Miscel. lib. 15.

Quomodo Alexandrum Magnum delinivit * Jaddus, pontifex Hierosolymitanus: Attilam item * Leo Romanus.

4 Sect. *Postquam dispeximus de personis, quarum opera in ira lenienda usui esse potest: videndum de tempore maximè accommodo. Primus quidem iræ impetus est difficillimus.*

Quo qui veniam impetrare laborant, tantundem agere videntur quàm si conentur,

Esurienti leoni ex ore exculpere prædam.

Ut est in Lucilii versu. Tantum enim abest, ut supplicium effugere liceat: ut fere nec supplicii modum tenere homines sciant. Idcirco Athenodorus. Plutarcho * teste, monebat Cæsarem Augustum, nequid iratus diceret, aut faceret, nisi viginti-quatuor literas secum priùs percurrisset.

*in Apophthegma.

5 Sect. *Minùs etiam periculosa est ira, si jam de altero supplicium sumptum sit.*

Unde Philocrates * proditionis accusatus, tum demùm, cum populum vidisset supplicio quorundam mitigatum oratione se voluit purgare.

* Aristot. l.2.Rhet. cap. 3.

6 Sect. *Nec parum refert, ut sciamus* molles * aditus; & commoda tempora fandi. *Eóque, fieri si possit, captanda est occasio, cùm lætitia nova jam fel atque amarorem omnem diluerit.*

*4 Æn.

Ut si hostem prælio, vel adversarium judicio

vicerit: item si honore auctus sit, si ludis, vel conviviis vacet, aut aliter animum remittat.

8 Sect. *Superest ostendamus, cujusmodi oratio iræ sedandæ conducat. Cùm ira oriatur ex opinione contemptus; non aliud melius ei leniendæ remedium est, quàm si quid ostendamus non esse factum animo malo, aut ex contemptu; sed vel irâ vel casu excidisse: similiaque egisse aliquando erga suos, ubi despectus fuit nullus.*

9 Sect. *Præterea prodest, si dicamus, priora benefacta esse majora præsenti injuriâ.*

Nam ut ait Terentius *, *Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre.* *Hec. Act. 5. Sc. 4.

10 Sect. *Ingenuè autem testandum, dolere nobis ob delictum.*

Quomodo Demipho, ut fratrem purget, * Phor. Sec. ult. ad Nausistratum ait * :

Verùm quando jam accusando fieri infectū non potest, Ignosce, orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?

Etiam Pamphilo rogante Davum *, *An non dixi hoc esse futurum?* respondet ille, *Dixti:* porro subjiciente hìc Pamphilo, *Quid meritus es?* ille sine circuitione ait, *Crucem.* Quæ ingenua confessio multum ad sedandam iram valebat. Nam generosa mens, quia nihil præter gloriam æstimat, ferè conquiescit, si is, qui offendit supplex se demittat. Pulchrè Ovidius * : * Andr. Act. 3. Sc. 5.

* Lib. 3. Trist. el. 3.

Corpore magnanimo satis est prostrare leoni:
Pugna suum finem, cum jacet hostis habet.

At viles animæ iram non deponunt, nisi par, vel majus dederint malum.

11 Sect. *Postremò ostendendum, quantum fructus in posterum percipi ex eo possit, cui ignosci postulamus. Ut si dicamus, eum multa magnáque paratum esse facere in læsi spem gratiæ: nec ipsum modò, sed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ sit relaturus ignoscendo inimico.*

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici, * Phænix, Ulysses, & Aiax; qui missi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionysium, * Livium, & Plutarchum. *

* Il. 1. lib. 8. Antiq. Rom. * lib. 2. * in Coriolano.

CAP. IX.

De Amore.

PRoximum est, de amore agamus: qui duplex est; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiscentiæ, quo amamus pecuniam, vinum, & alia. Hîc loci agitur de priori amore, unde ita definitur.

1 Sect. *Amor est affectus, quo alicui optamus, quæ bona existimantur; eademq; pro viribus efficere studemus; non nostri, sed ejus causâ quem diligimus.*

Ubi

Ubi tres conditiones obſervare eſt. Prima eſt, ut alicui optemus bona vel vera, vel ſaltem, quæ bona eſſe arbitremur. Nec enim ſiquis, dum prodeſſe ſtudet, noceat propterea inimicus dicendus, quia actiones non æſtimamus ſecundum eventus, ſed ſecundùm voluntatem.

Altera amoris conditio eſt, ut quæ bona judicamus, ea non optemus tantùm ſed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo* (* Act. 2. ſc. 4.)

Nequam illud verbum eſt, Bene vult, niſi qui * *bene facit.* (* id eſt aliquâ re.)

Et vir antiquis comparandus, Julius Scaliger, lib. IV. Epidorpidon, * (* Sublemmate Fac.)

Tu ſi ex animo forte velis cui bene factum,
Addas operam. Sola cadaver eſt voluntas,

Tertia conditio eſt, ut ita animati ſimus, non propter utilitatem propriam: ſed illius cauſâ, quem diligimus: Nam, ut ait Cicero primo de natura deorum, *ſi ad fructum noſtrùm referemus, non ad illius commoda, quem diligimus: non erit iſta amicitia ſed mercatura quædam utilitatem ſuarum. Prata, & arva, & pecudum greges, diligunt iſto modo, quòd fructus ex iis capiantur. Hominum caritas, & amicitia, gratia eſt.*

Differt amor & amicitia, quò amor ſit, etſi quis non redamet: in amicitia verò ſit amor mutuus: unde Ariſtoteles rogatus, * quid eſſet amicus, pulchrè reſpondet, μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα. * (* Laertius in vita Ariſt.) (* Anima una in duobus inhabitans corporibus.)

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii

potissimùm verbis ostendam. Ait ille lib. II. de oratore.

2 Sect. *Sentimus amorem conciliari, si id velle videare, qu d sit utile ipsis, apud quos agas, defendere: si aut pro bonis viris, aut certè pro iis, qui illis boni atque utiles sint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio charitatem: plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio.*

3 Sect. *Enitendum est, ut ostendas in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse, aut utilitatem: cumq́, cui concilies hunc amorem, significes, nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causâ suâ. Invidetur enim commodis hominum ipsorum: studiis autem eorum cæteris commodandi favetur.*

4 Sect. *Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligi volumus, eorum laud m, atq́ gloriam, cui maxime invideri solet nimis efferre videamur.*

Hactenus Tullius. Exempla autem conciliandi amoris suppeditabunt epistolæ commendatoriæ, de quibus libro sequente cap. XXII.

Cap. X.

De Odio.

1 Sect. *Amori & Amicitiæ, opponuntur* Odium & Inimicitia.

2 Sect.

2 Sect. *Differunt odium, & ira, primò quòd ira illis rebus concitatur, quas unusquisq; ad se aut suos pertinere censet: odium verò etiam iis, quas ad se non judicat pertinere:* quomodo et eum odimus, qui nunquam nobis nocuit.

3 Sect. *Præterea ira semper est adversus singularia,* ut Titium aut Sempronium, *odium autem etiam adversus Genus,* ut contra furem aut calumniatorem.

4 Sect. *Ira insuper tempore sanabilis est; odium insanabile.*

5 Sect. *Ira dolorem afferre cupit, qui sentiatur: odium calamitatem afferre studet licèt non sentiatur.*

6 Sect. *Ira est cum dolore, ac molestia: odium est absque ea.*

7 Sect. *Iratus ob adversarii calamitatem tandem miseretur: inimicus eum, quem odit, extinctum cupit.*

8 Sect. *Ratio odium gignendi est, si commemoremus actiones inimicitèr adversantes bono, quod amamus.* Ut si apud libertatis amantes referamus, quàm misero habeamur loco.

Quod Galgacus facit apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita: ubi, ut Brittannorum suorum animos irritet adversus Romanos, inter alia in eos hujusmodi invehitur oratione: *Raptores,* inquit, *orbis postquam cuncta vastantibus defuere, terras, & mare scrutantur: si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens, satiaverit. Soli omnium opes, atque inopiam, pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis*

 nominibus

nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt pacem appellant. Liberos cuiq; ac propinquos suos, natura charissimos esse voluit; hi per delectus alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesque, & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum, polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum corpora ipsa, ac manus, sylvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidiè emit, quotidie pascit.

CAP. XI.

De Indignatione.

1 Sect. Indignatio *est dolor ob alterius secundam fortunam, qui sit indignus.*

Ut apud Maronem *.

*Ecl. 1. *Impius hæc tam culta novilia miles habebit?*
*Ecl. 8. *Barbarus has segetes?* Item *:

Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes?
Junguntur jam gryphes equis, ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

2 Sect. *Excitatur indignatio, sive vitæ prioris sordes, ac vilitas, cum præsentis temporis opibus, ac potentia, conferantur*

Cicero in Vatinium: *Atque illud tenebricosi-*

cosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis, obtegatur. Exinde referre incipit, ut homo vilis, & obscurus, paulatim ad honores accesserit. Tandem illa subjungit: *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam se locis collocârunt.* Quasi nempe adeò sit impurus, ut strumæ ipsius aversentur hominem.

Similiter Horatius indignationem concitat * adversus Menam, Pompeii magni libertum * * Lib. Epod.4.

Lupis & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura durâ compede.
Licet superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Vidésne, sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit.

Etiam elegans indignationis exemplum apud Martialem * habes in sutorem qui maximas opes erat consecutus Epigramma claudit in hunc modum: * Lib. 9. epigr, 75.

At me literulas stulti docuere parentes.
Quid cum grammaticis, Rhetoribusque mihi?
Frange leves calamos, & scinde Thalia libellos,
Si dare sutori calceus ista potest.

CAP. XII.

De Invidia.

1 Sect. Invidia *est animi dolor ex alterius bono, quod pari, vel simili obtigit, non quòd eo ipsi careamus, sed quòd alius id habeat.*

* Lib. 2. de Orat. p. 405.

2 Sect *Hujus doctrinam Ciceronis * verbis complectar.* Haud sciam *inquit*, an acerrimus longe sit omnium metus invidiæ; nec minùs virium opus sit in eâ comprimendâ, quàm in excitandâ.

Quibus invideant homines.

3 Sect. Invident autem homines maximè paribns, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt; illos autem dolent evolâsse. Sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantiùs se jactant, & æquabilitatem communis juris, præstantiâ dignitatis, aut fortunæ suæ transeût.

Triplex ratio ciendi invidiam.

4 Sect. Quæ si inflammanda sunt, maximè dicendum est, non esse virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. Tum si erunt honesta, atque graviora; tamen non esse tanti ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium.

Quadruplex ratio sedandæ invidiæ.

5 Sect. Ad sedandum autem magno illa labore magnis

magnis periculis esse parta; nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata; seseque, si quam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen eâ non delectari, totamque abjicere, atque deponere; omninoque perficiendum est (quoniam plerique sunt invidi, maximeque est hoc commune vitium, & pervagatum) ut hæc opinio minuatur, & ille excellens opinione fortuna, cum laboribus & miseriis permista esse videatur.

Hæc Tullius de invidia; quæ quia turpis est, eò ab hominibus occultari solet nomine æmulationis: de qua inferiùs dicemus. Nunc de misericordia videamus.

CAP. XIII.

De Misericordia.

1 Sect. Misericordia *est animi ægritudo ex damno vel malo, quod videtur ei dolorem, aut interitum allaturum, qui indignus est hac fortunâ, quodque aliquis existimet, aut sibi, aut suorum cuipiam, posse contingere, idque cùm imminere videtur.*

Definitio hæc quinque conditiones comprehendit.

Prima est, ut sit ægritudo exorta ex eo, quod malum sit, vel esse videatur. Nam etiam miserentur homines eorum, qui verè felices sunt, sed ipsis miseri videantur. Ita Abderitæ

miserti fuere Democriti sui, quem insanire credebant: sed Hippocrates ea propter ab iis arcessitus, studiis illius perspectis, iudicavit, & sapere eum, & fælicem vitam degere.

Altera conditio est, ut malum hoc perdere hominem, vel gravem saltem molestiam adferre valeat. Huiusmodi sunt egestas, cruciatus, morbi, mentis alienatio, & similia, quibus vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis privamur. Levior autem dolor misericordiam nulli movet prudenti.

Tertia est conditio, ut qui malum patitur, videatur eâ fortuna indignus: ut si vir pius: unde ad ciendam misericordiam valet hoc Maronis *.

* 2. Æn.

——Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Aut si vir fuerit forti, & egregiè de patria meritus. Nam, ut Cicero ait *, *Quem nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli iubet spiculum *, posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore cum laude moreretur.*

* Epist. Lucecium

* Paulo tamen aliter hanc rem ex Trogo narrat Iustinus lib. 6.

Quarta conditio est, ut quis existimet, se, vel suorum quempiam, mala illa pati posse. Unde idem Cicero * : *Jam misericordiam movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium, crebro ad seipsum revertatur.*

* Lib. 2. de Orat.

Ultima conditio est, ut credatur, malum

illud

illud propè esse. Nam quæ multo pòst temporis intervalla eventura sunt, ea parum movēt.

2 Sect. *Quò verò malum misericordiam faciliùs cicat; exaggerare illud oratores solent ab adjunctis personæ, loci, temporis, finis, modi.*

3 Sect. *Personæ, ut si nobilis, sago vel togâ clarus: si innocens, candidus, affabilis.*

4 Sect. *A loco; ut si miseriæ adsint spectatores, quos minimè vellet.*

5 Sect. *A tempore, ut si quis in flore juventutis de medio tollatur.*

6 Sect. *A fine, ut si patiatur, quia bonam Ecclesiæ aut Reip. causam deserere noluerit.*

7 Sect. *A modo, ut si in hominem dignitate pollentem statuatur supplicii genus, quo in viles solùm homines solet animadverti.*

8 Sect. *Multum autem movet, si miseri coràm adsint, & signa edant accommoda istis temporibus*

Unde olim rei supplicabant veste obsoletâ barbâ capillisque promissis: imò parentes & cognatos adducebant sordidatos.

9 Sect. *Valde etiam afficere solet comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & miseriam præsentem.*

Vt cùm Homerus de cadavere Hectoris ad currum alligato ab Achille, ait *: * Il. χ. P. 402.

—Κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν. *Totum verò caput in cineribus jacebat, olim gratiosum.* * Æn. 2.

Cui geminum hoc Maronis *,

Quam-

——*Quantum mutatus ab illo.*
Hectore. Ubertim autem hoc Comparationis loco misericordiam Cicero movet in peroratione orationis pro Muræna: *Modò maximo beneficio Populi Romani ornatus fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem; primus in municipium antiquissimum, consulatum attulisset: nunc idem squallore sordidus, confectus morbo, lachrymis ac mærore perditus, vester est supplex, Judices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, ac vestras opes intuetur.* Et post pauca: *Si, (quod Jupiter omnem avertat) hunc vestris sententiis afflixeritis; quò se miser vertet? domúmne? ut eam imaginem clarissimi viri, parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit eandem deformatum ignominia, lugenté nque videat? an ad matrem, quæ misera modò consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, solicita est, ne eundem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine conspectúque privat? Ibit igitur in exilium miser? ad Orientísne partes in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reverti. An se in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime viderit, eundem lugentem, mærentem, exsulem videat? in ea porrò provinciâ quo animo C. Murænam fratrem suum adspiciet? qui hujus dolor? qui*

illius

illius mœror erit? quæ utriúsque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quòd quibus in locis paucis antè diebus factum esse consulem Muræ nam nuntii literæque celebrassent. Et unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerent, repente eo accedat, ipse nuntius suæ calamitatis? Vide etiam epilogum orationum pro Quinctio, & L. Flacco.

CAP. XIV.

De Æmulatione, & Contemptu. Item epilogus doctrinæ de affectibus.

1 Sect. *Supersunt æmulatio, & contemptus. Est autem* Æmulatio *perturbatio animi ob bona mentis honorata, quæ pares, aut similes, assecuti videantur, non quod ea aliis adsint, sed quia nos iis careamus.*

Itaque æmulatio bona est, & honesta, contra quam in invidiâ fit. Æmulatio enim hominem excitat, ut ipse quoque bona consequatur. Invidia agit, ne alter potiatur bonis.

2 Sect. *Æmulatio excitatur, quando paribus, aut similibus, bona adesse videmus, quibus jure debeatur honos:* ut sunt virtus, & eruditio: *vel saltem, per quæ benifici esse possumus;* uti magistratus, quem qui gerunt, de plurimis bene merendi habent facultatem: *vel deniq; bona illa, quibus propinqui, & familiores,*

ores, frui nobiscum possunt: ut sunt horti amœni, bibliotheca luculenta, & similia.

3 Sect. *Æmulationi opponitur* Contemptus; *quo alios despicimus, quia nihil laude & honore dignum habeant, eorumq́ dissimiles videantur, quorum nos æmuli sumus.*

Hinc Cicero lib. II. de Offic. *Despiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtuti nihil nervorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus male existimant. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam instructos, eos haud contemnunt quidem, sed de iis male existimant. Quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec sibi nec alteri prosunt, ut dicitur, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.*

Ita eos quoque contemnimus, qui opulenti quidem sunt, sed destituuntur veris bonis. Unde Diogenes, * vel, ut alii volunt, Aristippus, cùm in splendida domo convivio esset exceptus, in hominis fortunati faciem expuit, atque adjecit, χείρονα τόπον μὴ εὑρηκέναι.*

* Laertius in Diogenis vitâ.

* Locum deteriorem non invenisse se. puta, quam ejus facies esset.

* lib. 2. de Orat. pag. 404.

4 HACTENUS de Affectibus dictum, in quibus illud universè est observandum quod apud Ciceronem monet Antonius: * *Primùm, inquit, considerare soleo, postulétne caussa, ut animi hominum moveantur. Nam neq; parvis in rebus adhibendæ sunt hæ dicendi faces; neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus: ne aut irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragœdias agamus in*

nugis,

nugis; aut convellere adoriamur ea, quæ non possunt commoveri.

Præterea observandum, ut (quemadmodum Cicero ibidem ait) *omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi, atque inusti esse videantur. Neq; enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videâre: neq; ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio antè viderit. Neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tuis verbis, sententiis, voce, vultu, collachrymatione deniq; ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendum vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesseris.* Pulchrè igitur Horatius in Arte:

——*Si vis me flere dolendum est*
Primùm ipsi tibi, tum tua me infortunia tangent.

CAP. XV.

De Moribus

1 Sect. Tertia *Inventionis pars considerat* τὰ ἤθη, *sive* Mores: *qui hîc spectantur, non quatenus ex vita Oratoris noscuntur; sed quatenus ex oratione dicentis elucent, ita ut* ἤθη *hoc loco nihil aliud sint, quàm naturæ, atque animi judicia sive notæ, oratione expressæ ad significandum virtutes aut vitia, vel etiam affe-*

ctua

ctus quatenus illi ad virtutes, aut vitia referuntur.

2 Sect. *Quo morata sit oratio, ante omnia id agendum est oratori, ut in oratione ejus reluceant prudentia, probitas, benevolentia.*

3 Sect. *Prudentia quidem, quia* * iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur.

* Cic. 2. de Orat.

4 Sect. *Probitas, quia*, quò * quis versutior, & calidior est, hoc invisior, & suspectior, detractâ opinione probitatis.

* Ibid.

5 Sect. *Benevolentia quia, ut prudens quis, & probus credatur; tamen si odisse nos, vel alteri parti meliùs velle existimetur, minimè nobis rectè velle consulere judicabitur. Contrà, si ametur Orator, habet quasi helepolin quandam, quâ absque violentia, animos auditorum invadat.*

Ut si videamus, virum gravem nullum refugere periculum, quo consulat nobis: cujus rei illustre exemplum præbat Cicæro initio Invectivæ quartæ in Catilinam.

Tria autem hæc etiam Cicero complexus videtur, cùm lib. 11. ad Att. ait: *hunc mihi, & consiliis opus est tuis, & more, & fide.* Nam consilium ad prudentiam refertur, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

Quantopere verò opus sit, ut aliquem benevolum nobis putemus; etiam Maro ostendit quarto Æneidos; ubi Junonem sic inducit loquentem;

Sed quis erit modus? aut quo certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam pactosq; hymenæos
Exercemus? habes quod totâ mente petisti;
Ardet amans Dido traxitq; per ossa furorem,

Communem

Communẽ hunc ergo populum paribusq; regamus
Auspiciis liceat Phrygio servire marito;
Dotalesq; tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione isthac in specie, vel honestius, vel utilius fuit? Et tamen persuadere haud potuit Veneri. Neque obscura est ratio.

—*Sensit enim simulata mente locutam.*

Nec credere potuit, Junonis animum tantopere esse immutatum, ut nunc benevellit Æneæ, cui semper fuisset infesta.

6 Sect. *Præterea, quò morata sit oratio, prudentis est oratoris mutare* τὸ ἠθικὸν *pro natura gentis ejus, apud quam dicit.*

Illustre ejus rei exemplum habemus in Alexandro magno apud Curtium, lib. III. ubi variâ oratione, ut cujúsque gentis animis aptum erat, milites alloquitur. Paucis eandem rem complectitur Justinus lib. II: *Alexander*, inquit, *circumvectus suos, singulas gentes diversa oratione alloquitur, Illyrios & Thracas opum ac divitiarum ostentatione; Græcos veterum bellorum memoria, internecivięq; cum Persis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.*

7 Sect. *Adhæc prudentis est oratoris videre, utrum dicat in* μοναρχίᾳ, *sive unius principatu an* ἀριστοκρατίᾳ, *sive optimatium imperio, aut* δημοκρατίᾳ

δημοκρατία, *sive populi potestate.*

8 Sect. *In monarchia rex imperat, ubi Orator spectat custodiam principis. Atque apud hunc verbis opus est byssinis, ut Parasyta ille ait apud Plutarchum.**

* In Apophthegma

9 Sect. *In Aristocratia regit Senatus. Ac valent hîc honesta, & legitima; omniaq; metiri oportet disciplina legum, & divitiis civitatis.*

10 Sect. *In democratia potestas est penes tribus: estq; hîc difficillimum dicere quia ferè, ut Tacitus* ait*, privata est cuique stimulatio, & vile decus publicum. *Interim libertatis hîc præcipuè ratio habetur.*

* Lib. 1. hist.

11 Sect. *Nec satis est finem spectare Reip sed, oratio nostræ conveniat naturæ, atque ingeniis auditorum; attendere opus est diversos eorum mores. Variant autem illi quatuor præcipuè modis.*

12 Sect. *Primo ratione affectuum: quia aliud ἦθος irati, aliud placidi, aliud item verecundi, aliud impudentis atque ita in aliis.*

13 Sect. *Deinde rationum habituum bonorum ac malorum: quomodo aliter affectus est justus, aliter injustus, item fortis aliter, ac ignavus; & par ratio in cæteris virtutibus, ac vitiis.*

14 Sect. *Tertiò ratione ætatis: quia aliis moribus est juvenis, aliis vir, aliis senex.*

15. Sect. *Quarto ratione fortunæ, quia alii sunt mores nobilis, quam ignobilis; alii divitis, quàm pauperis; alii potentis, quàm impotentis; alii fortunati, quàm infelicis.*

16 Sect. *De affectibus satis antea diximus. De virtutibus, item ac vitiis, actum in genere demonstrativo. Quare superest, ut hoc loco mores spectemus ratione ætatis, ac fortunæ.*

Ac

Ac ætatum quidem mores egregiè describunt Aristoteles in Rhetoricis, & Horatius in Arte. Item recentior ille quidem, sed par antiquis, Julius Cæsar Scaliger. Cujus verba apponam ex lib. III. Poëtices cap. XV. De moribus adoloscentum inquit.

17 Sect. Fertur atque etiam impellitur ætas prima, tum facilè tum vehementer ad ea quæ concupisset. Concupisset autem & statim, & multa potita contemnit: ad alia animum appellit: præceps potiùs animus, quàm magna volvens. Iram, atque animum ipsum in fronte, atque ore gerunt. Antevem impetus deliberationi, facta verbis, pœnitentia profectioni. Honoris, atque prælationis exactores importuni potiùs, quam seduli vindicatores. Contemptus ultores: ipsi contemptores diversorum à suis studiorum. Laudatoribus suis favent: odere monitores. Potentiæ studiosi, opum negligentes. Spe enim alunt fiduciam sui. Liberalitatem exercent, ignari fortunæ deterioris. Omnino simplicitatem & à se profitentur, & ab aliis exigunt. Parùm suspicaces, creduli multùm. Honesta utilibus anteponunt: nondum enim acuit eos rerum experientia. Sibi ipsis lex sunt. Sodalitatum, atque societatum studiosi, sibi ita vivunt, ut credi velint aliis quoque vivere. Denique nihil mediocre. Alienarum miseriarum pii observatores, suarum securi. In jocos soluti, verecundiæ obnoxii in erroribus, elati in benefactis.

De

De ἀκμῇ, sive mediâ ætate, scribit hoc modo.

18 Sect. Omnino autem juvenis natura inter adolescentiæ, ac senectutis tempora, ut media est ita & particeps. Tum vitiorum, tum virtutum, scilicet affectuum, atque propensionem.

De ætate senili sic idem Scaliger.

19 Sect. Senilis ætas maximâ ex parte moribus est contraria adolescentiæ. Ergo, quod diu vixerint; parùm sperant, pauca moliuntur, præteritis gaudent; quæ sola probant præ iis, quæ præsentia sunt; quibus non acquiescunt. Novarum rerum obtrectatores, semper habent, quod objiciant. Soliciti officiorum exactores ad rem attenti ac difficiles ad persuasiones, cauti, atque etiam suspiciosi. Multa enim indignè, aut se, aut alios perpessos meminere. Ac quemadmodum adolescentes spe, ita senes memoriâ metiuntur omnia. Raró infirmant ea, quorum non habent exemplum in memoria; rariùs dejiciuntur de sententia; rarissimè sibi alias anteferri patiuntur ætates. Meticulosi, pertinaci ulterioris vitæ expectatione queruli. Odia hostiliter exercent, atque etiam convitia. Garruli, importuni interpellatores, semper etiam quippiam imminentis mali minitantur. Quamobrem exercent frequentissimas comparationes.

Et hæc de ætate.

20. Sect.

20 Sect. *Præterea variant mores ratione fortunæ.*

Juxta illud Euripidis in Hyppolyto:
Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκτήμεθα
Et illud Terentii Hecyrâ: *
Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.

* Fortuna prout est, quilibet animum gerit.

* Act. 3. sc. 3.

21 Sect. *Fortuna quatuor præcipuè modis spectatur, nempe qua nobiles aut ignobiles; potentes, vel impotentes; divites, aut pauperes; fortunati, vel infelices.*

Quæ quatuor etiam Terentius hoc versu complexus est in Adelphis: *
Potentes, dites, fortunati, nobiles.

* Act. 3. c. 5.

22 Sect. *Nobilitas est dignitas majorum, sunt autem nobiles honoris maximè studiosi. Quisque enim bona, quæ possidet studet augere.*

23 Sect. *Nec solum despicere eos solent qui nullos consecuti sunt honores; sed etiam homines novos, quorum parente, nulla indignitate fuerint.*

Ita Metellus contemnebat. C. Marium ac consulatum ei invidebat: unde de ei sic Salustius; * *Inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

*Belli Jugurth. c. 64

24. Sect. *Imò etiam præ se aspernantur, qui nobili sunt domo nati, sed minùs antiquâ.*

Nam nobilitas vetustatis generis splendorem ac gloriam auget, unde Horat. *
Mæcenas

* Lib. 1. Od. 1.

Mæcenas atavis edite regibus.

Item * * Lib. 2. od. 17.

Æli vetusto nobilis ab Lamo.

25 Sect. *Differunt nobiles, & generosi, εὐγενεῖς καὶ γενναῖοι, quod nobilitas sit in virtute generis ac majorum; generositas in eo, quod à virute majorum non deficiant. Unde liquet, nobiles quidem, at non item generosos esse, qui generi suo opprobrio magis sunt, quàm ornamento.*

Rectè Sophocles:

Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι. *

* Est turpe vivere turpiter natos bene

Et Horatius. *

*Utcúnque * defecere mores,*
Dedecorant bene nata culpæ.

* Lib. 5. od. 4.

* id est, ubicunque

26 Sect. Divites *habent mores hujusmodi Contumeliosi sunt, ac superbi. Nempè facilè sibi persuadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus venalia sunt omnia.*

27 Sect. *Præterea sunt molles; adeò ut luxuriâ sæpe diffluant. Nec enim in vita illa delicata fieri aliter potest; præsertim cum ament ostentare felicitatem suam.*

28 Sect. *Adhæc jactabundi sunt, quia ob divitias omnibus; se admirationi esse arbitrantur.*

29 Sect. *Etiam imperio dignos se putant, quia habent illa, ob quæ multi honores publicos suspiciunt, atque etiam affectant.*

30. Sect. *Ut paucis obsolvam, ferè ita divitiis suis excæcantur, ut similes sint insipientibus, qui bona habent, nec uti illis sciunt.*

31 Sect. *Cúmque ejusmodi ferè sint divitum mores: deteriores tamen sunt, qui nuper divitias demum sunt, consecuti. Quales rationem*

nem iis utendi ignorant. Tales injuriam inferre gaudent, non tam malitiâ, quam ob petulentiam; ut cum cædunt homines liberos: vel ob intemperantiam; ut cùm stupris domos honestas dedecorant.

Hoc ἦθος tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait *, *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.* Et Maro, cujus illud de Numano * , * Orat. pro Rosc. Amer.

Vociferans, tumidusq; novo præcordia regno. * Æn. 9.

32 Sect. Potentes *partim divitibus similes sunt, partim paulò meliores. Nam magis sunt honoris studiosi, magisque virili animo. Nam ea negotia adfectant, quæ solis administrare licet propter potentiam.*

33 Sect. *Sunt etiam magis industrii, quia cogitare semper coguntur de iis, quæ ad opes & potentiam conservandam, vel etiam augendam, pertinent.*

34 Sect. *Præterea, quia ob dignitatem, quam habent, in oculis omnium versantur: ita ut, quæ dicunt, vel faciunt, latere minimè possint, eò in incessu, vestitu, & vitâ omni, modestè se gerunt; quod multum eorum gloriam auget.*

35 Sect. *Quod si alios mactare injuriâ velint; id potiùs faciunt in rebus magnis, & quæ illorum potentiæ respondeant.*

36 Sect. *Supersunt* Fortunati, *quo nomine etiam censentur nobiles, divites & magnâ in potestate constituti: sed tamen latiùs ea vox patet, quia fortunati etiam dicimur, si valetudine utamur bona, si liberi nobis sint probi, &*

egregiis

egregiis animi ac corporis dotibus ornati: iidémque ab aliis bonis, quæ ad secundam pertinent fortunam.

37. Sect. *Quod ad eorum mores attinet, solent tales quoque superbi esse, atque insolentes.*

* Ovid. 2. de Art.

Quidpe, ut ait ille, *

Luxuriant animi rebus plerúmque secundis:
Nec facile est æquâ commoda mente pati.

38 Sect. *Sed uno tamen nomine commendabiles sunt, quod Deum plerúmque omnes magis metuant, ac colant. Quod inde contingit, quia vident, benignitate numinis bona ista sibi obtigisse.*

Exemplo est Cyrus apud Xenophontem, & Theseus apud Euripidem in supplicibus.

39 Sect. *Ex contrariorum verò natura satis cognoscitur, quibus moribus sint, qui his opponuntur: ignobiles dico, pauperes, abjecti, & infelices.*

§ Formidolosus pauper est ad omnia, & esse cunctis se putat contemtui.

Aliquid ejus attingit Menander his versibus.

Πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐστὶ πράγματα,
Καὶ πάντας αὑτοῦ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει.

* Act. 4. sc. 3.

Terentius in Adelphis, * ubi ait:

Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quomodo.

Suspiciosi;

Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis, propter suam impotentiam se semper credunt negligi *.

* vel calvi-ea. Faenum vide in notis ad eum locum.

4 Sect. *Atque hæc sufficiat dixisse de Inventione generali & supplici, tum probationum, tum affectuum, tum morum: quorum quia non par ubique est momentum: sed quædam interdum se offerunt, vel levia, vel à causa aliena, vel parum utilia; magno semper in argumentis, quæ ex locis istis hauriuntur, delectu opus est: quemadmodum superiùs* * *etiam diximus.*

*lib. 1. cap. 2. Sect. 4.

Hoc non attendunt, qui pati non possunt, ut pereat eorum quicquam, quæ invenerunt: quasi satis foret, ut magnam in molem excrescat oratio. Atqui quod de magno poëmate dicebat Callimachus, magnum librum, magnum esse malum: id de orationibus talium jure possumus dicere. Merito etiam his occentare licet illud Nazianzeni* Κέν-τει τὴν πῶλον περὶ τὴν νύσσαν *. Quare ita potiùs orationem instituit prudens orator, ut elogium illud mereatur, quo Cassium Severum prosequitur M. Seneca *: *Timebamus, ne desineret.*

*Orat. 38. quæ panegyrica est in Christi natalem.
* Stimula equum ad metam.
* Præfat. l. 3. controvers.

CAP. X VI.

De Inventionis parte speciali universè, ac distinctè de orationibus panegyricis, & aliis quæ iis sunt adfines.

Sect. *Accedamus nunc ad alteram Inventionis*

F

nis partem: quæ magis specialis est, & minùs simplex. Hæc docet ut ea, quæ de probationibus, affectibus, moribus, seorsim antea exposuimus, in materia particulari coeant, ac misceantur.

2 Sect. *Specialis ista materies, uti ratione affectuum morúmque pertinet ad affectuum & morum locos: ita ratione probationum, vel generis est demonstrativi, vel deliberativi, vel juridicialis.*

3 Sect. *Orationes illæ, quæ demonstrativo generi subjiciuntur, videntur nobis non incommodè digeri posse in quatuor classes. Earum prima continebit panegyricas, & illas, quæ proximè ad has accedunt.*

4 Sect. Panegyricæ *propriè dicebantur, quæ haberentur, cùm in certis celebritatibus unum in locum convenissent Græci universi.*

5 Sect. *Harum initium, quo splendidius esset, sumi solet ab laude ejus Dei, qui ludo ac panegyri præesset.*

Vt Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico.

6 Sect. *Laus illa petebatur à genere, à muneris dignitate, ab inventis atque effectis.*

Ita Jovem laudabant, quia deorum hominúmque rector esset: Apollinem, quia Musicen invenisset, & quòd idem esset ac Sol, cui, quicquid sunt, debeant mortales: Herculem item, quia esset Jovis filius, monstrorum domitor: & ita in aliis. Sed hæc, quia pervulgata sunt, parcè dicebantur: nisi fortè aliquid depromi

promi simul posset de reconditæ eruditionis penu.

7 Sect. *Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi fierent ludi.*

Quomodo laus ista institui debeat, dictum est lib. 1. cap. IV. §. 37.

8 Sect. *Tertio loco agebant de certamine. Cujus ortus atque initium primò exponebatur. Atque hîc fabula, vel prisca aliqua narratio, adferri solet. Tum conferebatur hoc certamen cum aliis, vel loci ratione, vel temporis, vel utriusque.*

A loco quidem, ut si certamen esset Delphis, qui orbis credebatur umbilicus.

A tempore verò hunc in modum. Si ver esset, dicebatur id tempus esse maximè temperatum: si hyems, laudabatur inde, quod tum magis vegeto simus coropre: si æstas, negabatur tempus esse ullum magis idoneum vel ad exercendum se, vel ad spectandum: si autumnus, commendabatur, quia fructibus abundet.

9 Sect. *Sed imprimis inde certamen laudabatur, quia plura, aut majora, in eo spectarentur.*

Vt si & gymnicum, & musicum foret, laudabatur certaminis perfectio: quia gymnicum auget vires, & musicum reficit ac recreat animum. Sin gymnicum tantummodo esset, dicebatur, musico illo concentu animum masculum emolliri: eoque, hoc omisso, illud esse

 reservatum

reservatum, quod vires auget, & præparat ad bellum.

10 Sect. *Item tractabant de præmio certantium.*

Quale erant lebetes, pelles, coronæ, ut ex Pindaro constat. Coronarum verò materies erat diversa. Ad quernæ laudem pertinebat, quòd quercus summo Jovi sit dicata, quodq; ea olim locuta feratur, & antiquis etiam præbuerit cibum. Oleaginæ hæc laus, quòd olea sacra sit Palladi; quæ & ejus frondibus, Neptuno victo, sese coronavit.

Quod item summa sit utilitas ejusce arboris inter mortales. Sin, ex qua decerpta erat corona, sterilis esset arbor: ut picea, quæ Cybelæ dicata, & Cypressus, quæ Diti sacra: Dici potuit, virtutem sibi sufficere; eoque, laudabili instituto, præmium tale conferri ubi non pretium rei attendatur, sed virtutis testimonium duntaxat.

11 Sect. *Postremum obtinebat locum laus ejus, qui certamini præesset, ut principis: item votum, atque exhortatio, ut bonis omnes avibus decedant, memores tam felicis diei; atque virtutem sibi eorum, qui certârant, imitandam proponant; vel si quid offenderet, ignoscant; tantóq; alacriùs ipsi ad virtutem insistant viam.*

Fusiùs paulò de his Dionysius Halic. in Arte. Adde & Menandrum lib. 1. cap. XV. item Cæsarem Scaligerum, qui in his potissimum

insistit

insistit vestigiis Dionysii. Vide eum lib. III. de re poët. cap. CIX.

12 Sect. *Ac talis plurimùm methodus esse solet orationum earum quæ in panegyris recitarentur. Sed posterioribus temporibus non illæ solum vocatæ sunt panegyricæ quæ in solennibus dicerentur ludis; sed etiam quæ coram nobili aliquo consessu, qualis est senatus, in principis laudem haberentur; sive id fieret ut ei agerentur gratiæ, sive ut publico aliquid nomine postularetur; sive alia de causa.*

Quare de tractatione illarum proximè dicemus.

13 Sect. *Commodè in istis auspicamur à rei difficultate.*

Vt si dicas, quemadmodum nulli datum est, mensuram pelagi immensi intuitu oculorum complecti: similiter regias laudes à nemine oratione posse comprehendi.

14 Sect. *Vel ordiemur à causa, quæ ad dicendum nos compulit.*

Vt, quòd hominis sit improbi, tot beneficiis ornari à principe, nec gratum velle animum testari. Vel, quòd duæ sunt res præcipuæ in hominum vitâ, religio in Deum, inque principem pietas.

15 §. *Porrò in λαλιᾶ, sive declamationis genere ad voluptatem comparato, etiã somnium comminisci,*

minisci, atq; inde incipere, solent Sophistæ.

Vt si in somnis dicas adstitisse tibi Mercurium, & mandâsse, ut laudares imperatorem. Imitari possis in hujusmodi initio orationem Aristidis secundam, quæ est in Minervam; item quartam, quæ in Bacchum; & quintam: in Asclepiadas.

16 Sect. *Hinc accedemus ad principis laudationem, à patria, genere, ortu, indole ac natura, educatione, studiis, rebus pace aut bello gestis, & virtutibus, quæ in iis eluxêre; item fortunæ splendore, liberorum præstantiâ, civium benevolentiâ. Quæ illustriora fient, si instituatur comparatio cum aliis principum, non quidem ut hos vituperemus, quin potiùs eos admirationi nobis esse dicemus; sed verò ut liqueat, laudes eas inferiores non esse in principe nostro.*

Partem hanc non incuriosè tractat Menander lib. 11. cap. 1. & 11. Atque exemplo esse possunt Plinius, & panegyristæ alii, cùm Latini, tum Græci.

17 Sect. *Post laudationem istam prædicabimus temporum nostrorum felicitatem: negabimus esse quicquam, quod sollicitè adeò à numine oporteat postulari, quàm incolumitatem principis: nec solùm pro eo rogabimus Deum, ut serus in cœlum veniat, & diu populo suo lætus intersit: sed etiam ut imperium in liberos ac nepotes feliciter propaget. Aliter quoque definire licebit: nempe si cives ad principis obsc-*

obsequium adhortemur, atque ad concordiam mutuam. Vel iis, quae antea diximus, haec adjungemus.

18 Sect. Huc *etiam orationem referre possumus, qua Urbs aliqua principem donaret corona. In ea urbs munus suum cum modestâ laudatione sui proponeret.*

Nempe in hunc, similemve modum: *Venit ad te civitas nostra, earum, quae imperio tuo sub sunt, nulli vel gloria, vel amplitudine; vel amoenitate secunda; venit autem, ut sacrum caput tuum hac coronâ condecoret.*

19 Sect. *Hinc principis laus sequebatur.*

Puta à genere, fortunâ, quodque magno mortalium bono datus sit terris, à liberis, & felici eorum educatione, à rebus gestis, & aliis, quae antea exposuimus.

20 Sect. *Post ista dicebant, ut virtutibus tantis compulsa civitas, ac praeterea beneficia sibi praestita grato aestimans animo, coronam amoris sui indicem ac testem offerat, sese totam ei dedat, ac vicissim ab eo exspectet omnia, quae à bono principe proficisci possunt.*

Vide de hujusmodi oratione Menandrum lib. II. cap. X.

21 Sect. Adfine *etiam est illud orationis genus, quod haberi solet, ubi novus Urbis praefectus advenisset. Ejus pars prima testabatur laetitiam civium inde obortam, quod sibi laudatus*

adeò obtigisset præfectus, sive quòd salvus in Urbem advenisset, sive quòd eum non conspiceret civitas, quem diu adeò summis exspectâsset votis.

22 Sect. *Pars altera è priori præfecto occasionem arripit. Qui si iniquè se gessit, exponi solent mala, quæ urbi dedit: atq; adjungitur, nunc ea omnia discuti virtute novi præfecti, haud aliter ac sol exoriens tenebras noctis fugat. Sin bene se gesserit dicendum, & bono nos præside nuper esse orbatos, & bonum, vel etiam meliorem nunc consecutos, nec posse dignas principi gratias haberi, qui tantâ Urbis nostræ tangatur curâ, ut optimos semper præfectos mittat.*

23 Sect. *Tertia pars continere solet luculentam præfecti laudationem.*

Vti à gente, quòd sit Atheniensis, aut Romanus, vel à genere, ut si ex Æacidis sit, aut Heraclides: item à virtutibus, ut temperantiâ, fortitudine, prudentiâ.

24 Sect. *Inde verò conjecturam faciemus de facilitate, quæ urbem manet.*

Negabimus, metum esse, ne nunc pauperes à facilè agentibus opprimantur præfectum enim fore Minoëm aliquem, vel Æacum, aut Rhadamanthum. Ac similiter in cæteris agemus virtutibus.

25 Sect. *Postremo loco dicendum, ut pueri, senes: magistratus, cives: præfecto obviam ierint, quò suum complecterentur servatorem. Urbis mœnia, & templa, si loqui possent,*

possent, prædicatura esse felicitatem civium: solem ipsum præ lætitiâ nunc puriùs & splendidiùs lucere. Addendum, ut præfectus mox statuis sit condecorandus; poëtas, oratores, historicos, virtutem ejus celebraturos. Etiam gratiæ sunt agendæ Deo pro cura hujusmodi erga Urbem, & vota facienda pro salute præfecti.

Hæc quoque potissimùm expressa sunt de fonte Menandri, quem vide.

CAP. XVII.

De oratione nuptiali, item de epithalamiis.

1 Sect. *Altera classis orationum, quæ ad genus demonstrativum referuntur, occasionem capit ex conjugio, vel ortu, aut obitu hominis. Hujusmodi sunt oratio nuptialis epithalamium, & natalia, ac funebris oratio.*

2 Sect. *In* Nuptiali *oratione primitus aliquid de Jove ac Junone, tanquam conjugii auctoribus dici solet.*

Christianis Adami & Evæ historia impleverit eorum locum.

3 Sect. *Deinde dicendum de natura ipsa, à qua in animalibus, imò & plantis est, quod similes producant.*

4 Sect. *Tertio loco comparatio instituenda est inter hominis, cæterorumq; animalium congressus.*

Nam

Nam horum vagi sunt concubitus: hominis verò certus, & legitimus; eóque, quasi ex lumine accepto lumine alio, conservetur generis ac familiarum immortalitas.

5 Sect. *Quartò loco commemorantur commoda conjugii. Quæ tria potissimum sunt. Primùm est bona existimatio. Nam qui uxorem ducunt, illegitimâ Venere abstinent, solâque uxore contenti vivunt. Hinc alterum emanat, quia liberos eorum patria habet, tanquam obsides quosdam: unde & tales meritò suis civibus sunt fideliores, cariores, magisque honorati.*
Tertium est, quia conjugium, & multas humanæ vitæ miserias absterget, & res lætas reddit lætiores.

Unà siquidem gaudent maritus, uxor, liberi, affines; ut ea sit velut lux quædam ex multiplici luce splendidiùs efflorescens. Quid enim tam commendat dies festos, quám quòd multi unà lætentur?

6 Sect. *Quartum est, quòd conjugale illud contubernium occasio fuerit extruendi ædes; ex ædibus autem coaluerint pagi; ex pagis constitutæ sint civitates. Item quòd conjugio concilient affinitates externas; quæ res multùm valet ad societatem servandum in genere humano. Item quòd multi conjugio immortale nomen sint consecuti.*

Uti Menelaus, conjugio Helænæ, Achilles, Thetidis. Ad metus quoque matrimonio

cum

cum Alceſtide fatalem dicitur mortem effugiſſe.

7 Sect. *Quintum locum obtinent vota, quibus ſponſo ſponſæq; fauſta omnia comprecamur.*

8 Sect. *Sextò κατ' ὑποτύπωσιν fingemus liberos coram parentibus luſitantes, balbutientes, cantillentes; & ætate creſcenti jam majora majoraq; meditantes.*

9 Sect. *Septimò figmentum hoc comparabimus cum pueritia ſponſi.*

Nam magnam adferre omnibus voluptatem ſolet primæ illius ætatis recordatio. Atque iſtiuſmodi hîc ſimilitudine uti licebit: Si cuiq; jucundum eſt ſuam intueri picturam; quanto magis delectabit vivam ſpirantémque cernere imaginem ſui!

10 Sect. *Etiam exempla eorum poterimus adferre, qui parentibus ſuis decus immortale, vel etiam ſalutem attulere.*

Ita Anchiſes flammis Trojæ ereptus fuit operâ Æneæ.

11 Sect. *Poſt illa inſtituitur ſponſi laudatio, & ſponſæ: ſed tum eâ hîc locum habet, ſi & ille, obſcurioris ſint nominis. Sin clari fuerint laus iſta magis conveniet initiis.*

12 Sect. *Inter ea verò, quæ ad laudem pertinent, etiam eſt ſimilitudo generis, patriæ, ætatis, facultatum*

Notum

* Tu tibi iunge parem.

Notum illud Pitacci, τ̀ κτ̀ σαυτὸν ἕλα. *

12 Sect. *Immo ex dissimilitudine quoque elicere erit laudis occasionem. Nam patriæ diversitas illustrium est divinæ providentiæ argumentum, Affinitas cum diverso genere pertinet ad generis incrementum. Si studia fuerint diversa, ut si alter sit è domo forti, alter è sapienti; hæc res dicetur efficere admirabilem concentum: & addemus, quales futuros credibile sit, qui ex tale conjugio nascentur* *

Atque hanc quidem methodum ex fontibus hausi Dionysii Halicarnassi. Sed videndum, ne semper, quod dicitur, eâdem oberremus chordâ. Propterea alteram etiam rationem præscribam, quam à Menandro Rhetori accepi. Ita ad excogitandam aliam atque aliam expeditior erit junoribus via.

14 Sect. *Alter modus tractandi orationem nuptialem est istiusmodi. Initio aliquid afferres de argumenti difficultate: quæ augetur, si sponso, & sponsæ, genus obtigerit illustre. Adde causam, cur ad dicendum accesseris.*

Ut quòd affinitate vel amicitiâ sponso, sponsæve, sis conjunctus: vel, quòd hortati ad hoc officium illi sint, quibus nihil possis negare: vel quòd in tanta celebritate absurdum sit non testari gaudium suum: vel simili modo.

15 Sect.. *Etiam initiis convenit historia, vel fabula vetus de aliquo heroici temporis conjugio*

& honore summo, quo illud Dii vel homines sunt prosecuti.

Ut quod, cùm Dionysius Ariadnam duceret, Apollo aderat, lyrâmque pecutiebat. Vel quòd, Peleo nuptias celebr ante cum Thetide, item Cadmo cum Harmonia, musæ ac Dii præsentes fuere & alius lyram feriebat, alius tibiam inflabat, Mercurius autem hymnum canebat. Similiter quoque nunc alium choreas agere, alium ad tripudia excitare: nos verò orationem habere. Vel quòd Megacle Agaristam ducente, convenerit flos Græciæ & alius carmine, alius oratione, alius aliter nuptias decorârint.

16 Sect. *Pars altera continet nuptiarum laudationem.*

Ut, quòd statim post chaos digestum, Natura, sive Amor, nuptias induxerit: ac Jovi quoque conciliârit cum Junone conjugium: ac aliis, item majorum gentium Diis nuptias persuaserit: imò & auctor fuerit semideis, ut nymphas sibi jungerent: Dionisium etiam inter mortales conjugium induxisse, atque eo beneficio meliùs esse meritum de genere humano, quàm Prometheum, cùm monstraret ignem surreptum. plenum esse mare, plenas terras; absque illis non philosophiam, non leges atque urbes, non humanum genus stare diu posse. In fluviis etiam connubia esse: quomodo Alpheus,

Alpheus, Elidis amnis, occultis ſub mari viis in ſinum Arethuſæ ſuæ, Siculi fontis, influit, eique permiſcetur. Volatilia, quoque huic legi ſubjici à Venere: item feras efferas, ut leones, ac pardales. Quin neque arbores ipſas conjugii eſſe expertes ut diligentiſſimi naturæ* indagatores obſervârunt.

* Plinius lib. 13. cap. 3. & alibi.

17 Sect. *Tertia pars ſponſum & ſponſam extollit.*

Ubi genus arborum conferemus, non ut alterius imminuamus, ſed ut ſimili ſimilem jungi conſtet. Etiam amborum virtutem comparabimus, ut ſi ille à Mercuriali, aut Martio ſtudio; hæc à Palladis, aut gratiarum operibus commendetur. A forma etiam laudabimus: ac illum roſæ, hanc malo pulcherrimo; llum olivæ, hanc palmæ ſimilem eſſe dicemus.

18 Sect. *Pars quarta laudat eos qui ad nuptias convenere: item thalamum, etiam domum atque urbem, ubi nuptiæ fiunt: ac denique voto orationem claudit.*

Dicemus autem quàm multi, quàm præſtantes, hoc feſtum celebrent, quàm pulchrè thalamus picturis & floribus ſit ornatus: videri hìc quaſi domicilium Veneris, atque amorum, & Gratiarum. Hymenæum etiam, quales à veteribus deſcribebatur, orationis penicillo depingere ſolent, atque eum lampada nuptialem geſtare fingebant. Similiter alia nuptiarum numina commemorabant. Quæ inter ferè poſtrema Lucina. Hanc aiebant intra decem

menſes

menſes obſtetricis functuram operâ, & ſuſcepturam pueros, qui parentes ore exprimant, & virtute iis futuri ſit ſimillimi. Ea occaſione commodè ſe ad preces convertebat ſermo. Atque hæc de oratione nuptiali.

19 Sect. *Huic genere vicinum eſt illud quod* Epithalamium *dicitur, Eſtque oratio, quæ ad thalamum habetur.*

Differt à nuptiali. quod perfectis nuptiis Hymenæi loco recitetur. Ab Hymenæo loco recitetur. Ab Hymenæo verò diſtinguitur, quod hîc ligata eſſet oratio; epithalamium, proſa. Quanquam & Latini carmine epithalamium cecinere; ut Statius Papinius: ſed aliter Græci ſolent.

20 Sect. *In hoc inde initium fiebat, quòd pro tibia, vel barbito, orationem habituri eſſent in honorem eorum qui thoro ſociarentur.*

21 Sect. *Hinc ea ſequi ſolent, quæ de nuptiali diximus.*

Ut ſunt conjugii neceſſitas, laus ſponſi & ſponſæ; quò & pertinet ſimilitudo generis, ætatis, & aliorum.

22 Sect. *Poſtea cohortabimur ad mutuum amorem: atque addemus, quantum ea res gaudii allatura ſit amicis: quantum doloris, inimicis.*

Pulcherimè hanc rem expreſſit poeta Odyſſ. z. *

* Non enim eo quicquam præſtantius, aut melius, Quam cum animis concordibus domum adminiſtrant Vir ac mulier. multi dolores ſunt malevolis: Gaudia autem benevolis.

Οὐ μὲν

——'Ου μὴν γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
'Ηόθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ανὴρ ἠδὲ γυνή. πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι.
Χάρματα δ' εὐμενέτῃσι.

23 Sect. *Orationem clausuri optabimus sponsis, ut dulcia tori pignora citò conspiciant, diúque fœlicem degant vitam: imò & annis volventibus videant diem, quo & ipsi intersint liberorum suorum nuptiis, & nos fortasse illis hymenæum cantemus.*

Cum his, quæ de epithalamio diximus, conferre juvabit, quæ de eodem argumento scribit Scaliger lib. III. de re poet. cap. CI. Quanquam enim poetæ, & oratoris conceptus, non parùm differant, ut optimè monet Dionysius: * tamen nec pauciora sunt, in quibus conveniant.

* Præceptis de epithalam.

CAP. XVIII.

De Oratione Natalitia, ac Funebri.

Nuptiarum finis sunt liberi. Itaque post orationem nuptialem, & epithalamium, ordo requirit, ut de natalitia dicamus.

1 Sect. *Natalitia est oratio quæ habetur in alicujus natalem.*

Græcis λόγος γενεθλιακός.

2 Sect. *Estque duplex. Nam vel fit, cùm quis prole recens auctus est: vel in ejus natalem, qui ætate jam est provectior.*

3 Sect. *In utroque genere primùm dici solet de tempore nativitatis, ubi considerantur annus, mensis, dies, hora.*

Ut si quis natus esset Calendis, dicebatur principium mensis vivendi principium dedisse, inque omnibus bonis principium esse optimum, imò esse dimidium totius: atque adeò plus toto. Si esset dies sextus, septimúsve, affirmabant, dies istos esse sacros eóque hujusmodi nativitatam significare communionem quandam cum Diis. Si dies esset nonus, quia is Soli sacer erat, colligebatur, aliquem Solis instar illustrem & beneficum fore. Si esset decimus quartus, aiebat hunc esse Minervæ dicatum: & quia tunc plenilunium fit, augurabantur, nihil ei defore. Etiam spectabant anni horam: uti an tempus esset hybernum, quod omnium fortissimum; an vernum, quod amœnissimum; an æstivum, quod fructibus commendatur; an auctumnale, quod in regionibus calidis quiete est gratissimum. Similiter si Dionysia fuissent, aut Eleusinia, vel aliud festum, hæc res dicendi præbebat argumentum.

4 Sect. *Hinc videndum de loco; ubi spectatur natio ac civitas.*

Natio quidem, ut, num quis Græcus sit, an Barbarus; Italúsne, an Pœnus. Atque hic minime illud prætereundum, si ea genus vel sapientiâ,

ſapientiâ, vel fortitudine, vel re alii celebre tur. In urbe item conſiderandum, num ea metropolis ſit, aut proximæ ſaltem dignitatis: item num ampla ſit, & florens num ingeniis fœcunda, & ecquid ſtrenuè geſſerit.

5 Sect. *Poſt illa in pueri natali duo capita tractabimus, quæ in hoc argumento præcipua ſunt. Prius eſt virtus parentum, & majorum. Alterum verò ſpes, quam de puero concipimus ex genere, facie futuraq; educatione. In adulto autem commemorantur omnia iſta, à quibus perſona poteſt laudari.*

Ut ſunt virtutes, honores, aliaque; de quibus in genere demonſtrativo ſatis diximus

6 Sect. *Poſtremò Deum precabimur, ut puero annos multos largiatur; faciatq; ut ſuis, & patria, aliquando ornamento eſſe poſſit. Similiter in adultis optibimus, ut ſæpe hunc natalem celebrare contingit; útque lætior lætiórque ſemper revertatur.*

De Genethliacâ quædam etiam Menander habet. Exemplo autem fuerit Genethliaca Ariſtidis in Apellam. Quod ſi in argumenti hujus tractatione admiſcere aliqua viſum eſt de ſacrariis Philologiæ: multùm eâ parte juvabit Jul. Scaliger l. III. de re Poet. c. CII. Inter ea, quæ attingit, ſunt honores qui die natali Genio fiebant. Nam *pulte fritillâ conficiebant ſacra natalium*: ut eſt apud Plinium lib. XVIII. cap. VIII. Lacte etiam Genio libabant, teſte Probo in III. Georg.

Etiam

Etiam ——*Piabant*

Floribus, & vino, Genium memorem brevis ævi:

ut ait Horatius lib. II epist. I. At hostes abstinebant. Unde Varro apud Censorium cap. II. *Id moris, institutique, majores nostri tenuerunt, ut: cùm die natali munus annale Genio solverent manum à cæde ac sanguine abstinerent, ne die, quâ lucem accepissent, aliis demerent.*

A natalitiâ accedamus nunc ad funebrem: quando, ut illa fit homine nato, ita hæc denato.

7 Sect. Oratio Funebris *propriè dicitur, quæ in funere habetur. Sed latiùs ea vox extenditur, cùm etiam anniversariæ esse possint.*

Ut quas ad Mausoli sepulchrum quotannis recitari jussit Artemisia. Item quæ Athenis habebantur in laudem eorum qui in bello pro patria cecidissent: qualis illa Periclis apud Thucydidem, item tres Aristidis.

8 Sect. *Anniversariæ atque omnes, quæ multo post obitum haberentur, vix aliud erant, quàm encomium.*

Ut illa Isocratis in Evagoræ laudem.

9 Sect. *Hoc loco potissimum de oratione agemus, quæ dolorem habet recentem. Triplex in ea spectamus tempus, præsens, præteritum, futurum. Præsens quidem, ut si ordiamur à signis doloris præsentis.*

Velut

Velut, quòd convenerimus ad tristes exsequias. Item si describas faciem defuncti miserabilem, genas pallentes, cincinnos jacentes, linguam contractam, oculos contortos. Sed hæc vix aliis, quàm matrum, vel amatorum planctibus, videntur convenire.

10 Sect. *Hinc exponimus, qualis quantúsque fuerit, quem amisimus; quæ ad præteritum tempus pertinent.*

Ut quàm facilis ac comis fuerit, quàm hilaris inter adolescentes, quàm gravis inter senes, & similia.

11. Sect. *Ad futurum refertur, quòd magnam sui spem excitârat, quâ nunc simus orbati.*

Ut quæ beneficia in nos fuerit collaturus, si diutiùs fuisset superstes, quàm præclarè item meriturus de patriâ. Vide apud Cicer. lib. III. de Orat. perelegantem & brevem orationem in mortem Crassi, ubi hæc inter alia; *O fallacem hominum spem, fragiliémque fortunam & inanes nostras contentiones; quæ in medio spatio sæpe franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicerunt.*

12. Sect *Est verò cùm magis præterito insistimus, quàm futuro: item, cùm contra fit. Prius locum habet, si quis gesserit honores publicos, præclarè meritus sit de multis. Posterius fit si cujus messis adhuc in herba fuerit.*

13. Sect.

13 Sect. *Et istis quibus partibus constabit oratio, si visum erit paucis defungi. At si justam instituere orationem velimus, hanc potiùs insistemus viam. Auspicabimur à quærimonia, vel exclamatione, aut interrogatione.*

Ut si dubitare nos fingamus, num silere velimus, an eloqui. illud enim dolorem jubere, hoc dictare officium.

14 Sect. *Quod si maritus lugeat obitum uxoris commodè ordietur à mutis animantibus; quæ ut ipsæ, conjuge amissâ, dolorem suum testantur.*

Ut quòd cygnus, compare ereptâ, alas ad zephyrum extendat, sortémque suum deploret; quod hirundo querulo cantu tristitiam suam significet; quòd bos, & equus non sine dolore abstrahuntur ab eâ, quicum sueverint.

15 Sect. *Hinc sequitur laus defuncti. Quæ unde petatur, dictum est in genere demonstrativo.*

Vide & quæ de eo tradit Menander lib. II. cap. IX. quod de funebri oratione inscribitur.

16 Sect. *Inprimis autem spectatur hîc genus mortis; ut si quis occubuerit pro patria pugnans.*

Hoc mortis genus eleganter laudet Cicecero Phillip. XIV. *Maximè*, inquit, *proprium senatus sapientis est, gratiâ eorum virtutem memoriâ prosequi, qui pro patra vitam profuderunt.* Et mox; *O fortunata mors, quæ naturæ*

*naturæ debita, pro patria est potissimùm reddita! Vos verò patriæ natos judico: quorum etiam nomen à Marte * est: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est: in victoria gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quémque pignerari solet.*

* Milites Martiæ legionis alloquitur

17 Sect. *Post laudationem dicimus, quantum damnum morte alicujus fecerit Respublica, dolorémque exinde excitamus.*

Sanè ex boni amissi prædicatione oritur desiderium ejus eóque omnino post laudationem proximum est, ut jacturam, quam facimus, demonstremus. Ex cognitione autem jacturæ provenit luctus: ut omnino hinc locus debeatur quærimoniæ, & lamentis.

18 Sect. *Interdum tamen non seorsum instituitur laudatio, seorsum verò dolorem ciemus: sed singulis laudationis locis querimonia admiscetur.*

Nempe, ut singulæ encomii partes sint materies luctus.

19 Sect. *Lamentationi sive luctui subjicitur consolatio, Vel, si lamentis non fuerit opus, ut si quis pro patria ceciderit, ea proximè laudationem sequetur.*

Observat hoc Cicero Philipp. XIII. ubi continuò post illa, quæ paulò antè citavimus: ita eos compellat, qui ceciderant bello ad Mutinam gesto: *Illi impii quos cecidistis, etiam ad inferos*

inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est: at memoria bene redditæ vitæ sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summum laudem gloriámque contenderet? Actum igitur præclare vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit; cum vobis immortale monumentum suis pene manibus senatus, populúsque Romanus extruxerit. Et post pauca: *Sed quoniam patres conscripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos quibus optima est hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta Reip. præsidia genuerunt: liberis quod habent domestica exempla virtutis: conjugibus, quòd iis viris carebant, quos laudare, quàm lugere præstabit: fratribus, quòd in se, ut corporum, sive virtutum similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris, consultísque possemus; vel aliqua talis his adhiberi publicè posset oratio, quâ deponerent mœrorem, atque luctum gauderéntque potius cùm multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod est pulcherrimum, suis obtigisse; eósque nec inhumatos esse, nec desertos (quod tamen ipsum pro patriâ non miserandum putatur) nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus atque muneribus, eáque extructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum*

pinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Roman. occidisset. Hactenus cœlesti illo ore M. Tullius Et quanto tamen fortius solatium habent Christiani! qui sciunt, se non aliter, quam moriendo felicitatis æternæ fieri compotes. Sed discrimen hoc fusiùs persequi, non est hujus loci. Porrò etiam solatii genus est, si dicas, posse damnum defuncti resarciri morte successoris. Pluráque eodem pertinentia dicemus infra; ubi spectabimus consolationem, non ut orationis funebris pars est; sed qua constituit orationem justam.

20 Sect. *Imò est, ubi consolatio etiam fuerit importuna. Ut si longinquitas temporis dolorem jam omnem absterserit.*

Hoc in anniversaria ferè contingebat; ubi laudabantur sæpe, qui ante anons multos essent defuncti. Hic si quis solatio opus esse putet, is quoque Ilienses soletur, quòd olim fortissimum civem, Hectorem, amiserint. Sin tantùm sex septé nve menses sint, ex quo obiit aliquis: & is, ad quem dicimus, mortuo fuerit conjunctissimus, ut filius sit, vel conjux; quia luctum in talibus durare verisimile est, etiam querimonia tunc, & consolatio habebit locum.

21 Sect. *Consolationi subjicitur non rarò adhortatio, quæ incitet præsentes, ut animo retinere perpetuò velint virtutem defuncti eamq;*

sibi

ſibi ad imitandum proponant.

Vide hoc in genere præter ea, quæ antea commemoravi, etiam Lyſiæ orationem in laudem cæſorum eo bello, quo Athenienſes opem tulere Corinthiis: item Menexenum Platonis, Demoſthenis orat; in illorum laudem, qui prælio ad Chæroneam ceciderant, & Dionis Chryſoſtomi in Melancomam.

Atque hæc ſufficiant de orationibus ſecundæ claſſis.

CAP. XIX.

De Gratiarum actione, oratione gratulatoria, & lamentatoria.

1 Sect. *Tertia orationum claſſis, quæ referantur ad genus demonſtrativum, occaſionem ſumit ex bono, quo quis auctus; vel malo, quo ſit adfectus. Hujuſmodi ſunt gratiarum actio, gratulatoria, & lamentatoria.*

2 Sect. Gratiarum actio *vel recta eſt, vel obliqua.*

3 Sect. *Recta eſt, quâ apertè, & ſine circuitione aliquâ gratias agimus.*

4 Sect. *Hujus partes ſunt tres. Primâ ſignificamus lætitiam ex beneficio accepto obortam.*

5 Sect. *Altera exaggeramus beneficium illud, ut magnitudinem ejus intelligere videamur. Eſt enim præcipua grati animi virtus & ſcire quantum debeas, & debere libenter.*

Quo pacto autem beneficium amplificetur, oſtendimus ſuperiùs, cùm de gratiæ affectu ageremus.

6 Sect. *Tertia pars animum gratum pollicetur. Quod bifariam fit. Nam vel dicimus nos parem, aut etiam majorem, gratiam relaturos: vel, si id vires superat nostras, saltem animum spondemus, gratum ac memorem, Denumque rogamus, ut, cùm nos ob virium tenuitatem id minimè possimus, ipse condignas gratias rependat.*

7 Sect. *His interdum accidit commendatio nova, quâ petimus, ut is, qui nos beneficio hoc affecit, porrò etiam amore suo complecti velit. Item votum quo pro salute illius Deum rogamus.*

Exemplo in hoc genere sunto duæ orationes Ciceronis: una post reditum ad Quirites: altera post reditum in Senatu. Priori tria præstat.

I. Extollit beneficium populi Rom. quòd si restituissent: atque id confert cum beneficio parentum, nec non Deorum immortalium: item cum reditu Pompilii, Q. Metalli: & C. Marii.

II. Amicorum prædicat operam, qui in se revocando laborassent.

III. Pollicetur se beneficii hujus memoriam benevolentiâ colere velle sempiternâ, omniáque sua compositurum ad Reip. utilitatem.

Posteriori hæc similiter facit.

I. Gratias agit pro beneficio, atque id vehementer effert.

II. Invehitur in eos, quorum invidiâ fuerat ejectus.

III. Amicorum beneficium prædicat.

IV. Studium

IV. Studium ſuum erga remp. promittit.

Exemplo itidem fuerit oratio Ciceronis, quâ Cæſari gratias agit pro reſtituto Marcello. Illuſtris quoq; eſt illa Æneæ ad Didonē*.

* Æn. lib. 1.

O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræq; mariſque,
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos.
Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quicquid ubiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dii tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant, quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus um-
Luſtrabūt convexa, polus dum ſydera paſcet; (bræ
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt;
Quæ me cunque vocant terræ.—

Hæc de gratiarum actione rectà.

8 Sect. *Obliquè verò gratias agimus, cùm dicimus, non acturos nos gratias, & ea interim proferimus, quibus gratum abundè animum teſtemur.*

Velut ſi tantum eſſe beneficium profiteantur, ut ſatius videatur, illud tacitum animo æſtimare, quàm proletario more gratias verbis agere. Vel ſi dicatur, arctum adeò neceſſitudinis vinculum eſſe, ut illo gratiarum agendarum more liceat ſuperſedere.

9 Sect. Gratulatoriâ *oratione vel alteri gratu-*

lamur, vel nobis ipsis. Agemus propriè de priori, quia majoris est usus, & ex ea alterius tractandæ ratio satis cognoscitur,

Græcos συγχαρειστικὴ vocatur.

10 Sect. *Partes gratulatoriæ sunt tres. Prima significamus, quantam ceperimus voluptatem ex prospero alterius successu. Nec nostrum tantum, sed sæpe aliorum etiam gaudium testamur. Interdum & causam hanc adteximus quòd res amici esse nostras ducamus. Ac facilius id fidem invenit, si is sanguine, affinitate, vel aliter, nobis junctus sit.*

11 Sect. *Parte alterâ, ut justam tantæ fuisse lætitiæ causam intelligatur, ostendimus magnitudinem boni, quo auctus est. Ut quòd non casu, non prensatione, aut largitione honorem istum adeptus sit; sed virtute, & meritis præclaris; quòd honos sit tantus, ut eo nomen suum ab oblivione possit vindicare: quodque multis expetitus, obtigerit paucis.*

12 Sect. *Tertia pars continet votum, ut Deus hoc bonum esse perpetuum velit: item ut honos iste sit ipsi, & Reip. imprimis salutaris. Quandoq; etiam adhortatio talis habet locum, ut quis jam non cum aliis, sed secum certare velit, quò per honoris hunc gradum ad majores possit ascendere.*

Exemplo in hoc genere fuerint, cùm orationum aliæ multæ, tum Aristidis παλινῳδία, quæ est de Smyrnâ instauratâ. Atque item in προσφωνητικῷ Σμυρναικῷ, quæ oratio habita est coram Imp: Commodo Smyrnam ingresso recens

recens instauratam. Item illa Themistii, quâ Constantio Imp. quamquam absenti, gratulatus fuit ob res feliciter gestas. Incipit ea, Ἀ'ιγύπτιοι. Par ratio est epistolarum. Nam gratulatoriæ sunt Isocratis quinta, & septima; quarum illa ad Philippum Regem: hæc ad Timotheum. Apud Tullium quoque ingens talium copia est: imò supersunt etiam aliorum quædam ad Tullium; uti illa Trebonii *, quâ Tullio de indole filii gratulatur.

* Lib. 15. Epist. 16.

3 Sect. *Est & obliqua gratulandi ratio Ut cum dicimus, non tam amico gratulari nos velle,* [illegible] *quòd*

Nam ad Remp. quidem multum inde emolumenti accessurum: ad amicum verò non minus oneris, quàm honoris; juxta illud vetus *,

Onus est honos, qui sustinet Rempublicam.

* Apud Varronem lib. 4. de L. L.

14 Sect. Lamentatoria *minùs artis eget, cùm dolori quemvis reddere soleat disertum.*

15 Sect. *Duabus autem partibus solet absolvi. Primùm significans, in quod malum inciderimus, & magnitudinem ejus exaggeramus. Deinde, si malevoli eo nos mactarint infortunio odium excitamus eorum, qui nos perdiderunt.*

16 Sect. *Interdum etiam aliis injicitur metus, quasi & ipsis possit contingere, quod nos passi sumus.*

Vide in hoc genere Aristidis orationem

 Eleusini-

Eleusiniam, qua ob templum Cereris incensum lamentatur. Item μοναδίαν ἐπὶ Σμύρνην, quâ nobilem adeò urbem terræ motu obrutam deflet. Item Synesium in Catastasi, ut ibi Pentopolitanam describit calamitatem. Item Anonymi μονῳδίαν *, quâ deplorat Constantinum juniorem Constantini Magni filium, insidiis fratris sui Constantis interemptum.

* Græcè, Latinèque primus edidit eam Fredericus Morellus.

CAP. XX.

De Oratione quâ discedentes vel domum dentem prosequimur.

1 Sect. *Quartæ orationum classi occasionem præbet alicujus abitus, vel adventus.* Hujusmodi *sunt* λόγος ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός.

2 Sect. Ἀποβατήριος *dicitur, quo utimur discedentes è patriâ vel urbe aliâ, ubi diu, commodéque viximus.*

Alias ἐπιτακτικὸς vocatur; cujus nominis causam ignorare se fatetur Jul. Scal. lib. III. de re poet. cap. CV.

3 Sect. *In hoc genere primùm testabimur dolorem nostrum, quòd ab urbe, & amicis divellamur. Ac temperantiùs quidem id faciemus, si discedamus studiorum causa, postea reversuri. Vel si patriæ causa legatio obeunda sit in terris longinquis. Sin solum vertere cogamur, tantopere misericordiam ciebimus, ut videamur*

mur lapides ipsos posse commovere.

4 Sect. *Hinc laudabimus populi, unde abimus, fidem, clementiam, pietatem. Item urbis situm salubrem, atque amœnum. Quibus & sacra ejus festa addi solent.*

Vt si ex Attica discedamus, hoc, vel simili modo dicere jubet Menander: *Quis possit sine lachrymis relinquere Eleusinia sacra? quis Dionysia? quis arcem Atheniensium pulcherrimam; aut tot viros sapientiâ, & virtute præcellentes?* Ac pariter omnia accommodabimus, quæ in civitate possint allicere.

5 Sect. *Prætcrea beneficiorum, quæ istic accepimus, semper nos memores fore dicemus.*

6 Sect. *Denique si nobis sint uxor, liberi, adfines, eos commendabimus: beneque iis ominabimur, & precabimur, à quibus discedimus.*

Exemplo in hoc genere est declamatio edita sub nomine Ciceronis ad Quirites, priusquam iret in exilium.

7 Sect. ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΟΣ λόγος *habetur, cùm quis, post diutinam peregrinationem, postliminiò domum reddit.*

8. Sect. *In hujusmodi oratione primùm lares patrios salutabant: Diisque gratias agebant, quod salvos reduxissent.*

Vti Neptuno, & diis marinis, si mari redirent: vel, si terrâ, Mercurio Evonio, aut Hegemonio, & aliis.

9 Sect. *Hinc exponebant, quantum absentes tenuisset desiderium Urbis. Eaque occasione accedebant ad laudationem ejus. Hæc petitur à conditore, fertilitate, salubritate, atque aliis, quæ superiori libro exposita sunt nobis.*

Istis, si voles, adde quæ præclarè hac de re notavit Scaliger. l III. de re poet. cap.CVI.

10 Sect. *Denique bene Urbi precabantur, ac totos se ei devovebant.*

Non pauca, quæ ejusmodi orationi aptari possint legas apud Ciceronem oratione eâ, quam in senatu habuit, cùm ab exilio rediret.

11 Sect. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΠΕΜΤΙΚΟΣ, *est quo alios prosequimur, quando discedunt à nobis.*

12 Sect. *In hoc incipere solent à querimonia, vel indignatione in fortunam, quòd nihil tale promeritum divellat ab amico. Vel etiam increpabant amicum, quòd deserere cum sustineat, à quo non minùs ametur, quam Theseo Hercules, Euryalus Niso dilectus fuit. Ac acerbus ille casus eo exaggerandus est, quòd armenta etiam, & volucres, graviter molestéque ferant, si à mutua consuetudine abstrahantur.*

13 Sect. *Hinc in memoriam revocabimus palæstram, & exercitia alia, quæ hactenus communia habuimus. Quæremus, an retinere eum non possint, mysteria, Academia, insigne opus arcis*, & tot alia Urbis bona?*

14 Sect. *Posthæc introgabimus, ubi nunc illa sint*

*Ita exẽplo Græcorũ rhetorum loquimur, quasi Athenis viveremus. Sed talia pro tẽporibus, ac locis variare, apertius est, quam ut monere sit opus.

sint promissa, quod alter alterum unquam esset deserturus? Conferemus priorem felicitatem cum miseria præsenti. Antea nos amico fuisse munitos, tanquam forti aliquo præsidio: nunc eo haud aliter spoliari; quam si Aiaci in bello clypeus subduceretur. Quare nihil sua peresse aliud quàm ut, Timonis alicujus instar, deserta posthic loca incolamus. Nec enim ex re videri, ut nova cum quoquam amicitia ineatur, cum eadem & illam manere possit fortuna: nec semel navem frangenti iterum mare esse tentandum.

15 Sect. *Haud semper tamen gravis adeò querimonia, vel accusatio, locum habet. Non sanè si legatus cum imperio, vel exercitu, alio mittatur. Ubi potiùs gratulandum illi. Laudabimus quoque eum à genere, virtute, fortuna. Neque ipsum duntaxat extollemus; sed etiam collegas, socios, comites: quorum honos dignitatem legati auget, atque illustrat.*

16 Sect. *Neque in ejusmodi solùm argumento, sed in omni* προπεμπτικῷ, *laudatio discedentis adhibetur.*

17 Sect. *Hinc orandus is ut absens etiam, nostri semper memor esse velit.*

18 Sect. *Multum autem ornatus accedet orationi, si locum, quo iter instituitur, celebres paucis. Imprimis verò si per quas Urbes eundum, per quæ loca navigandum referas, & eorum simul præstantiam atque amœnitatem, delibes.*

19 Sect. *Atque ubi oratione hac quasi ad portum deduxerimus, ad preces convertemur, optimaque ei omnia à Deo optabimus.*

Horatius προπεμπτικὸν suum, quod Vergi-

lio Athenas proficiscente scripsit, ab eiusmodi voto orditur:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sydera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium: finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

Postea autem detestatur poeta eorum audaciam, qui primi se commiserunt mari. Et hæc, similisve ratio, ut commoda est, si paucorum versiculorum res sit: ita ut in justam orationem argumentum excrescat, plus juvabunt ea, quæ ex Menandro sumus mutuati. Vide & Cæsarem Scaligerum lib. III. de re poet. cap. CIV.

Cap. XXI.

De Monitione, & Commendatione.

1 Sect. Excussimus *arculas argumentorum, quæ inserviunt quatuor classibus orationum ad demonstrativum genus pertinentium. Nunc agamus de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum.*

Quas ipsas similiter ad quatuor classes revocabimus. Prima est earum, ubi dominantur affectus iræ, odii, vel amoris. Hujusmo-

dii

disunt, monitio, commendatio, concitatio, & conciliatio.

2 Sect. Monitio *præcipuè artis eget, cùm vitia quidem castigare; at offensam tamen effugere studemus. Id verò hujusmodi artificio consequemur.*

3 Sect. *Laudabimus primùm ejus, qui monendus est nobis, præclarus animi dotes; & significabimus, quanti eum propterea æstimemus, ac diligamus.*

4 Sect. *Hinc dicemus, ut nihil undíque perfectum invenitur, ita laudes istas non leviter labe aliquâ depretiari*

Ut quòd in suos sit durior, vel quod suorum aviritiam non compescat, vel quòd novis amicis nimis fidat, vel quòd plus æquo sit liberalis, vel alio quopiam. Nam innumera sunt quibus peccari solet.

5 Sect. *Quod si ne hæc quidem ratio satis tuta videbitur; poterimus dicere, aliorum id judicium esse qui cætera eum magni faciant.*

6 Sect. *Subjiciemus, alio in nos, sive hoc nostrum, sive alienum iudicium planè dissimulaturos fuisse Sed minimè potuisse pati, ut quispiam tam laudatus, & quem tantopere amemus, in partem duntaxat laudibus ornetur.*

7 Sect. *Poterimus quoque aliquid delibare è loco communi officio veri amici.*

Uti enim medicus sanat corporis morbos; ita sinceri est amici, corrigere animi vitia, non supparasitando ea laudare. Vide Plutarchi librum de discernando adulatore ab amico.

8. Sect.

8 Sect. *Etiam affirmabimus, sperare nos, pari eum erga nos libertate usurum nisi minùs fortasse amemur.*

9 Sect. *Interim conjiciemus vitii culpam in ætatem, vel gentem, vel convictum hominum minùs idoneorum. Eodem laborasse dicemus viros aliquos magni nominis. Sed parvo negotio correcturum. Nam ubi solùm peccatur excessu virtutis, facilè aliquid posse ad mediocritatem revocari.*

10 Sect. *Addemus argumenta ab honesto, utili, glorioso: quibus vitii odium, contrariæ virtutis amorem gignamus. Hortabimur, ut quàm maximè se extiret ad omnis præstantis viri laudes implendas.*

Monitionis, sed quæ principem virum deceat, insigne apud Livium * exemplum præbet Scipionis oratio ad Masanissam: cum hic reginam Sophonisbam Syphacis uxorem, Asdrubalis Pœni filiam eodem quo captam vidisset die matrimonio sibi junxisset. Quia brevis est opponam. *Aliqua te existimo, Masanissa, intuentem in me bona, & principio in Hispaniam ad augendam mecum amicitiam venisse, & postea in Africa teipsum spésque omnes tuas in fidem meam commisisse, atqui nulla earum virtus est, propter quam appetendus tibi sim, quâ ego æque atque temperantiâ, & continentiâ libidinum, gloriatus fuerim. Hanc ego te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Masanissa, adjecisse velim nam non est (mihi crede) tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quantum ab circumfusis undique voluptatibus: qui*

* Lib. 30.

qui eas suâ temperantiâ frænavit, ac domuit, multò majus decus, majorémque victoriam, sibi peperit, quàm nos Syphace victo habemus. Quæ, me absente, strenue ac fortiter fecisti, libenter & commemoravi, & memini: cætera te ipsum reputari tecum quàm, me dicente, erubescere malo. Syphax populi Romani auspiciis victus captúsque est: itáque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est: & regem conjugémque ejus etiamsi non civis Carthaginensis esset, etiamsi non patrem ejus imperatorem hostium videremus, Romam oporteret mitti: ac senatus populique Romani de eâ judicium, atque arbitrium esse quæ regem nobis socium alienasse, atque in arma coegisse præcipitem; dicatur. Vince animum, cave deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpâ, quam causa culpæ est, corrumpas. Adde & epistolam secundam Isocratis ad Phillipum regem, quâ eum monet, ne porrò temere adeo in bello maximis se periculis exponat. Initium epistolæ est: Οἶδα * μὲν ὅτι πάντες εἰώθασι πλείω χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσι, ἄλλως τε καὶ ἂν μη κελευσθέις τις ἐπιχειρῇ τοῦτο ποιεῖν.

* Novi equidem, plus gratiæ haberi solere laudatoribus, quam monitoribus; præsertim si nullo iubente, monere sint aggressi.

11 Sect. *Sequitur* commendatio, *cujus hæc potissimùm capita sunt. Primum causas commendationis exponimus.*

Ut quod bene quis nobis sit meritus, aut nostris, item, quòd cum illo, vel parente ejus, aut majoribus, aut propinquis, vel sanguine, vel affinitate, vel amicitia simus conjuncti: item quòd ejusdem simus patriæ, eorundem studiorum, & quæ similia sunt.

12 Sect.

12 Sect. *Subjicitur ejus, quem commendamus, laudatio à probitate, fide, humanitate, eruditione, genere, aliis. Sed modus tamen hic tenendus est ut ne ex amore hoc judicium; sed judicium ex amore profectus videatur.*

13 Sect. *Dicere etiam possumus, scire nos Horatianum illud.* *

* Lib. 1. epist. ad Lollium.

(ne mox
Qualem commendes etiam atq; etiam adspice,
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed hujus integritatem, ac præclaras animi dotes, adeò nobis esse perspectas, ut nihil divini, vel humani, credi nobis posthac velimus, si eâ parte fallamus.

14 Sect. *Multùm etiam proderit, si, quem laudamus, dicatur honestè præclareq; de eo, cui commendatur, sentire & loqui apud omnes solere.*

15 Sect. *Addemus, si complecti hominem velit & honori eam rem fore: & multùm inde utilitatis percepturum. nec unum hominem, sed simul alios multos sibi posse devincere..*

16 Sect. *Denique vehementer, orabimus, atque obtestabimur. Vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, ne de humanitate videamur diffidere. Etiam nostro & ejus nomine, quem commendamus, omne grati animi officium pollicebimur.*

Commendationis exempla longè plurima suppeditat Tullius in epistolis. Imò ille libri decimi tertii omnes sunt συςατικαὶ: * ut eas Græci appellant. Sed illustris inprimis est sexta libri secundi, quâ Curioni Milonem in petitione consulatus commendat. Nam vel

*commendatiæ.

sola

ſola prope univerſum hujus argumenti artificium comprehendit. Longiuſcula eſt, & liber ille etiam pueritiæ manibus teritur, ut eam abſcribere nihil ſit opus. Adde etiam Iſocratis epiſtolam quartam, quâ Diodotum, ac filium ejus, regi Phillippo de meliori commendat notâ.

17 Sect. *Eſt obliquæ commendationis genus, quo ſimulamus, nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus.*

Ut ſi dicas, non quidem commendare te alteri Sextium velle; ſed orare ſolùm, ut propiùs hominem noſſe ne gravetur. Sperare enim futurum, ut cùm gratias agat, per quem viri tanti notitiam ſit conſecutus. Et hæc de commendatione.

CAP. XXII.

De Concitatione & Conciliatione.

1 Sect. Nunc *videamus de concitandi & conciliandi artificio. Ac prius quidem illud, ut rarò laudem meretur, ita nec multum artis requirit: præſertim ſi negotium ſit cum multitudine imperita. Nam quotuquiſque non maximopere commovetur, ſi ſibi, vel ſuis, atrocem fieri injuriam intelligat? Quare hîc ſola ſufficerint, quæ de iræ & odii affectibus ſuprà diximus.*

Exemplum tantumodo adferam ex graviſſimo

* Lib. 2. Annalium

mò scriptore Tacito: * *Erat* inquit *in castris Percennius quidam dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax linguâ & miscere cœtus histrionali studio doctus. s imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis c lloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quémque congregare: postremo promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus, interrogabat: cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc principem, precibus, vel armis, adirent? satis per tot annos ignaviâ peccatum, quòd tricena, & quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent.* Et mox: *Enimvero gravem, infructuosam, denis in diem assibus, animam & corpus æstimari, hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum & vacationem munerum redimi. At hercle verbera & vulnera, hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna*, &c. Seditiosæ isti concioni faces subdidit oratio Vibuleni, quam paulò post refert. Hujusmodi autem virulentæ linguæ artificia seu veneficia malis nôsse convenit, non ut utamur, sed ut melius ab iis caveamus nobis.

2 Sect. *Concitatione opponitur* conciliatio, *quæ bifariam fit: nam vel nobis amorem alicuius conciliamus: vel in gratiam reducimus partes dissidentes.*

3 Sect. *In priori duo hæc præstamus. Primùm*

exponimus

exponimus, quâ fiduciâ & quibus de causis, alicujus benevolentiam, & favorem ambiamus. Ubi laus ejus, quem amicum volumus, habet locum. Spectandum autem *qua quisque re imprimis velis æstimari. Humanitatis laus quasi communis omnium videtur. At aliæ magis sunt propriæ. Ut philosophus gaudet laudari ab ingenio perspicaci, & multarum disciplinarum cognitione: senator â prudentia singulari, & benevolentia erga cives: imperator à fortitudine, & rebus gestis. Ac juvenem quidem laudare licebit apertiùs: in sene id faciemus cautiùs. In utrisque adulationis suspicionem, quantum licet amovebimus.*

4 Sect. *Pars altera ostendet, favore non esse nos indignos: amicitiam nostram nec inutilem fore, nec indecoram. Quare hîc nosmetipsos laudabimus.* Sed ea opus est prudentia, *ut nequis laudis suæ nimius videatur buccinator.*

Vide Epistolam Ciceronis ad Metellum Nepotem quæ est quarta libri quinti. Item nonam ejusdem libri, quæ Vatinii est ad Ciceronem. At luculentè inprimis hoc artificium aperit illa recentis, sed politissimi scriptoris, Angeli inquam Politiani Epistola ad Matthiam, Pannoniæ regem, quæ prima est libri noni.

5 Sect. *Partes dissidentes conciliamus hoc pacto. Ostendimus offensam omnem obliterare debere, partim quia utilius tutiúsque est: partim etiam quia honestius.* Ex affectibus *hîc regnant spes & metus.*

6 Sect. *Quemadmodum verò concitare homines facile est: ita difficile est eosdem conciliare.*

Sunt

Sunt enim pleriq; omnes iræ, atque offensæ, nimis tenaces. Ac nusquam faciliùs opera luditur, quàm apud multitudinem concitatam. Ubi haud multum valet diserta oratio, nisi eam duplex muniat præsidium, benevolentia popularis, & dicentis majestas

Unde Maro, cùm seditionem populi descripsisset, ita canit.

(quem
Tum pietate gravem, & meritis, si fortè virum
1. Æn. *Conspexere silent arrectísque auribus adstant.*

*Sueton. in Cæsare cap. 70. & Tacit. lib. 1. An. in German. oratione. * Lib. 1. Annal.

Sanè Jul. Cæsar * exercitum compescuit. *Quirites* appellando pro militibus: quà unà voce ita eos circumegit, & flexit, ut se milites esse responderint, & quamvis id recusantem, ultro in Africam sint secuti. Etiam ex Tacito * videre est, quàm paucis verbis, seditionem à Percennio & Vibuleno motam, de qua antea diximus, compescuerit Clemens centurio. Verùm ut præstantissimus historicus ait, bonis artibus gratus erat in vulgus. Adhæc seditiones culpâ & ipse tenebatur: sed animum in meliùs mutâverat.

7 Sect. *Porrò multum etiam refert, ut nequis efferatæ plebi statim se credat, utcunque & innocentiæ, & autoritatis præsidio tutus sibi videatur. Nam primus ille multitudinis impetus planè est belluinus, ut ratione regi non possit. At ubi is deferbuit, idoneum magis orandi tempus erit. Sed priùs constare oportebit: quæ origo sit mali tanti. Nam qui ignorat, quâ parte sit vulnus, quomodo ei faciet medicinam*

medicinam? Etiam temperamento istoc in oratione opus erit, ut prius amicè deliniamus; hinc verbis castigemus severiùs. Atque interim modus ille in utroque hoc remedio tenendus, quam res, & tempus postulabunt.

Non ignoravit hoc Cæsar Germanicus, qui ut obortam seditionem sopiret *à veneratione Augusti orsus*, (Quemadmodum Tacitus * narrat) *flexit ad victorias, triumphosq; Tiberii, præcipuis laudibus celebrans quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset, Italiæ inde consensum. Galliarum fidem extollit, nil* sensim ad illa verba perductus est: *Ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quonam centuriones exegistis?* Quanquam parùm quidem oratione eâ flexit: sed quod nec facundia viri, nec autoritas potuit, id, cùm ducis uxor parvulum sinu filium gestans, & unà amicorum uxores, miserabili agmine, ad Treviros fugerint, partim pudor & miseratio, partim invidia in Treviros, extorsit.

* Lib. 1. An.

CAP. XIII.

De Adhortatione & dehortatione.

1 Sect. Altera *classis orationum, quæ ad deliberativum genus referuntur, eo à cæteris distinguitur, quòd hîc præcippuè excitatur fiducia, aut metus. Ejusmodi adhortatio, & dehortatio,*

Græci

Græci orationes, vel epiſtolas adhortatorias vocant, προτρεπτικὰς, νουθετικὰς, παραινετικὰς,

2 Sect. *Differt* Adhortatio *à ſuaſione, quòd hæc conſilii ſit, illa motus: hæc, ut in re incerta, docet, eóque plus habet argumentorum; illa inflammat, ac propterea plus habet caloris.*

Exhortatio, ut ſuaſione latiùs acceptâ continetur; ita, ſi preſſiùs vox ſumatur, differt ab eâ trifariam, objecto, fine, tractatione.

Objecto quia ſuademus ignaris quod factones, ſed ceſſantes, aut etiam currentes.

Fine, quia ſuadens hoc agit; ut velis: adhortans, ut magis velis, faceréque aliquid auſis.

Tractatione, quia ſuademus probationibus. Exhortamur metum tollendo, ac fiduciam pariendó.

3 Sect. *Ferè autem in oratione juſta ſuaſio ad Confirmationem pertinet: exhortatio verò Concluſioni reſervatur.*

Sanè qui adhortari velit, priuſquam quid fieri oporteat, conſtet, is tantundem agit, ac ſi ex viridibus & humidis lignis confeſtim ſe ignem facere poſſe ſperet. Primùm igitur animus argumentis eſt præparandus: ut quibus probetur rei utilitas, neceſſitas, facilitas. Poſtquam autem, quid ex re ſit, viderint auditores; faces ſtimulique animo ſubdentur, ut terreantur periculo, aut ignaviâ ceſſent.

4 Sect

4 Sect. *Interdum tamen, quia, quid usus exigat, satis constat: princeps orationis pars est exhortatio: argumenta verò suasoria tantummodò attinguntur.*

5 Sect. *Ac unde quidem suasoria hæc petantur, satis constat ex iis, quæ in genere deliberativo diximus. Affectus autem, quos ciere oportet, hi potissimùm sunt.*

6 Sect. *Primùm amor excitandus, tum rei, quam suademus: tum personæ, cujus studemus commodis, Etiam misericordiam erga eum commovebimus. Atq; odium concitandum erga illum, qui hac parte adversatur.*

7 Sect. *Hinc æmulationi erit locus. Eóque aliorum industriam ad immitandum proponemus.*

8 Sect. *Postremo spes fit bonorum, ut quis adsit: & malorum incutitur metus, ne cesset.*

Exemplo esto oratio Scipionis apud Livium: * quâ milites, Romanos adhortatur, ad Carthaginem novam omnibus viribus oppugnandam.

9 Sect. *Cæterùm est ubi parciùs hos moveamus affectus: est ubi majori id fiat curâ. Parciùs quidem apud viros in dignitate constitutos: quia hæc * potentissimum est ad feriendos animos telum; item apud mentes sulphuratas, quales facilè flammam concipiunt.*

Ut si Alexandri Magni similem accendere velis ad pugnam. Quippe Timotheus tibicen, cùm bellicum caneret, ita regem eum inflammabat, ut ad arma prosiliret: quemadmodum auctor est Dio Prusæus.* Verùm, inquit idem, non hoc tam numeris Timothei, quamvis præstantibus, tribuere convenit, quàm acri

* Orat. 1 de regno

aeri, & planè vivido Alexandri ingenio. Sanè frigidum aliquem Daretem nunquam commvisset: uti nec Sardanapalum, cui neque Apollo, aut Mercurius, ullis numeris animum istum inspirâssent.

10. *Quia autem rari omnino sunt, qui alieno consilio, vel hortatu, credant indigere: eo in ipso orationis ingressu dicere expedit, nos ad verba facienda officii potiùs ratione esse inductos, quàm quòd adhortatione ullâ auditoribus sit opus: quippe qui quid fieri oporteat, per se videant, & quod rectum sciunt sponte agant.*

Hoc artificiosè facit Dio Chrysostomus orat. ad Trajanum. Item Cicero Phillip. IV. ubi ait: *Faciam igitur, ut Imperatores instructâ acie solent: quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur: sic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recupeperandum, adhortabor.*

11 Sect. *Plurimùm esse potest si initio virtutem ejus extollas, quem hortari voles. Nam hoc pacto vehementiùs ille suscitabitur ad præstandum, quod requires.*

Atque eâ etiam parte, præivit nobis idem Tullius epistolâ ad Lucinum Calvum, nobilem oratorem. Etsi istoc summi viri consilium non satis assequeretur C. Trebonius; qui Ciceronem in eo extollendo modum excessisse arbitrabatur. Verùm respondit noster, laudatione eâ voluisse se suscitare atque acuere animum Calvi, cui ad perfectam eloquentiam

non

non multa deessent. Sed ipsum potiùs oratorem nostrum audiamus: qui Trebonio, quem dixi, ita scribit lib. xv. epist.ult. *Ingenium ejus melioribus extulit laudibus, quàm tu id verè potuisse fieri putas.* Et mox: *Multæ erant & recondita literæ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in acuendo, plurimùm valet, si laudes eum, quem cohortere.* Adjungit continuò: *Habes de Calvo judicium & concilium meum: consilium, quòd hortandi causa laudavi: judicium, quod de ingenio ejus valde existimavi bene.* Tantum de adhortatione.

12 Sect. *Huic* Dehortatio *opponitur; quæ tum contrariis rationibus utitur, ut dissuadeat: tum ardorem animi, quasi ingesta frigida, extinguit.*

13 Sect. *In hac dicimus, rem esse malam, aut vilem, etiam quæ vires excedat; aut saltem laboriosam, aut cujus exitus sit incertus, &, ut succedat, parum tamen utilem fore.*

14. Sect. *Ridemus, neque aliud quàm fumum esse ostendimus montes illos aureos, quorum spes facta est. Exempla quoque allata dissimilia esse comprobatur.*

15 Sect. *Culpamus animos auditorum nimis credulos, quod fucum sibi fieri non senserint. Adversariorum autem veteratorium ingenium perstringimus, quod dolis ac fraudibus alios circumvenerint.*

16 Sect. *Denique periculorum summorum metu terrorum animis incutimus.*

Egregium dehortationis exemplum habemus

mus apud Titum Livium * in oratione Calavii, civis Campani, quâ filium ſuum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur: " Per ego "te, *inquit*, fili, quæcunque jura liberos jun"gunt parentibus, precor, quæſóque, ne ante "oculos patris facere, & pati omnia infanda " velis paucæ horæ ſunt, intra quas jurantes "per quicquid deorum eſt, dextras dextræ jun"gentes fidem obſtrinximus, ut ſacratis de "menſis eſſemus: digreſſi à colloquio extem"plo in eum armamur? ſurgis ab hoſpitali "menſa, ad quem tertias Campanorum adhibi"tus ab Annibale es; eam ipſam menſam "cruentare vis hoſpitis ſanguine? Anniba"lem modò pater filio meo potui placere, fili"um Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſan"cti, non fides, non religio, non pietas; au"diantur infanda, ſi non perniciem nobis cum "ſcelere afferunt. Unus aggreſſurus es Anni"balem? quid illa turba tot liberorum, ſer"vorúmque? quid in unum intenti omnium "oculi? quid tot dextræ? torpeſcéntne in "amentia illa? vultũ ipſius Annibalis, quem "armati exercitus tremunt, quem horret po"pulus Romanus, tu ſuſtinebis? & ſi alia au"xilia deſint, meipſum ferire, corpus meum op"ponentem pro corpore Annibalis, ſuſtine"bis atqui per meum pectus petendus ille tibi, "transfigendúſque eſt. Deterreri hîc ſine te "potiùs, quàm illic vinci. Valeant preces a"pud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt.

CAP. XXIV.

Cap. XXIV.

De Consolatione.

1 Sect. *Perveniemus ad tertiam classem, cujus orationes versantur circa dolorem alienum: ut sunt consolatoriæ.*

2 Sect. Consolatio *est oratio, qua animum mœrentis reddimus tranquillum.*

3 Sect. *Dolor verò, qui abstergendus est, vel provenit ex bono jam amisso, vel amittendi metu.*

4 Sect. *Consolatio, cui prioris generis dolorem lenire propositum est, diversimodè instituitur, pro diversa natura vel mali quod obtigit; vel personæ; sive ejus, quæ consolatur; sive illius cui consolatione opus est.*

5 Sect. *In re ipsa videndum, num malum leve sit, vel tale saltem, quod corrigi possit.*

6 Sect. *Si leve sit, licebit jocos admiscere, dum is ferre eos possit quem compellamus.*

7 Sect. *Si corrigi possit, conjecturas adferemus, unde verisimile fiat, malum hoc non fore diuturnum.*

8 Sect. *Consolator vel minor est, vel æqualis, vel major. Minori agendum circumspectius. Amorem suum imprimis testabitur: &, ne de suo sapere plus altero velle videatur, eo quæ dictu opus, ex parente grandævo, vel quopiam philosopho, vel alio summæ prudentiæ viro, se aliquando audiisse profitebitur. Æqualis pro communi se amicitiæ jure facere dicet. Major utrisque aget liberiùs,*

H adeo

adeò ut, ſiquis immoderatiùs dolorem ferat, etiam increpet graviter.

Scitè hac de re Scaliger. lib. III. de re poët. cap. XXIII. " Conſolator, *inquit*, aut
" eſt major, aut minor, aut æqualis. Magnitu-
"dinem intelligo, aut imperio, aut dignitate,
" aut opibus, aut ſapientiâ, aut ætate. Aliter
" enim conſolabitur Naſonem Livia, aliter
" Liviam Naſo, hoc ſpectat ad imperium.
" Dignitas autem etiam ſine imperio eſſe po-
" teſt. Veluti ſi pater filium, Ciceronem Pom-
" peius. Opibus, aut ſi è plebe quempiam cli-
" entem ſuum Craſſus. Sapientiâ, quem ad-
" modum Polybium, aut matrem Seneca. De
" ætate non opus eſt exemplis. Major inter-
" ponit autoritatem, etiam objurgabit. Sapiens
" opponet etiam diſputationem. Sententiæ hu-
" ic crebriores. Minor oſtendet affectum: ſeſe
" id à ſapientibus accepiſſe. Æqualis teſtabi-
" tur amicitiam, jus commune benevolentiæ.

9 Sect. *Is, qui conſolandus eſt, vel videri vult fortior, quàm ut egeat conſolatione: vel animo eſt infirmiori, quàm ut, recenti adeò dolore, ſolatium admittat.*

10 Sect. *Prius ſi fuerit, dicemus, quamquam is caſus eſt, qui alium quemvis de conſtantiæ gradu dejicere poſſet, tamen ejus ſapientiam & eximiam fortitudinem, ita nobis eſſe perſpectam, ut non dubitemus, quin in iſtis malis animo ſit futurus planè infracto. Quippe qui ſalutaribus philoſophiæ præceptis hoc jam diu fuerit conſecutus, ut ſciat hanc communem eſſe mortalium legem, ut pati neceſſe ſit*

ſit multa adverſa, & ſapientis nihil eſſe præſtare præter culpam: neque lædi quemquam poſſe, niſi à ſeipſo. Denique magnitudini huic animi gratulabimur.

11 Sect. *Sin animus eſt infirmus, & dolor ita recens, ut reſpuere videatur medicinam, bipartita erit oratio. Priori parte animum dolentium in nos transferemus, ut noſtro magis dolori obſequi, quàm alienum mitigare velle, videamur.*

12 Sect. *Affirmabimus, nos parùm eſſe idoneos, qui ſolemur alios, cùm tantopere animi diſcruciemur, ut conſolatione ipſi egeamus.*

13 Sect. *Atque ut ex animo hoc dicere credamur, cauſas doloris noſtri afferemus: nempe gravitatem mali, quo quis eſt affectus: & indignitatem perſonæ illud perpetientis; ubi & laus ejus admiſcetur.*

14 Sect. *Addemus, non nos modò propterea dolere, ſed omnes bonos.*

Et talis erit prima pars, quâ conſequimur hoc, ut faciliùs perſuadeamus alteri, adverſam fortunam magno fortique eſſe animo ferendam; quippe qui videat, multùm quidem affici nos caſu tam triſti: verumtamen æquo eum animo tolerare. At illos, qui non commoventur malis noſtris, etiam odimus: quo nihil ad perſuadendum noxium eſt magis.

15 Sect. *Alterâ verò orationis parte adferemus ea, quæ idonea ſunt dolori leniendo. Quale fuerit, ſi affirmes, malum grave quidem eſſe; ſed quod patientiâ poſſit mitigari.*

* Lib. 1. Od. 24. Juxta illud Venusini poetæ * :

Durum, sed levius fit patientiâ,
Quicquid corrigere est nefas.

16 Sect. *Imò nec grave adeò esse, quàm videtur. Nam non futurum hoc diuturnum. Vel bono alio posse resarciri. Vel graviora multò alios perpeti.*

17 Sect. *Argumenta hîc inprimis sumemus ab honesto, utili, necessario, jucundo, possibili.*

18 Sect. Ab honesto, *quia hæc divina est voluntas, hoc ratio dictat, hoc virtutis exigit natura, ut animi dolorem rectè factorum conscientiâ mitigemus.*

19 Se. Ab Utili *quia virtus rebus adversis redditur illustrior clariorque, ac præterea iisdem erudimur, & prudentiores ac meliores evadimus.*

Jure sanè Alexander Magnus hoc uno nomine infelicior fuisse jure censetur, quòd semper fuerit felix. Nec enim vina eum magis, quibus se tantopere ingurgitabat, quàm dulcis inebriabat fortuna.

20 Sect. A necessario, *quia, quæ effugere non licet, ea lugendo non corrigimus, sed exasperamus.*

Eoque, ut ait Publius Mimus,

Feras, non culpes, quod vitari non potest.

21 Sect. A Jucundo, *quia utcunque nunc ingrata*
for

sors ista sit; tamen venit tempus, quo voluptatem gignet præteritorum malorum memoria cum honesto nomine conjuncta.

22 Sect. A possibili, *quia nulla est calamitas tanta, quin patiendo vincatur.*

23 Sect. *Ac postremo isti argumento multum roboris accesserit ab illustribus eorum exemplis qui adversa constanter pertulere. Quæ si domestica fuerint multò etiam amplius movebunt.*

24 Sect. *Denique exemplis illis ad pristinam adhortabimur virtutem, atque animum fortem, ne frustra se maceret, ac nominis sui honorem, si impatientiùs se gerat, offuscet, atq; imminuat; suisq; hostibus gaudium creet.*

Quid verò prohibet, quò minus & alteram methodum præscribamus?

25 Sect. *Possumus autem hanc etiam viam inire. Primùm quidem causas adferemus, quæ nos ad consolendi officium impulerint.*

Ut sunt cognatio, amicitia, misericordia, hortatus amicorum, & alia.

26 Sect. *Deinde agemus de naturâ mali, quod fatebimur grave quidem esse & tale, ut propterea ipsi etiam dole*[a]*mus non mediocriter: sed negabimus, durum adeò judicandum. ut ejus molestia quisquam animam suam debilitari ac frangi patiatur.*

25 Sect: *Post illa ex persona ejus, quæ malum patitur, quadrifariam argumentabimur. Primùm monebimus, ut cogitet, hominem se-*

se esse, eoque humanam conditionem ferre constanter oportere.

Ut sicuti immoderatè lugeatur mors mariti, vel uxoris, affirmabimus, hanc fuisse, esse, fore sortem omnium, ut seriùs, ocyùs, vita hæc deseratur; nec causam fuisse, cur ille illave eximeretur communi hominum legi, atque adeò omnium, quæ ortum habent; quando omnia, quæ ejusmodi sunt occidunt. Pulchrè Statius Papinius *;

* Lib. 2. Sylvar. in Epicedio Glauciæ.

——Omnia functa,
Aut moritura vides, obeunt noctesque diesque,
Astraque, nec solidis prodest sua machina terris.
Nam populos mortale genus, plebisque caducæ
Quis fleat interitus? Hos bella, hos æquora poscũt.
His amor exitio, furor his, & sæva cupido:
Ut sileam morbos, hos ora rigentia brumæ,
Illos implacido lethalis Sirius igni,
Hos manet imbrifero pallens Auctumnus hiatu.
Quicquid habet ortus finem timet, ibimus omnes
Ibimus.

28 Sect. *Huic in viro succedet, quòd non homo solùm sit, sed etiam mas: eoque non debeat esse animo molli, & effœminato.*

Sanè quid turpius, quàm ut viri qui esse volunt, animos gerant muliebres? Et tamen in luctu nihil pervulgatum magis. Quod cùm videret Lyciorum legislator; voluit, ut mares lugentes fœmineo uterentur habitu, quo significaret, luctum esse quid muliere magis dignum, quàm viro liberaliter instituto: tum etiam,

etiam, ut ſchemate tali animus ad tranquillitatem citiùs reduceretur. Auctor Plutarchus Conſolatione ad Apollonium.

29 Sect. *Tertium eſto, quod non vir modo ſit, ſed etiam habeatur, & ſit vir prudens. Quando cogitare debet, quicquid extra ſe eſt, ex adventitio fulgere: ut liberos, honores, opes: imò vitam ipſam χρήσει * ſolùm noſtram eſſe, κτήσει * verò naturæ, vel Dei potius.*

* Uſu.
* Poſſeſſione.

Quod eleganti hoc verſu indicat Lucretius *:

*Lib. 3.

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus uſu.

30 Sect. *Quartum, nobis quidem Chriſti Soſpitatoris cultoribus illud eſt, quod non modò quis civili eſt prudentiâ inſtructus; ſed Chriſtiana etiam religione ſit imbutus. Atqui eâ Chriſtiani conditione facti ſunt, ut calamitatibus hujus ſeculi exerceantur, ne cum mundo pereant * . Delibari quoq; hic poterit locus communis de providentia divina in malo.*

* 1 Cor. 11. 32.

31 Sect. *Quod ſi quis non Chriſtianus tantummodo ſit, ſed etiam doctor Chriſtianus: jam quinctum inde petetur argumentum.*

Ut qui non homo duntaxat ſit, ſed etiam vir; nec vir modò, ſed inſuper prudentiâ commendabilis; nec talis modò, ſed ſimul Chriſtianus, atque adeò, quem Chriſtianis aliis patientiæ & fortitudinis exemplo præire oporteat; ne quod unâ manu exſtruit, id alterâ deſtruat. Notum eſt illud Dionyſii Catonis.

Turpe est doctori, cùm culpa redarguit ipsum.

Atque hæc dicta sunto de consolatione primi generis: in qua præstare aliquid si voles, è recentioribus quidem juvabunt duo summi viri, Erasmus commentatione illâ, quam inscripsit de epistolis conscribendis; ac Julius Scaliger lib. III. de re poeticâ cap: CXXIII. è veteribus autem, cùm Rhetores, & hos inter Menander lib. II. cap. VIII. tum Oratores & Philosophi, ut Tullius tot epistolis; ac præterea Servius Sulpitius epistolâ ad Ciceronem de morte Tulliæ; item Seneca ad Polybium, Marciam, Helviam; Plutarchus ad Apollonium, & uxorem; Aristides ad Etonei parentes, atque alii.

32 Sect. *Alterum genus solatur mœrentes, eò quòd jam malum sibi putent imminere.*

Ut siquis apud tyrannum venerit in suspicionem conjurationis. Quomodo hujusmodi consolationem tractari conveniat, non meliùs possum dicere, quàm Julii Scaligeri verbis. Sic verò scribit summus vir.

33 Sect. *Consolatio talis in duas partes erit dividenda.* In primâ pones spem, quâ, vel opinio deleri, vel ira placari possit. In secunda addes animos, eventum contemnens, carissima quæque ostendens esse vilissima: denique à philosophis mundi, vitæque contemptoribus, omnia mutuanda. Quæ si vulgata sunt præcepta, sententiæ,

tiæ, proverbia: aliis omnino verbis, numeris, figuris, exprimenda sunt. Nihil enim minùs movet, quàm familiaria, nota, atque quotidiana. Sin à vulgi opinionibus usque maximè abhorrent, ac propterea ægrè animum subire valent: tum verò non tam rationibus, atque argumentis, fides extorquenda, quam exemplorum persuasione insinuanda. *De consolatione satis.*

CAP. XXV.

De Petitoria.

1 Sect. In *quarto genere orationum dominatur gratiæ affectus. Uti sunt petitoriæ.*

2 Sect. Petitione *aliquid postulamus, vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc* Intercessio *vocatur.*

Utriusque artificium paucis complexus est Servius; ubi Iunonis ad Æolum orationem enarrat, Rhetoricum, inquit, est in omni petitione hoc observare, ut possit præstari, quod petitur, id est, ut sit possibilitas: & sit res justa, quæ petitur: ut habeat modum petitio, ut sequatur remuneratio. Et sciendum, secundùm hunc ordinem omnes Petitiones formare Virgilium: ut in hoc loco possibilitas est;

Æolè, namq; tibi Divum *pater, atque hominum rex,*
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.
Justa petitio est;
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,

Ilium in Italiam portans, victosq; penates,
Omne enim quod contra inimicos petimus justum
Modus est petitionis- (est.
Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes,
Aut age diversas & disjice corpora ponto.
Remuneratio.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam
Connubio jungam stabili propriamq; dicabo;
Omneis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat; & pulchrâ faciat te prole parentem.

Hactenus Maro, Serviusque. Sed cùm non unum petitionum genus, distinctiùs videtur de utroque esse dicendum.

3 Sect. *Petitio alia recta est, alia obliqua. In illa apertè aliquid petimus: in hac, insinuatione opus est.*

4 Sect. *Aperta petitio locum habet in re planè honesta, & apud eum, qui benè nobis vult.*

5 Sect. *In hac primùm aliquid permittitur ad amorem magis conciliandum nobis.*

6 Sect. *Etiam, si opus fuerit, modum ostendimus, quo negotium confici possit.*

7 Sect. *Denique remunerationem pollicemur.*

8 Sect. *Obliqua verò petitione utimur, si vel parum sit honestum, quod poscimus: vel is parùm est amicus, quem poscimus.*

9 Sect. *In hac primùm exponimus, quàm noxius sit egenti pudor, quantæque videatur esse audaciæ, postulare à quoquam rem tantam de quo nunquam sis bene promeritus; vel cui saltem nihil præstiteris magnopere gratia dignum.*

10 Sect.

10 Sect. *Addemus, nos nihilominus spem maximam concepisse, fore ut repulsam non feramus. Et ne temere videamur confidere, afferemus fiduciæ caussas: ut quòd aliis etiam benefecerit, quibus justiùs poterat negare: item quòd divina quædam sit bonitas viri quæ prodesse omnibus gaudeat.*

11 Sect. *Quod si jam antè de nobis benè meritus fuerit: affirmabimus, cum multùm ei simus devincti, tamen velle esse obstrictiores. Referemus etiam, ut cum in parentis loco coluerimus semper omnemq; in eo collocemus fiduciam, neque cuiquam debere malimus, quàm illi.*

12 Sect. *Sin ipsi aliquando præstiterimus beneficium, id solùm attingemus modestè, ne, quasi debitum, flagitare improbè videamur.*

13. Sect. *Habet hîc etiam laudatio parentum, & majorum utriúsque: ac si necessitudine inter se conjuncti fuerint, illud ipsum ac mutua juvandæ augendæq; dignitatis officia commemorabimus. Indicabimus etiam, quàm pulchrum sit, ut hæredes opum paternarum simul amicitiæ sint hæredes.*

14 Sect. *Ostendemus præterea, petere nos rem honestam, piam, justam; illi facilem, quem rogamus; nobis verò perutilem, vel etiam necessariam. Atque hic misericordiam ab inopia, vel miseria nostra, ciebimus.*

15 Sect. *Quod si quid incommodi videatur ad alterum posse redundare: vel hoc refellemus vel extenuabimus. Dicemus commune nobis esse negotium cum iis, quos ille odit, aut timet.*

16. Sect. **Etiam preces addemus, & obtestationes per res illas, vel personas,**

quibus

quibus cum nihil habere carius constat.

17 Sect. *Denique promittimus animum gratum; &, quamvis facultas referendi gratias vel nulla sit, vel exigua; tamen summam fore animi nostri propensionem, & prolixam semper voluntatem. Totos etiam nos fidei illius consecrabimus.*

Petitionis exemplum est apud Isocratem Epistolâ VIII. qua poscit à Mitylenæis, ut ab exilio revocent Agenorem, nepotum suorum magistrum. Multa etiam exempla suppeditabunt epistolæ Ciceronis. Eas inter, sideris instar, relucet elegans illa ad Lucceium * quâ Tullius petit, ut quæ in consulatu suo gesserat, literis velit consignare.

* Lib. 4. epist. 12.

Porrò ad petitoriam refer quoque orationem legati, qui missus est, ut auxilium adversus hostes, vel quid aliud, exposcat. Item eam, qua rogatur princeps, ut in urbem nostram, sive aliâ de causâ, venire dignetur. De priori agit Menander lib. 1. cap. XI. de posteriori tractat cap. seq.

CAP. XXVI.

De Invectiva & objurgatione.

1. Sect. Supersunt *orationes, quæ generi subjiciuntur Juridiciali. Ut sunt invectiva, objurgatio, expostulatio, exprobratio, & deprecatio.*

Quanquam

Quanquam invectiva videtur non rectè minùs posse referri ad genus demonstrativum: ut quæ contineat vituperationem personæ, aut vitii. Sed qui maluerunt de illâ tractare hoc loco, eò respexerunt, quòd non tantùm assumatur in genere juridiciali; sed etiam in tractandi modo imitetur forensem accusandi formam.

2 Sect. *In invectivis argumenta ad probandum suppeditant ea, quæ de vituperatione in genere demonstrativo; deque criminatione, in juridiciali genere dicta sunt. Ordo non est hîc uniusmodi. Nam interdum invehimur in vitam omnem à puero usque ad ætatem provectam: interdum certis vitiorum capitibus insistimus. Affectus autem quos movere in eo convenit, quem exagitamus, sunt duo inprimis, pudor facti, & metus ignominiæ, aut pœnæ apud alios autem concitantur ira, odium, invidia, affectus alii: de quibus in* παθολογίᾳ *egimus.*

Exemplo hîc esse possunt Demosthenes in Aristogitonem, & quæ idem adversus Æschinem, vel hic adversus Demosthenem scripsit. Item Cicero in Catilinam, Vatinium, Pisonem, Antonium: item quæ illum in Sallustium dixisse, vel Sallustium in Ciceronem, vulgò est persuasum.

3 Sect. *Nec in personam habetur tantùm sed etiam senatum, vel populum universum.*

Cujusmodi

Cujuſmodi eſt oratio Pontii Herenii in Romanos, cùm dediſſent fœderis Caudini auctores, bellúmque indixiſſent Samnitibus. Livium vide lib. IX.

4 Sect. *Utrobiq; cavendum, ne frena laxemus malidicentiæ: idq; eò magis, quia ne ſummi quidem viri ſatis hac parte cavere ſibi potuerunt.*

Nunquam ſanè homines magis eſſe diſerti ſolent, quàm ſi alios exagitare liceat. Sed canina hæc plurimùm facundia eſt.

5 Sect. Objurgatio *eſt reprehenſio ob delictum, quæ emendationem alterius ſibi proponat.*

Differt ab invectivâ, quod hæc ferè circa inimicos verſetur, & id ſpectet, ut noceat: illa inſtituitur erga amicos, & hoc ſtudeat, ut proſit. Adde, quod objurgatio plurimum eſt ſuperioris; ut imperatoris erga militem, patris adverſus filium.

6 Sect. *In hac ante omnia deſpicere oportet, quo ingenio is ſit, quicum nobis negotium eſt. Sunt enim non pauci adeo duræ cervicis, ut nihil proficias, niſi graviter intones, & minas etiam addas. Sunt alii ingenii adeò mitis, ut hanc ſi viam inire velis, perdas eos potiùs, quàm corrigas.*

7 Sect. *De methodo ita ſtatuimus. Primùm ob oculos delictum ponitur. Ubi videndum, ne graviori illud nomine vocemus, quàm convenit, præſertim apud eos qui rerum momenta*

judicii

judici it rutinâ norunt ponderare. Sin crimen fuerit planè atrox, ferè ſatiùs eſt, ut ſcapham vocemus ſcapham, & ficum, ficum.

8 Sect. *Hinc, quod peccatum eſt exaggerabimus à circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, modi. Item ab aliorum comparatione.*

9 Sect. *Et quidem apud homines duros, quos aliter flectere non poſſis, ſequetur gravis expoſtulatio, atque etiam comminatio. Ac deſinere expedit oratione conciſâ, ut major injiciatur terror.*

Quomodo in tempeſtate homines magis fulmen extimeſcunt, quando, quâ parte erupturum ſit, non vident.

10. Sect. *At eos eos qui dociles ſunt, non nimis exaſperabimus: ſed orationis acrimoniam paullo mellis temperabimus. Hoc fiet, ſi initio laudemus.*

Nam meritam ſi tribuerimus laudem, videbimur non odio, aut malevolentiâ reprehendere, ſed amore. Vide, quæ de hortatoria diximus ſuperiùs cap. XXIII. Sect. XI. Propterea utile interdum eſt: potiſſimùm in epiſtolis, ſi initio quædam afferantur ex loco communi de diſcrimine adulatoris, & veri amici.

11 Sect. *Prodeſt quoque, ſi affirmemus, nos neceſſitate adactos ad reprehendendum acceſſiſſe.*

Uti de monitorio diximus cap. XXI. Sect. 6. Vocant Græci προσποίησιν ἀναγκῆς, *ſimulationem neceſſitatis.*

12 Sect. *Valet etiam, si non tam ipsi vitium hoc in amico observâsse videamur: sed ab aliis in eo id requiri dicamus.*

Quemadmodum & in monitoria fit: ut retuli cap. XXI. Sect. 5.

Nuncupant προσώπου ὑπαλλαγὴν *commutationem personæ.* Atque hæc duo in epistolis præcipuè habent locum.

13 Sect. *Multum etiam refert, si, quos reprehendimus, sentiant nos dolere eorum vicem. Ut &, si postremo eos loco commoneamus virtutis pristinæ, & quam de illis habeamus spem, proponamus. Quæ duo non epistolis modò ad amicos exaratis conveniunt: sed etiam orationibus de rebus gravissimis ad senatum, populum, vel exercitum, institutis.*

* Apud. Tacitum l.1. Annal.

Exemplo in hoc genere esto inter alias oratio Germanici * ad milites rebelles. Ubi de genere criminis sunt ista; *Quod nomen huic cœtui dabo? militésne appellam? quod filium imperatoris vestri, vallo & armis circumsedistis? An cives quibus tam projecta senatus auctoritas? hostium quoque jus, & sacra legationis & fas gentium rupistis &c.* A circumstantiis mox exaggerat: *Primane & vigessima legiones illa signis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum socia, tot præmiis aucta: egregiam duci vestro gratiam refertis?* Hinc comminatio sequitur: *Hunc ego nuncium patri, læta omia aliis è provinciis audienti feram?* Post aliqua conclusurus, vide ut ad spem, atque amorem excitet; *tua dive Auguste cælo recepta mens, tua, pater*

Druse,

Drusc, imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasq; civiles in exitium hostibus vertant.

14 Sect. *Sed si is fuerint, in quem vel jure, ac beneficia naturæ, vel aliter penè nihil non liceat nobis: jam laudis vel dissimulationis lenimento vix unquam erit opus.*

Ut in oratione Veturiæ ad Coriolanum apud Livium* " Sine, priusquam complexum " accipio, sciam, ad hostem, an ad filium vene- " rim: captiva, materve in castris tuis sim. In " hoc longa vita, & infelix senecta traxit ut exu- " lem te, deinde hostem viderem? potuisti popu- " lari hanc terram quæ te genuit, atque aluit? " non tibi, quamvis infesto animo, & minaci " perveneras, ingredienti fines ira cecidit? non " cùm in conspectu Roma fuit, succurrit, intra " illa mœnia domus ac penates mei sunt? mater, " conjux, liberiq; ? Ergo ego nisi peperissem, Ro- " ma non oppugnaretur? nisi filium haberem, " in libera patria mortua essem? sed ego nihil " jam pati nec tibi turpius, quam mihi miserius " possum: nec, ut sim miserrima, diu futura sum. " De his videris: quos si pergis, aut immatura " mors aut longa servitus manet. "

CAP. XXVII.

De Expostulatione, exprobratione, & Deprecatione.

1 Sect. Expostulatio *est queremonia de injuria accepta.*

2 Sect *Ea vel levior est, vel gravior. Levior, vel laude, vel joco, vel dissimulatione, temperanda est: nisi fortè summæ autoritatis apud*

apud alterum simus. Ac factum quidem improbabimus: excusabimus verò voluntatem, quantum licet. Dicemus nos mirari, quòd officium neglexerit: sed quidvis tamen malle suspicari, quàm eò hoc factum esse quia nostri, vel amicorum, vel Reip. amore minùs tangatur, quàm solet.

3 Sect. *In graviori expostulatione videndum, ne ob leves causas fiat: &, ut gravis subsit causa, tamen ita est instituenda oratio, ut ne injuriam nimis videamur exaggerare: sed potiùs credamur multa plura tulisse, quæ silentio hactenus pressérimus: nunc autem eo processisse malum, ut dissimulari ultra non possit: præsertim cùm majora etiam timeantur.*

Nihil sanè fidem magis adstruit quærimoniæ nostræ, quam si reluceat in ea animus patiens. Nam ita consequimur, ut videatur illam extorsisse necessitas. Itáque opera danda est præsertim personæ gravi, ne quid abjectum ac muliebre habeat sermo. Attamen adflictis planè, atque oppressis, miserabili oratione uti licet apud superiores, & omnes quorum in manu eorum sita est salus. Dispar verò ratio erit si apud æquales dicamus; nec eum, de quo quærimur, perditum ire vellimus, sed ad mentem revocare saniorem. Eáque in re præit nobis Tullius ipse Philip. 1. "Priusquam, *inquit,* de Rep. dicere. incipio, pauca "querar de hesternâ M. Antonii injuriâ cui sũ; "amicus: idq; nonnullo ejus officio debere esse, "præ me semper tuli. Quid tandem erat causæ, "cur in senatũ hesterno die tam acerbè cogerrer? solúsque aberam an non sæpè minùs frequentes

quentes fuiſtis? an ea res agebatur, ut eti-"
am ægrotos deferri oporteret? Annibal,"
credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace age-"
batur: Ad quàm cauſam etiam Appium il-"
lum & cæcum, & ſenem, delatum eſſe, me "
moriæ proditum eſt. De ſupplicationi-"
bus referebatur: quo in genere ſenatores de-"
eſſe non ſolent. Coguntur enim non pigno-"
ribus, ſed eorum, quorum de honore agitur,"
gratiâ: quod idem fit, cùm de triumpho re-"
fertur. Ita ſine cura conſules ſunt, ut penè"
liberum ſit ſenatori non adeſſe: qui cùm mihi"
mos notus eſſet, cúmque de via languerem,"
mihimet diſplicerem; miſi pro amicitia, qui"
hoc ediceret. At ille, vobis audientibus,"
cum fabris ſe domum meum venturum eſſe"
dixit. Nimis iracunde hoc quidem, & val-"
de intemperanter. Cujus enim maleficii iſta"
pœna eſt, ut dicere in hoc ordine auderet, ſe"
publicis operis diſturbaturum publicè ex"
ſenatus ſententia ædificatam domum?"
quis autem unquam tanto damno ſena-"
torem coegit? aut quid eſt ultra pignus,"
aut multam? qui ſi ſciſſet, quam ſententiam"
dicturus eſſem, remiſiſſet aliquid profectò"
de ſeveritate cogendi. "

4 Sect. *Sequitur* Exprobratio, *quæ eo diſfert ab expoſtulatione, quòd illa etiam fiat adverſus amicos; exprobratio adverſus inimicos; neq; hos quóſvis, ſed ingratos.*

5 Sect. *Conſtat partibus duabus. Prior eſt benificii noſtri commemoratio, & exaggeratio. Quia verò parum liberale videtur beneficia ſua objectare, eaq; extollere multùm; eo affirmabimus, id nos facere invitos; ſed ali-*

enis

nis compelli injuriis. Atq; hic & conscientiam adversarii testari licebit.

6 Sect. *Altera pars expositio, nec non amplificatio malificii alieni.*

7 Sect. *Quandoque & ab hypothesin adscenditur universeq; aliquid dicitur de vitio criminis ingrati.*

Exemplo sit Epistola Ciceronis ad Antonium, quæ quincta est libri quincti. Item Epistola scholastici, seu rhetoris cujusdam, sub nomine Ciceronis ad Octavium. Ut & oratio Ariadnæ ad Theseum apud Catullum * cujus initium,

* Carmine de nuptiis Pelei & Thetidis.

Siccine me patriis abvectam, perfide, ab oris.

Et oratio Didûs ad Æneam, * quæ incipit.

* Lib. 4. Æn,

Num fletu ingemuit nostro, &c.

Item apud Ovidium epist. Medeæ ad Jasonem.

8 Sect. Deprecatio *tractanda est in hunc modum. Primum opera danda est ut tempore fiat opportuno. Item per eos, qui gratiâ & autoritate pollent: quippe quibus nihil facilè negetur. Vel per homines miseros & luctu ac squallore confectos: quorum infelici conditioni ultrà mali quicquam accedere velle, durum videatur.*

Vide, quæ de tempore commodo & personis idoneis, superius * diximus, cum de affectu Lenitatis ageremus.

* Cap. 8. §. 3. & quatuor seqq.

9 Sect. *Hinc demonstrabimus, crimen non esse malitiâ commissum. Ubi loci Purgationis adhibentur.*

hibentur. Sed si color ejusmodi non habeat locum: satius est, ut ingenuè culpam fateamur, quàm ut frivolis nos ratiunculis defendamus. Siquidem illud turpis causæ patrocinium offendere magis viros principes solet. Præterea, si crimen tantopere imminuamus, clementiæ suæ detrahi existimant, quasi leviculam tantummodo culpam condonent.

10 Sect. *Posthæc tractandus est locus communis de clementia: sed non evagandum nimis: eaq; præcipuè afferri debent, quæ causæ magis propria sunt.*

11 Sect. *Exinde adjungemus rationes à qualitate personæ, pro qua dicitur: ut quæ petuntur à nobilitate ejus, eruditione, anteactæ vitæ innocentiâ, meritis erga remp. item ostendemus, ut, si ignoscatur, nihil quidem incommodi inde ad Remp. possit redundare; hominem verò ipsum magnopere utilem fore Reip.*

12 Sect. *Postremò adhibentur ἀπορία * querimonia, obsecratio: in quibus tamen omnibus τὸ πρέπον * est suadendum: quia si gravis si persona, nihil pro ea muliebriter ac demissè nimis est poscendum.*

* Dubitatio de eo, quid miser sit acturus.

* Decorum

Exemplum deprecationis; apud Ciceronem habemus in peroratione orationis pro Muræna: *Fidem vestram, Vel defensoris, & amici officio adductus, oro, atq; absecro, judices, ut ne hominis miseri, & cum corporis morbi, tum animi dolore confecti, L. Murænæ, recentem gratulationem novâ lamentatione obruatis.* &c. Cæterùm vix in judicio deprecationi est locus; nisi cùm pro eo dicimus, cujus magna sunt merita. At tum in loco communi per amplificationem

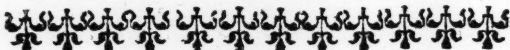
cationem injicitur; ut ait scriptor ad Herennium lib. 1. An apud parentem vel imperatorem, dispar est ratio; unde Cicero pro Ligario; *Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum; certè nunquam hoc modo, Ignoscite, judices erravit, lapsus est, non putavit; si unquam posthac. Ad parentem sic agi solet. Ad judices, Non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen.* Atque hæc dicta sunto de Inventionis doctrinâ, tum primariâ, & magis simplici; tum alterâ ex priori ortâ; quibus duabus eam partibus absolvi, superiùs * dicebamus.

* Lib. 1. cap. 2. Sect. 6.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GERAR-

GERARDI JOHANNIS VOSSI PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Tertius.

CAP. I.

DE DISPOSITIONE UNIVERSE

1 Sect. *ACcedamus nunc ad alteram Rhetorices partem, quæ dispositio vocatur. Est ea Partium orationis idonea ad persuadendum collocatio.*

Ex qua definitione patet, quantopere aberrent, qui dispositionem hanc Logicæ esse partem contendunt, cum Logica Dispositio longè alia sit. Quippe si eo nomine intelligant *γένεσιν* syllogismi; hæc solum respicit ordinem terminorum in syllogismo. Sin methodum sic appellant; ea spectat, vel artium, & disciplinarum constitutionem; vel tractationem quæstionum, sed nudam; citra exordium, aut epilogum; citra mores, & affectus; quæ ad persuadendum adhibentur. Ut etiam diximus lib. 1. cap. 1.

2 Sect.

2 Sect *Partes orationis duæ sunt simpliciter necessariæ, propositio, & fides, seu probatio, quæ & contentio dicitur.*

Quemadmodum enim in omni syllogismo conclusio est, quæ probetur & argumentum, per quod probetur: ita in omni quoque oratione est principalis quædam controversia, quam propositio assignat, & rationes sunt causam nostram probantes, adversari refellentes, quæ in fide, seu contentione collocatur.

3 Sect. *Sunt præterea duæ partes necessariæ κατά τι h. e. propter hominum infirmitatem; qui, cùm rationibus sæpe non moveantur, affectibus sunt trahendi. Eæ partes sunt exordium, & peroratio: illud ad conciliandum, hæc ad concitandum imprimis adhibetur.*

4 Sect. *Interdum & quincta pars accedit narratio, idq; potissimùm in genere Juridiciali. Quin etiam sex orationis partes statui possunt, quia fides seu contentio confirmationem & confutationem comprehendit.*

CAP. II.

De Exordii duplici officio, & Utriusque locis generatim.

1 Sect. Exordii *munus est duplex: indicat enim scopum orationis, & præparat auditorem ad reliquam dictionem.*

Ac Cicero quidem priùs solet animos parare, & deinde exponere, quâ de re sit dicturus.

Sed

Sed veterum multi contrarium facere solent, ac quandoque etiam Cicero ipse.

2 Se. *Bifariam verò à priori munere incipimus. Interdum quidem simpliciter exponimus, quâ de re dicendum sit. Quamvis autem Aristoteles ejusmodi exordium minùs probet, quia oratio sic quasi ἀκέφαλος * sit: constat tamen præstantes etiam oratores ita ordiri.*

* Trunca & capite carens.

Ut Gorgiam Leontinum, qui de Eliensium laude dicturus, ita cœpit: Ἦλις, πόλις εὐδαίμων *. Nec multùm abit illud Gregorii Nazianzeni in laudem Athanasii, Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσομαι *.

* Elis beata.

* Athanasium laudans, virtutem laudabo.

3 Sect. *Sed sæpius auspicamur à generali pronunciato ex intimis causæ visceribus ducto: cui tanquam fundamento mox superstruitur quæstio particularis.*

Ut si Elienses laudaturus inde ordiatur, quòd utile sit præclaras urbes laudibus ornari; aut si Athanasium celebraturus, inde inchoët, quod viros virtute præcellenti præditos oratione extolli oporteat, quò ita ad imitationem eorum alii incitentur. Similiter adversus adulterum, vel meretricem dicturus, incipere poterit à laude castitatis, aut vituperatione vagæ libidinis.

4 Sect. *Porrò eum, qui vel solum hoc artificium satis attenderit, non facilè deficiet commodè ordiendi ratio. Attamen ne eandem semper incudem tundamus necesse etiam est nôsse*

alias vias, quæ similiter ad scopum orationis ducant. Hujusmodi est initium ἐξ ὑπολήψεως sive ab opinione eorum, apud quos dicemus.

Quomodo Demosthenes adversus Midiam orditur *: Τὴν μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες δικασαὶ, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, ἐδένα ἐθ' ὑμῶν, ὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἀγνοεῖν οἴομαι. Item Cicero Invectivâ IV. in Catilinam: *Video P. C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. Video vos, non solùm de vestro, ac Reip. verumetiã, si id depulsũ sit, de meo periculo esse sollicitos.*

* Qua petulantria. Judices, & contumelia in omnes semper utatur Midias, neminem aut vestrûm, aut aliorum civium, arbitror ignorare.

5 Sect. *Item initium ἐκ περιουσίας sive ex abundanti: cùm, antequam dicamus, de quo agere propositum sit, præmittimus, nos eo contentos fore, etsi adferre possimus alia non leviora, imò etiam graviora.*

Ut si agendum esset adversus Phyam, mulierem tribus digitis minorem, quàm quatuor cubitorum, cæteroquin formosam: quæ à Pilistrato exule, conscio Megacle, adornata habitu Minervæ, & Athenas curru invecta, sesque Palladem simulans, dictitârat, tyrannum, quem ejecerant, reduci debere; atque ita rudi populo os subleverat: ut autor est Herodotus lib. I *. In causa istiusmodi sic incipere aliquis potuisset * : " Audax mulier jure optimo horrendi possit sacrilegii accusari: quippe quæ Minervæ honores, quam Atheniensium civitas tantopere semper coluit, sibi impiè vindicârit. Verùm enimvero atrox hoc crimen Deorum volo relinquere vindictæ: qui

* uti & Athenæus, lib. 13.

* Hermogenes de inventione lib. I. cap. 3.

qui ſoli pœnas meritis haud minores repetere ab eâ poſſunt. At mihi ſatis in præſentia erit, ſi ea in medium adferam, quæ commiſit contra populi majeſtatem.

Exemplum ſimile eſt, "Quamquam non "adulterii minùs quàm furti crimen poſſim "intentare: non tamen tam durus ero accuſator, "quàm vicinus impius fuiſti. *Item*, Cùm ma- "jora etiam in Socrate poſſint commendari, ta- "men nunc ſolam ejus patientiam laudabo. Sed "fruſtra hujuſmodi exordium inquirit orator, utcunque arte valeat, niſi res ipſa ſuggeſſerit.

6 Sect. *Etiam à rei, de qua dicendum, amplificatione ordimur. Cujuſmodi eſt iſta*. Sin unquam aliàs nunc de maximo negotio dicendum nobis eſſe.

Ita Cicero incipit pro domo ſuâ ad Pontifices. "Cùm multa divinitus, pontifices, à "majoribus noſtris inventa, atque inſtituta ſint, "tum nihil præclarius, quàm quòd eoſdem, & "religionibus immortalium, & ſummæ Reip. "præeſſe voluerunt: ut ampliſſimi, & clariſſimi "cives Remp. bene gerendo, religiones ſapien- "ter interpretando, Remp. conſervarent. Quòd "ſi ullo tempore magna cauſa in ſacerdotum "populi Rom. judicio ac poteſtate verſata eſt. "hæc profectò tanta eſt, ut omnis Reip. digni- "tas, omnium civium ſalus, vita, libertas, aræ, "foci, dii, penates, bona fortunæ, domicilia, "veſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatique commi- "ſſa creditaque eſſe videantur. Vobis hodierno "die conſtituendum eſt, utrùm poſthæc amen- "tes, ac perditos magiſtratus improborum ac "

"sceleratorum civium præsidio nudare, an e-
"tiam Deorum immortaliū religione arma-
"re malitis. *Simile exemplum sit*, Cùm multa in
"hujus laudem, *vel vituperationem*) dici pos-
"sint, familiam tamen ducit illud de quo nunc
"agere propositum est nobis. Vocant aliqui
"exordium ἀπὸ διαιρέσεως *. Atque hæc de
"primo exordii officio, quo docilis redditur.

* A divisione.

7 Sect. *Alterum exordii munus erat, ut auditoris animus, velut medicamentis quibusdam, ad benevolentiam & attentionem, præparetur. Sed hujusmodi prolusio non semper est necessaria. Nam si auditor nos amet, ac suspiciat; neque animus ejus ullâ suspicione sit præoccupatus: quid attinet benevolentiam aucupari? Si item libenter audimur, quid opus fuerit laborare, ut attentè audiamur? præsertim in orationis initio, ubi omnes auribus maximè arrectis esse solent? Quare prudentis est oratoris dispicere quando res, & tempus, medicamenta ista requirant: ne si puerorum more, πάρεργα ejusmodi, ubi opus non est, consectemur: auditorem minùs etiam benevolum, atque attentum, reddamus.*

* cap. 9.

* cap. seq. §. 12. & deinceps.

8 Sect. *Quibus argumentis benevolentia paretur, partim in amoris loco ostendimus libro superiori *: partim ex iis colligere erit, quæ de locis Exordii in genere juridiciali inferiùs * dicemus.*

9 Sect. *Paratur autem benevolentia, vel apertè, vel occultè. Quando apertè hoc agimus, Ἀρχὴ sive Principium, vocatur: atque ejusmodi exordium in genere honesto plurimum adhibetur.*

Ut

Vt contra parricidam dicatur.

10 Sect. *Sin idem occultè fiat, vocatur Insinuatio Gracè ἔφοδος.*

Insinuatio quidem: quia quasi in sinum, hoc est, in pectus, atque animum, clam irrepat: ἔφοδος autem à similitudine clandestini ingressûs, quo urbes capi solent. Tale est initium orationis ejus, quam Cæsar apud Sallustium habet pro conjuratis.

11 Sect. *Habetque istiusmodi exordium præcipuè locum in genere turpi, vel ancipiti, vel παραδόξῳ sive admirabili.*

Turpi, ut si pro parricida orandum sit: *ancipiti*, quæ partim honesta, partim turpis, ut causa Orestis, qui matrem interemit, sed ut patris mortem ulcisceretur: in *admirabili*, ut si quis laudet paupertatem, exilium, mortem iniustitiam, &c.

12 Sect. *In honesta causa ferè utimur Principio.*

Vti Cicero facit pro lege Manilia ubi cùm locum & tempus dicendi ex sententia sibi obtigisse dixisset, ista subiungit, " Atque illud imprimis mihi lætandum jure esse video, " quòd in hac insolita mihi ex hoc loco rati- " one dicendi, causa talis oblata est, in qua " oratio nemini deesse potest. Dicendum est de Cn. Pompeii singulari, eximiaq; virtute: hujus

orationis difficiliùs eſt exitum, quàm principium invenire.

13 Sect. *At tum demum in hujuſmodi cauſâ Inſinuatione eſt opus, ſi auditor, vel defeſſus ſit audiendo; vel perſuaſus ab iis, qui priores dixerunt.*

Nam quid refert, utrùm cauſa noſtra ſit honeſta, ſi audire nos gravetur Judex, vel non habeat cauſam pro honeſta.

14 Sect. *Atque horum alterum cùm ſit, etiam attentionem parabimus. Idem faciemus in genere turpi & ancipiti, atque etiam humili. Nam quia hoc eſt de re vili & abjectâ, eò facilè negligitur.*

15 Sect. *Attentio paratur, partim promiſſione, partim petitione. Promiſſione quidem, ſi polliceamur nos dicturos de rebus novis, magnis, utilibus, vel jucundis.*

Hoc, ut Servius, & Victorinus, obſervant, egregiè præſtitit Maro, quando de apibus ſcripturus, ita cecinit:

Protinus AERII *mellis* COELESTIA *dona*
Exſequar. Et mox;
ADMIRANDA *tibi levium ſpectacula rerum*
MAGNANIMOSq; *duces totiuſq; ordine gētis*
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam
In tenui labor: at tenuis non GLORIA.

16 Sect. *Quanquam profectò, ſi ſatis pateat, rem eſſe abjectam, plus efficiet orator verbo commodè*

commodè & ἐνεργητικῶς prolato, quàm si spondeat aureos montes.

Vt Cicero Phillip. VII. "de parvis rebus sed fortasse necessariis, consulimur, P. C. de Appia via, & de moneta. Item si acturus causam pauperis, idque in re pusillâ, dicat, damnum exiguæ rei non minùs grave esse pauperi, quàm diviti rei maximæ. Quo artificio apud Quintilianum * pauper utitur, divitem accusans, qui veneno per flores pauperis sparso, apes eius interemerat. " Unum, *inquit*, oro, ne cui minor dignitate vestrâ videatur causa litis meæ. Ante omnia non debetis exspectare ubi pauper magna perdiderim: sed, quantulum sit, quod abstulerit mihi dives, minus est, quod reliquit.

* Orat. 13.

17 Sect. *Petitione autem paratur attentio, cùm auditores, attendere ut velint, rogamus.*

Ut apud Cic. pro Sex. Rosc. " Quapropter vos oro atque obsecro. Judices, ut attentè, bonâque cùm veniâ, verba mea audiatis.

18 Sect. *Petitur id quidem in media quoque oratione; sed fere in initio orationis sollicitè magis fit.*

Quomodo id facit Tullius in Milonianà: " Quamobrem adeste animis, judices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus, potestas vobis iudicandi fuit, si denique unquam &c.

19 Sect. *Genus δυσπαρακολούθητον, sive obscurum, quale est in quo difficulter causam percipit auditor, maximè exigit docilitatem. Quare eum alibi ad docilitatem parandam sufficiat generatim indicâsse, qua de re acturus sis; quod prius esse Exordii munus supra diximus: hoc in genere etiam distributione opus est; sed quam brevitas commendet; ne dum dociles facere vis auditores, eos magis confundas.*

Verùm de hoc accuratiùs infrà dicemus, in Propositionis doctrinâ.

20 Sect. *Si in Exordio accuratè caussam constituerimus, ac diviserimus; propositione postea nihil erit opus.*

Nec obstat, quòd superiùs ex Aristotele dicebamus, propositionem esse necessariam orationis partem. Neque enim ita hoc accipi debet, quasi semper distinctum sit orationis membrum: sed quia necessarium est, ut quomodocunque proponatur, sive id in Exordio fiat, sive in fine Narrationis, sive seorsum.

21 Sect. *Quod si in exordio sufficiat simpliciter assignare scopum orationis, eoque istis benevolentiæ attentionis parandæ medicamentis opus non sit: videndum tunc, an non ordiendi argumentum præbeat causa, vel occasio, quæ nos impulit ad dicendum.*

Huiusmodi exordio utitur Tullius oratione pro C. Rabirio: " Etsi, *inquit*, non est meæ

" meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ de causa quemque defendam; " propterea quòd cum omnibus civibus, in eo- " rum periculis, satis justam mihi causam ne= " cessitudinis esse duxi: tamen in hac defensi- " one capitis, famæ, fortunarnm omnium C. " Rabirii proponenda ratio videtur esse officii " mei; propterea quòd, qnæ iustissima mihi " causa ad hunc defendendum esse visa est, e- " adem vobis ad absolvendum debet videri, " &c. Est quoque huius generis exordium, quod sumitur à lege, vel consuetudine: ut in " Rullum pro lege agrariâ; " Est hoc in mo- " re positum, Quirites, institutoq; majorum, ut " ii, qui beneficio vestro imagines familiæ " suæ consecuti sunt, eam primam habent con- " cionem, qua gratiam beneficii vestri cum su- " orum laude coniungunt, &c. Idem sic Phi- lipicam ultimam incipit à scripturâ: *Si, ut ex literis, quæ recitatæ sunt, P. C. sceleratissimorum hostiū exercitū cæsum fusumq; cognovi* &c.

22 Sect. *Locus etiam sæpe initium dicendi suggeret:*

Nam & vilitas eius generosis animis dicendi aufert voluptatem (unde Scopelianus * a Clazomenis rogatus, ut dicere apud se vellet, respondit, lusciniam non canere in cavea) & contra maiestas eius consternat animum etiam non vulgaris oratoris: ut si dicendum fuisset Babylone in dicasterio regis, non saphiro & auro tantùm conspicuo, sed etiam cœli imaginem cum Diis referente: prout Philostratus illud describit in Apollonii vita lib. I. c. XVIII.

* Philostratus in vitis Sophist.

Cap. III.

De specialibus Exordiorum locis.

1 Sect. *Utiliter verò observat Aristoteles, variare exordiorum locos pro tribus causarum generibus.*

2 Sect. *In genere Demonstrativo sunt loci tres. Primus est à laude, vel vituperatione.*

A laude sic incipit Plinius divinum panegyricum: *Bene ac sapienter, patres conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum ita dicendi initia precationibus caperentur.* A vituperatione contrà panegyricum suum orditur Isocrates. Quippe reprehendit eos, qui celebritates publicas instituêre, quòd virtutibus corporis præmia statuerint, illis animi non item. Similiter in funebri oratione, Dionis exemplo *, incipere possumus â reprehensione consuetudinis eius, qua dicere jubentur, quos flere magis conveniret; atque eloquentia ab iis exigitur, quibus recens dolor ingenium, ac facundiam omnem eripit.

* Orat. 39.

3 Sect. *Alter locus est à suasione, vel dissuasione.*

Ut si is, quem laudare voles, vir quidem fuerit egregius; sed cui in omni vita placuerit illud vetus, Λάθε βιώσας *, dicere licebit, non eos solùm esse laudandos, quorum nota est virtus; sed etiam, quorum est ignota.

* Late in vita, seu latenter vive.

4 Sect.

4 Sect. *Tertius locus assumitur è genere Juridiciali: idque à persona auditoris. Ut si nobis agendum sit de re vel incredibili, vel arduâ, vel pervulgatâ. Tunc enim petimus, ut ignoscere velint auditores si quid protulerimus, quod vel parum delectet, vel incredibile videatur.*

5 Sect. *Atque eleganter in hoc genere ab historia, fabula, vel similitudine ordimur: dummodo ἀποδόσει, sive reditioni, de qua mox dicam, commodè adoptemus.*

Ut si laudare Scipionem Africanum velis, sic licebit auspicari: *De Lucio Æmilio legimus,* * *cùm Jovis Elæi imaginem conspexisset, attonitum aliquantisper hæsisse, exinde in hæc erupisse verba: Solus profectò Phidiæ Jupiter Homerici Jovis* * *majestatem expressit. Idem ego non verear affirmare de Scipione Africano, in quo uno divinarum virtutum illustris effigies effulget. Sed nullius tantum est flumen ingenii, quod oratione diserta virtutes eas condignè possit exponere.*

Neque hæc ordiendi ratio in personis duntaxat, sed etiam in rebus locum habet. Ita laudari volenti castitatem, in hanc sententiam, proœmium se obtulerit.

" Fabulantur poetæ, * Pygmalionem ex ebore virginem affabrè adeò fecisse; " ut ipse operis sui conceperit amorem, atque " adeò Deam rogârit, ut animam ei inspirare vellet, quò cum una hac vitam omnem " dulciter transigere posset. Opto, ut similiter, dum orationis meæ penicillo formosissimam & castissimam depingo virginem, " ipsam nempè castitatem, amor ejus in me " tantus

* Apud Suidam voce Φειδίας. Auctorem verò laudat Polybium, apud quem frustra hodie quæras.

*Phidias expressit Jovem secundum versus Homericos; ut est apud Strabonem lib. 8.

* Ovid. 10. Met. Fab. 8.

" tantus accendatur, ut præ una hac voluptates
" turpes contemnam : neque id sufficit mihi,
" ut medullitus inflammer ego ; sed velim, ut
" idem contingat omnibus vobis.

Item à personæ nostræ tenuitate ordiri possumus tali similitudine. " De Antiochenis " narrat Lucianus, * cùm apud eos pusilli cor-" poris histrio in scenam prodiisset, quo Hecto-" rem saltaret : dicax ille populus exclamâret " continuò, Astyanactem se videre; Hectorem " autem requirere. Multùm ipse etiam vere-" or ne cùm dignitas argumenti hujus quasi " Hectora aliquem, hoc est magnum oratorem, " exigat : magnopere miremini, quòd ego vix " Astyanax aliquis, hoc est tenuis ingenii ho-" muncio, in conspectum vestrum prodire sim " ausus.

* περὶ ὀρχήσεως.

Quod si insinuatione sit opus, ut si inveteratam sententiam eximere animo vellimus ; dicemus, " nihil esse difficilius, quàm evallere " animis opinionem quæ jam invaluerit. Nam " ut illi, qui ab oculis laborant, ægre lumen " conspiciunt ; in tenebris verò cum voluptate " versantur ; ita eos, qui errorem aliquem, quasi " cum lacte, imbiberunt, difficulter perpeti eum " se dedoceri. *Affirmabimus*, simile quid eti-" am videri in illis, qui alienos fœtus alunt pro " suis. Nam si initio ea scîssent, quæ postea " cognoscunt; nunquam in animum fuisse in-" ducturos, aut pueros tollerent : sed post longi " temporis educationem, enim invitos ea audi-" re, quæ dicuntur, ac sibi etiam vim facere, ut " ne credant. Vide in hanc sententiam illustre " exordium orationis ejus, quâ Dion Chryso-" stomus * conatur probare, Ilium à Græcis " non fuisse eversum.

* Orat. XI.

Et

Et ſanè in aliis etiam Dionis exordia valde ſunt ἀνθηρὰ,*ac luculenta. Subinde tamen, & longiora ſunt,& picta magis quàm conveniret; quod Photius etiam obſervat. Tale eſt argumentum orationis Olympicæ ſive de primâ Dei cognitione, ubi ab exilio recens reverſus, in Olympica panegyri ita ſe ab omnibus cingi ait, quomodo ex vulgari Græcorum opinione noctuam circumſtant,&admirantur aves reliquæ; etiam pavo, qui magis, quàm noctua, admirationem meretur. Atque hæc ſcitè quidem tractat: ſed prolixiùs, & floridiùs, quàm gravi adeò conveniat argumento. Quarè cautè eâ parte imitandus eſt juventuti. Et hæc de exordiis generis demonſtrative:de quibus etiam Menander ſcripſit: ſed hodie nihil ejus exſtat,præterquam de procemiis * hymnorum.

* Florida.

*L. 2.c.ult.

6 Sect. *Genus* Deliberativum *in publica quidem cauſa exordium natura ſua olim non requirebat. Nam ſciebat antea auditor, qua de re eſſet conſultandum. Incidebant tamen tum quoque tempora, cùm procemio uti deberet orator: idq; vel propter ſe, vel adverſarium, vel auditores, vel ob ornatum.*

7 Sect. *Ac tunc quidem ob ornatum (ut de hoc primum loquar) exordio uti dicitur cum vix alio fine adhibetur, quàm ne oratio videatur abruptam quid, eoq; rude & inconcinnum; quale quod eſt, minùs allicit, ac demulcet auditorem.*

Vide exordium orationis Manilianæ: quod præcipuè conformatum eſt ad ornatum, ac dignitatem.

8 Sect. *At propter ſe exordium adhibit orator,* quando

quando dissolvendum est crimen: ut si ostendat, non debere consilium suum contemni, sive ob ætatem juvenilem, quia necdum sit judicio firmato; sive senilem, quasi jam deliret; sive similem ob causam, ut quòd prudentiâ, aut dignitate, longè minor sit iis, apud quos dicendum est.

Licebit tum hoc, vel simili modo exordiri: *Quanquam non tantùm mihi arrogem, ut existimem, me cum quoquam vestri prudentiâ posse conferri: tamen cum gubernatores etiam à vectoribus quandoque moneantur utiliter; confido, quæ vestra humanitas est, non gravatè vos laturos si de re necessaria nunc pauca verba facero.*

Vel hunc in modum: *Glaucum aiunt * cùm admodum adolescens adjutaret patrem in opere rustico, & vomer fortè excidisset aratro; mallei loco solâ manu usum esse, atque præstino eum loco reddidisse. Hoc robore juvenis perspecto, à patre perductum esse ad Olympiacum certamen: ubi dum fortis, sed novitius pugil, ab adversario premitur vehementiùs acclamâsse parentem, ut ictum inferret, qualem intulisset antea aratro.* * *Eáque voce, licet ab homine artis ignaro profectâ, tantopere tamen accensum fuisse pugilem hunc, ut adversarium feriret fortitèr, ac victoriam mox reportaret. Utinam & ipse, istius instar agricolæ, quandoquidem & olitores interdum opportunè aliqua loquuntur, incitare vos ad rem præstantissimam possem.*

*Suidas in Γλαῦκος

* Græcè sonat elegantius, παῖς τὸ ἐπ' ἀρότρου, ictum inser qualem aratro. Nam intelligitur πλαγὴν: ut ostendunt quæ Suidas præmisit. Non desũt tamen, qui arbitrentur dixisse παῖ τὸ ἐπ' ἀρότρου, fili illam ab aratro, supple manum admove.

9 Sect. *Propter adversarium utimur exordio, cùm reprehendi his debet, quia turpe aliquid vel noxium suaserit.*

Eo pacto orditur Cicero Phillipp. VIII.
,, Confusiùs hesterno die est acta res C.
" Pansa, quàm postulabat institutum consu-
" latus tui: parum mihi visus es eos, quibus
" cedere non soles, sustinere. Nam cùm Se-
" natus ea virtus fuisset, quæ solet: & cum
" re viderent omnes esse bellum; quidámque
" id verbum removendum arbitrarentur: tua
" voluntas in discessione fuit ad lenitatem pro-
" pensior. Victa igitur est propter asperita-
" rem, te auctore, nostra sententia.

10 Sect. *Quanquam non ab auditorum duntaxat reprehensioni ordiri licet: sed aliorum etiam, qui aliquid non sunt assecuti, atque etiam alios in errorem induxerunt*

Ita suasurus, ut scholæ erigantur, vel instaurentur, hoc, vel simili modo, incipere possis: " Memoriæ proditum est, * cives
" Atticos olim quæsivisse ex Apolline, quâ ra-
" tione consequi possent; ut virtute, ac patriis
" legibus, urbs maximè floreret; oraculum au-
" tem consilii illud dedisse, ut, quod omni-
" um pulcherrimum foret, liberorum auribus
" immitterent. Quo cognito, tradunt cœ-
" pisse cives, Asiaticorum more, pertundere
" aures puerorum, eásque onerare inauribus
" aureis; eò quòd aurum cæteris præstarè per-
" suasum haberent. Ego verò, auditores, non
" illud, quod effœminare animos poterat, sed
" quiddam longè excellentius ab oraculo fuisse
" intellectum planè censeo. Nam quid præ-
" stabilius est salutaribus virtutis præceptis?
" aut quod dignius Deo consilium excogitare

* Dio Chrysostomus orat. 32. quæ est ad Alexandrinos.

possimus

" possimus, quàm ut parentes liberorum su-
" orum auribus virtutem solicitè instillarent:
" vel eos præficerent liberis, à quibus illam à
" pueris haurirent.

11 Sect. *Propter auditores audimur, quando res ab iis major minórve habetur, quàm revera est. Prius si fit, imminutione: sin posterius, amplificatione opus est. Huc pertinet, quando bonæ auditorum parti videtur supervacaneum de aliqua dicere, quia res nota sit*

Ut si de virtute sit orandum, cujus præstantiam nemo diffitetur. Ordiemur tum à reprehensione "hominum curiosorum, quia subtiliter
" disputando, quàm pie vivendo, ætatem trans-
" figere malunt. Unde & ea semper in ore ha-
" bent, quæ etiam inter doctissimos sunt con-
" troversa: illa verò negligunt in vita, quæ a-
" pud omnes sunt in confesso. Atqui non suffi-
" cit ea nosse quæ recta sunt; quando & illi,
" qui ab oculis laborent probè sciunt, manus iis
" admovendas non esse & ægrè tamen absti-
" nent multi etiam, quos minimè fugit, quan-
" tum damnum det incontinentia, non prapte-
" rea se à voluptatibus avelli patiuntur. Quare
" apud tales imitandi sunt medici, qui sæpe ea-
" dem inculcant; non quia isthæc ægroti igno-
" rant sed quia negligunt. *Vide in hanc sententiam præclarum exordium Dionis Chrysostimi orat,* XVII. Quod si salubre quidem consilium dare volumus, sed parum jucundum: affirmabimus, *nos imitari velle medicos bonos.* Item referemus, *ut olim Ilienses à nobili tragœdo poposcerint, sibi veterem urbis suæ fortunam repræsentari, ille autem vicessim eos rogârit, ut ne ea in re molesti sibi*

esse

esse velint; nam, inquiebat, quanto ego meliùs egero, tanto vobis infeliciores videbimini; ut qui scitis visuri, cujusmodi fortunâ excideritis. Dicemus, *similiter metuere nos, ne quantò in consulendo boni publici erimus amantiores; tantò eos magis offendamus.*

Ab hoc non multum recedit istoc exordium, quale fuit locus apud homines segnes, & socordes: *Sapiens ille è Phrygia* * *refert, ut noctua, avis ingratui cantus sed prudenti consilii cæteris suaserit avibus, ne quercum crescere paterentur, unde viscus provenerit, quo caperentur: item, inquit, quum linum sereretur, autor fuit ut semen erutum absumerent: quippe è quo illud nasceretur, unde retia necterentur: ad hæc, cùm quendam sagittis utentem conspexisset, ita locutam, ait; Iste homo vestris vos pennis antevertet, pedes ipse alatas vobis sagittas immittens. Sed surdis concinit: imò eam, tanquam malesanam, aspernabantur. Idem ego hodie metuo, ne mihi contingat apud plerosq; vestri.*

* Dionem vice in Olympico, sive de prima Dei cognitione.

Apud eos autem, qui animo sunt generoso, atque alacri, dicemus, " nos imitari velle bonos imperatores. Nam ut illi paratissimos etiam " milites ad pugnandum adhortantur: ita nos " hortari illos velle eam ad rem, cujus amor maximè ardeant. *Vide, quæ adduximus lib.* II. *cap.* XXIII. Sect. 10.

Atque ista sufficiat nunc dixisse de exordiis generis deliberativi: quæ non eo animo attulimus, quasi putemus, sufficere juventuti, ut hinc aliquod exordium oratiunculæ appingat: (sunt enim hæc jam à Dione, occupata, etiam indicata à Rhetorum uno alteróque, ac pleráque jam pervulgata) ut ii,

qui

qui etiámnum apud Scholaſticos exercentur; ſimilia iſtis apud oratores, atque etiam Sophiſtis obſervent, imò & illis gemina excogitent ipſi; quod difficilè non erit, niſi quis planè hoſpes fuerit in ſtudiis humanitate.

12 Sect. *In genere* juridiciali *quinque ſunt loci: à perſona rei, vel noſtrâ, vel auditoris, vel adverſarii, vel à re ipſa.*

13 Sect. *A rei perſona benevolentia captatur, ſi anteactâ vitâ, quantum principii ratio ſinit commendetur; iiſque dicatur indignus, quæ perpetitur.*

Vide orationem Ciceronis pro Flacco; item pro Sylla.

14 Sect. *A perſona noſtra idem fit; ſi ita ſermonem inſtituamus ut videamur viri boni. Ut ſi pateat nos ex officio ad dicendum veniſſe, quia cujus cauſam ſuſcepimus, ſanguine ſit, vel affinitate nobis conjunctus; vel quibus bene de nobis, aut Rep. meritus fuerit.*

Adi exordium orationis pro Rabirio; item illius ad Quirites poſt reditum.

15 Sect. *Ac quia ſæpius accidit, ut aliquid hic de nobis proferendum ſit: ſedulò curandum, ut ſervemus modeſtiam. Fiet hoc, ſi extenuemus virtutes, & eloquentiam noſtram: ut ſi dicamus, plus voluiſſe nos, quàm præſtitiſſe: item ſi honores, & commoda noſtra, Deo immortali, tum & judicum ipſorum auxilio, ac gratiæ tribuamus.* Expedit quoque

ſic

sic loqui, quasi promamus ea inviti, quæ ad laudem nostram pertinent. Prodest etiam orationem in adversarium convertere, hoc similive modo:

Quæ nos Dei, bonorúmque virorum auxiliis effecerimus, cum tuis facinoribus conferantur.

16 Sect. *A judicum personâ captatur benevolentia admiscendo eorum laudes. Quod si vel amici fuerint, vel inimici: affirmabimus, plus apud eos posse æquitatem quàm odium: aut gratiam: ne vel amicorum commodis studeant nimis; vel etiam obsint amicis, stultâ quadam verecudiâ injustè agentes, ne injustè agere videantur.*

A persona judicum incipit Tullius pro domo suâ ad pontifices.

17 Sect. *A persona adversarii captatur eadem, trahendo illum in invidiam, odium, & contemtum. Invidiam gignunt opes, gratia, eloquentia: odium concitant libido, fastus, nequitia: in contemptum adducunt generis vilitas, vitæ sordes, inertia, stultitia, & similia.*

Consule Ciceronem initio orat pro Quinctio: item in Vatinium.

18 *Denique etiam benevolentia captatur à re ipsa; idq; extollendo bonitatem causæ nostræ, & adversarii deprimendo.*

Vide

Vide Ciceronis orationem pro Cælio. Uti & illam, quam habuit pro domo suâ ad Pontif.

19 Sect. *Cæterum minimè existimandum, in una oratione solum ab uno istorum benevolentiam parari. Est enim cùm ab omnibus, vel penè omnibus, id fiat.*

Exemplo esto exordium Milonianæ: uti & orationis pro Deiotaro. Utrúmque planè est luculentum: imò ex iis vel solis hoc parandæ benevolentiæ artificium satis possit cognosci. Exscribere ea quid attinet, cùm & longiora sint & in omnium manibus versentur?

20 Sect. *Atque exordia variare solent pro tribus causarum generibus. Porrò interdum orator* σχεδιάζει *seque simulat ex tempore, & absque multa præmeditatione loqui. Ut si incipiat ab re aliqua quam non videatur scire potuisse, cùm pedem domo afferret. Cujusmodi est frequentia eorum, qui convenerunt, & vultus alacritas in omnibus. Item si gaudium testemur, quia eos videmus judicaturos, quos maximè optabimus.*

Græci hujusmodi exordium vocant ἀπὸ καιροῦ * alii *ab affectione* appellant. Tale est pro Cn. Plancio: "Cùm propter egregiam, & singularem Cn. Plancii, judices, in mea salute custodienda fidem, tam multos, & bonos viros ejus honori viderem esse fautores: capiebam animo non mediocrem voluptatem quòd, cujus officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari

* ab occasione.

ſuffragari videbam. Cùm autem, meos “
partim invidos, huic accuſationi eſſe fautu- “
ros: eadémque rem adverſariam eſſe in ju- “
dicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet “
adjutrix: dolebam, judices, & acerbè fe- “
rebam, ſi hujus ſalus ob eam ipſam cauſam “
eſſet infeſtior, quòd is meam ſalutem, at- “
que vitam ſuâ benevolentia, præſidio cuſto- “
diáque texiſſet. Nunc autem veſter, judi- “
ces, conſpectus, & conſeſſus iſte reficit, “
recreat mentem meam, cum intueor, & “
contemplor unúmquemq; veſtrûm. Video e- “
nim hoc in numero neminem, cui mea ſa- “
lus cara non fuerit: cujus non exſtet in me “
ſuum meritum: cui non ſim obſtrictus me- “
moria beneficii ſempiterna. Itáque non ex- “
timeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſa- “
lutis apud eos obſit, qui meipſum maxi- “
mè ſalvum videre voluerunt. “

Hujus quoque generis exordium fuerit, ſi ante nos dixit vir eloquens quod non præſcieramus fore: eàque occaſione auſpicemur ſimilem nobis, ac habuit ille, eloquentiam optando. Sane Polemo olim, * cùm Scopeliano, viro diſſertiſſimo in legatione ſucceſſiſſet, dicere aggreſſus Scopeliani ſibi Suadam optavit, ac honoratam ſenem iſto compellavit verſu quo apud Homerum * Patroclus affatur Achillem:

* Philoſtratus in Scopeliani vitâ.

*Iliad. XVI

*Δὸς δέ μοι ὤμοιϊν τὰ σὰ τεύχεα θώρη χθῆναι. *

*Da avem mihi hoc ut humeros armis tuis armem.

In dialogis verò etiam initium capimus ex amici adventu, vel ex umbrâ arboris, ubi conſideatur,

consideatur, aliisque idgenus sexcentis. Ac ejusmodi esse Platonis exordia solent.

CAP. IV.

De Exordii οἰκονομίᾳ & vitiis.

1 Sect. Proximum *est*, *ut exponamus quoque œconomiam sive structuram exordiorum; quæ istiusmodi esse solet. Primo loco ponenda est* πρότασις, *quæ viam munit sequentibus. Hinc ratio ejus, quæ* κατασκευὴ *vocatur. Tum* ἀξίωσις *sive* ἀπόδοσις, *quæ nova est propositio rem imprimis tangens. Hinc* βά-σις *sive fundamentum, quòd* ἀποδόσεως *causam adducit, remque omnem p'aniùs exponit.*

Exemplum illustre habemus in oratione pro lege Moniliâ; ubi πρότασις est ista. "Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus: Quirites; tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiquema ximè patuit, non mea voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ, prohibuerunt. Sequitur κατασκευὴ, sive ratio: "Nam cum antea per ætatem nondum hujus autoritatem loci contingere auderem; statuerémque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industriâ, adferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Ita neque hic locus vacuus unquam ab iis, qui vestram causam

sam defenderent, & meus labor in privatorum periculis castè integréque versatus, ex vestro judicio fructum est amplissimum consecutus. Nam cùm propter dilationem comitiorum ter prætor primus centuriis cunctis renuntiatus sum, facile intellexi, Quirites, quid de me judicaretis, & quid aliis præscriberetis.

Hinc incipit ἀπόδοσις. " Nunc cum, & autoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandatum esse voluistis, & ad agendum facultatis tantum quantum homini vigilanti, ex forensi usu, prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre; certè &, siquid etiam dicendo consequi possum, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo juditio tribuendum esse consuerunt.

Βάσις verò istis continetur verbis: " Atque illud in primis mihi lætandum jure esse video, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, causæ talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest.

Dicendum est enim de Cn. Pompeii singulari eximiáque virtute; hujus autem orationis difficilius est exitum, quam principium invenire. Itáque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo, quærendus est.

Similis est ratio orationis Milonianæ. Sed ne longior sim pauca solùm inde excerpam.

In eâ πρότασις est, *Non possum non timere, judices, visa hac nova judicii forma.*

Κατασκευὴ est, *Nec enim ea corona concessus vester cinctus est, qua solebat*

Ἀπόδοσις

Ἀπόδοσις est, *Sed me recreat Pompeii consilium : cujus sapientiæ non fuerit, quem sententiis judicum tradidit, telis militum dedere.*

Βάσις est, *Quamobrem adeste animis, judices, & timorem, siquem habetis, deponite.*

2 Sect. *Sunt interim exordia non pauca, in quibus omittatur pars aliqua : aut etiam alio partes istæ ordine collocentur : vel planè alia sit exordii facies. Quod quando fieri oporteat, non tam præceptis tradi potest, quàm prudentis est dispicere oratoris.*

Itáque meritò eos, ridet Fabius, qui velut legem omnibus dedêre prooemiis, ut intra quatuor sensus terminentur.

3 Sect. *Extremo loco aliquid addamus de vitiis exordiorum. Vitiosa autem sunt prooemia* longa, *quia tollunt orationis* συμμετρίαν *& cùm præparare debeant ad dictionem reliquam, potius fatigant auditorem. Modus verò pro causa statui debet. Brevis exordium causæ simplices : longius requirunt perplexa, suspectæq; & infames.*

4 Sect. *Vitiosa, etiam sunt exordia* vulgaria *quæ pluribus accommodantur causis.*

Unde gladio comparantur Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & supplicio afficerent nocentes.

5 Sect. *Item* communia, *hoc est, quæ adversæ etiam parti convenirent.*

6 Sect.

6 Sect. *Adhæc*: commutabilia, *quæ paucis commutatis, ab adversario possunt usurpari.*
7 Sect. *Item judicandum de exordiis* separatis, *qui nihil ad causam pertinent:*

Unde similiter se habent, ac

*Humano * capiti cervicem pictor equinam Jungere si velit.*

Hor. in Arte.

8 Sect. *In genere tamen demonstrativo, atque in questionibus infinitis, quandoque iis uti licet.*
9 Sect. *Etiam improbantur, quæ nimis sunt magnifica: uti & quæ tumida sunt atque arrogantia.*

Prudenter hoc de vitii genere præcipit Horatius epistolâ ad Pisones:

Non sic incipies, ut scriptor cylicus olim,
" *Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.*
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

10 Sect. *Denique videndum, ne sint contra fines exordiorum: ut si, ubi attentione opus, benevolentiam parent, aut contrà; vel si nec benevolum, nec docilem, nec attentum reddant auditorem.*

De Exordio satis.

CAP. V.

De Narratione.

1 Sect. Nunc *videamus de Narratione, quæ rem gestam, uti gesta est, à principio ad finem usq; exponit.*

Græci διήγησιν apellant.

2 Sect. *Hanc interdum antecedit Narrationis quoddam præludium: cùm nempe rei gestæ summam exponimus ante justam ac plenam narrationem.*

Græcis dicitur προέκθεσις quasi dicas præcedens expositio. Exemplum eius habemus oratione pro Roscio Amerino: "Forsitan, *inquit*, quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros, impediat, quò minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueverunt, causá velint dicere; quod adhuc vos ignorare non mirū est, propterea quòd consultò ab accusatoribus, eius rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? Bona patris hujusce Sex. Roscii, quæ sunt sexagies: & quæ sequuntur, usque ad illa verba: "Atq; ut faciliùs intelligere possitis, ea quæ facta sunt, indigniora esse, quàm hæc, quæ diximus, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus.

3 Sect. *Karò autem hæc prævià narratione utendum,*

dum, cùm sæpiùs iterata tædium soleant adferre. Nempe tum demum illi est locus, cùm metuimus, ne illico causam nostram damnet auditor: ac propterea narratiuncula tali injicienda est qualiscunque suspicio æquitatis

4 Sect. *De justa narratione quatuor hæc explicabimus: an ea semper requiratur, quæ ejus sint species, quæ partes, quæ virtutes.*

5 Sect. *De primo ita statuendum, sæpe illum locum non habere. Nam quæ narratio sit, si quæratur,* num pubertas judicetur annis potiùs, quàm habitu corporis? fraterne ex intestato sit hæres, an pater? "Quorsum etiam adhibeatur illa, si eodem referemus " modo, quo adversarius? aut si iudicibus res sit notissima? "

6 Sect. *Dividitur, autem hunc in modum: Narratio omni vel causæ propria est, cujusmodi est sedes argumentorum, & causæ seminarium: vel est arcessita, qualis servit quidem causa, non tamen ex natura ejus resultat.*

Prioris generis est narratio orationis Milonianæ; posterioris verò illa de raptu Proserpinæ in Verrinis.

7 Sect. *Narratio prioris generis dividitur in continuam, & intercisam.*

Continuæ exemplum est apud Tullium in Ligarianâ: "Quintus Ligarius *inquit*, cùm esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in " Africam cum Proconsule C. Considio pro- " fectus est; qua in legatione, & civibus, & so- " ciis,

"ciis, ità se probavit, ut decedens Considius
"provinciâ satisfacere hominibus non posset,
"si quemquam alium provinciæ præfecisset.
"Itaque Q. Ligarius, cùm diu recusans nihil
"profecisset, provinciam accipit invitus: cui
"sic profuit in pace, ut & civibus, & sociis,
"gratissima esset ejus integritas, & fides. Bel-
"lum subitò exarsit: quod, qui erant in Afri-
"ca, antè audierunt geri, quam parari: quo au-
"dito, partim cupiditate inconsiderata, partim
"cæco quodam timore, primò salutis causa,
"pòst etiam studii sui, quærebant aliquem
"ducem. Tum Ligarius domum spectans, &
"ad suos redire cupiens, nullo se implicari ne-
"gotio passus est. Interim P. Actius Varus,
"qui prætor Africam obtinuerat, Uticam ve-
"nit. Ad eum statim concursum est. Atq; ille
"non mediocri cupiditate arripuit imperium:
"si illud imperium esse potuit, quod ad pri-
"vatum clamore multitudinis imperitæ,
"nullò publico consilio deferebatur. Ita-
"q; Ligarius, qui omne tale concilium cuperet
"effugere, paulum adventu Vari conquievit.

Ejusdem generis est narratio hæc in Maniliana: "Atque ut inde oratio mea pro-
"ficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur; bel-
"lum grave & periculosum vestris vectigali-
"bus, atque sociis, à duobus potentissimis regi-
"bus infertur, Mithridate, & Tigrane:
"quorum alter relictus, alter lacessitus, ra-
"tionem sibi ad occupandam Asiam oblatam
"esse arbitratur. Equitibus Romanis honesti-
"ssimis viris, adferuntur ex Asia quotidiè li-
"teræ, quorum magnæ res aguntur; in vestris
"vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad
"me

me pro necessitudine, quæ mihi est cum il-" lo ordine, causam reip. periculáque rerum" suarum detulerunt: Bythiniæ, quæ nunc no-" stra provincia est, vicos exustos esse complu-" res: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est" vestris vectigalibus, totum esse in hostium po-" testate: Lucullum magnis rebus gestis ac eo" bello discedere: huic qui succurrerit, non satis" esse paratum ad tantum bellum administran-" dum: unum ab omnibus sociis, & civibus, ad id bellum imperatorem deposci atq; expeti: eun-" dem hunc unum ab hostibus metui, præterea" neminem.

At narrationem intercidit Cicero oratione pro A. Cluentio. Ejus initium est: *A. Cluentius Avitus fuit pater hujusce*, &c. cum postea longiusculam retulisset narrationem de Cluentii matre, ista interserit: " O mulieris scelus incredibile, &, præter hanc unam, in omni vita inauditum! ô libidinem effrænatam, & indomitam! ô audaciam singularem! non timuisse" si minus vim deorum, hominumq; famam, at" illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales? t" non limen cubiculi? non cubile filiæ? non" parietes denique ipsos, superiorum testes nup-" tiarum? perfregit ac prostravit omnia cupidi-" tate, ac furore, vicit pudorem libido, timorem" audacia, rationem amentia. *Hinc reliquam narrationem pertexit*, tulit hoc commune dede-" cus jam familiæ, cognationis, nominis, gravi-" ter filius: & quæ sequuntur.

8. §. *Utimur narratione intercisâ in genere demonstrativo, sed talis ad confirmationem pertinet, quia omnis ibi causa è rebus gestis stabilitur, ita ut confirmatio eo in genere*

nere vix aliud sit, quàm narratio quædam per amplificationes, atque exaggerationes interupta.

9 Sect. *Habet & locum in causa juridiciali idque cùm res gestæ nobis obsunt, Tunc enim satius est rem per partes exponere, ut singulis quæ objici possunt, per partes quoque respondeatur.*

10 Sect. *Item eam usurpamus, si res singulæ invidiam afferant adversario. Nam singulis tum partibus immorando consequimur, ut sæpius adversario irascatur judex.*

11 Sect. *Quando nihil est horum, continuâ narratione expedit.* Et *hæc de narrationis speciebus.*

12 Sect. *Habet verò narratio quoque partes suas. Nam qui simpliciter Clodium Miloni insidias struxisse, sed ab eo interemptum esse, ait; is quidem omnia dicit; sed nuntiat potiùs, quàm narrat. Vera autem propriéq; dicta narratio refert rei gesta principium, medium, finem: item quæ principium rei antecedant, ut sunt causæ; quæque finem sunt consecuta, ut affectus.*

Illustrius eius rei exemplum habemus in Miloniana. Principium rei gestæ, & insidiarum, fuit in profectione Clodii. Medium erat occursus, & conflictus cum Milone. Finis, mors Clodii. Post finem quid secutum sit, non refert Tullius; sed tantummodo exponuntur ab eo quæ rem antecedunt; ut sunt causæ, dicta, facta. Causa est, quod Milo consulatum eo tempore petebat contra Clodium. Facta, ut servorum deductio ex Apenni-

no

no in urbem. Dicta, ut quòd Clodius retulerat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Item, non diu victurum Milonem. Atque hæc eâdem narratione cernere est in illis, quæ rem gestam præcedunt. Nam principium est, quòd Clodius relictâ præturæ petitione sui anni, contulerit se ad annum proximum. Medium, quod competitores Milonis juverit operâ suâ. Finis, quòd Milonem decreverit occidere. Secuta sunt hæc duo, ut servos adduceret ex Appennino, & diceret, occidi posse Milonem; quemadmodum antè retulimus.

. Hinc est, quod Rhetores in narratione jubeant septem illa considerare, personam tum principalem, tum sociam, *factum*, causam, modum, locum, tempus, quæ vulgari hoc versiculo continentur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Porro ad personam quoque pertinet eius descriptio: item sub facto continetur non-factum, & causa, cur quid non fecerit: item λογισμός. Et ita quidem sufficiat hoc loco dixisse de partibus narrationis. Pleniùs verò ea excutiuntur in Progymnasmatis. Superest videamus de virtutibus narrationis: de quibus postremo me loco dicturum receperam.

13 Sect. *Prima narrationis virtus est, ut sit perspicua. Id consequimur, tum verbis usitatis, fuga hyperbatorum; tum ordine distincteque*

que narrando, omnibusque iis, quæ rem ob oculos ponunt, & διατύπωσιν gignunt. Quod si res obscurior sit, inprimis fugienda erit obliquitas, potiusque per rectum progrediemur casum, & verba indicativi modi.

14 Sect. *Altera est narrationis virtus, ut sit verisimilis. Talis erit si omnia personis, locis temporibus, causis, consentiant.*

Ita verisimile est à temerario patratam cædem; à Libidinoso adulterium.

15 Sect. *Quod si quid minùs videatur probabile, affirmabimus, ut minùs verisimile videatur, verumtamen esse; & quanto magis causa, ac modus facinoris lateant, tanto majus esse habendum scelus. Fulciri quoque potest relatione, ut quòd sic vulgò dicant.*

16 Sect. *Tertia est virtus, ut sit suavis: quod consequimur, si quæ narramus, sint magna, nova, inexspectata. Suavitatem quoque gignunt mores, dolores, metus; modò sine dicentis perturbatione proferantur. Alioqui enim amplificatio fuerit potiùs, quàm narratio.*

Jucundæ narrationis exemplum præbet Heliodorus in Æthiopicis. Sed in tanta rerum varietate, effugere non potuit, quin sæpe sit affectatus.

17 Sect. *Addunt quidam quartam narrationis virtutem ut si brevis. Talis erit, in qua, cùm nihil desit, nihil tamen possit adimi.*

Peccant ea in re, qui ab ovo Ledæo ordiuntur

ontur omnia: eoque etiam narrant, quæ ex ſequentibus ſatis cognoſcuntur. Nam quid opus dicere, *concepiſſe fœminam*, ſi dicas *peperiſſe?*

18 Sect. *Poſt narrationem ſæpe velut ſpiritu erumpente digredimur. Non tamen digreſſio, vel ſolam ſequitur narrationem, vel ſemper; ſed ſi opportunè aptáque fiat, plurimùm illuſtrat orationem.*

Quomodo verò inſtituatur in Schematologia dicturi ſumus.

Cap. VI.

DE PROPOSITIONE.

1 Sect. *Poſt digreſſionem ſiqua ſit: ſin minùs poſt narrationem; aut, hæc quoque ſi abſit, poſt exordium, ſequitur propoſitio. Hac proponitur ſumma totius orationis.*

Ac orationem habituro primò illa animo debet obverſari: quia prout ea erit, vel hæc, vel alia, & argumenta, & ornamenta adhibentur. Hinc Iſocrates epiſtolâ VI, quæ eſt ad Jaſonis liberos: Εἴθισμαι λέγειν πρὸς τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας, ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ σκέψασθαι, τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου διαπρακτέον ἐστίν. ἐπειδὰν δὲ τοῦθ' εὕρωμεν, καὶ διακριβωσώμεθα, ζητητέον εἶναί φημι τὰς ἰδέας, δι' ὧν ταῦτα ἐξεργασθήσεται, καὶ λήψεται τέλος, ὅπερ ὑπεθέμεθα. *Conſuevi diſciplinæ noſtræ ſectatori-*

bus dicere, ante omnia iis considerandum esse, quid oratione, & partibus ejus efficiendum sit; postquam verò reperimus accuratè, quærendas esse aio orationis ideas, sive argumenta, & ornamenta, quibus id quod primarium est conficimus, finemq; adipiscimur, quem nobis proposuimus.

2 Sect. *Est autem propositio triplex, sejuncta, simplex, & digesta.*

3 Sect. *Propositio sejuncta, sive per seiunctionem vocatur, cùm definitur, in quo conveniat cum adversario, & quid in controversia relinquatur.*

Ut pro Milone; *Sin autem nemo vestrum ita sentit; illud in iudicium venit, non occisus ne sit, quod fatemur; sed iureve, an injuriâ; quod multis antea in causis quæsitum est.*

4 Sect. *Propositio simplex est, in qua unum aliquid proponitur.*

Ut in eadem orat. *Nunc quid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit?*

5 Sect. *Propositio digesta, sive per enumerationem, fit, cùm quot, & quibus de rebus, dicturi simus ostendimus.* Hæc Partitio *appellatur.*

Ut Phillip. VII. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto à vobis, P. C, ut eâdem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis.*

Luculenta

Luculenta quoque est illa pro P. Quinctio: *Faciam quod te sæpe animadverti facere, Hortensi: totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id semper facis, quia semper potes: ego in hac causa faciam, propterea quòd in hac videor posse facere. Quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa dat, ut hodie possim. Certòs mihi fines terminósque constituam, extra quos egredi non possim si maximè velim: ut & mihi sit propositum, de quo dicam: & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat: & tu, C. Aquili, jam antè animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quinctii, Sexte Nævi, possedisse ex edicto prætoris. In eo sponsio facta est. Ostendamo primùm causam non fuisse, cur à prætore postulares, ut bona P. Quinctii possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse, postremò non possedisse. Quæso, C. Aquili, vósque qui estis in concilio, ut, quod pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis: etenim rem faciliùs totam accipietis si hæc memineritis: & me facilè vestrâ existimatione revocabitis, si extra hos cancelles egredi conabor quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse, hæc tria cùm docuero, perorabo.*

6 Sect. *Partitio verò instituti ferè solet, ut Græci loquuntur* διστακτικῶς. * * Dubitative.

Ut pro lege Manilia: *Primum mihi* videtur *de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo, esse dicendum.* Item pro Roscio: *Tres sunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

7 Sect. *Sed hoc inprimis locum habet, quando ipsi priores dicimus. Nam cùm argumenta adversarii respondendum est, certa magis partitio probatur, quàm incerta.*

Ut pro Muræna: *Intelligo judices tres totius accusationis partes fuisse: & earum unum in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus fuisse versatam.* Similiter orat. pro Quinctio, cujus verba jam adduxi.

8 Sect. *Etsi autem interpretibus, artiumque professoribus, concessa est divisio in minutissimas partes: damnatur tamen in oratore, si, quæ natura singularia sint, secare velit.*

Quippe ea res, ut subtilioribus ingeniis lucem, ita populo, & in eruditis, (quales maximam partem esse illi solent, apud quos dicendum) potiùs parit obscuritatem: contra quam partitio inventa est.

9 Sect. *Quare in totum partitione abstinendum, nisi causa vel multiplex sit, vel obscura & quando eâ utendum est, cum perspicua tum etiam brevis esse debet; hoc est, non major, quàm trium, vel ad summum quatuor partium.*

De propositione hactenus.

CAP.

CAP. VII.

De Confirmatione.

1 Sect. Deventum *nunc ad contentionem quam Aristoteles* πίστιν * *appellat. Hæc quasi viscera vitámque orationis continuet.* * Fidem

2 Sect. *Estque partim* κατασκευαστική *cum sententiam nostram probamus argumentis: partim* ἐλεγκτική *cùm adversarii opinionem argumentis convellimus: partim* ἀνασκευαστική, *cum ad argumenta ejusdem respondemu. Prima pars propriè dicitur confirmatio: secunda, tertiaq; refutationis nomine continentur.*

3 Sect *Ut plurimùm autem qui prior dicit prius & suam sententiam probat, & alienam impugnat: posterius respondet iis, quæ objici possunt. At qui pòsterius dicit, ferè prius solvit alterius partis argumenta; ac postea suam sententiam confirmat.*

4 Sect. *In confirmatione duo spectantur, argumentum, & argumentatio; quæ differunt, ut pars, & totum. Nam argumentum sola ratio est: at argumentatio præter argumentum etiam conclusionem comprehendit.*

5 Sect. *Quod ad ordinem argumentorum firmiora partim in principio collocanda quia tum maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ postremò dicuntur maximè inhærent. Imbeciliora verò collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas. At si causa duobus tantum argumentis nitatur, quorum unum fortius, alterum infirmius sit, tum imbecillius quidem subjiciemus validiori, sed mox ad validius recurremus.*

6 Sect.

6 Sect. *Argumentationes præcipuæ sunt Syllogismus, Enthymema, Inductio, & exemplum.*

7 Sect. *Syllogismus est oratio tribus constans pronunciatis, quorum postremum è duobus prioribus consequitur. Primum enunciatum* propositio major, *vel simpliciter* propositio, *aut* major *vocatur. Alterum dicetur* propositio minor, *vel simpliciter* minor, *aut* assumptio. *Tertium est* complexio, *sive* conclusio. *Sed orator plurimum naturalem hunc partium ordinem immutat, ita ut interdum assumptio primum obtineat locum: imò nonnunquam etiam contrario planè ordine à conclusione per assumptionem ad propositionem ascendit.*

8 Sect. *Neque in ordine solùm differunt sæpe syllogismus dialecticus & oratorius: sed etiam numero pronunciatorum. Nam orator non raro apponit, & majoris, & minoris probationem, ita ut fiat syllogismus quinquepartitus: cujus prima pars sit propositio, altera propositionis ratio tertia assumptio, quarta ejus probatio, postrema conclusio. Quod si alterutra propositio fuerit perspicua, ratio ejus omittitur, ita ut syllogismus sit quadripartitus.*

Exemplis hæc planiora fient. A conclusione ad præmissas accedit Tullius pro Milone, cum ait; " Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefariâ belluâ, docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itáque illud Cassianam

ſianam, *cui bono fuerit*, in his perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his conſulibus prætor eſſet, quibus, ſi non adjuventibus, at conniventibus certè, ſperaſſet, ſe poſſe Remp. eludere in illis ſuis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent, cùm tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: & ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam. Incepit Tullius à complexione hæc: Clodius inſidias fecit Miloni. Huic ſubjecit propoſitionem: Is enim fecit, cui profuit mors alterius. Quod Caſſii dicto confirmat. Deſinit verò in aſſumptione: Atqui Clodio proderat mors Milonis. Quod eo comprobat, quia mortuo Milone eos habiturus erat conſules, quibus conniventibus, turbare in præturâ ſuâ poſſet Rempub.

Atque, ut hîc finit in aſſumptione, & ejus probatione: ita pro Cælio deſinit in propoſitione, & ejus ratione. Nam juſtus ac naturalis ſyllogiſmi ordo hujuſmodi foret: Non eſt veriſimile, eum, cui ſtudiis bonarum artium eſt addictus, vivere luxurioſe. Atqui Cælius bonarum artium ſtudiis eſt addictus. Sed Cicero priùs oſtendit, Cælium honeſtis artium ſtudiis vacare: hinc probat, in iſto hominum genere non facilè luxuriem inveniri. Audiamus ipſum Ciceronem: "At verò in

Marco

" Marco Cælio (dicam jam confidentiùs de
" studiis ejus honestis, quoniam audeo quæ-
" dam, fretus vestrâ sapientiâ, liberè confiteri)
" nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nul-
" lum æs alienum, nulla conviviorum ac lu-
" strorum libido: quod quidem vitium ventris,
" & gutturis, non modò non minuit ætas ho-
" minibus, sed etiam auget. Amores autem,
" & hæ deliciæ quæ vocantur, quæ firmiore a-
" nimo præditis diutius molestæ non solent
" esse (maturè enim, & celeriter deflores-
" cunt) nunquam hunc occupatum, impe-
" ditúmque tenuerunt. Hæc si paucis com-
prehendas: Cælius optimarum artium studiis,
vacat. Quod ita esse deinceps probat ab effe-
ctis: " Audistis, cum pro se diceret: audi-
" stis antea, cum accusaret: (defendendi
" hæc causâ, non gloriandi loquor) genus
" orationis: facultatem, copiam sententiarum,
" atque verborum, quæ vestra prudentia est,
" perspexistis. Atque in eo non solùm inge-
" nium elucere ejus videbatis; quod sæpe eti-
" am si industria non alitur, valet tamen ipsum
" suis viribus: sed inerat, nisi me propter bene-
" volentiam fortè fallebat, oratio & bo-
" nis artibus instituta, & curâ, & vigiliis elabo-
rata. Et talis est assumptionis probatio, Pro-
positio autem hujusmodi est: Parùm est veri-
simile eum luxuriosè vivere: qui bonarum se
artium studiis addixit. Quam deinceps sub-
jicit Tullius: " Atque scitote, Judices, eas
" cupiditates, quæ objiciuntur Cælio, atque
hæc studia, de quibus disputo, non facilè in
eodem homine esse posse. Hanc propositio-
nem confirmat argumento ex impossibili ducto.

" Fieri

" Fieri enim non poteſt, ut animus libidini " deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe " nimiâ copia, inopiâ etiam nonnunquam " impeditus, hoc quicquid eſt, quod non faci- " mus in dicendo, non modo agendo, ve- " rùm etiam cogitandò poſſit ſuſtinere. Quod ipſum deinde adſtruit è raritate oratorum "

" An, *inquit*, vos aliam cauſſam eſſe ul- " lam putatis, cur in tantis præmiis eloquen- " tiæ, tam à voluptate dicendi, tanta laude, " tanta gloria, tanto honore; tam ſint pauci, " ſempérque fuerint, qui in hoc labore verſen- " tur? Omittendæ ſunt omnes voluptates: " relinquenda ſtudia delectationis: ludus, " jocus, convivium, ſermo etiam penè omni- " um familiarium deſerendus. "

Atque hæc ſatis oſtendunt, non tantùm, ut oratores naturalem in ſyllogiſmo partium ordinem: immutent, atque adeò planè invertant, ſed etiam, ut ſyllogiſmus iis interdum ſit quinquepartitus. Quanquam profectò, accuratè loquendo, nullus ſyllogiſmus plura habet pronunciata, quàm tria; ſed ſi propoſitioni, aſſumptioni, probationes addántur; ſit ſyllogiſmus integer cum duobus enthymematis. Atque hæc de ſyllogiſmo.

9 Sect. Enthymema *eſt mutilus ſyllogiſmus: hoc eſt, in quo, vel major, vel minor propoſitio, omittatur, tanquam manifeſta: cujuſmodi ſi ponat orator, videbitur diffidere prudentiæ auditorum.*

10 Sect.

10 Sect. *Optima autem sunt enthymemata ex contrariis : quæ idcirco sola à quibusdam enthymemata appellantur.*

Hujusmodi est apud Sallustium illud Micipsæ ad Jugurtham : *Quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris.*

11 Sect. *Porro & in hujusmodi, & in alio quovis enthymemate, sæpe præmittitur conclusio antecedenti. Imò qua ratione syllogismus statuitur quadripartitus, vel quinquepartitus: eadem & enthymema tripartitum esse potest : puta, quando antecedenti sua ratio adjicitur.*

Verùm hoc quoque pinguiori dicitur Minervâ : cùm propriè, quod enthymema vocatur tripartitum, nihil aliud sit quàm geminum enthymema. Nempe idem pronuntiatum est unius quidem enthymematis antecedens, alterius verò conclusio.

12 Sect. Inductio *Rhetoribus nominatur, cùm quid ex pluribus rebus propter similitudinem infertur.*

Græcè 'επαγωγὴ vocatur.

13 Sect. *Constat perfecta inductio partibus tribus. Prima est similium enumeratio,*

Ut, domus ea meliùs administratur, in qua sapiens est pater materq; familias : exercitus meliùs regitur, cui sapiens præest imperator : navis ea tutiùs feliciusq; cursum conficit, quæ peritum

peritum habet gubernatorem.

14. Sect. *Altera pars est conclusio.*

Ut, quare stulti sunt, qui sapientes, ac diu in regenda Rep. versatos, ab ejus administratione repellunt.

15 Sect. *Tertio est* ἀξίωσις *quæ conclusionem ex similibus consequi probat comparatione majoris, minoris, æqualis vel contrarii.*

Ut, Non enim periculosa minùs, minúsve dificilis est Reip. administratio, quàm domûs, belli, aut navigii.

16 Exemplum *est inductio imperfecta: cùm nempe unum ex altero colligitur ob similitudine quæ in utroq; reperitur.*

Ita Cicero probat, Clodium, hominem seditiosum, à Milone iure interfici potuisse, quia Scipio Nasica Tiberium Gracchum, itidem seditiosum, iure intermerit. Græcè παράδειγμα appellatur.

17 Sect. Et *hæc de argmentatione, quatenus ad probandum instituitur. At quà ea adhibetur ad ciendum affectum, aliud nomen obtinet, Nam dicitur* Amplificatio.

Nec tamen eo nomine intelligitur hoc loco quævis ratio augendæ orationis; sed ea tantummodo, quæ in rei exaggeratione consistit.

Quibus

Quibus verò modis aliquid exageretur, dicemus in ſchematibus *διανοίας*.

CAP. VIII.

De Confutatione.

1 Sect. Confutatio *diluit argumenta adverſarii: idq; bifariam. Interdum enim ſi ſolvere non poſſimus, ſyllogiſmum ſyllogiſmo opponimus; quod ἀντισυλλογισμὸς vocatur Interdum ad argumentum ipſum reſpondemus, quod ἔνστασιν appellant.*

Hoc eſt, quod antea * diximus, confutationem eſſe, vel ἐλεγκτικὴν, vel ἀνασκευαστικὴν

* Cap. 7. Sect.

2 Sect. *Ἔνστασις vel fit inficiando, quod ad probandum adfertur; vel negando conſequi, quod ex eo colligit adverſarius.*

3 Sect. *Ad priorem ἐνστάσεως modum refer, cùm vel falſa ſumuntur pro veris, vel dubia pro certis.*

Ut, ſiqua beneficio dicatur filiam ſuſtuliſſe, quod amoribus ſuis obſtaret; tueatúrque ſe eo quòd omnis mater diligat liberos; opponetur ei Medea, & aliæ.

4 Sect. *Ad alterum ἐνστάσεως modum pertinet βίαιον, ſive violatio, cùm argumentum retorquetur in adverſarium.*

Ut, *Sepeliiſti, quia adſtitiſti interfecto.* Imò, inquit alter, *quia adſtiti interfecto: non interfecit*

interfeci: nam id si esset, in fugam me conjecissem.

5 Sect. *Præter vero* ἀντισυλλογισμὸν, *&* ἔνστασιν, *alii etiam confutandi modi. Uti* ἐξουθενισμὸς, *sive contemptus.*

Quomodo Cicero videri vult, accusationem Cælii magis fuisse iras, & quærimonias amantium, quàm vera crimina.

6 Sect. Item *ὑποπλάνησις, sive deductio, quando judicem, sive auditorem, alio abducimus, pollicentes nos de eo quod objicitur, postea dicturos, ut ita, premente nos adversario, elabamur.*

Quâ arte sæpius utitur Cicero.

7 Sect. *Etiam confutamus interrogatione: quæ adjuvatur* τῇ ὑποκρίσει *sive actione & vocis sono.*

Ut, *Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cerâ.*
Juncta fuit?
Vide infra lib. IV. cap. XXI. Sect. 25.

8 Sect. Item *increpatione, ubi crimen aliquod cum indignatione rejicitur.*

Pertinet huc exercatione; ut, *Di te perdant, fugitive, qui ista objicis.* Vide eodem cap. Sect. 33.

9 Sect. *Plurimùm autem refert, quàm confutandi rationem*

rationem potissimùm ineamus. Nam multa sunt, quæ indignatione, vel interrogatione aculeatâ, aut joco urbano meliùs eludantur quam argumentis multis impugnentur. Aliquibus etiam refellendis si nimis insistas, altiùs suspicionem criminis animis iudicum defigas.

10 Sect. *In confutandis adversarii argumentis non semper idem servatur ordo. Sed prudens orator non difficulter dispiciet, num in primâ quasi acie levioris armaturæ milites velit concidere, ut deinde vim omnem in fortius agmen convertat: an à fortioribus malit incipere, ut, iis expugnatis, quod reliquum est vel spiritum liceat deflare. Quod si ab uno capite omnia dependeant, plane inde ordiendum, ut, eo sublato, simul omnis annulorum nexus dissolvatur.*

11 Sect. *Sed cuncta hæc exilem adferant fructum, nisi iuventus sibi ob oculos ponat illustra quædam Confutationis exempla; quæ deinde imitetur.*

Huiusmodi est illa pro S. Roscio, pro Milone, pro Cælio, pro Plancio, item in Pisonem.

12 Sect. *Inque iis spectare convenit, quomodo ad confutationem accedatur: qua ratione capita accusationis proponantur: ut item gravibus argumentis insistatur, acritérque pondere armentorum urgeatur adversarius: & contrà quasi transvolentur levia multa, ne, si diutiùs in iis mora ducatur, frigescat oratio; ut item sales interdum admisceantur, quò in hac palestra etiam delectetur iudex; denique ut per interrogationem,*

terrogationem, Subjectionem, & similia schemata (de quibus in Elocutione dicemus) non modo ornatus multum, sed etiam γοργότητος, atque acrimoniæ, accedat orationi.

Tantum de contentione.

CAP. IX.

De Epilogo.

1 Sect. Supereſt *poſtremo pars, quæ Græcis* ἐπίλογος, *Latinis* Peroratio *dicitur.*

Ubi *Per* vim eam habet, quam in *Perficere* & ſimilibus. Cicero IV. Acad. Quæſt. *Et quoniam multa dixi, eſt mihi perorandum.* Pro Quinctio: *Mihi perdifficile eſſe, contra tales oratores, non modo tantam cauſam perorare, ſed omnino verbum facere conari.* At in Græco ἐπίλογος, ἐπὶ idem valet, ac in ἐπίμετρον, & ἐπίκυκλος: quomodo & Horatius, cùm quatuor odarum libros ſcripſiſſet, quem iis ſuperaddidit, Epodon appellavit. Quanquam aliter de hoc Grammatici antiqui, * atque etiam Turnebus. *

* Vetus Horatii interpres, Diomedes lib. 3. cap. de poematum generibus. Marius Victorinus. lib. 3. &c.
* Lib. 21. ad verſ. c. 6. & lib. 28. c. 38.

2 Sect. *Eſt verò epilogus totius orationis clauſula.*

Nam poſt res ſingulas confirmatas epilogis de quidem utimur; ſed hîc ſermo eſt nobis epilogo univerſæ orationis; qui inter omnes regnum obtinet.

3 Sect. *Interdum tamen epilogo opus non est: ut si vel brevicula sit oratio, vel causa admodum tenuis.*

Ubi luculentum velle epilogum addere, tantundem fuerit, ac si casæ rusticæ studeamus apponere posticam aulæ convenientem. Quare hîc solùm opera danda est, ut masculè, & expeditè desinamus. Ita Lucianus encomium muscæ claudit his verbis; Πολλὰ * δ' ἔτι ἔχων εἰπεῖν, καταπαύσω τὸν λόγον, μὴ καὶ δόξω, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν. Itidem qui volet laudare apes, scitè his verbis clauserit orationem: *Quid * non divinum habent, nisi quod moriuntur?*

* Habeo multa præterea dicere, sed desinam, ne videar, quod in veteri verbo est ex musca facere elephantem.

4 Sect. *Epilogi munus est duplex. Prius est* ἀνακεφαλαίωσις *sive enumeratio potissimorum argumentorum.*

Nempe quæ sparsim tota diximus oratione ea hic simul ob oculos ponimus, præstantis instar pictoris, qui ingentem historiam exiguâ proponit tabella. Exemplo esto epilogus iste in Maniliana; qui tamen partis est non verò totius orationis: "Quare videte, num "dubitandum vobis sit, omni studio ad id "bellum incumbere, in quo gloria nominis "vestri, salus sociorum, vestigalia maxima, "fortunæ plurimorum civium cum Rep. de-"fenduntur. *Et aliter in eadem, multò post:* "Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut "accuratissimè sit administrandum; & cum "ei imperatorem præficere possitis, in quo "sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima

*Quintilianus declamat. 23.

clariſſima auctoritas, egregia fortuna;dubi- "
tabitis,Quirites,quin hoc tantum boni,quòd "
à Diis immortalibus oblatum,& datum eſt, "
in Remp. conſervandam, atque amplifi- "
candam, conferatis? Enumerationis autem, quæ univerſæ ſit orationis, luculentum habemus exemplum oratione pro Cluentio. Qua in oratione peroratio incipit ab iſtis verbis; "Quod hoc portentum, Dii immortales? quod tantum monſtrum in ullis locis? quod tam "
infeſtum ſcelus, & immane, aut unde na- "
tum eſſe dicamus? Jam enim videtis profe- "
ctò, Judices, non ſine neceſſariis me, ac max- "
imis cauſis, principio orationis meæ de matre "
dixiſſe, nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod "
illa non ab initio filio voluerit, optaverit, co- "
gitaverit, effecerit. *Hinc enumeratio ſequitur;* "
Mitto illam primam libidinis injuriam, mitto "
nefarias generi nuptias; mitto cupiditate ma- "
tris expulſeſſe ex matrimonio filiam; quæ non- "
dum ad hujuſce vitæ periculum, ſed ad com- "
mune familiæ dedecus pertinebant; nihil de "
alteris Oppianici nuptiis queror; quarum illa, "
cū obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, "
tum denique in familiæ luctum, atque in pri- "
vignorum funus nupſit. Prætereo quod Au- "
rium Melinum, cujus illa quondam ſocrus, "
paulo antè uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe o- "
perâ proſcriptum, occiſumq; cognoſceret, eam "
ſibi domum, ſedemque conjugii delegit, in "
qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & "
ſpolia fortunarum videret. Illud primum "
queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani veeni qd jam tum recēs, ſuſpicioſū cæteris, huic incredibile, nūc verò

apertum jam omnibus, ac manifestum videtur. Et quæ sequuntur.

5 §. *In numeratione duo observare oportet. Unum est, ut ea tantùm repetamus, in quibus causa potissimum consistit, quæq; propterea maxime velimus auditorum animis inhærere.*

Omnia enim si minutatim repetere velimus: aut subtiliter nimis dicere cogemur; aut non peroratio erit, sed nova consurget oratio.

6 §. *Alterum est, ut eadem cum pondere aliquo dicantur; & aptis excitentur sententiis; figuris etiam varientur, ne videatur crambe repetita.*

Nam illâ rectâ repetitione nihil est odiosius. Quippe quæ institui videatur, quasi diffidamus auditorum memoriæ.

7 §. *Alterum epilogi munus est παθοποιΐα, sive commotio affectuum, Quos verò affectus ciere potissimùm oporteat non est operosum videre ex natura causæ. Nam cum gratulatione, admiratione æmulatione perorandum est, si laudemus: sin vituperemus, odiosum, invidia, contemptus, moveri debent.*

8 §. *In consiliis spes excitandæ sive explendæ cupiditatis, sive ulciscendæ injuriæ. Interdum etiam timorem ex periculi metu injici expedit.*

§. In

8 §. *In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, invidia, imprimis autem indignatio, & misericordia: illam accusator, hanc reus aucupatur.*

10 §. *Hac in parte orator imprimis aperire debet fontes eloquentiæ: sic ut non solùm incendere judicem, sed ardere ipse videatur. Atque ad hoc plurimùm confert ut ita complectatur animo imagines rerum absentium, quasi eas oculis coram cernere videatur. Nam quo quis melius eas conceperit, hoc potentior erit in affectibus commovendis.*

Indicant hoc perorationes Ciceronis. Ut pro Milone, ubi ait: *Sed finis sit: neq; enim præ lachrymis jam loqui possum: & hic se lachrymis defendi vetat.* Et pro Rabirio Posthumo: *Sed jam quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti, Posthume; reddam etiam lachrymas, quas debeo.* Et paulo post; *Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitq; vocem.*

Scitè verò dicebat magnus ille Galliarum Rex, idemque optimus ingeniorum censor, Henericus Quartus *, non aliunde se meliùs præstantem dignoscere oratorem, quam ex peroratione. Nam etiam, qui naturâ parùm possunt, tamen artis beneficio sæpe ordiuntur eleganter atq; aliquandiu etiam in orationis suæ cursu provehuntur feliciter: sed postquam deventum est ad epilogum, ubi maxime desideratur vis oratoris, ibi penitùs flaccescunt, & nihil laude dignũ amplius possunt: quod inde

* Nichol. Caussinus in sacræ humanæque eloquentiæ parallelis.

* arculas pigmentarias.

ferè contingit quia jam omnes artis λεκύθυς * exhauſerint: aut quia temporis anguſtiâ excludantur quò minùs orationem pari arte, atque induſtriâ pertexant. Imò interdum etiam hîc opera eorum claudicat, quibus & ingenium & ars, & otium, abunde ſuppetit: nempe quia animus jam diutinâ curâ laſſatus, eo, quod ſupereſt, citò nimis ſtudeat defungi. Nequid hujuſmodi uſu veniat nobis, ita in tornando exordio, & proximis limandis, verſabimur; ut ſubinde cogitemus, qua portâ ſit exeundam.

Atque hæc dicta ſunto de Diſpoſitione, quatenus reſpondet Inventioni, quam generalem, magiſque ſimplicem, vocabimus. Naturæ nunc ordo exigebat, ut deinceps tractaremus de diſpoſitione earum orationum, quarum argumenta excuſſimus in doctrina Inventionis ſpeciali, magiſque mixtâ. Ut ſunt conſolatoriæ, conciliatoriæ, gratulatoriæ, monitoriæ, nuptiales, funebres, natalitiæ, & ſimiles. Nam inventionis quidem eſt earum argumenta illa digerere, hoc verò munus eſt diſpoſitionis proprium. Veruntamen in ſpeciali hujuſmodi materiâ alius nobis ordo doctrinæ exigere viſus eſt. Nam cum ſtatim poſſis argumenta eo commemorare ordine, quo plurimum in oratione ſolent collocari: quid profectò attinebat, prius illa rudi indigeſtáque ſylva proponere; mox eadem repetere, licet ordine meliori? Quare cùm earum οἰκονομία ſatis ex iis cognoſcatur, quæ in ſpeciali Inventionis doctrina dixi-

diximus: non est profectò, quod in iis nunc teramus tempus. Illud tamen consilium non videtur posse improbari, siquis omnem istam de talibus orationibus doctrinam, quam nos proposuimus posteriori parte libri secundi, hoc demum loco tradat: nempe tanquam superiores doctrinæ de inventione, & dispositione, appendicem justam, quæ in specialibus quibusdam materiis tum argumenta propria, tum eorum ordinem, ostendat. Non disceptabo, uter ordo præstat, quando res illa profectò tanti non est. Verùm de eo quisque judicio suo fruatur, ut lubet.

Cæterùm ex iis, quæ de orationibus istis exposuimus, judicium etiam ferre possumus de ordine epistolari. Nam pleræque omnes epistolæ ad genera revocantur: aut si, quæ eo referri non posse videantur, hæ ferè, quod ad ordinem, non egent artificii ullius. Quales sunt illæ, quæ narrant: in quibus rei gestæ ordinem servamus. Item quibus alteri respondemus, ubi illi plurimùm ordini insistimus, quo alter epistolam pertexit, id se facturum ait Tullius, lib. VI. ad Att. Epist. I. *Accepi tuas literas ad quinctum miliare Lodicea, quas legi libentissimè, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. Iis igitur respondebo. Sic enim postulas: nec οἰκονομίαν meam instituam: sed ordinem conservabo tuum.* Nec tamen id Perpetuum est. Sanè lib. I. ad Att. epist. XIII. *Respondebo,* inquit, *tibi ὕστερον πρότερον ὁμηρικῶς.* Nempe quia Homerus sæpe media prius narrat, quàm initiũ rei. Alibi etiã se purgat de

ordine turbatiori, ſcripſiſſéque dicit *quicquid in buccam veniret*. Et ad Quinctum fratrem ait, *hallucinari interdum epiſtolas*. Quare non eſt, quòd iſtis immoremur.

Finis Libri Tertii.

GERARDI.

GERARDI JOHANNIS VOSSJ

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Quartus.

CAP. I.

De Elocutione univerſè, ac particulatim de priori Elegantiæ Parte quæ in latinitate conſiſtit.

1 §. CUM *oratori videndum ſit, & quid, quo loco & quomodo unumquodque dicat; duoque priora, (quorum unum inventionis eſt, alterum Diſpoſitionis) expoſuerimus; proximum eſt, ut de tertio agamus; quod quatenus in dictione quidem cernitur, Elocutionis; quæ autem extra eam ſpectatur, Pronunciationis eſt, ſive Actionis.*

2 §. *Elocutio alia philoſophica eſt, alia oratoria, alia hiſtorica, alia poetica. Hoc loco de oratoriâ propriè agemus; de cæteris non niſi obiter quædam aſpergemus.*

3 §. *Et ſi verò elocutio, Ariſtotele teſte, à poetis profecta ſit ad oratores; multùm tamen horum illorumque elocutio diſtat. Nam poetica*

*Lib. 2. de Orat.

* Ita cum Lambino legere malim, quam cum vulgare codd. *aliena*.

*longiùs abit à vulgari consuetudine loquendi: unde Cicero * poetas ait quasi alia * quædam linguâ loqui.*

4 §. *Elocutio oratoria est rerum inventarum, & dispositarum, per verba sententiasq; expositio ad persuadendum idonea.*

Quâ in definitione elocutio jure non tantùm verborum esse dicitur, verùm etiam rerum. Nec enim solùm orationem vestit flore verborum, sed & lumine sententiarum. Neque obstat, quod inventio sententias suppeditat, Nam nihil prohibet, quo minùs hæ ad utramque possint partem referri: ad inventionem quidem, quatenus probant; ad elocutionem autem, in quantum ornant.

5 §. *Elocutionis præcepta, quà verba, quà rem spectes, partim sunt generalia neq; respiciunt certam materiam, aut characterem: partim sunt specialia & ad hanc illamve materiam ac characterem, restricta, atq; accommodata.*

6 §. *Elocutio communis dividitur in Elegantiam, Dignitatem, & compositionem.*

* lib. de re Grammatica.

7 §. *Elegantia efficit, ut unumquodq; tum purè, tum apte dicatur.*

8 §. *Puritas Latinis dicitur Latinitas Ea, ut placet Maximo Victorino *, nihil est aliud quàm* observatio incorrupte loquendi secundum Romanam linguam.

9 §. *Quare oratio non Grammaticis duntaxat præceptionibus; sed etiam bonorum scriptorum consuetudini conformis esse debet.*

10 §.

10 §. *Nec tamen hæc pars tam oratorem constituit, quàm urbis alumnum; eoque, qui commendat quemquam ob elegantiam, non tam eum laudat, ut oratorem, quàm ut civem Romanum.*

11 §. *Habet enim sermo urbanus nativum quid, qd peregrinis esse quidem difficile est; adeò quidem ut Asinius Pollio in Livio etiam quandam agnoverit Patavinitatem* *.

* Fabius lib. 1. cap. 5. Namq; ornatè quidem; sed interdum tamen non satis Latinè huic Critico adscripsisse videtur.

12 Sect. *Atque eò magis nunc desitâ Latine loquendi consuetudine, opera nobis danda est, ut quàm minimùm absimus ab sermonis Romani elegantiâ.*

13 Sect. *Sed fieri illud nequit, nisi constet priùs in quibus consistat Latinitas, & quomodo comparetur.*

14 Sect. *Consistit autem ea, tum in verbis ipsis, tùm in modo pronunciandi.*

15 Sect. *In verbis delectis opus est, quem originem eloquentiæ esse jure optimo dicebat Cæsar.* *.

* lib. 1. de analogia, ut testatur Cicero in Bruto.

16 Sect. *Delectus is non ob elegantiam solùm adhibetur, sed etiam ob dignitatem & compositionẽ.*

Ad dignitatem pertinet, quatenus vocabula sunt propria, vel molliter, vel modificata: hæc rursum, vel molliter, vel durè translata: Ad compositionem verò refer, quatenus quædam præ aliis suavia sunt, aut sonora. Verùm de discrimine, ac judicio, ratione dignitatis aut compositionis, suis infrà locis dicetur.

17 Sect. *Nunc agendum de eo quatenus elegantiam gignit. In quo delectu distinguntur vocabula ratione ortûs, significationis, & usus.*

18 §. *Ratione ortus, vel Latina sunt, vel peregrina. Peregrina verò, vel Græca sunt, vel aliarum gentium. Græcis abstinebit orator. Quod siquid Latinè dici non possit, idem pluribus exponet.*

Cicero lib. III. de Fin. bon. & mal. *Equidem soleo etiam, quod uno Græci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere.* Vide etiam, quàm ejusce rei studiosus fuerit Tiberius: de quo ita Tranquillus *: *Sermone Græco, quanquam alioqui promptus & facilis, non tamen usquequaq; usus est abstinuitq; maximè in senatu: adeò quidem, ut,* Monopolium *nominaturus, priùs veniam postulârit, quòd sibi verbo peregrino utendum esset: atque etiam in quodam decreto patrum, cùm* ἔμβλημα *recitaretur, commutandam censuit vocem, & pro peregrinâ nostratem requirendam: aut si non reperiretur, vel pluribus & per ambitum verborum, rem enunciandam.* Ac meminit ejusce rei etiam Dio in LVII, Βουληθεὶς * καὶ περὶ τούτου τι δόγμα ποιῆσαι. ἐκώλυσεν ἐς αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ ἐμβλήματος, ὡς καὶ Ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι καὶ τοι μὴ ἔχων ὅπως ἐπιχωρίως αὐτὸ ὀνομάσῃ. Narrat idem aliquanto post, ut cum strenam a quibusdam oblatam non accepisset, eadem de re proposuerit edictum, in quo voce non Latina uteretur, Hoc cùm in mente ei venisset noctu, ut erat elegantiæ in loquendo perquam diligens, vocâsse ad se omnes, qui linguæ Latinæ proprietatem studiosè observarent. Ibi Atteium Capitonem dixisse, tametsi nemo ante eum isto vocabulo usus fuisset, hoc nihilominus

* in Tib. cap. 71.

* Facturus de hac re decretum *emblematis* vocabulū in eo poni, quia Græcum esset, prohibuit; quanquam Latinum, quoad interpreteretur haberet nullum.

minus in Tiberii gratiam inter antiqua esse referendum. At Marcellum quendam * subjecisse tum, *Hominibus Cæsar, civitatem dare potest, verbis non potest*.

19 §. *Si Græci scriptores versus sit adducendus, satius fuerit eum Latinè transferre*.

Quod Cicero etiam observat in oratione pro Deiotaro, ubi sententiam Latinè exprimere, quàm Græcum referre versum maluit. Imo idem facit in iis, quæ de Philosophia scripsit. Ut penè initio Tusculanorum quæstionum; ubi itidem Epicharmi versiculum istum convertere, quam Græcè recitare, maluit.

Ἀπόθανεν, οὐ ἤ τεθνάμεν, οὔ μοι διαφέρει *.

Ita enim apud eum Marcus, & alter, colloquuntur. *M. Dicam, si potero, Latinè. Scis enim, me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latinè. A. Et rectè quidem sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia*.

M. Emori nolo, sed me esse mortuum nihil æstimo.

Atque hæc satis ostendunt, quantum recedant ab antiquis, qui, venti atque ostentationis causâ, passim infarciant Græca, atque ita, Chimæræ instar, monstrosam reddunt orationem. Sanè tantùm abest, ut probari hæc res possit in semidoctis, ut in Lucilio ipso, quem

* Apud Dione legitur Παῤκελλός τις, pro Μάρκελλός τις. Estis M. Pomponius Marcellus: ut liquit ex Suetonio de claris Grãmaticis, ubi rem eandem narrat.

* Ita ut alibi monuimus, apud Sextum Empiricũ legendus is versus: de quo minimè audiendus doctissimus Simo Bosius animadversionibus in epist. 3. lib. 1. ad Att.

*lib, 1. ser- sat. 10.

quem Gæca Latinis miscuisse, reliquiæ ostendunt, reprehenderit illud Horatius * :

**ὅιγε, qui utrique. Vide Priscianum li. 16.*

At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis
*Miscuit. O seri studiorum, quine * putetis.*
Difficile, & mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit An sermo linguâ concinnus utrâque
Suavior, ut Chio nota si commista Falerni est ;

20 Sect. *Nec tamen hæc ita accipi debent, quasi in totum abstinendnm sit Græcis. Nam iis uti licet, quæ usu jam sunt recepta.*

Cicero lib. III. de Fin. Bon. & mal. *Quinquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa* Philosophica, *ut* Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica *quamquam Latinè ea dici poterant, tamen, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.* Imò Cicero orat. in Pisonem, non refugit Græcum verbum ὄιχεται *: sed cum Plauti * citaret versum illum, jam ore omnium pervulgatum :

*abiit sive evanuit.
*Trinum. Act. 2. sc. 4.

Ratio quidem hercle apparet, argentum ὄιχεται.

21 Sect. *Imò in epistolis eorum etiam est usus quæ in vulgus recepta non sunt, dummodo scribamus ad illum, qui Græce sciat. Nam si nesciat Græce, quid aliud quàm ignaviam ei exprobremus, atque inscitiam? Imprimis autem iis fuerit locus, occultare siquid velimus.* Hujus quoque rei exempla passim habemus in epistolis ad Atticum: ubi eâpse de causâ multa dicit ἐν αἰνίγμασι, κὴ ἀλληγορίαις * : Qd ipse agnoscit lib. II. epist. XIX: "Post hæc, *inquit*,

*ænigmaticè, & allegoricè.

inquit ad te, si modò perfidelis habeorquidem, scribam omnia planè: aut si obscurè scribam, tu tamen intelliges, in his epistolis, me Lælium, te Furiam faciam, cætera erunt ἐν αἰνίγμασι.*

* Obscurè & per ænigmata.

22 Sect. *Præterea loca Græcè abducere expedit iis, qui commentarios, aut animadversiones scribunt in veteres scriptores.*

Nam collatio Græcorum Latinorúmque multùm ut voluptatis, ita etiam utilitatis adfert.

23 Sect. *Item cum de veterum mente controversia est.*

Nam cùm multa adeo perperam vertantur facilius inveniemus fidem, si ipsa scriptoris verba adducamus.

24 Sect. *Inprimis verò iis apud peritos utemur, si destituamur Latinis: ut fit in multis nominibus partium humani corporis, animantium plantarum, gemmarum, medicamentorum: item vocibus, ethnici, aut Philosophi cuderunt.*

Cicero lib. III. de Fin. "Puto, concedi nobis oportere, ut Græco verbo utamur, "si quando minùs occurret Latinum, ne hoc "ephippiis, & acratophoris potiùs, quàm "proegumenis, & approegumenis, conceda- "tur quanquam hæc quidem proposita rectè, & "rejecta dicere licebit.

25 Sect.

25 Sect. *Adhæc non est, quòd apud doctos refugiamus Græca, si Latinis fuerint significantiora, vel ellegantiora.*

Ut si φιλαυτία malis dicere, quàm *amor sui ipsius*. Item ἀπειροκαλία quàm *ignorantia decori*, vel etiam *ineptia*. Nec enim hæc idem significant: etsi id magni viri putarint. Accedo potiùs Tullio, qui lib. II. de Oratore, de Inepti vocabulo agens, *Vim*, inquit, *hujus mali Græci non vident: ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies.* Scio hac parte à Budæo * reprehendi Tullium. Sed Ciceronis causam fortiter agit Cæsar Scaliger oratione de verbo *Inepti* ad Arnoldum Ferronum. Nec in singulis, modò verbis, sed etiam conjunctis, id locum habet. Certe perierit venustas, si Latinè efferre velis illud Diogenis Cynici * Κρεῖττον ἐς κόρακας ἀπελθεῖν, ἢ ἐς κόλακας. * Vel illud Solonis, aut, ut alii volunt, Xenophantis * Τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν δεῖ, ἢ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα, * Suntque ejusmodi innumera. Et hæc de Græcis.

26 Sect. *Quemadmodum verò in Græcis facimus, ita in aliarum etiam gentium vocabulis distinguere convenit inter illa, quæ civitate sunt donata, & ea, quæ peregrinitatem nondum exuêre.*

Posterioris generis est Mastruga, * Sardum vocabulum. Scio uti Tullium * Sed ita, ut Fabius * ait, *illudens Cicero ex industria dixit.* Tale quoque Prænestinum *conia* pro *ciconia*

* Lib. 1. de Asse.
* Apud Laërtium.
* Satius est in corvos incidere, quàm in adulatores.
* Plutarch. Hesychius illustris.
* Cum tyrannis aut nihil sermonis habendum, aut suavissime.
* Vel mastruca.
* Pro Scauro.
* Apud Isidorum l. 19. cap. 23.
* [...]tiam orat. [...]e provinciis consu[...]r, legas [...]m mastrucatio [...]runculis

ciconia : cujus meminit Plautus Truculento, Sane & *Prænestinorum ſermone utentum Vectium Lucilius inſectatur* : ut ibidem ait Fabius. Tale quoque *parlamentum* pro ſuprema curia Pariſienſi. Item *guerra* pro bello, etſi ne in verſu quidem id refugit Baptiſta Mantuanus. *

* Act. 3. ſc. 2.

At prioris generis eſt *camelus*, à Syris eſſe agnoſcit Varro lib. IV. de L. L. itidem *eſſedum*. Quod à Gallis eſt, ut judicat Junius Philargyrius, * ſiintque multa ejuſmodi.

* Lib. 1. cap. 5.

* In 3 Georg.

27 Sect. *A ſignificatione dividuntur vocabula biſariam. Nam vel conſideramus ſignificationis aptudinem, vel rei ſignificatæ honeſtatem.*

28 Sect. *E priori conſiderandi modo reſultat vocabulorum diſtributio in magis & minus ſignificantia: è quibus potiora ducuntur æquantia rem, de quâ ſermo eſt.*

29 Sect. *E poſteriori oritur altera diviſio, in honeſta; cujuſmodi ſunt obſcæna, & ſordida.*

30 Sect. *Obſcena ſunt, quæ res veneris nudis enunciant vocabulis.*

31 Sect. *Verùm cùm voces obſcenæ æque Latinæ ſint; imò ſcriptores Romani κατ' ἀντονομασίαν per* verba Latina *intelligant* * *obſcena, tanquam quibuſdam* Latina *ſive Romana inſit ſimplicitas: profectò non tam, qui his utitur: contra* Latinitatem, *quàm bonos mores peccat, neque tam imperitiam detegit ſermonis Romani, quàm animi impuritatem.*

* Turneb. vide lib. 24. Adverſ. c. 5.

32 Sect. *Quare qui hoſtis naturæ non eſt, is aut in totum iſtis abſtinebit, aut ſiqua eſt rei enuncianda neceſſitas, eam potiùs verborum te-*

get

get involucro, naturam hac in parte imitans; quæ partes obſcenas maximè ab oculis removit.

33 Sect. *Etiam abſtinendum ſordidi. Ejuſmodi ſunt, quæ notant res immundas.*

Quales Stercutio relinquemur.

34 Sect. *Denique ab uſu diſtinguntur vocabula, idq́ bifariam. Nam vel uſus is ſpectatur in populo, vel in ſcriptoribus illis, quorum aliqua hodie habemus.*

35 Sect. *Ratione popularis conſuetudinis diſtribuuntur vocabula in vetera, & nova.*

36 Sect. *Veterum alii in uſu ſunt, alia non ſunt.*

37 Sect. *Priora vel ſoli uſurpantur vulgo: vel etiam doctis.*

38 Sect *Quibus ſolum vulgus utitur, ea etſi de rebus ſordidis non ſint, tamen pro ſordidis habentur.*

Nempe ſordes contrahunt quæcunque uſu hominum elegantium haud niteſcunt. Unde Gellius * ea vocat *maculenti a ex ſordidiora vulgi uſu.* Hujuſmodi quædam apud Leberium inveniri ait, ut, *homo levenna,* pro levi, *malas malaxere, gurdus, cocio botulus* pro farcimine, & alia: quamvis de quibuſdam rigidè nimis exerceat cenſuram: ut cum ejuſmodi facit *planum* pro ſycophanta, quo tamen uſum agnoſcit Ciceronem in orat. pro Cluentio. Ac videtur non minùs falli de *obba,* quod nec Perſius refugit. Interim rectè Gellus, cum

* Lib. 16. cap. 7.

cùm distinguit inter vulgi usum, & consuetudinem doctorum, de quo elegans etiam est Fabii locus lib. I. cap. VI. *Constituendum inprimis id ipsum, quid sit, quod consuetudinem vocemus. Quæ si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit præceptum, non orationi modò, sed quod majus est, vitæ. Unde, enim tantum boni, ut pluribus, quæ recta sunt, placeat? Igitur, ut velli & comam in gradus frangere, & in balneis perpotare: quam libet hæc invascrint civitatem, non erit consuetudo: quia nihil horum caret reprehensione; ut lavamus; & convivimus ex consuetudine: sic in loquendo, non siquid vitiosè multis insederit, pro regula sermonis accipiendum est. Nam, ut transeam, quemadmodum vulgò imperiti loquantur, tota sæpe theatrâ, & omnem circi turbam, exclamasse barbare scimus. Ergo consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.*

39 Sect. *Eorum quæ neq; docti refugerunt alia fuere his usitata, alia rara.*

Usitata, *ut urbs, murus, cælum, &c.* Rara, ut *oppidò* pro *statim*, *actutum* pro *valde*, omniáque quæ antiqua sunt, nec tamen planè antiquata.

40 Sect. *At quæ in usu esse desierunt*, obsoleta *dicuntur*.

Ut sunt, *topper*, pro *citò*, *manus* pro *bonus*, *iduare* pro *dividere*, similiáque

41 Sect. *Quæ florente sermone Romano viris præstantibus in usu fuere, hæc nobis etiam constituere debent orationis corpus.*

Neque enim in Epistola solùm, sed in oratione etiam, illud locum habet.

Munda, sed è medio consueta verba, juventus,
Scribite: sermonis pùblica verba placent.

42 Sect. *Obsoleta omnino vitanda.*

Quibus qui utuntur, perinde agunt, ac si cum Evandri matre loquantur, ut Phavorinus dicebat. * Cujus & illud est apud Gellium. * *Id,* " *inquit,* quod à Caio Cæsare, " excellentis ingenii ac prudentiæ viro, in primo de Analogiâ libro scriptum est, habe semper in memoria, atque in pectore, ut, tanquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum.

43 Sect. *Rara & ipsi rarò usurpabimus. Nam insipientis est putare passim hoc licere nobis, quod fortasse uno alteroq; in loco sibi scriptor aliquis permiserit.*

Hujusce etiam rei nos Seneca admonet epist. CXIV. *Arruntius, vir raræ frugalitatis qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium:* Exercitum argento fecit, *id est pecuniâ peroravit. Hoc Arruntius amare cœpit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco:* Fugam nostris fecere. *Alio loco:* Hiero Rex Syracusorum bellum facit. *Et alio loco:* Quæ audi-

ta Panormitanos dedere Romanis facere. "Gustum tibi dare volui. Totus his contexitur " liber. Quæ apud Saluſtium rara fuerunt, " apud hunc crebra ſunt, & penè continua: " nec ſine cauſa: ille enim in hæc incidebat, " at hic illa quærebat. Vides autem, quid ſe- " quabatur, ubi alicui vitium pro exemplo " eſt dixit Salluſtius; Aquis hiemantibus. " *Arruntius in primo belli Punici ait:* Repentè hiemavit tempeſtas. *Et alio loco, cùm dicere vellet, frigidum annum fuiſſe ait.* Totus hiemavit annus. *Et alio loco:* Inde ſexaginta onerarias leves præter militem, & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone, miſit. *Non deſinit omnibus locis hoc verbum inſulcire. Quodam loco Salluſtius dicit:* Inter arma civilia æqui boni famas petit. *Arruntius non temperavit, quo minùs primo ſtatim libro poneret:* ingentes eſſe famas de Regulo.

Hac in re peccari inprimis ſolet à juventute. Nam in lectione auctorum plurimùm non tam attendit ad vultum ac lineamenta ſermonis nativi; quam tantummodo extantia quæque excerpit, ac recondito eorum uſu famam poſtea eruditionis aucupatur. Hujuſcemodi tamen modicè uſurpata, neque affectata, dignitatem tribuunt orationi: quia non quilibet iis fuerat uſurus. Et hæc de veteribus.

44 Sect. *Novarum quædam ab aliis conficta ſunt, & vel à paucis, vel etiam à vulgo receptæ; cujuſmodi, generali vocabulo,* nova *appellantur; alia verò à dicente primùm finguntur; quæ, diſcriminis cauſâ,* novata *nuncupamus.*

45 Sect. *Eorum, quæ pressè* nova, *vocantur, non una est ratio: quia, quæ aliquando fuere nova, postea facta sunt vetera; eoque videndum est, quando recipi quidque cœperit. Quæ Ciceronis aut Maronis ævo irrepsere, ea quin tutò usurpantur à nobis, nemo fere ambigit*

Istiusmodi est *novissimus* pro ultimo, *cervix* pro cervicibus.

46 Sect. *Major est dubitatio de iis, quæ proximo seculo, decrescente jam puritate in usu esse cœperunt.*

Ut *interim pro interdum*, *subinde* pro *identidem*: Nam priori seculo valuit *deinde*.

47 Sect. *Hujuscemodi non esse vocabulis utendum, multorum opinio est. Et puerili quidem ætati hæc rectè interdici, agnoscimus. In iis veò, quibus judicium firmavit ætas, feram potius, quàm vel laudem, vel culpem.*

48 Sect. *At illis, quæ collapso prope sermone Romano, ac decrepitâ quasi ætate, inventa sunt, qualia apud Symmachum, &* Sidonium *sunt multa, in totum censeo abstinendum.*

49 Sect. *Ac multò magis damnanda arbitror, quæ proximis sunt inventa seculis, aut nostro; præsertim si neque nitantur necessitate, neque facta sint ἀναλόγως sive congruè: quorum alterutrum absit, omnino, tanquam barbara, averser.*

Ita nulla necessitas fuit, cur dicerent *prædicatum* pro *attributo*, *&* *principaliter* pro *maximè*. At contra Græcæ compositionis leges peccat

peccat οὐτοπία, * quod finxit Thomas Morus, alludens ad Homericum οὔτις. *

50 Sect. *Novatorum quatuor sunt generalia imitatione fiunt, alia derivatione, alia compositione, alia novæ significationis impositione.*

Imitatione, ut si à sono animalis verbum effingas ad instar veterum *balare*, *baubare*, & aliorum, quæ habes apud Philomelæ * scriptorem.

Derivatione, quomodo Gaza ab hirundine fingit *hirundinaria*, quæ Græcis χελιδόνιον* item à corniculo *cornicularia*, ut iisdem est κερατίτις * Simile sit, si à capitio, quod veteribus * fœminarum mamillare erat aliquam dicas *capitiatam*, quod pectus capitio texerit.

Compositio, quomodo à *bombo* & ardeo conflarunt *bombardum*. Sic Gaza ad exemplum Græcorum ἀλίφλοιος * κυνόσβατιν* τριόρχης, * effinxit *salticortex*, *canirubus*, *tritestiger*: súntque apud eum hujus generis longè plurima.

Denique *novæ significationis impositione*, ut qui *clepsydram* vocant, quod veriùs est *clepsammium*, seu *clepsammidium*. Nec enim aquâ nunc, ut olim, sed arenulis, tempus metimur.

Ex his quatuor modus primus κατ' ὀνοματοποιΐαν sit, ultimus κατὰ μεταφορὰν: de quarum utráque postea dicetur.

51 Sect. *Novata usurpare licet, cùm deest verbum vetus, aut id quod habemus, non satis idoneum.*

Non locus sive potius ne locus, aut terminatione etiam mutata nelocia. Ita ficto nomine regionem vocabat, quæ foret nusquam. Unde, qui volet, æquè ridicule nusquam jam *appellet.*

**Nullus*

**Inter Ovidi operperam tributa*

** Plantæ genus.*

** Item plantæ genus.*

**Varro l.4. de* L.L. *& de vita populi Rom. etsi aliter Nonius, sed non intellexit Varronē.* * *Species est Roboris* * *Canina sentis* * *Accipitris genus.*

est

est. Ac inprimis, locum habent in rebus amœnis jucundisq́. Alias utendum iis verecundiùs.

Ita usurpat Tullius lib. de Senectute: *Terra semen tepefactum complexu suo diffundit, & elicit* Herbescentem *ex eo viriditatem*. Et ibidem: Ne sylvescat *sarmentis*. Hactenus de usu verborum, quatenus in populo consistit.

52. Sect. *Præterea usus spectatur ratione scriptorum: unde vocabulorum alia poetica sunt, alia historica, alia oratori, alia iis propria, qui artes aut scientias tractant.*

53 Sect. *Poetica dicuntur, non quibuscunq́ utuntur poetæ: sed quæ apud solos inveniuntur poetas, vel saltem poetis * sint in usu, orationibus non item.*

* Etsi non solis, sed etiam historicis: de quorum dictione Sect. seq.

Ut, *olli* pro *illi*, *grates* pro *gratias*, *altum* pro *mare*, *pugnare alicui* pro *cum aliquo*. Nec quia alia poetarum, quàm oratorum, dictio est, eò poetarum lectione abstinere debet pedestris eloquentiæ candidatus. Nam, ut nihil dicam de liberali delectatione, quæ ex iis percipi potest: multum hoc studio ipsa alitur eloquentia. De delectatione quidem ita Tullius pro Archia: *Quæres à nobis, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convitio defessæ conquiescant.* Et mox: *Si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam, ac liberalissimam, judicaretis.* Eadem Fabii mens lib. x. cap. 1. *Præcipuè* inquit,

quit, *velut attrita quotidiano actu forensi ingenia optimè rerum talium blanditiâ reparantur.* Quantopere verò nutriatur eloquentia Poeticæ studio, ostendunt hæc verba, quæ proximè ibidem antecedunt: *Plurimùm dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum, multíque ejus judicium sequuntur, neq; id immeritò: Námque ab his, & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis; & in personis decor petitur.*

54 Sect. *Nec poetica tantùm, sed historica etiam phrasis ab oratoriâ est diversa.*

Quinctilianus: * *Vitandum quoque, in quo magna pars errat, ne in oratione poetas nobis, & historicos; in his operibus, oratores, aut declamatores imitandos putemus. Sua cuique propositio lex, suus decor est.* * Lib. 10. cap. 1.

Crebrum sanè loquendi genus historicis est, *lubrica viarum, occulta saltuum, prominentia montium*, aliáque, quæ apud oratores haud temere reperias.

55 Sect. *Nec artium vocabula, qualia multa habent Grammatici, Philosophi, Theologi, alííque rerum divinarum, aut humanarum doctores, ab oratores usurpari debent quia oratio ejus debet esse popularis.*

Non quidem, quasi penitùs protritis, & calcatis vocabulis, uti oporteat (nam in pedestri quoque oratione locum habet illud Venusini vatis: *

Odi profanum vulgus, & arceo * Lib. 3. od. 1.

Sed

Sed quia usurpare non debet, quæ á populo non intelligantur. Et hæc quidem dicta sunto de vocabulorum delectu.

56 *Altera Latinitatis pars consistit in pronunciationis sono. Nam non ea tantùm usurpanda est dictio, quam nemo reprehendat: sed insuper moderanda est & lingua, & spiritus & vocis sonus.*

Frustra tamen sit, qui putet, se hac parte adspirare posse ad veterum gloriam. Nihil quippè vulgari est pronunciatione corruptius. Ut cùm C. ante vocales E. & I. aliter afferimus, quàm ante A. O. V, aut consonantes L. & R. Item cùm dipthongos Æ. & OE. pronunciamus, tanquam nudas vocales. Et sunt alia id genus plura, de quibus agimus in commentariis de præceptis Linguæ Latinæ.

57 *Diximus, in quibus consistat Latinitas: videndum quomodo comparetur. Ac olim quidem acquiri poterat auditu solo, quia passim loquebantur Latinè: nunc non item.*

Hoc minùs, quia seu magnatum, parentúmque culpâ, seu perpetua seculorum infelicitate, fere ita usu venit, ii præficiantur primæ ætati, qui necdum ipse è luto posuerunt pedes. Et sane dubitandum non est, quin inde fit, quòd etiam cùm sedulo fuerimus in optimis scriptoribus Volutati, sermo tamen fluat lutulentus.

Adeo

Adeò in teneris consuescere multum est *.

*Virgil. 2. Georg.

58 Sect. *Supersunt igitur duo præcipuè modi, quibus Latinè discamus: diligens bonorum scriptorum lectio, & eorumdem imitatio.*

59 Sect. *Præstantium Latinæ linguæ auctorum quamquam non ita magnus est numerus, non tamen à quovis quilibet sunt legendi; sed judicio hic opus, quia scriptorum alii aliis sunt meliores, & pro cujusque profectu, legendi sunt alii, atque alii.*

60 Sect. *Scriptores quidem distinguimus pro ætate, quâ quisque vixere. Quinque enim quasi ætates facimus sermonis Romani; puerilem, crescentem, adultam, decrescentem, & decrepitam. Ad pureilem refero Saliares hymnos; ex quibus fragmenta quædam citantur à Grammaticis antiquis. Item leges XII. Tabularum. Primus in adolescentiâ est Livius Andronicus; optimi autem Plautus, Terentiusque. In adultâ sunt ex oratoribus quidem & rhetoribus, Cicero, Cælius, Cornificius, Porcius Latro* *, *M. Seneca &c. ex historicis Sallustius, Julius Cæsar, A. Hirtius, scriptor belli Hispaniensis, Livius, Velleius &c. ex poetis, Lucretius, Catullus, H. Syrus Mimus, Maro, Horatius. Tibullus, Propertius, Gratius, Ovidius, &c. ex medicis, philosophis, reive rusticæ, aut architectonicæ scriptoribus, Varro, Vitruvius, Scribonius Largus, Cornelius Celsus, Pomponius Mela, Columella, &c. In decrescente verò ætate sunt oratores, & rhetores, Rutilius Lupus, Quinctilianus, Plinius junior &c.*

*Modo illa in Catilinā declamatio sit Porcii Latronis, ac non potiùs alterius declamatoris antiqui: quod verius puto. Videtur enim oratio illa aliquantò inferior laudibus, quas Latroni tribuit *M.* Seneca.

&c. historici, Curtius, Suetonius, Tacitus, Justinus, &c. poetæ, Lucanus, Persius, Silius, Juvenalis, Valerius, Flaccus, Statius Papinius, Martialis, &c. philosophi, L. Seneca, Plinius Veronensis, &c. grammatici, Asconius, Gellius, &c. In decrepita ætate sunt Symmachus, Sidonius, &c.

*Eos inter Lipsii in epistolica instituti.

61 §. *Pro legentium quoq; profectu, non sine summorum virorum * exemplo, triplicem quasi ætatem ponimus, pueritiam, adolescentiam, & ἀκμὴν sive ætatem statam.*

62 §. *Pueritiæ solus legendus est Cicero, atque id, quosque ex eo didicerit formare orationis corpus.*

Nam ut pictor primò hominem delineat, inde colores addit: ita nobis prima esse debet cura formandi corpus orationis: post demum de ornamentis laborabimus. Quod si statim nunc hunc, nunc illum legamus scriptorem: oratio non erit æquabilis, & unius quasi filii; sed incomposita & inconstans. Si quos tamen Ciceroni addere sit visum: illi haud alii sunto, quam qui præiverint ipsi in hoc puerili imitationis genere; Longolius imprimis, tum autem Bembus, Bunellus, & Manutius in epistolis illis, quas ante senium scripsit. Nam cæteræ frigidam sapiunt ætatem.

63 §. *Adolescentiæ utilis est in sermone familiari, ac epistolis quoque, Terentius, & mox Plautus: at in orationibus scribendis illi veterum conducent, qui à Tullii dictione proxime absunt.*

Nec

Nec movere debet, quòd multi in Cicerone uno consistendum putent. Placere sibi ajunt Plinianum illud *. *Stultissimum, ad imitandum non optima quæque proponere*. Verùm ratio eos fugit, cùm in solo Cicerone optima omnia esse arbitrantur. Nam non tantùm multa sunt, non venustè minùs ab aliis scriptoribus, quàm Cicerone dicta, sed etiam plurima sunt quæ Ciceronis verbis efferri non possint; sive in re rustica, in qua adeundi sunt Varro, & Columella, aliique ejusce rei scriptores; sive in architectonica, in qua consulendus Vitruvius; sive in re naturali, in qua accedendus Plinius; ut in aliis rebus alii. Quare Ciceroni alios addemus, postquam is docuerit formare periodos, numeros, ac totam seriem, contextúmque orationis. Sed neque tum ampliùs servandum erit puerile istoc imitationis genus, quod inter alios secutus is, quam dixi Longolius; ut qui etiam semiperiodos è Ciceronis, aut alius scriptoris sententiæ alio debebunt orationis vestitu ornari, Ciceronísque verba aliis accommodari sententiis, atque ita ex unâ velut cerâ plures effingi imagines.

* lib. 1. epist. 5.

Interim tunc quoque in scriptoribus delectu opus est. Nam quidem sermonem familiarem juvabunt maximè Plautus & Terentius, &, ad qui eorum proximè dictionem accessit, Agellius, Deque epistolis idem sentiendum. Unde Plinius *, epistolas laudans comparat eas Plauto, & Terentio, metro solutis. In orationibus autem & historiis,

* lib. 1. epist. 16.

riis, magis ii proderunt, qui proximè accedunt ad Ciceronis ſtylum: ut ſunt Cæſar, Livius, Velleius, Curtius, Quinctilianus.

64 §. *Tertiâ verò ætate, quia jam conſtantem duxerimus ſermonis lineam, nihil periculi erit, ne ornamentis aliunde arceſſitis, aut obruatur ſermo, aut dimoveatur de gradu. Quare huic ætati exſpatiari licebit per omne ſcriptorum genus.*

Imò tùm ne ex ipſo quidem Apuleio, vel gloſſariis, dummodo judicium adſit, haurire aliqua gravabimur, quæ, ſuo uſurpata loco, ornare valeant orationem.

65 Sect. *Imprimis autem tum legendi breves illi ſcriptores, Salluſtius, Tacitus, Seneca, & ſimiles: quorum lectione futurum eſt, ut paullatim judicii falce reſecetur luxuries dictionis.*

Hactenus de Latinitate.

CAP. II.

De Perspicuitate.

1. Sect. DICAMUS *nunc de perspicuitate, sive evidentiâ; quæ magis etiam in oratione necessaria est, quàm exquisita Latinitas.*

Hinc illud vetus, & pervulgatum!

Σαφέστερόν μοι, κ' ἀμαθέστερον φράσον *.

Et profecto, ut optimè inquit Augustinus *, *Quid prodest locutionis integritas, quàm non sequitur intellectus audientis? cùm loquendi omnino nulla sit necessitas, si, quod loquimur, non intelligant, propter quos loquimur, ut intelligant.* Quare non imitanda nobis dictio Tertulliani, præsertim scholastico scripto de Pallio. Idem de Persii dictione judicium est. Imprimis verò perspicuitate est opus, si res fuerint obscuræ. Ubi planè exigitur virtus ea, quæ ab Hermogene dicitur λόγος ἀληθινός, oratio nempe simplex, nudisque sententiis, sine ullâ artis affectatione, saltem quæ conspicua sit. At in rebus apertis, dictione minùs vulgari uti licet: juxta illud vetus, Τὰ μὲν κοινὰ καινῶς, τὰ δὲ καινὰ κοινῶς *.

*Indoctiꝰ proloquutor, atque latius.

*lib.4. de doct. Christ. cap.10.

*Communia rariter, rara communiter.

2. Sect. *Ad perspicuitatem requiritur, ut vocabula propria sint, & usitata.*

De propriis ita Aristoteles lib. III. Rhetor. cap. III *. Τῶν ὀνομάτων, καὶ ῥημάτων σαφῆ

Ex nominibus & verbis perspicuam orationem efficiunt propria.

σαφῆ (τὴν λέξιν) ποιεῖ τὰ κύρια & in Poetica cap. XXII. Σαφεστάτη μὲν λέξις ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων *. De usitatis sic idem scribit lib. VI. Topicorum cap. II. Πᾶν γὰρ ἀσαφὲς, τὸ μὴ εἰωθὸς *. Propria autem cùm dico, non excludo modificata, sed requiro nativam significandi vim ex usu dictorum. Cùm item additur, usitata esse debere; arcentur obsoleta, & nova: quo nomine etiam novata jam comprehendo. Sed & rara quæ sunt, ad absoletorum naturam propiùs accedunt: unde ipsa etiam obscuritatem adferre solent, saltem imperitis. Idémque de artium vocabulis judicandum.

*Maximè quidem perspicua est dictio, quæ ex propriis nominibus constat.

* Quicquid enim inusitatum est, id obscurum est.

3 §. *Præterea necesse est, ut vocabula unum significent: cui rei repugnant* ὁμωνυμία, *&* ἀμφιβολία. Ὁμωνυμία *est unius pluriùmve vocabulorum ambiguitas extra constructionem. Nam si constructioni insit,* ἀμφοβολία *dicitur.*

Ita ὁμωνυμία est in voce *Germanus* qùa & in germania natus, & frater germanus significatur. Hæc non vitium est, sed virtus, quando ludere visum est ambiguitate dictonis: ut cùm de Cimbro fratricida (in quem epigramma quoque exstat Maronis) Cicero dixit, *Germanum occidit Cimber.*

Ἀμφιβολίας exemplum tale ponit Fabius a: *Testamento quidem jussit poni statuam auream hastam tenentem.* Quæritur enim, num statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statua alterius materiæ. Sic illo Enni versu.

a lib. 7. cap. 9.

Aio

Aio te, Æacida, Romanos vincere posse. Item illo apud Fabium *.
Chremetem audivi percussisse Demeam.

In cujusmodi exemplis nescitur, uter accusativus à fronte regatur, uter a tergo. Est tamen, cùm ejusmodi structura nullam ambiguitatem parit. Ut si dicas, *Vidi struthiocamelum deglutientem ferrum*. Neque enim periculum est, nequis struthiocamelum putet á ferro esse deglutitum.

*lib. 8.cap. 2. Item lib 7. cap. 9. Sed hic pro *Chremetem* habet *Lachetem*.

4 §. *Nec debet oratio nimis esse concisa, ut in* βραχυλογία, *quomodo vocatur nimia sermonis brevitas*.

Sanè scriptores, qui brevitatem sectantur, in obscuritatem facilè incidunt: quod de Plinio Veronensi, ipsoque Sallustio, ostendit Andr. Scottus Tullianarum Quæstionum lib. I. cap. XIX. Ejusdem Plinii est lib. VII. de Cicerone: *Omnium triumphorum lauream adepte majorem*. Quo de loco mirifica quidam somniant. Nam putant *omnium triumphorum* κατ' ἐναλλαγὴν poni pro *omni triumpho*. Atq; βραχυλογία est, pro *triumphorum laureî lauream adepte majorem*. Interim laudatur sæpe Brevitas, sed pro re nata, non affectata. Βραχυλογίᾳ delectati Lacones.

5 §. *Obscuritatem quoque parit sermo, si tam longus sit, ut dicentem prosequi non possit auditoris intentio*. Μακροκωλία *appellatur*. *Hanc imprimis in epistolis fugere oportet*.

* lib. 7. epist. 1.

Sanè obscurius paullò illud Petri Bembi epistolâ, quam Leonis X. nomine scripsit ad Ludovicum, Galliæ Regem *: " Verùm cum optimam vivendi rationem, summámque " probitatem, & eximiam mulieris tempe- " rantiam tam amplo in imperio positæ, cæ- " terasque ejus præstantissimas virtutes animo " repeteremus; & simul hujus vitæ miserias, " atque horum temporum incommoda, per- " turbationésque, respiceremus: in eam senten- " tiam adducti sumus, ut bene cum iis actum " esse statuerimus, qui hoc tempore mortem " cum vita commutavissent: Deumque Optima " Maximè Annam Reginam ad sese, tanquam " de terrarum æstu & fluctibus in portum, " aut tanquam de flebili hospitio ad plenam hi- " laritatis paternam domum, cœlum ipsum, " beatorumque concilium vocavisse, magnope- " re existimaremus: ubi illa bene actæ vitæ præ- " mia, & cùm liberalitatis, atque beneficentiæ, " quibus duabus virtutibus supra mulierum " captum enituit; tum verò etiam temperantiæ " patientiæque suæ speratos fructus, læta felici- " ssimaque perceperit.

6 Sect. *Deniq; obscuritatem adfert verborum mixtura: qualsis est in ἀναστροφῇ & συγχύσει, Ἀναστροφὴ trajicit verbum in eodem commate.*

Ut apud cornelium Nepotem in Timothei vita: *Hunc adversus tamen Timotheus postea populi jussu bellum gessit.* Pro *adversus hunc.* Quamquam hoc quidem loco potiùs elegantiæ est. Afranius apud Nonium.

Ut

Ut scire possis, ad quo te expediat loqui. Pro *Quoad.*

7 §. Σύγχυσις *trajicit verbum ex uno commate in alterum.*

Ut apud Horatium *, *Lib. 1. sat. 5.

Namq; pilâ lippis inimicum, & ludere crudis:

Nam *ludere* conjungi debet cum *pilâ* quod in priori commate est. Et apud eundem *: *Lib. 1. cap. 10.

——*Simius iste*
Nil præter Calvum, & doctus cantare Catullum

Atque hæc præcipuè sunt, quibus obscura redditur oratio: *in quo malum etiam à quibusdam laboratur: neque id novum vitium est, cùm jam apud T. Livium invenerit* Fabius * *fuisse præceptorem aliquem, qui discipulos obscurare, quò dicerent, juberet, Græco verbo utens,* Σκότισον *. *Unde illa scilicet egregia laudatio, Tanto melior: ne ego quidem intellexi.* *Lib. 8. cap. 2. *Obscurato.

CAP. III.

De Dignitate, ac Tropis generatim.

1 §. Nec *satis est, ut dictio sit pura, & perspicua, quod Elegantia præstat: sed duobus præterea opus est,* dignitate *quadam verborum & sententiarum, ac felici* compositione.

In domo magnificâ non tantùm ea, sunt quæ ad necessitatem pertinent, sed etiam, quæ ad ornatum. Itidem fit in sermone oratoris. Ubi necessitatis est elegantia, hoc est Latinitas, & perspicuitas: quæ præstat Grammaticus. Sed Rhetor superaddit his ornatum duplicem: unum ex verbis sententiisque; alterum ex venusto verborum situ, ac collocatione. Sane (ut eâdem in similitudine persistamus) in domo splendidâ non sufficit, ut res ipsæ sint ornatæ, velut picturæ: sed opus est etiam, ut tum ea, quæ ad necessitatem pertinent, tum quæ ad ornatum faciunt, suis singula collocentur locis. Quid enim inornatius, quàm si picturæ præstantes sint in coquinâ; vasa coquinaria in triclinio? Quare, undique ornata sit oratio, tum eligi debent, quæ picturarum instar per se habent ornatum; ut sunt verborum sententiarumque lumina; de quibus tractat Dignitas: tum etiam, quæ, vel ad emendatum, ac perspicuum sermonem, vel ad isthæc verborum sententiarumque lu-

mina pertinent, ea universa pro rei, de quâ agitur, naturâ, suaviter aut asperè, & periodicè, numeroséque, debent collocari; quod docet Compositio.

2 §. *Usus utriusque partis multò maximus est: Nec enim tantùm facit, ut ipsi scribamus ornatè, sed etiam, ut summam capiamus voluptatem ex scriptis alienis.*

Nam quemadmodum, qui in domo magnificâ cæcutientibus, aut clausis oberrat oculis, quia non videt picturas præstantissimas, pavimentum tessellatum, lacunaria aurea, pulcherimum cunctorum ordinem; nullam capit is voluptatem: ita nec delectationem percipit ex scriptis ornatissimis, quia non videt illas orationis picturas, atque, ut Lucilius ait.

Quàm lepide lexeis compostæ, ut tesserulæ omneis Arte pavimenti, atque emblemate vermiculato.

3 Sect. *Quia autem prior est cura rei inveniendæ, posterior collocandæ: priùs dicemus de eâ parte, quæ suppeditat res illas suapte naturâ ornatas, h. e. orationis picturas, sive illa verborum sententiarumq́ lumina, quæ Rhetores vocant* tropos, & schemata. *In his enim duobus consistit Dignitas.*

4 Sect. Tropus *est vocis à propria significatione in alienam cum virtute immutatio.*

Quod & nomen indicat. Nam est τρόπος à τρέπω, id est, *verto*, ut ad verbum *inversionem*.

inversionem sonet. Intellige autem inversionem vocis tum complexæ, tum incomplexæ. Nam fit tropus, tum in vocibus singulis; ut *mulus* pro stupido: tum in conjunctis; ut *laterem lavare*, pro, frustra laborem suscipere instar laterem lavantis.

5. Sect. *Hujus immutationis causæ fuere duæ. Una est necessitas. Nam linguæ singulæ proprio in multis vocabulo destituuntur, eoque alienum arcessendum fuit.*

Istiusmodi est *gemmare* in vitibus: vel cum segetes *sitire*, aut fructus *laborare* dicuntur aut cùm dicimus *hominem durum*, vel *asperum*.

6. Sect. *Huc quoq; pertinet, cùm translatum est significantius.*

Ut, *incensus irâ, inflammatus cupiditate, lapsus errore.*

7. Sect. *Altera causa est ornatus.*

Ut, *flumen eloquentiæ, lumen orationis.* Item cùm Cicero Clodium ait esse *fontem gloriæ* Milonis, & alibi, *segetem materiamq; gloriæ* ejus.

8. Sect. *Huc refer quoque tum honestatem, cùm dictu parùm honesta voce deflexâ explicantur, (nam quod turpe est, id quoque inornatum est) tum verborum copiam, quia illa quoq; orationis varietas ornat, & delectat.*

9. §. Fit

9. Sect. *Fit autem inversio significationis quadrifariam ac pro quatuor etiam sunt tropi primarii, Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia.*

Nam vel res arcto adeo vinculo conjunguntur, ut unum sit de alterius essentiâ, velut totum & pars, quæ *Synecdoche* commutat: vel non quidem unum de alterius essentia est, sed tamen cum essentia conjungitur; sive quia alterum alterius causa est; sive quòd unum alteri insit, aut adsit; alterúmve præcedat, aut sequatur* quæ invertit *Metonymia*: vel ne quidem conjuncta sunt cum essentia, sed aut similia tantùm, cujusmodi commutat *Metaphora*; aut etiam opposita, quorum unum pro altero ponit *Ironia*. Ex his seu splendorem, seu usum spectes, facile princeps est Metaphora: de qua idcirco aliorum Rhetorum exemplo, primo loco dicturi sumus.

CAP. IV.

1. Sect. METAΦOPA *sive translatio, est tropus, quo verbum à propria significatione in alienam transfertur ob similitudinem. Itaq; tria spectantur in metaphora, significatio pro-*

* Duplicem hîc viam insistere licet. Nam vel ad metonymiam solùm referemus, cum unum est alterius causa, aut subjectũ; vel eodem pertinebit, cùm unum se habet, ut antecedens. Si prius placet, metalepsis; quæ commutat antecedens, & consequens, species erit metonymiæ. Sin posterius arrideat præter tropos quatuor commemoratos, erit & quintus tropus primarius, nempe metalepsis.

pria, aliena, & similitudo.

E. G. Dixit cum Ennio Virgilius:
— dua fulmina belli,
Scipiadas. Propriè in tempeſtatibus eſt fulmen. Impropriè de homine dicitur in bello. Similitudo in eo conſiſtit, quòd ut fulmen eſt animantibus terribile, ac noxium: ita Scipio hoſtibus terrori eſſet maximo.

3 Sect. *Metaphora alia petitur ab ἀναλογία quæ inter quatuor: alia à ſimilitudine, quæ eſt inter duo.*

E. G. Ut ſe habet caput ad hominem, ita princeps ad Remp. Eſt hîc gemina ſimilitudo. Nam ſimilia ſunt, tum caput, & princeps: tum corpus, & Reſp. Itáque ſi principem voces caput Reipublicæ, fuerit prioris generis metaphora. At inter hominem verſutum & vulpem, eſt ſimplex ſimilitudo; eóque, cum Chriſtus Herodem, ob mores vulpinos, appellat vulpem, metaphora eſt poſterioris generis.

4 Sect. *Præterea metaphora vel reciproca eſt, vel non reciproca.*

Reciproca eſt in vocibus *aurigæ*, & *gubernatoris*. Nam & *auriga* pro gubernatore ponitur, & *gubernator* pro auriga. Item in vocabulis *alti*, & *profundi*. Nam & mare *altum*, & cœlum dicitur *profundum*.

Non reciproca eſt, *vertex* pro cacumine. Neque enim *cacumen* dicere viciſſim liceat pro vertice.

4 Sect. *Ducuntur metaphoræ à divinis, cœlestibus, elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis, hominibus, eorumque operibus: adeò ut tam latè pateat, metaphora, quam similitudo, quæ se in res omnes extendit.*

5 Sect. *Maximè interim commendantur metaphoræ illæ, quæ rebus sensu carentibus actum quendam, & animum dant.*

Ut illa VII. Æn. *Pontem indignatus Araxes*, & ista Ciceronis pro Ligario. *Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in Acie Pharsalicâ gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum.*

6 Sect. *Debent metaphoræ esse verecundæ, ut migrâsse, non irruisse in alienum locum videantur.*

Cicero ad Tyronem. * *Sed heus tu, qui κανών* esse meorum scriptorum soles: unde illud tam ἄκυρον* valetudini fideliter inserviendo? Unde in istum locum, fidelitur, venit? cui verbo domicilium est proprium in officio. Migrationes in alienum multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam, fidelis dici potest: ut sit, quomodo Theophrasto placet, verecunda translatione.* * Epist. l. 16. Regula ac censar. Improprium.

7 Sect. *At vitiosæ sunt metaphoræ, in quibus est dissimilitudo.*

Itáque damnat * Cicero Ennianum illud, *Cœli ingentes fornices.* Nempe quia fornices nec * Lib. 3. de Orat.

nec totum complent circulum: fortasse & quia rectis lateribus consurgere soleant.

8 Sect. *Item, in quibus simile nimis longe ductum.*

Ut *Syrtim patrimonii*, & *Charybdin bonorum*. Pro illo *scopulum*; pro hoc, *voraginem* rectiùs dixeris; quia sensus facilius feruntur ad ea, quæ visu, quam quæ auditu perceperunt. Poëtis tamen quàm oratoribus, audacioribus hîc esse licet.

9 Sect. *Fugienda etiam quæ sumuntur à re turpi* h. e. *obscœnâ, aut sordidâ.*

Ut, *stercus curiæ Glaucia*: *Respublica castrata morte Camilli*, & illo, quod ex veteri oratore adducit Fabius *Persecuisti Reipub. vomicas.*

10 Sect. *Item quæ nimis amplificant.*

Ut si puer dicatur *ferreus in studiis*. Neque enim id ei convenit ætati: licet ætate provectum rectè dixeris χαλκέντερον, * quod Didymi Grammatici olim cognomentum fuit. *

* Intestina habentem ærea.
* Suidas.

11 Sect. *Nec minores debent esse re significata.*

Ut *saxea Verruca.*

12 Sect. *Nec facilè recedendum à metaphora, à qua cæpit oratio. Vitiose enim, si à fontibus cœperis, desinas in incendium.*

13 Sect. *Etsi autem nullus est florentior tropus, quique plus luminis afferat orationi, quàm metaphora.*

metaphora; non tamen frequentari nimis debet. Nam ut modicus delectat usus, ita immodicus tædio complet; & ut modicus illustrat, ita immodicus obscurat; ut qui exeat in allegoriam, aut ænigma.

14 Sect. *Quibus verò locis magis, quibus minus, metaphoris uti liceat; id hujus loci non est, pertinet ad doctrinam de charactere*

De quo sequenti libro dicemus.

CAP. V.

De Metonymia.

1 Sect. METΩNYMIA cùm tsi à μετὰ,* ὄνομα,* *ad verbum sonat* transnominatio, *vel potius* transnomen, *quâ formâ pro* ἀντωνυμία pronomen *dicimus alio nomine, Cicerone teste,* Ὑπαλλαγὴ *vocatur.*

2 Sect. *Est verò tropus quo causa externa* ponitur pro effectu, aut subjectum pro adjuncto, vel antecedens pro consequente aut contrà.*

3 Sect. *Itaq; sex in universum sunt ejusmodi. Primus est causæ externæ pro effectu.*

Ut, *Mars* pro bello, *Ceres* pro frugibus, *Cicero* aut *Livius* pro scriptis. Sic dicimus, *Vario marte pugnatum.* Virgil. *

Onerantq; canistris
Dona laboratæ Cereris. Martial.*

* Trans.
* Nomen.
* Plerique tantum μετωνυμίαν vocant, cum causa usurpatur pro effectu, vel subjectum pro adjuncto, aut contrà. Quod si placet, cum antecedens ponitur pro consequenti, erit tropus singularis ut annotavimus cap. 3. Sect. 9.
* Æn. 1.
* Lib. 14. dist. 190.

Pellibus

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea vix totum bibliotheca capit.

4 Sect. *Alter modus est, effecti pro causa.*

Ut *expalluit*, *pro extimuit.* Nam pallor est effectum timoris. Horatius: *

Lib. 3. ep. 3.

Pindarici fontis qui non expalluit haustus.

Sic *pallida* mors, quia mortui pallent. Horat.*

Lib. 1. od. 4.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas.

Regumq; turreis.

Virgil.

——*Scipiadas cladem Libyæ.*

Hoc est qui cladam Libyæ intulerunt. Sic *sudor* pro labore apud Mosem, * & Hesiodum. *

Gen cap. 3 vers. 19. ἐν ἐργ. vers. 287.

5 Sect. *Tertius modus est subjecti pro adjuncto. Subjecti autem nomen laxiè hîc usurpatur pro eo, cui quid inest, vel adest. Itaq; huc etiam refer, cum continens ponitur pro contentio.*

Cic. de orat. *Ut omittam illas omnium disciplinarum inventrices Athenas*, pro Atheniensibus. Pro lege Manilia: *Testis est Italia*, &c. pro *Italis.* Sic *rus* pro rusticis. At aliter Catullo Vollusii annales dicuntur;

Pleni ruris, & infacetiarum:

Hoc

Hoc est rusticitatis: Quomodo & Græcos loqui, monet Hesychius, Ἀγχοεπλέως, ἀγροικίας πλήρης.

6 Sect. *Item cùm possessor ponitur pro re possessa.*

Ut cùm Suetonius ait, *Claudium venalē pependisse*, hoc est prædia ejus pendente titulo ac libello, proscripta. Similéque est illud apud Terentium Eun. *comedendum aliquem propinare*. h.e. bona alicujus. Cic. De Senect. *Cujus ego villam contemplans; non enim longè abest à me*, id est à villa mea.

7 Sect. *Præterea cùm nomen rei signatæ tribuitur signo.*

Ut Ecl. III.

Orpheaq; in medio statuit, sylvasq; sequentes.

Id est cœlatum Orphei, sylvarum imaginem. Sic *Jupiter*, pro statua Jovis. Ovid. Fast. I.

Jupiter angusta vix totus stabat in æde,
Inque Jovis dextrâ fictile fulmen erat.

8 Sect. *Adhæc cùm dux * ponitur pro exercitu.*

* Nisi malis hic esse synecdochen partis. Vide cap. seq. Sect. 7.

Ut cùm dicimus, ab Annibale apud Cannas cæsa esse sexaginta Romanorum millia. Cui simile, cum patronus, vel advocatus ponitur pro cliente. Cicero pro Cæcinna: *Restituisse*

stituisse te dixit? Nego me dicto prætoris restitutum esse. Me, hoc est clientem meum.

9 Sect. *Item cùm res, quæ in tempore fit, pro tempore usurpatur.*

Ut *messis* pro ætate. 1. Georg.

*Ante * focum si frigus erit, si messis in umbra.* Sic.

Tertia messis erat.

10 Sect. *Quartus metonymiæ modus est adjuncti pro subjecto.*

Virgil. Ecl. VIII.

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores.

Terni colores pro ternis liciis triplicis coloris.

Et: Æn.

——*Stratoq; super discumbitur ostro.*

Hoc est, stragulis purpureo ostri colore tinctis.

11 Sect. *Huc pertinet, cum contentum usurpatur pro continente.*

Ut 1. Æn. *Vina coronant*, pro paterâ.

12 Sect. *Item cùm ponitur tempus, pro re, quæ tempore est.*

Ut Phillipp. IX: *Hujus seculi insolentia.*

Hoc

Hoc est hominum hujus seculi. Sic Virgil. I. Æn.

Aspera tum positis mitescent secula bellis.

Idem IV. Æn.

—*Oculísve, aut pectore noctem Accipit.*

Hoc est, somnum, qui noctu capitur.

13 Sect. *Item cùm sumitur aliquid pro objecto, circa quod versatur.*
Ut in illo B. Ignatii.

Ἔρως ἐμῦ ὁ σταυρωθεὶς *Amor meus est crucifixus ille.* Amor pro eo, qui amatur.

14 Sect. *Item cùm signum ponitur pro re signata.*

Ut *toga* pro pace, *fasces* pro magistratu. Cicero.

Cedant arma togæ, concedant laurea linguæ.
Maro:
Non illum populi fasces, non purpura flexit.

Huc refer, cum nomen ponitur pro re. Livius lib. I. *Ad singula oppida circum ferendo arma nomen omne Latinum docuit.* Et lib. II. *Longe is tum princeps Volsci nominis erat.* Et alibi apud eundem passim, ut de Marone, Horatio, Tibulo, & aliis nihil dicam. Sic Ciceroni A vocatur *litera salutaris*, quia ea significatur

ſignificatur Abſolutio.

15 Sect. *Vulgò etiam ad metonymiam adjuncti refertur, cùm virtutes vitiaq; ponuntur pro hominibus ipſis.*

Cic. Verr. 1. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſupplicis avaritia in contumeliis efficere potuiſſet.* Luxuries pro luxurioſo, crudelitas pro crudeli, avaritia pro avaro. Sic *ſcelus* pro ſceleſto, *ars* pro artifice. Sed quod ejuſmodi referunt ad metonymiam adjuncti, id pinguiori ab iis fit Minerva. Nam ſi ad vivum reſcecemus, ſcelus vel eſt ſcelerati forma eſſentialis, vel effectum ejus. *S*i prius placet, erit ſynecdoche partis eſſentialis: ſin poſterius, fuerit metonymia effecti.

16 Sect. *Denique (ut ſuperiùs dicebamus) ad metonymiam refertur, cùm vel antecedens ponitur pro conſequente: vel conſequens pro antecedente. Utrumq;* Μετάληψιν *vulgò appellant.*

Antecedenti pro conſequente utimur cùm *audire* vel *auſcultare*, accipitur pro *obtemperare*.
Act. 1, ſc. 3 Terent. Andr. * *Pamphilúmne adjutem, an auſcultem ſeni.*

Quomodo etiam apud Græcos ſumuntur
Plutarch. ἀκροᾶσθαι, * ὑπακούειν * *S*imilis eſt tropus,
Mat. 8.27. cum *ſcribere* uſurpatur pro *dare*, *reſcribere* pro
Sat. 5.l.7.2 *reddere*, *tranſcribere* pro *tradere*: ſive *jus ſuum in alium transferre.* Horat *

Scribe

Scribe decem à Nerio; non est satis adde Cicutæ
Nodosi tabulas centum.

Teren. Phorm.

Argumentum illud deuuo scribi jube.
Nodo si tabulas centum.

Teren. Phorm. * Act. 5, sect.8.

Argentum illud denuo rescribi jube.

Ubi donatus: *Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scritura: rescribere dicebant pro renumerare. Et sic infert. Ne ego præscripsi porrò illis, quibus debui.* *

*Simile est *subscribere pro assentire*. Ovid *
Neve precor magni subscribi è Cæsaris iræ.
Est & hujus generis.
*——Lupi * Mærim videre priores.*
Hoc est, obmutuit, uti solent, qui priores lupum viderunt. Item,
*—Fuimus * Troies fuit Ilium & ingens*
Gloria Dardaniadum.
Id est esse desiit.

* Plura Servius Æn.& Budæis prior. annot. in Pandect.
* 1 Trist. Eleg. 11.
* E.l. 9.
* Æn. 1.

Consequens contrà pro antecedente ponitur in illo Ciceronis pro lege Manil.
Quid, ad nos cùm ab exteris nationibus venirent, captos quærar, cùm legati populi Romani redemti sint? Nam ex eo, quòd redemti sint, captos fuisse intelligitur. Idem fit, quando, ut Donatus * ait, *dicere ponitur pro intelligere, & scire.* Ut in illo * *Fœneratum istuc beneficium tibi pulchrè dices;* & alibi apud eundem.

* In Adel. Act.3.sc.2.
Phorm. Act.3.sc.2.

Possis

Possis & addere μετάληψιν concomitantis, sive connexi. Ut in scripturis, * *Tegere pedes*, pro exonerare alvum.

* Reg. 1. cap. 23.

CAP. VI.

De Synecdoche.

1 Sect. *Synecdoche est, cùm totum ponitur pro parte, aut pars pro toto.*

Atque inde & nomen. Nam συνεκδοχὴ ad verbum sonat comprehensionem. Totum autem comprehendit partes suas.

At Grammaticis συνεκδοχὴ vocatur, cum nomen aut verbum universale restringitur ad partem, vel aliquid saltem speciale, quod per accusativum affertur. Ut, *Os, humerósque Deo similis. Rubet capillos. Induitur vestem.* Synecdochen autem appellant, quia particulare comprehenditur ab universali. Alii malunt vocare ἔλλειψιν. præpositionis *secundum*: ut apud Græcos intelligi solet κατὰ.

2 Sect. *Fit Synecdoche sex modis. Primus est cùm genus, quod est totum universale, ponitur pro specie.*

Ut *ales* pro aquila. Virgil in XII *

* Æn. 1.

——*Prædámque ex unguibus ales,*
Projecit fluvio.

Et alibi *quadrupes* pro equo. Marc. XVI. 15. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*, id est

homini

hominí. Sic *mortales* pro hominibus apud Plautum *, & apud Sallustium sæpius: Par ratio in verbis: ut *facere* pro sacrificare. Varro lib. v. de L. L. *Flamen Dialis agnum Jovi facit.* Quomodo & Græci ἔρδειν καὶ ῥέζειν dicunt pro θύειν. Item *feminam cognoscere*, vel *ejus notitiam habere* *, pro rem habere cum aliqua, Prout & Græci usurpant τὸ γινώσκειν. Item: *alloquium* pro consolatione; *alloqui* * pro consolari *ut* Græcis[παραμυθεῖσθαι καὶ παρηγορεῖν.

* Trinum. Act. 2. sc.

* Cæsar. lib. 6.

* Catul. ad Cornif. Horat. Epod. 13.

* Seneca Troad. 3. 1.

3 §. *Alter modus est, cùm species contrà usurpatur pro genere.*

Ut *Eurus*, vel *Aquilo*, pro quovis vento, *Sabellicus sus* pro quolibet, *Myrtoum*, vel *Carpathium mare*, pro quocunque. *Maro.*

——*Denteq; Sabellicus exacuit sus*. Horat.

Nam ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ.

Hoc pactò raró loquuntur Oratores.

4 Sect. *Tertius modus est, cùm totum essentiale ponitur pro solâ materiâ, solâve formâ.*

Joan. xxxiii. *Sustulerunt dominum meum, nec scio, ubi posuerint eum.* h. e. domini mei Jesu corpus.

5 Sect. *Quartus modus est, cùm contrà pars formalis, aut materialis ponitur pro toto essentiali.*

lib.14. epist.14. Ut anima pro homine. Cciero: *Vos meæ charissimæ animæ, sæpissimè ad me scribite.* Sic corpus pro servo. Huc pertinet quoque *argentum* pro pecunia, vasisve argenteis; *ferrum* pro armis ferreis: quam quidam appellare malunt metonymiam materiæ. Cic. Verr. VI. *Cùm essent triclinia strata, argentumq; expositum in ædibus.*

6 §. *Quinctus modus est, cùm totum integrale usurpatur pro parte.*

Ut Ecl. 1.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Sic *orbis terrarum* pro imperio Romano. Cic.epist.1.lib.IV. *Res vides quomodo se habeat, orbem terrarum, distributis imperiis, ardere bello.*

7 §. *Sextus modus est, cùm contrà pars integralis ponitur pro toto.*

Ut *caput* pro homine, *puppis* pro navi, *mucro* pro gladio, *tectum* pro domo. Livius.lib XXI. *Placentini captivi ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.* Et possis his accensere, cùm dux ponitur pro exercitu: quippe qui sit caput exercitûs.

8 §. *Ad duos postremos modos refer quoque, cum numerus singularis ponitur pro plurali, aut pluralis pro singulari, aut certus pro incerto, aut rotundus pro majori minorive.*

Singularis

Singularis pro plurali, ut apud Livium crebrò est, *Romanus prælio victor*. Ubi pars integralis usurpatur pro integro.

Pluralis pro singulari, ut illo Ciceronis ad Brutum, *Nos populo imposuimus, & oratores visi sumus*. Nam de se uno loquitur. Ut integro utatur pro parte. Sic lib. II. de Off. *Maximè autem & gloria paritur, & gratia defensionibus; eoque major, si quando accidit, ut ei subveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgerique videatur: ut nos & sæpe aliàs, & adolescentes contra L. Syllæ dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus*. Vides, ut de se solo dicat, *Nos adolescentes fecimus*.

Certus pro incerto: ut *trecenta*, vel *sexcenta*, pro plurimis.

Rotūdus numerus pro majori sumitur in illo Livii lib. XLV. *A Chalcide trajicit trium millium spatio distantem portum, inclytum stationem quondam mille navium Agamemnoniæ classis.* Nam centum & octoginta sex naves fuere supra mille: si earum quidem, quæ apud Homerum * recensentur, numerus ineamus.

Sed ad synecdochen totius integrantis pertinet, si rotundus numerus ponatur pro minori. Ut si dicas, reges imperâsse Romæ annis ducentis quinquaginta. Sunt enim tantùm CCXLIV. Ideo Florus in prologo cum rotundo uti vellet, *prope*, adjecit.

CAP. VII.

De Ironia.

1 Sect. Ironia *est tropus, quo intelligitur contrarium ejus, quod dicitur.*

Nomen est ab εἴρω quod est *dico*; unde εἴρων *dissimulator*, qui aliter dicit, ac sentit, ex quo εἰρωνεία accipi solet pro dissimulatione, quâ aliter sentimus, aliter loquimur. Hinc Rhetoribus εἰρωνεία est, *quæ diversum ei, quod dicit, intellectum parit*: ut à Fabio * definitur. *Illusionem* aliquibus dici, idem * auctor est: Ironia est in illo Terentii *, *O salve bone vir, curâsti probè.* Et illo Cicer. Verr. VII. *O præclarum imperatorem!* Et pro Quinctio: *Tum ille vir optimus: vereor ne se derideri putet, quòd iterum jam dico, Optimus.*

*Lib.6. cap.2.
*Lib.8. cap..6.
*Andr. Act.5. sc.6.
* Ibidem.

2 §. *Intelligitur Ironia bifariam, vel personæ, reive, de qua agitur, naturâ, vel pronunciatione.*

Prioris generis est illud pro C. Rabirio: "Namque hæc tua sunt, quæ te hominem clementem popularemque delectant, I, lictor, colliga manus, quæ non modò hujus libertatis, mansuetudinisque non sunt; sed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilii: sed Tarquinii superbissimi, atque crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina: quæ tu homo lenis, ac popularis, libentissimè commemoras,

memoras, Caput obnubito, arbore infelici suspendito. Nam formulæ ipsæ crudelitatis indices, & quæ de Tarquinio Superbo dicit, satis ostendunt, quæ mente T. Labienum clementem ac mansuetum appellet. Posterioris generis est illud Ciceronis in Clodium: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit.* Ubi, ut Fabius * ait, *cum risu quodam contraria iis dixit, quæ intelligi voluit.* Quamquam & ex persona, reique naturâ id facile cognoscitur, dummodo cogitemus id, quod idem Fabius * monet, *interesse quid de quo dicatur.* Nam inde paret, *aut laudi simulatione detrahi, aut vituperationi laude aliquid concessum esse.*

*Lib. 8. cap. 6.
*Ibidem.

3 Sect. *Ironiæ, ut in jocis & salibus, ita etiam, cùm acriùs mordere volumus, usus est maximus. Atq; interdum in exordio etiam adhibetur, quod securitatem causæ ostendit.*

Ut apud Tullium pro Ligario, *Novum crimen, C. Cæsar,* &c.

CAP. VIII.

Metalepsi, antonomasia, & eâ, quae ΑΙΤΟΤΗΣ vocatur.

1 §. Vidimus *hactenus de tropis primariis Fabius, atq; alii, plurimos adjiciunt alios: verùm ii, vel sunt troporum species, vel affectiones, vel planè ad tropos non pertinent.*

2 §. *Primum inter species locum obtinet* Μετάληψις, *quae Latine sonat* transsumtio. *Atq; ita vocatur, cùm antecedens ponitur pro consequente, aut contrà. Estq; ea* Μετωνυμίας *species, de qua supra * diximus.*

*Cap. 5. § 13. unde exempla ejus petantur.

Alias Μετάληψις quid sit, cap. prox. meliùs dicetur. Nempe quia eâ notione, non tam species tropi est, quàm affectio ejus.

3 §. *Proxima inter species est* Αντονομασία. *Latinè ad verbum dicatur* pronominatio. *Estq; synecdoches species.*

4 §. *Fiat autem bifariam. Prior modus est, cùm proprium sumitur pro communi.*

Ut *Sardanapalus* pro molli, *Venus* pro formosa, *Irus* pro paupere, *Croesus* pro divite. Ovid. IV. Trist.

Irus & est subito, qui modò Croesus erat.

Par ratio esse videtur. cùm gentile usurpatur pro quovis qui iisdem sit moribus.

Ut

Vt *Cretensis* pro mendace, aut *Pœnus* pro perfido. Sed hic modus, ut hujus loci est, quatenus proprium angustius est eo, pro quo sumitur: ita ad metaphoram referri potest: qua spectamus similitudinem inter proprium, & id cui tribuitur.

5 §. *Alter ἀντονομασίας modus est, cùm commune sumitur pro proprio.*

Vt *Urbs*, pro Roma, sunt verò quinque in primis modi hujus generis.

I. Per *patronymicum*, ut *Saturnius* pro Jove, *Priamides* pro Hectore, *Atrides* pro Agamemnone, *Pelides* pro Achille. Horat. epist. 1.

——Nestor componere lites
Inter Pelidem festinat, & inter Atridem.

Atque hic modus solis convenit poëtis.

II. Nomine *gentili*, ut *Citherea* pro Venere, *Arpinas*, pro Cicerone; qui modus & Oratoribus est concessus.

III. Per *epitheton*, ut * *Thalamo quæ fixa reliquit Impius*. * Æn. 4.

Impius, pro Ænea.

IV. Nomine *studii*. Ut, *philosophus* pro Aristotele, *orator* pro Demosthene, apud Græcos; pro Cicerone, apud Romanos; ac *poëta* itidem pro Homero, aut Marone, *Apostolus* pro Paulo.

V. *Periphrasi* non reciprocâ, ut * Trojani belli *scriptor*, pro Homero. Nam in quo falsi quidam, si ἀντιστρέφωσι *, nullus fuerit tropus: ut, *ars bene loquendi*, pro Grammatica.

*Horat.
* convertuntur.

6 §. *Tertia species est* Λιτότης, *cùm minùs dicitur, & plus intelligitur, unde synecdochæ subjici posse liquet.*

* 7 Æn. Ut, *Munera nec sperno* pro lubens accipio
* Adn. Act 2. sc. 6. Item, *non laudo*, hoc est reprehendo. Vulgò *Liptotes* vocatur, sed corruptè, cum hoc Græcum non sit. At λιτὸς, id est tenuis, fit λιτότης, quod, κατὰ λέξιν extenuationem sonat.

Sunt & alia troporum species, ut κοινότης, σύλληψις, εὐφημισμός: sed harum pauci omnino Rhetorum meminere: eoque & nos hoc etiam loco eas prætterimus. Interim vide de iis, si vole, quæ diximus in Oratoriis Institut. IV. cap. X.

CAP. XI.

De Allegoria, Catachresi, Et Hyperbole.

1 Sect. Affectiones *troporum præcipuæ sunt, Metalepsis, Catachresis, & Hyperbole.*

2 §. *Metalepsis hoc loco est tropus multiplex in voce una: sive: cùm gradatim ex unâ significatione porcelitur in alienam.*

* Æn. 1. Ut, * *Speluncis abdidit atris*. Per atras intellige obscuras; per obscuras profundas. Sic *
* Ecl. 1.

Post

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

Per aristas συνεκδοχικῶς intelligit segetes, sive messes; per has autem μετωνυμικῶς signat annos.

3 §. *Est hujusmodi affectio poëtis quàm oratoribus accommodatior.*

4 §. Ἀλληγορίαν *ad verbum dixeris* diversiloquium, *Nam conflatur ea vox ex* ἄλλο *, *&* ἀγορεύειν * . *Est verò allegoria tropus perpetuus, sive oratio è pluribus tropis contexta.*

*Aliud.
* dicere.

Ita ut è tropis primariis non differat naturâ, sed magnitudine, quæ major est in allegoria.

5 §. *Plurimùm autem fit continuatione metaphoræ, adeò quidem, ut multi hoc solùm allegoriæ genus agnoverint.*

Cic. Pro M. Cœlio, *Quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos pretervecta videatur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur.* Idem.lib.1.de Orat. *Nam qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ molestiarum, & turbulentissimæ tempestates extiterunt.* Sic apud Horatium od. XII. lib. II.

contrahes vento nimiùm secundo
Turgida vela.

6 §. *Interim ex aliis quoque tropis fit*

*Terent. Eunucho, Act. 4. sc. 5

Ita metonymia continuatur in illo * *Sine Cerere et Libero friget Venus*.

Synecdoches autem continuatio est in isto Agraria II. *Cùm haberet hæc Respublica Lusinos, Calatinos, Acidinos, homines non solùm honoribus populi, rebusq; gestis, verùm etiam patientiâ paupertatis ornatos; et tum, cùm erant Catones, Philippi, Lælii, quorum sapientiam*, &c. Vbi nomina illa personarum per ἀντονομασίαν accipi, liquet ex ipsâ, quam Cicero subjicet, explicatione. Idem factum in isthac orat. pro S. Roscio Amerino; *Non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas à prœliis avocabat: postremò Primum ipsum, senem Antistium; quem non modò ætas, sed etiam leges, pugnare prohibebant*.

7 §. *In allegoriis observandum, ut ne temere alio ex genere rerum, quàm cœperimus, desinamus*.

Secus si fiat, oritur plurimùm fœdissima rerum inconsequentia; ut de metaphora diximus cap. 4. Sect. 12.

8 Sect. *In iisdem vitandum, ne his immoderatè utamur, vel ne illis insit obscuritas, quæ ænigma efficit*.

9 Sect. *Est enim ænigma, ambigua quædam allegoria ad occultandum rem notam, quam significat, excogitata. Vix autem locum habet in orationibus publicis, quia non oportet crucem figere auditoribus*.

Usus tamen eo videtur Cicero pro Roscio Amerino; *Multos cæsos non ad Thrasimenum locum, sed ad Servilium vidimus. Quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio?* Verùm Paulus Manutius ex veteri poëta sumptum putat.

10 Sect. *Major longè est ænigmatum usus in epistolis, quia interdum in his necesse est, ut sententias verborum involucris involvamus, quo intelligamur ab iis solis, ad quos scribimus.*

Liquet id ex Ciceronis epistolis ad Att. in quibus ipse testatur, se quædam allegoriis obscurâsse.

11 Sect. *Non tamen omne ænigma est allegoricum, cùm et propriis verbis constare possit.*

Patet id ex illo Maronis *;

Dic quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo *Ecl. 3.
Tres pateat cœli spacium non amplius ulnas.

Nam, siquidem, quæ plurimorum sententia est, intelligamus puteum profundissimum, nulla hic erit troporum frequentatio, imò nec tropus. Quemadmodum neque si *Cœli* sit proprium, ut accipiamus de sepulchro Cœlii Mantuani, qui, omnibus consumptis, tantummodo spatium reservârat, quod sepulchro sufficeret.

12 Sect. *Præterea in allegoria observandum oratori, ut si obscurior sit, proprium admisceat ad claritatem.*

Quomodo

Quomodo est Cicero 1. Top. inquit, *Sed quoniam avidum hominem ad has dicendi epulas recepi, sic accipiam, ut reliquiarum sit aliquid potiùs, quàm te hinc patiar non satiatum discedere.* Atque ita & Plato dixerit VII. de Rep. ἑστιάσας λόγων καλῶν, καὶ σκέψεων*. At pura fuerit allegoria, si omittatur in Cicerone verbum *dicendi*: nempe hoc pacto, *ad has epulas recepti*, &c.

*Victoriā vide lib. 2. var. lect.

13 §. *Sequitur* ΚΑΤΑΧΡΗΣΙΣ *sive Abusio, quæ tropi est durities. Nam ita vocatur quando vox aliqua licentiùs à propria significatione ad alienam deflectitur.*

Ita ut, non deduci, sed irruere; non precariò, sed vi venire videatur. Vide sup. cap. IV. Sect. 6.

14. §. *Interdum verò abusio vocis ex origine ejus cognoscitur: interdum item ex rei natura.*

Ex orgine vocis, ut in illo pro Maniliâ: *Posteaquam maximas ædificasset, ornassetque classes*, & apud Cæsarem lib III. de bello Gall. *Naves interim longas ædificari in flumine Ligeri*. Similéque hoc Maroniis II. Æn.

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant.

Ex natura rei intelligitur κατάχρησις cùm splendor tributur voci. Ut apud Tullium de Senectute: *Omnino canorum illud in voce splendescit,*

splendescet , etiam nescio quomodo in senectute. Æn. iis
Item cùm Maro* *stagnum* dixit de mari: quomodo & Græci appellant λίμνην. Æn. 381.
* Homer. Il. Oppian. 2.

13 Sect. *Fit* καταχρήσις, *vel necessitatis, vel delectationis causâ. Posterius genus vix invenias alibi, quam apud poetas. Prius etiam oratoribus est concessum.*

Prioris generis est , cum dicimus pyxidem auream , vel argenteam ; licet pyxis propriè sit è buxo , ut etymologia indicat.

Posterioris generis est illud Horatii lib. IV. od. 4.

——— *Vel Eurus*
Pars Siculas equitavit undas.

Quæ ut rectè Muretus * observat , audax planè translatio est ; neque unquam id ausurus fuerat poeta sine veterum exemplo : sed similiter dixit Euripides Phœnissis : Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ. Quem & Apppianus postea imitatio tertio Ἁλιευτ.

* Lib. 1. Var. c. 10.

17 Sect. *Tertio affectio est* Ὑπερβολὴ, *quod ad verbum superjectionem hoc est excessum , sive eminentiam notat. Estque oratio augendo , vel minuendo , superans fidem.*

Augendo , ut quod Cicero , * & ex eo Fabius * refert de Memmio, Homine prælongo , *caput eam ad fornicem Fabii offendisse.* Et apud Maronem : *

*Lib. 2. de Orat.
*Lib. 6. c.

Candidior cygnis, hederâ formosior albâ :

Item

Item, *melle dulcior*, *plus millies audivi*, & similia.

* Ecl. 3. Minuendo, ut cùm ait Maro, * *Vix ossibus hæret.*

Item in illis, *Codro pauperior*, *testitudine tardior*, &c.

17 Sect. *Facit* ὑπερβολὴ *ad* ἔμφασιν.

* Lucanus lib. 10. Ut cum poeta * ait

Nulla fides pietásque viris, qui castra sequuntur ἐμφατικώτερον hoc, quàm si dixisset. *Rara fi-*

* 4. Æn. 5. *des.* Item, * *Nusquam tuta fides.* Efficacius, quàm istud; *Raro tuta fides.* Et illud

Juvenal. satyrici *

* sat. 6. *Semper habet lites, alternáque jurgia lectus, in quo nupta jacet.*

Majorum habet ἔμφασιν, quàm si pro *semper* dixisset *plurimum.*

18. Sect. *Hæc causa est, cur in amplificando eâ utamur, non quidem ut fallimus sed ut per planè incedibile, intelligatur penè incredibile. Interim videndum, ne ea modum omnem excedat; qua in re peccant adulatores.*

CAP. X.

De Sarcasmo, aliisque irrisionis speciebus item Onomatopoeia, Antiphrasi, Hypallage.

1 Sect Et *hæc de troporum, tum speciebus, tum affectionibus.* Subjiciemus deinceps quædam,

quæ

quæ falsò inter tropos retulerunt. *Ut sunt sex species irrisionis, Sarcasmus, Diasyrmus, Charientismus, Asteismus, Mycterismus & Mimesis.*

2 Sect. *Sarcasmus est hostilis irrisio super jam mortuo, aut certò morituro.*

Ut, *Ave Rex Judæorum.* * * Mat. 27. 29.

Item. * Æn. 9.

I, *verbis virtutem illude superbis.*

3 Sect. *Diasyrmus est inimica irrisio, sed extra cædem.*

Ut, *Asinus ad lyram,* I*nterstrepit anser olores.* * * Ecl. 9.

& illo, sanè luculento, * *Æn. 11.

Larga quidem semper Drance, tibi copia fandi,
Tunc cùm bella manus poscunt, patribusq; vocatis
Primus ades; sed non replenda est Curia verbis.

4 Sect. *Charientismus à lepore ac gratiâ nomen accepit. Estque jocus cum amœnitate mordax. Vel, ut alii malunt fit, cùm dura & aspera dictu gratiosis & mollibus verbis mittigantur, & molliuntur.*

Ut, cum Davus pistrinum deprecans ait * *Bona verba quæso.* Simile huic, * *Dii meliora* * [Andr. Act. 1. sc. 2. * Georg.

5 Sect. *Asteinismus est jocus urbanus.* *Ecl. 3.

Ut, * *Qui Bavium non odit amet tua carmina, Mævi.*

Atque

Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

H. E. Qui Bavium, ineptum poetam, amare potest, idem exosculetur te, Mævi, poetam Bavio quoque deteriorem. Est & ejusce generis illud Neronis in servum furacem; *Nihil esse ei clausum, neque signatum.*

6 Sect. Μυκτηρισμὸς *fit, cum naso suspenso quempiam subsannamus.*

* Quod & nomen indicat. Nam μυκτὴρ nasus. Cùm autem gestu magis, quàm verbis fiat; non est, quod ejus quis exemplum à nobis exspectet.

7 Sect. Μίμησις *Latinè imitatio, aliena verba refert directâ oratione, idque, ut volunt, deridendi causâ.*

Eun Act. 1. sc. 2. Terent. *

At ego nesciebam quorsum tu ires, Parvola
Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua.
Soror est dicta: cupio abducere ut reddam suis.

8 Sect. *Quemadmodum autem species hasce irrisionis (quas ironiæ subjici putarunt) falsò inter tropos referunt, cùm & propriis constent verbis: ita, hac ipsa de causa & alia multa multo troporum numero excludi debent, quæ vulgò inter tropos reponuntur. Eorum autem duo sunt genera.*

9 Sect. *Quædam enim sunt schemata Rhetorica, ut* Periphrasis *&* Icon; *de quibus iccirco in*

σχηματολογίᾳ dicturi sumus : quædam nec tropi sunt, nec schemata, ut Ἐπίθετον, *de quo in amplificandi, itemque characterum doctrina agemus : quædam denique ad Grammaticam potiùs pertinent; idque vel ad* ἐτυμολογίαν *ut* Ὀνοματοποΐα & Ἀντίφρασις *vel ad* σύνταξιν, *ut* Ὑπαλλαγή.

10 Sect. *Siquidem* ὀνοματοποΐα *nihil aliud est quàm nominis fictio à sono.*

Ut, *balare, grunnire*, &c. Quidam putant ita vocari, quandocunque rei novum inditur nomen. Sed hi non distingunt ὀνοματοποιΐαν à novatis.

11 Sect. **Ἀντίφρασις** *est vox à contrario dicta.*

Istiusmodi, ex Grammaticorum sententiâ, cum alia plurima sunt, tum *Parcæ*, & *lucus*. At *Parcæ* fortasse ita dictæ, quia parcant. Duæ enim parcunt, sola Atropos filium abscindit. * *Lucus* vel ita vocatus, quia lucet frequentibus sacrificiis, vel potiùs est à Græcis, * quibus λόχος, *insidiæ*, unde λοχιάς, * *sylva*, quia insidiantibus sit apta.

*Fusius de hoc agimus in Originum libris.
* Quamquam Syriacum malit. Scopas in conjectaneis lib. 1. cap. 18.
* Hesychius.

12 Sect. *Hypallage est schema Grammaticum quo rerum ordo invertitur.*

Ut apud Cicer. *Gladium vaginâ vacuum in urbe non videmus.* Pro *vaginam gladio vacuam*. Poetis est frequens. Ut apud Senecam Thyeste *

Brutium ponto feriente Corum.

Quod maluit, cùm posset,

*Pro Marcello.
*vers. 577.

Brutio pontem feriente Coro.
Et hæc de tropologia.

DAP. XI.

De Schematibus generatim: deque iis speciatim, quæ defectu, aut excessu figurant orationem.

1 Sect. *Altera dignitatis pars in schematibus, sive figuris versatur. Est vero schema, forma orationis, quæ hæc alio quopiam modo, quàm inversione significationis, à vulgari consuetudine immutatur in meliorem.*

Schematis, & figuræ voces, cùm propriè dicantur de histrionum amictu, ac gestibus; è theatris traductæ videntur in scholas Rhetorum. Nam ut in illis histriones, sive actores scenici, pro personarum, quas sustinent & affectuum qui representari debent, varietate, varios induebant habitus, variósque agebant gestus: ita & oratio, pro rerum, de quibus agitur, diversitate, schematibus diversis, tanquam colorato amictu vestitur, ac quasi gestibus diversis animatur.

2 Sect. *Schemata sunt duplicia, verborum, & rerum.*

Græcis, λέξιος, καὶ διανοίας.

3 Sect. *Inter ea hoc interest, quòd schemata verborum tollantur, si aut verba mutentur aut, ordo*

ordo eorum invertatur : ac ſchemata verum, quibuſcunq; utaris verbis aut quocunque ea ordine psnantur, permaneant ; quia non in verbis ſed in rebus quandam habent dignitatem, vímque ornandæ orationis.

E. G. *Inceptio eſt amentium, haud amantium,* λέξιος σχῆμα eſt : quia parierit ſchemata, ſi pro *amentium* ponas *ſtultorum*, aut ſimile. Sed ſchema διανοίας eſt ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utatur ſimilitudine ; quia quæcunque hic verba uſurpemus, aut quocunque ea ordine collocemus, manebit ſchema.

4 Sect. *Verborum ſchemata ſunt triplicia, quædam conſiſtunt in ſubticentia, ſive defectu ; quædam in acceſſu ; quædam in reliquo corpore orationis.*

5 Sect. *Subticentiâ figurantur, Ellipſis, & Aſyndeton ; quorum definitiones Grammaticis notæ eſſe debent.*

Nempe Syndeton copulæ eſt defectus: Ellipſis verò alius partis, aut particulæ : quod & Græca ſcholia, quæ de ſchematibus exſtant, oſtendunt. In iis eſt : Ἀσύνδετόν ἐστι φράσις, ἐν ᾗ παραλείπονται οἱ συνδέοντες σύνδεσμοι. Ἔλλειψις δέ ἐστι παράλειψις λέξεως νοουμένης ἐκ τῆς συμφράσεως.

6 Sect. *Rhetoris verò eſt inſuper docere quando exornent orationem. Ac Ellipſis quidem convenit exprimendo affectus.*

Ita

Ita admirationem indicat hoc Virgilii,

Sed vos qui tandem? ubi omittitur, *estis.*

7 Sect. *Asyndeton autem valet ad celeritatem, atque animi impetum significandum.*

Virgil. IV. Æn.

Ferte citò flammas, date tela, impellite remos.

8 Sect. *Item cum plura enumeranda sunt quorum singula per se gravia sunt.*

Terent. Adel.

Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest.
Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.

* Act. 3. sc. 4. Item *
Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia.
Humanum est.

* Act 3. sc. 1. Apud Plaut. Asin. * Philenium meretrix ait.
——*Mater, is quæstu'st mihi,*
Lingua poscit, corpus quærit, animus orat, res monet.

9 Sect. *Excessu figurant orationem, Pleonasmus, & Polysyndeton; quorum ille Ellipsi, hoc Asyndeto opponitur.*

10 Sect. *Pelonasmus valet ad Emphasin.*

4 Æn. Ut illud, * ——*Vocemq; his auribus hausi:* quod rem certam indicat. Item, *Ubinam gentium est?* Et, *Accipe hoc parvum munusculum*

lum: quorum illud magis exaggerat, hoc magis extenuat.

11 Sect. *Polysyndeton facit, ut res ipsa, de qua agitur, videatur major.*

Cicer. * *Me præ cæteris, & colit, observat, & diligit.* Item * *neque privati quicquam, neque publici; neque profani, neque sacri, in Sicilia reliquisse.* * In epist. * In Verrē Act. 6.

CAP. XII.

De Schematibus ΛΕ'ΞΙΟΣ, quibus eadem vox repetitur.

1 Sect. Schemata, *quæ in reliquo fiunt corpore orationis, vel eandem ponunt vocem, vel similes.*

Eandem, ut *amans amantem*: similes, ut *amantes amentes.*

2 Sect. *Vox eadem est, vel solâ appellatione, vel sola significatione; vel appellatione, & significatione simul.*

Appellatione solâ, ut *veniam* nomen, & *veniam* verbum.
Significatione sola, ut *domus*, & *ædes.*
Appellatione, & significatione simul, ut *homo homini Deus*, & *homo homini lupus.*

3 Sect. Ἀντανάκλασις *dicitur, cum usurpatur vox eadem*

calem appellatione, non significatione.

Cicero epist. III. lib. VII. ad Att. *Caussam solùm illa caussa* (Cæsaris) *non habet.* Et epist. XIV. lib. XIV. ad eundem: *Quid ergo ista culpa Brutorum minime illorum quidem: sed aliorum brutorum, qui se cautos, ac sapientes putant.* Sic in tribus istis apud Cornificium: *Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas?* Item *Amari jucundum est, si curetur, ne quid insit Amari.* Item: *Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam.*

4 Sect. *Magnam in oblectando vim habet, præsertim, non captata, sed velut oblata.*

5 Sect. *Huc partinet* Πλοκὴ *quando vox uno loco personam, aut rem; altera mores aliámve qualitatem significat.*

E. G. *Ad illum diem Memmius erat Memmius*, h. e. sui similis. *Simia est simia, etiamsi aurea gestat insignia.*

6 Sect. *Schema hoc non venustatem tanto tum, sed etiam acrimoniam addit orationi.*

7 Sect. *Voces non appellatione sed significatione eisdem conjungunt,* Συνωνυμία *sive interpretatio, &* Ἐξεργασία *sive Expolitio.*

8 Sect. Συνωνυμία *est, cùm verba idem significantia conjunguntur.*

Ut Cic. Catil. II. *Abiit, excessit, evasit, erupit.* Initio Catil. III. *Bona, fortunas, conjuges liberósque vestrum.* Nam *bona, & fortunæ* idem sunt. Philipp. V. *Promitto, recipio, spondeoq́.*

9 Sect.

9 Sect. *Utimur eo genere elocutionis, quoties uno verbo non satis videmur dignitatem, aut magnitudinem rei demonstrare: ideoque in ejusdem significatione plura conferuntur.*

Verba sunt Aquilæ Romani.

10 Sect. *Conciliat vero orationi tum gravitatem, tum acrimoniam.*

Gravitatem quidem adfert in illo Ciceronis, pro Muræna; ubi octo, vel ampliùs συνωνυμίας exempla habemus: *Quæ precatus sum à Diis immortalibus, judices more institutoque majorum, illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murænam consulem renuntiavi: ut ea res mihi, magistratuique meo populo plebique Romanæ, bene atque feliciter evenerit: eadem precor ab iisdem Diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum unà cùm salute obtinendum, & ut vestræ mentes, atque sententiæ, cum populi Romani voluntate, suffragiisque consentiant, eaque res vobis populoque Romano, pacem tranquillitatem, otium, concordiam adfert.* At acrem reddit orationem in illo Catilin. 1. *Non feram, non patiar, non sinam.* Item in Pisonem: *Ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?* Et post multa: *O tenebræ, ô lutum, ô sordes!*

11 Sect. *Estque magno in hoc schemate delectu verborum opus, ne συνώνυμα orationem onerent veriùs, quàm ornent.*

12 Sect. Ἐξεργασία *est sententiarum idem significantium.*

Ut

Ut Cic. pro Ligario: *Quid enim tuus ille Turbero in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Quo in exemplo etiam Synonymia concurrit.

13 Sect. *Utendum est* Ἐξεργασίᾳ *cùm prodest in aliqua re commorari, & diutius detinere auditorem: ut cùm asseveramus, indignamur, dolemus, commiseramur, aut exprobramus aliquid. Lætitiæ quoque convenit. Sed cavendum, ne in tenui variandâ, curiosam nimis, & superfluam operam ponamus, quod vitium* περιεργία *vocatur.*

14 Sect. *Schemata, quæ usurpant vocem & appellatione & significatione eandem, partim varium nomen sortiuntur raro diverso vocis repetitæ situ partim aliundæ.*

15 Sect. *In iis quæ sitûs ratione variant repetitio fit vel loco ejusdem generis ut in* Ἀναφορᾷ, Ἐπιφορᾷ, Συμπλοκῇ, *& repetitione medianâ: vel loco diversi generis, ut in Epanelapsi, Anadiplosi, repetitione principii, vel clausula in medio, Epanodo.*

16 Sect. Ἀναφορὰ *est repetitio ejusdem vocis in principio.*

17 Sect. *Magnam rationi vim addit. Unde affectibus inservit: præcipuè, cùm alterum insectamur, vel etiam laudamus.*

In insectando quidem, ut apud Tullium Catil. 1. *Nihil te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil consensus bonorum omnium, nihil hîc munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultúsque moverunt.*

Alterius

Alterius autem generis est hoc Maronis 1. Æn.

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra, Iovemq;
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm.

Et Juvenalis lib. III. sat. II.

——Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

18 §. *Nec tantum unum vocabulum sed plura etiam initio repetuntur.*

Nempe in superiori Anaphoræ descriptione intelligenda vox non incomplexa solùm, sed etiam complexa. Ac similiter in sequentibus schematibus accipere oportet. Ovidius lib. II. de Ponto El. XI.

Grande voco meritum lachrymas, quibus ora rigabas
Cùm mea concreto sicca dolore forent.
Grande voco meritum mœsta solatia mentiis,
Cùm pariter nobis illa, tibique dares.

Idem lib. IV. de Ponto el. III. quatuor continua disticha, ac unum item pentametrum, incipit ab illis duobus verbis, *Ille ego.* Etiam Arnobius, lib. I. undecim periodus inchoat ab istis, *Unus fuit è nobis.*

19 §. *Quod opponuntur, eleganter duplicatur Anaphora.*

Cic. in exordio orationis pro Resc. A-

mer. " Accuſant ii, qui in fortunas hujus
" invaſerunt: cauſam dicit is, cui præter cala-
" mitatem nihil reliquerunt. Accuſant ii
" quibus occidi patrem Sexti Roſci bono fuit:
" cauſam dicit is, cui non modò luctum mors
" patris attulit, verùm etiam egeſtatem. Accu-
" ſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſummè cupie-
" runt: cauſam dicit is qui etiam ad hoc
" ipſum judicium cum præſidio venit, ne
" hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur.
" Denique accuſant ii, quos populus poſcit:
" cauſam dicit is, qui unus relictus ex illorum
" nefariâ cæde reſtat.

20 Sect. Επιφορὰ, *ſive* ἐπιστροφὴ * *eſt repetitio ejuſdem vocis in clauſulis. Eandemque quam* ἀναφορὰ, *vim habet.*

Ut, " Pœnos populus Rom. juſtitiâ vincit,
" armis vincit, liberalitate vincit. *Item* Frumenti
" maximus numerus è Galliâ, peditatus ampli-
" ſſimæ copiæ è Galliâ, equites numero pluri-
" mi è Gallia.

21 Sect. *Quod ſi* ἀναφορὰ, *&* ἐπιφορὰ *concurrant*, Συμπλοκὴ * *vocatur. Hoc ſchema ferè* κατ' ἐρώτησιν *inſtituitur: eaq; res efficit, ut non venuſta ſolùm, ſed etiam vehemens ſit oratio.*

Cic. *Quis eos poſtulavit? Apius. Quis produxit? Appius.* Item: *Quem Senatus damnavit, quem Pop. Rom. damnavit, quem omnium exiſtimatio damnavit, eum ſententiis veſtris abſolvetis?* Neque id ſimplicibus tantum verbis fit, ſed etiam conjunctis. Uti ἐπιστροφὴ ratione fit in illo Arnobii lib. 1. *Quam*

do est humanum genus diluviis interemptum? non ante nos? " Quando mundus incensus?
" non ante nos? Quando urbes amplissi-
" simæ marinis coopertæ sunt fluctibus? non
" ante nos? Quando cum feris bella, & præ-
" lia cum leonibus gesta sunt? non ante nos?
" Quando pernicies populis venenatibus ab
" anguibus data est? non ante nos?

22 §. *Valet in exaggerandis virtutibus, ac vitiis. Estq́ schema planè venustum, at quod statim in sensus incurrat: ac propterea diutiùs continuari non debet, sed satiùs est, ut aliis schematis varietur, ac temperetur.*

23 Sect. *Medianam repetitionem appello, cùm media mediis respondent.*

Ut illo Milonianæ: *Quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe jactata sunt.* Sic Seneca Thyeste *: * Act. 4. v. 611.

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit veniens jacentem.

24. Sect. Ἐπανάληψις *est repetitio ejusdem vocis initio praecedentis, & fine sequentis sententiæ.*

Cicero epilogo orat. pro Milone. *Negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecit: timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat.* Idem in Varr. *Tenetur aliquando & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur.* Et apud magistrum Herennianum: *Commotus non es, cùm tibi pedes mater amplexaretur: non es commotus?* Ovid. Fast. lib. VI.

Qui bibit inde, furit: procul hinc discedite, quis
Cura bonæ mentis; qui bibit inde, furit. (est

25 §. 'Αναδίπλωσις *est repetitio in fine præcedentis, & in initio sequentis sententiæ.*

Virgil. x. Æn.

—— *Sequitur pulcherrimus Astur*
Astur equo fidens. Poliptoto etiam permutatur, ut in illo pro S. Roscio: *Injuriam novo sceler conflatam putant oportere defendi: defendere ips propter iniquitatem temporum non audent.*

26. § *Figura hæc non tantùm suavitatem, se etiam* ἔμφασιν *habet. Quod si conjungatu epanorthosi, sive correctioni, habet quoque acri moniam.*

Ciccero in vect. 1. in Catill. *Hic tamen vivi Vivit? imò in senatum venit.*

27 §. *Est & figura* ἀνώνυμος *cùm media au principio, aut clausulæ respondent.*

Principio ut illo Maronis VII. Æn
Te nemus Angitiæ, vitreâ te Sucinus undâ,
Te liquidi flevere lacus.
Clausulæ, ut in Verrinis: *Hæc navis om sta prædâ Siciliensi, cùm ipsa quoque esset e prædâ.*

28 §. Ἐπάνοδος; *est, cùm, quæ priori erant posi ta loco, posteriori; quæ posteriori, priori loc repetimus.*

Cic. pro Planco: *Gratiam qui refert, habet: & qui habet, eò, quod habet, refert.* Velleiu Paterculus de Quinctilio Varo: *Pecuni quà*

quam non contemptor, Syria, qui præfuerat, declaravit: quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. Ubi & πολύπτωτον. Pertinet hæc figura etiam ad schemata διανοίας, vocaturque ἀντιμετάθεσις, ut infurius dicemus.

29 §. *Vidimus ea repetitionis schemata, in quibus tantùm locus spectatur. Sequuntur, in quibus non tam situs consideratur, quàm vel pronunciationis vehementia, ut in Epizeuxi; vel connexio cum superioribus, ut in Gradatione; vel casus variatio, ut in Polyptoto.*

30 §. *Est enim* Ἐπίζευξις, *cùm vox aliqua repetitur cum vehementia.*

Cicero *: *Vos, vos inquam, & senatus frequens restitit.* Idem *: *Non est, non est vobis, Quirites, cum hoste certamen, cum quo aliqua pacis possit esse conditio.* Seneca in Medea *: *Da, da per auras curribus patriis vehi.*

31 §. *Interdum autem hæc vocabula aliqua, vel* παρεμβολῇ, *vel* παρενθέσει *intersecatur.*

Vocula una est in illo Ciceronis. *Vidi enim, vidi, penitusque perspexi.* Et hoc Senecæ initio Medeæ: *Parta jam parta ultio est.* Et act. IV. *Majus his, majus parat Mede monstrum.* At παρένθεσις interseritur * in illo Tullii pro domo suâ. *Sed excitatus aliquando (dicam audiente ipso, quod sensi, & sentio) excitatus inquam, aliquando Cn. Pompeii nimirum reconditus, penitus abstrusus dolor.* Sic Phillip. 11. *Hastâ positâ pro æde Jovis Statoris, bona (miserum me!*

*Pro Post

*Philip. 4

*Sc. 1.

* In exemplis tamen, ubi repetitio post parenthesin ob solam sit sermonis perspicuitatem, Epizeuxis dici non meretur. Cujusmodi exempla ab allatis discernere dificile non erit.

me! consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni, voci acerbissimæ subjecta præconis.

32 §. *Utimur Epizeuxi ut aliquid ἐμφατικῶς, aut παθητικῶς dicamus.*

33 §. *Gradatio, sive* Κλῖμαξ *est, cùm ita ab uno ad aliud transimus; ut eodem verbo connectamus inferiora superioribus.*

Scipio Africanus apud Isidorum *: *Vi, Atque ingratiis* *, *cum illo sponsionem feci, facta spontione ac judicem adduxi, adductum primo cœtu damnavi, damnatum ex voluntate dimisi.* Ex eodem Africano idem adducit: *Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas:* Idem ex Gracco citat; *Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus reip. flagitium.* Apud Cornificium istud habes: *Africano industria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit.* Item. *Nam quæ reliqua spes manet libertatis, si illis, & quod libet, licet: & quod licet, possunt; & quod possunt, audent; & quod audent, vobis molestum non est?*

*Lib.2. Originum cap.21.
*In vulgatis, atque etiam Mtis meis, invenio *gratis coactus*, Sed duplici errore; nam & *gratis* pro *ingratis* corrupte, & *coactus* est ex glossemate.

34 §. *Schema hoc multum habet venustatis: sed quia, ut Fabius ait, apertiorem artem continet, rariùs adhibendum; nec ferè, nisi res ipsæ habeant successionem, aut gradus: ut in genealogiis, imperiorum successionibus, ac similibus.*

34 §. *Polyptoton est, cùm idem verbum variato casu ponitur. Casus autem vocum accipio Logicorum more, ut comprehendat variationem omnem ratione generis, numeri, graduum, modorum, temporum, personarum.*

35 §. Schema

35 Sect. *Schema hoc quandoque simplicem & inaffectatam quandam venustatem adsert.*

Ut illo Ciceronis pro Roscio Amerino: " Si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atq; amplitudo: si verborum de Rep. fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est, multa plura dixisse, quam dixisset, putaretur, ego etiam si omnia, quæ dicenda sunt, liberè dixero, nequaquã tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poteret. Nec inconcinni sunt versiculi isti viri eruditi, quibus idem nomen per casus omne, ordine suo variavit: quanquam schema hîc non tam se obtulerit sponte quàm studio sit quæsitum:

Cùm vanitas sit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreet,
O Vanitas quid vanitate vanius!

25 §. *Sæpe etiam hoc schema vehementiam adfert.*

Cicero pro Archia: *Sed pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas,* Virgil. IV. Æn.

Littora littoribus contraria fluctibus, undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotes.

CAP. XIII.

De Schematibus in verbis similis soni.

1 §. *Et hæc repetitionis figuris. Sequuntur schemata, quæ respiciunt similitudinem.*

*Latinis dicitur, Derivatio.

Similitudo verò ea vel inest à natura sive ortu, vel ab accidente.

2 §. *Naturalis est in* Παρηγμένῳ *. *Conjungit enim voces, quarum una ab altera derivatur. Ac plurimùm ad delectandum valet.*

Cicero in Lælio: *Sed ut tum ad senem senex de senectute: sic in hoc libro ad amicum amicissimus de amicitiâ scripsi.* Et eodem: *Et enim eo loco locati sumus.* Plautus Persa *: *Qui hero suo servire vult bene servit servitutem.* Atticismus est; ut illud ejusdem, *vomitum vomis* *, *somniavi somnium* *, & alia multa apud eundem.

* Act. 1. sc. 1. Qui
* Rudente sc. homo.
* Rud. sc. quid istud

3 §. *Accidentaria similitudo ad minimùm est quadruplex. Fit enim vel ab immutatione vocis in similem appellatione, non significatione, ut in* Παρονομασίᾳ *vel à positione diversarum vocum eodem in casu, ut in* Ὁμοιοπτώτῳ *vel à sono eodem in clausulis, ut in* Ὁμοιοτελεύτῳ *vel redditione unius pluriumve syllabarum in quacunque parte, ut in* Παρηχήσει *Docent, id singulorum schematum definitiones.*

4 §. *Est enim* Παρονομασία *sive Agnominatio, cùm parvâ verbi immutatione in aliam planè sententiam deflectitur oratio.*

Terentius *: *Inceptio est amentium, haud amantium.* Sic in veteri dicto; *Septem convivium, novem convicium.* Quamquam Varro, ut obiter id dicam, nec nonum improbârit convivam. Nam volebat convivas intra gratiarum & Musarum numerum consistere; ut nec pauciores essent, quàm tres; plures, quàm novem. Elegans etiam παρονομασία est in istoc, quod Apollodorus Atheniensis, pictor præclarus, operi suo adscripserat;

* Act. 1. Andr. sc. 3.

Μωμή-

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται *; *Calcabit aliquis hoc magis, quã Imitabitur

5 §. *Schema hoc non tantùm delectat, sed vehementiùs etiam pungit.*

Cicero Philipp. XIII. de Antonio; *Cùm in gremiis mimarum mentum, & mentem deponeres*; Seneca Troad.

O Tumide rerum dum secundarum flatus
Extollit animos; timide, cum increpuit metus
Regum.

Tertullianus lib. de spectaculis cap. XXV. *Quid est enim de Ecclesia Dei in diaboli Ecclesiam tendere? de cœlo, quod ajunt, in cœnum.*

6 Sect. Ὁμοιόπτωτον, *sive Similiter cadens est, cum in eadem constructione duo, aut plura sunt verba, quæ iisdem casibus efferuntur. Casus autem voco non tantùm nominum, pronominum, aut participiorum, sed etiam verborum.*

Cic. pro leg. Manil. *Ac primùm quanta innocentia debent esse Imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia: quanta fide! quanta felicitatè! quanto ingenio! quanta humanitate!* Idem pro Archiâ: *Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?*

7 §. *Nec tantùm in fine deprehenditur; sed etiam media primis, aut summa mediis accommodantur.*

Cic. 1. Accus. in Verr. *Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum.* Ὁμοιόπτωτα sunt, *audendum, audiendum; paratus, projectus.*

8 §. Ὁμοιοτέλευτον *sive Similiter desinens est cum cola, aut commata, simili sono terminantur.*

Cic. pro Mil. *Non modo ad salutem ejus exstinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Idem in Manilianâ: *Ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint; sed etiam venti tempestatesque obsecundarint.*

Habet quoque locum in partibus indeclinabilibus; ut *, *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter.*

* Quinctilianus lib. 9. cap. 3.

Ut aliis verò orationis lenociniis, ita hoc etiam immodicè gaudet Apuleius. Ut lib. de Deo Socrati, ubi sic de genio scribit: *Hic custos, singularis præfectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si ritè ad extremum animadvertatur, sedulò cognoscatur, religiosè colatur, in rebus incertis prospectator, dubiis præmonitor, periculosis viator, egenis opitulator, qui tibi queat tum somniis, tum signis, tum etiam fortasse eorum, cùm usus postulat, mala avertere, bona properare, humilia sublimare, nutantia fulcire, obscura clarare, sidera adversa corrigere.*

9 §. Παρήχησις *est, cum una, pluréſve syllabæ vocis antecedentis, in aliâ ejusdem membri repetuntur.*

Plautus

Plautus Menæchmis *; *Palla pallorem incutit.* Cicero in Milonianâ. *Vi victa vis.* Ejusdem est versus iste, *Act. 4. sc. 2.

O fortunatam natam me consule Romam!

10 §. *Schemata hæc, quæ in similitudine consistunt, etsi alibi quoque locum habent, imprimis tamen commendantur in sententiis; quia & suaviùs influunt in animum, & diutius hærent. Sed parcè iis utendum oratori, quia fastidium citò audienti adferunt, fidemq; abrogant orationi.*

CAP. XIV.

De Occupatione, Subjectione, Confessione, & Concessione.

1 Sect. Schematum διανοίας *alia sunt ornamenta inventionis, alia dispositionis.*

2 §. *Quæ inventionem ornant, vel magis ad simplices conceptus pertinent, vel ad affectus.*

3 §. *Priora vel ad explicationem, vel ad probationem, vel ad amplificationem referuntur.*

4 §. *Priùs sigillatim agemus de ornamentis probationis: deinde, quia plurimùm eadem sunt schemata, quibus nunc ad rem explicandam, nunc ad amplificandam utimur, conjunctim de utroq; genere acturi sumus.*

5 §. *Probationem ornant* Πρόληψις, *sive Occupatio,* Ὑποβολὴ, *sive* Subjectio, Παρομολογία, *sive Confessio, &* Ἐπιτροπὴ, *sive Concessio,*

6 Sect.

6 Sect. Πρόληψις, *sive Occupatio est, cùm id, quod ab adversario objicitur, aut objici posse putamus, anticipamus atq; diluimus.*

7 Sect. *Partes ejus sunt duæ;* ὑποφορὰ, *quæ objectionem proponit, &* ἀνθυποφορὰ, *quæ objectioni respondet.*

*An,*4. E. G. Objectio est in illis Didonis apud Maronem *,

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna.

Ut ἀνθυποφορὰ est, —— *Fuisset.*

Quem metui moritura? Itidem apud Ciceronem, orat. pro Cœlio, ὑποφορὰν habes in his verbis; *Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes, &c. At* paulò post subdit ἀνθυποφορὰν: *Ego, si quis, judices, robore animi,* &c.

8 Sect. *Interdum verò* ὑποφορὰ *est concisa, interdum planè magnifica.*

Concisa est ista pro lege Manilia: " Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esset magnum bellum? cognoscite, Quirites, non enim sine causa quæri videtur. Item pro Posthumo: " At habet, at celat, sunt enim qui ita loquuntur.

At magnificia est VII. in Verrem: " Quod agam, judices? quò accusationis meæ rati-" onem conferam? quò me vertam? ad om-" nes enim meos impetus, quasi murus quidam, " boni nomen imperatores opponitur. Novi " locum, video ubi se jactaturus sit Hortensius " belli pericula, tempora Reip. imperatorum " penuriam commemorabit: tum depre-

cabitur à vobis, tum etiam pro suo jure contendet, ne patiamini talem imperatorem populi Romani Siculorum testimoniis eripi, neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ, vel litis. Hujusmodi quoque est illa, à qua orationem pro Sexto Roscio orditur.

9 Sect. *Requirit hæc figura singularem prudentiam. Siquidem videndum est oratori, quæ tacita sint hominum judicia, quò propendeant animi, quid eos offendat, quid probent.*

10 Sect. *Prolepsi vicina est* Ὑποβολὴ *sive subjectio: qua multa, quæ pro adversario dici possunt, breviter & minutatim proponuntur, atque ad singula breviter item respondetur.*

11 Sect. *Subjectio alia perfecta est, alia imperfecta.*

12 Sect. *Perfecta tribus partibus constat. Prima dicitur* πρότασις, *sive propositio. Altera tum* ἀπαρίθμησιν *continet, sive numerationem; tum* ἀφαίρεσιν, *sive remotionem. Tertia est.* Συμπέρασμα *sive conclusio.*

Hisce partibus constat subjectio illa apud Cic. orat. pro Quinctio: *Dubitatur, utrùm sit probabilius, Sex. Nævium statim si quid deberetur, periturum fuisse: anne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in provincia jus dicebatur, & Romæ judicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neque prætereà, quod possis dicere, invenio. Satis est argumenti, nihil esse debitum Nævio, quod tamdiu nihil petivit.*

Partes

Partes etiam universas habet in ſubjectione iſthac per Roſc. Amer. " Rurſus igitur eo-" dem revertamur, & quæramus, quæ tan-" ta vitia fuerint in unico filio, quare is patri " diſpliceret. At perſpicuum eſt nullum fu-" iſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum " ſine cauſâ, quem procreârat. At is quidem " fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud " jam perſpicuum profectò eſt, ſi neque a-" mens pater, neque perditus filius fuerit: " neque odii cauſam patri, neque ſceleris filio " fuiſſe. Egregium quoque exemplum eſt apud Demoſthenem Philip. IV. Eſt & hujus generis exemplum, quod primo loco apud Cornificium legitur.

13 Sect. *Imperfecta Subjectio vocatur, in qua vel propoſitio, vel concluſio, vel utraque abeſt.*

Cicero pro Plancio: *Malè judicavit populus: at judicavit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi cives tulerunt.* Hujus etiam generis ſunt ſecundum, tertiumque Subjectionis exemplum apud Cornificium.

14 Sect. Multum * ineſt acrimoniæ, & gravitatis in hac ornatione. *Imprimis, ſi inſtituatur per anaphoram, ὁμοιόπτωτα, & interrogationem.*

* Cornificia verba ſunt.

Cicero de Haruſp. reip. " Tu meam do-" mum religioſam facere potuiſti? ac qua men-" te? qua invaſeras, qua manu? qua di-" ſturbâras, qua voce? qua incendi juſſe-" ras, qua lege? quam ne in illa quidem im-

punitate

punitate tua scripseras. quo pulvinari? quod stuprâras. quo simulacro? quod ereptum ex meretricis simulachro, in Imperatoris monumento collocaras.

15 Sect. *Ανακοίνωσις, sive Communicatio est, qua adversarium consulimus, aut cum judicibus quid faciendum sit, quídve factum oportuerit deliberamus.*

Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo: " Tu denique, Labiene, quid faceres tali re, ac tempore? cum ignaviæ, ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in capitolium arcesseret; consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent: quam tandem autoritatem, quam vocem cujus sectam sequi cnius sectam sequi, cuius imperio parêre potissimum velles? Publio Quinctio. " Quæro abs te, C. Aquilli, Lucille, P. Quinctilii, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam socius, & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus: controversia de re pecnniariâ recens intercedit. Postulone à prætore, an eius bona mihi posside- re liceat? an cùm Romæ domus eius, uxor, liberi sint domus potiùs denuuciem? Quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? *Idem pro Cæcinna.* Quero si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati, non modo limine tectóque ædium tuarum, sed primi aditu, vestibulóque prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus meus, &c.

16 Sect.

16 Sect. *Aptum est hoc schema purgationi, multumq; habet probabilitatis. Imprimis vero utile est confidenti, ac refellenti. Nam si cum adversario communicemus; valebit ad urgendam atque extorquendam confessionem. Sin cum judicibus; prodest ad eorum animos movendos, dum vident nos in ipsorum æquitate fiduciam nostram collocare.*

17 Sect. Παραμολογία, *sive Confessio est, cùm calidè omnia adversario permittimus.*

Cic. pro Ligar. *Habes igitur Turbero (quod accusatori maximè optandum) confitentem reum, sed tamen ita confitentem se in ea parte fuisse, qua te, Turbero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaq; priùs de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis.*

18 Sect. *Utimur hoc schemate, cùm confessio ipsi obest adversario.*

12 Sect. Ἐπιτροπή, *sive Concessio est cùm aliquid largimur adversario, ut reliquum feramus.*

20 Sect. *Estque vel seria, vel* εἰρωνική. *Seria convenit confidenti. Nam utimur eâ, cum, parte concessa, nihilominus nos superiores fore confidimus.*

Ut illa pro Quinctio: *Non dubitavi, inquis, cum vadimonium desertum esset bono proscribere. Improbè. Verum quoniam tu id arrogas, & concedi postulas, concedamus.* Idem pro Rosc. Amer. *Esto causam proferre non potes: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam: &*

& tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentiâ. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Rosc. occiderit: quæro quomodo occiderit? Idem pro Flacco. *Tribuo Græcis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qui sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit.*

21 Sect. I*ronica vero invidiam conflat adversario: presertim quando congeriem habat variorum criminum, quæ concedi non possunt.*

Ut illa IV. Verrinæ: *Verùm esto, erripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis nomine civitatis; everte leges, testamenta, voluntates mortuorum jura vivorum: num etiam patris Heraclium bonis exturbare oportuit?* Idem Verr. 5. *Est tuum, est ingenii prudentiæq; tuæ: do hoc tibi, & concedo: scio, te Romæ, cùm prætor esses, edicto tuo possessiones hæreditatum ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te edicta superiorum omnium correxisse*, &c.

CAP. XV.

De sententia, noemata, & distributione.

1 Sect. Schemata, *quibus ad explicandum, aut exaggerandum utimur, duûm sunt generum; nam alia æque, alia magis, minúsve dicunt, quam in re est.*

2 Sect

2 Sect. *Priora vel sumuntur ab iis quæ essentialia sunt, de re vel conjuncta, sive in rei vel disjuncta, sive extra rem.*

3 Sect. *De rei essentia sunt cùm alia, tum genus, species & partes.*

4 Sect. *E loco generis oriri videntur* Γνώμη *&* Νόημα.

5 Sect. Γνώμη *sive* Sententia *est generale pronunciatum earum rerum, quas in agendo sequimur, aut fugimus.*

Cicero primo de Off. *Si ea, quæ acceperis utenda, majore mensura, si modo possit, jubet reddere Hesiodus; quidnam beneficio provocari facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multò plus afferunt, quàm acceperunt?* Pro Milone: *Populi grati est præmiis afficere bene meritos de Rep. cives: viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.* Seneca Rhetor procemio lib. 1. controvers. *Minime probabili more turpe est docere quod honestum est dicere* Seneca philosoph. de vita beat. cap. xxx. *Sententiam semper unius sequi, non vitæ est, sed factionis*, Idem lib III. de benef. cap. 17.

Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Idem epist. I. *Minus ex crastino pendebis, hodierno manum injeceris*, Epist. LXXXIII. *Otium sine literis mors est, & vivi hominis sepultura.*

6 Sect. *Sententiis utitur orator ad gravitatem.** *Etiam hoc habent quod simul docent, & delectant. Inprimis verò conveniunt hortanti, monenti, consolanti. Sed in oratione non debent frequentari*

* Cic. lib. 3. de Orat.

frequentari, ne magis vivendi praeceptores quàm rei actores videamur.

7. Sect. Νόημα, *seu Cogitatum, est allusio ad sententiam, sive sententia personæ acccommodata.*

E. G. Gnome est, *Nihil est tam populare, quàm bonitas.* At Νόημα Est cùm Cic. Cæsari hoc accommodat orat. pro Lig. *Nihil habet nec fortuna majus, quàm ut possis; nec natura tua melius, quàm ut servare velis quamplurimos.* Item Gnome est: *Imbellium est verbis, non armis bellum gerere.* At Noëma est in illo Livii lib. XXXI. *Athenienses quidem literis verbísque bellum adversus Philippum gerebant.* Item Sententia est *Satius sit offendere verbis, quàm adulando placere.* At est Noëma, illud M. Senecæ lib. II. Contr. *Maluerim veris offendere, quàm placere dulando.* Huiusmodi Noëma est & hoc pro Archia: *Themistoclem illum summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, Quod acroama, aut cujus vocem libentissimè audiret? ejus à quo sua virtus optimè prædicaretur.* Item de Senectute: *Accipite, optimi adolescentes, veterem orationem Architæ Tarentini, magni imprimis, & præclari viri. Nullam esse capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines, temere & effrænatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci, dicebat,* &c.

8. Sect.

8 *Sect. A speciebus, partibus petitur Μερισμὸς sive Distributio. Fit enim hæc, cùm totum in species, aut partes deducimus.*

Ut si justitiam, temperentiam, fortitudinem ceteráſque virtutes, commemorare malis, quàm generatim dicere, *omnem virtutem*: item si Senatum, equites, & plebem dicas pro *universo populo Romano*: aut caput. pectus, ventrem, artus hominis, non contentus dicere, integrum hominis, corpus. Sic in Pison. "Age senatus "odit te, quod eum tu jure facere concedis, "afflictatorem & proditorem, non modo "& dignitatis autoritatis, sed omnino ordi- "nis ac nominis sui. Videre te equites Rom. "non possunt, quo ex ordine vir præstantis- "simus Actius est, te Consule regulatus. "Plebs Romano perditum cupit, in cujus tu "infamiam, ea quæ per latrones, & per servos, "de me egeras, contulisti. Italia cuncta exse- "cratur, cujus idem tu superbissimè decreta, "& præces repudiasti. *Lycurgus apud Rutili- "um Lupum*: Cujus omnes corporis partes ad "nequitiam sunt appositissimæ; oculi ad petu- "lantem lasciviam, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis naturæ membra, quæ non "possumus honestè appellare, ad omne genus "corruptile, pes ad fugam: prorsus ut aut ex hoc "vitii, aut ipse ex vitiis, ortus videatur. Simile est hoc Julii Pollucis apud Philostratum: 'Prote- "us Pharius miraculum Homericum est, multæ "quidem ejus diversæque formæ: in aquam "attollitur, in ignem accenditur, in leonem ex- "candescet, in suam ruit, serpit in draconem, "assilit in pantheram, assurgit in arborem.

Breviter

Breviter dicere poterat, Proteum in omnis se generis formas convertere.

9 Sect. *Distributio ut quandoque est necessitatis, ita sæpe ornatûs, copiæ causa instituetur.*

Sed necessariò fiat, potiùs ad inventionis, argumenta quàm elocutionis schemata pertinebit.

CAP. XVI.

De Ætilogia, Diatyposi, & Hypotyposi.

1 Sect. Vidimus *schemata orta è locis rerum quæ essentiam spectant.*

2 Sect. *Conjuncta sive in re sunt causa, effectus & adjuncta.*

3 Sect. *A causa petitur* Ἀιτιολογία. *Fit ea, cum innarrando facti ratio adjicitur. Eleganter autem fit cum gradatione.*

Ut in illo Ovidii.
Viderat hanc, visamq́;, cupit, potitúrque cupitâ.

4 Sect. *Quod si causa sit magis speciosa, quam vera, Color dicitur.*

Ut apud Cic. pro lege Manil. ubi cùm orator veram impeditæ victoriæ causam referre nollet, (erat ea seditio militum, Lucullum, ducem suum, deserentium) rei fœdæ hujusmodi addit colorem: *Noster exercitus & urbem*

urbem ex Tigranis regno ceperat, & prœliis erat usus secundis, tamen nimiâ longinquitate, & desiderio suorum commovebatur.

5 §. *Ab affectis, & adjunctis sumuntur* Διατύπωσις & Ὑποτύπωσις.

6 Sect. Διατύπωσις *est cum res ita clarè copioseq; exponitur, ut coràm spectari videatur.*

Cicero pro Roscio. Amer. " Etiamne in tam " perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut " conjectura capienda sit? nonne vobis hæc, " quæ audistis, cernere oculis videmini, judices? " non illum miserum, ignarum casus sui, re- " deuntem à cœna videtis? non positas insidias? " non impetum repentinum? non versatur an- " te oculos vobis in cœde Glaucia? non adest " iste T. Roscius? non suis manibus in curru " collocat Automedontem illum sui sceleris " acerbissimi, nefariæq; victoriæ nuncium? non " orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui " causâ laboret? ut Capitoni quàm primùm nun- " ciet? Idem in descriptione convivii luxurio- si *; " Videbar videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesterna potatione oscitantes. Ver- " satur inter hos Gallius unguentis oblitus, re- " dimitus coronis, Humus erat immunda, lutu- " lente vino, coronis languidulis, & spinis coo- " perta piscium. Sic totum quidem dixeris, si ur- " bem captam dixeris, sed brevis hic nuncius " minùs penetrat in affectus. At si aperias, quæ " uno erant inclusa verbo, apparebunt, ut ait " Fabius, " Et fusæ per domos ac templa flam- " mæ, & ruentium tectium fragor, & ex

diversis

diversis clamoribus unus quidam sonus, alii "
in extremo complexu suornm cohærentes, & "
infantium fæminarúmque ploratus, & malè "
usque in illum diem servati fato senes: tum "
profanorum sacrorúmque direptio, efferenti- "
um prædas repetentiúmque discursus, & acti "
ante suum quisque prædonem catenati, & "
conata retinere infantem suum mater, & si- "
cubi majus lucrum est, pugna inter victores. "

7 Sect. *Quod simplicior dilutiorq́ue fuerit descriptio. Ὑποτύπωσις vocatur.*

Ut illa Maronis v. Æneid.

Constitit in digitos exemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.

Sed vulgo διατύπωσις & ὑποτύπωσις pro eodem schemate habentur.

CAP. XVIII.

De Assimilationis speciebus & Dissimilitudine.

1 Sect. *Et hæc de schematibus petitis ex eorum locis, quæ ita rei insunt, ut non sint de ejus essentia. Tertium genus ex locis oritur eorum, quæ sunt extra rem, sive disjuncta: ut sunt similia, comparata, opposita.*

2 Sect. *Schemata, quæ à similibus, & comparatis petuntur continentur, uno assimilationis vocabulo.*

3 Sect. *Est assimilatio vel natura sua simplex,*

vel

vel natura partes habet quas προτάσιν, *&* ἀπόδοσιν, h. e. *propositionem, & redditionem appellant.*

4 Sect. *Simplex est* Εἰκὼν, *sive imago; unde definitur, assimilatio protasi & apodosi carens, facta particulam* similis velut, tanquam, instar, *aut aliam hujus generis.*

Cicero in paradox. *Sed minutis interrogatiunculis, & quasi punctis, quod pro posuit, efficit.* Pro Dom. *Et tu in hoc vulnere, tanquam unguis, existeres.* In Vatinium: *Repente enim te, tanquam serpens à latibulis, oculis eminentibus, in flato collo, tumidis cervicibus intulisti* Verr. III. *Profectus est, non ut legatis populi Romani, sed ut quædam calamitas pervadere videretur.*

5 Sect. *Icon etsi ab oratoribus etiam usurpetur ad illustrandam orationem: tamen frequentari non debet. Præsertim quæ longior est. Nam magis poetis quàm oratoribus, convenit.*

Auctores Aristoteles, & Fabius.

6 Sect. *Assimulatio, quæ plures naturæ sua partes habet, instituitur, vel ut doceat, quid fieri debeat; vel ut quæ rei insunt, cognoscantur.*

7 Sect. *Prioris generis est* παράδειγμα, *sive* Exemplum. *Fit enim cum factum, sive actus aliquis commemoratur, ut ostendatur eo, aliquem, vel simile facturum, vel facere debere.*

Aliquem

Aliquem ſimile acturum, indicatur, cùm negatur permittendum ut rex Perſarum in Ægyptum veniat, quia, cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupaſſent, iidem exercitu trajecerunt in Græciam. Item ſi periculum eſſe dicas, ne quemadmodum Marii, & Syllæ diſſidium, ita Pompeii, & Cæſaris, laceret Remp.

8 §. *Aliquid fieri debere, probatur quadrifariam; à perſona vera, à ficta, à muto animante, & à re ſenſus experte.*

A perſona vera, ut ſi exemplo Joſephi commendes caſtitatem.

A perſona ficta, ut ſi idem oſtendas Hippolyti exemplo.

A muto animante, ut: *Delphini vagari minores incomitatos non ſinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet?*

A re ſenſus experte, ut: *Unaquæque arbor alit, quod genuit: & non alet mater ſuo lacte liberos?*

9 §. *Simpliciter aliquid ineſſe rei probant* παραβολὴ *ſive comparatio, &* συμβολὴ *ſive collatio.*

10 §. παραβολὴ *ſive Comparatio eſt cùm ad illuſtrandum id, de quo ſermo eſt, petitur ſimilitudo ab iis, quæ fuere, fiunt, aut naturâ caſuve rebus inſunt.*

E. G. *Quemadmodum lagena aquam ita animus hominis ingrati beneficia facile admittit, ſed reddit cum murmure, & querela.* Ovid. XV. Met.

—Ut unda impellitur undâ,
Urgeturq; eadem veniens, urgétque priorem;
Tempora sic fugiunt pariter pariterq; sequuntur, (est
Et nova sunt semper. Nam quod fuit ante relictum
Fitq; quod haud fuerat, momētaq; cuncta novātur.

Seneca epist. XL. " Ut qui sese meminerunt
" inquilinos esse, & in conducto habitare,
" & modestius se gerunt, & minus gravatim exeunt: ita qui intelligunt domicilium
" corporis ad breve tempus à naturâ accommodatum esse, & vivunt temperantiùs,
" & libentiùs moriuntur.

11 Sect. *Interdum ex fabulis quoque depromitur comparatio.*

Cicero pro lege Manilia: *Primùm ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in iis locis, qua se parens persequeretur, dissipavisse ut eorum collectio dispersa mærórque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti pulcherrimúmq; rerum omnium, quas & majoribus accepe at, & ipse bello superiore ex totâ Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnium diligentiùs, rex ipse è manibus effugit. Ita illum in persequendi studio mæror, hos lætitia retardavit.*

12 Sect. *Debet verò instituti comparatio cum factis, aut rebus notis & ejusmodi, quæ idonea sunt ad illustrandum. non item cum iis, quæ*
sunt

sunt obscura, aut etiam sordida, vel nimis vulgaria, aut etiam inepta.

13 Sect. Συμβολὴ *sive Collatio est, quando substantiam cum substantia, aut accidens cum accidente conferimus, ut ex oppositione hâc pateat, quantopere conveniant, aut differant.*

Ut si conferas Alexandrum & Cæsarem; oleam, & vitem; ignaviam, & intemperantiam, &c. Cic. VI. in Verrem: " Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adven-" tum cum illius imperatoris victoriâ: hujus co-" hortem impuram cum illius exercitu invicto: " hujus libidines cum illius continentiâ. ab il-" lo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas " accepit, captas dicetis Syracusas. Etiam orat. pro Roscio Amer. Illustre est exemplum collationis inter Roscium, qui causam diceret, & eos, qui accusarent. Id superiùs adduximus cap. VII. Sect. 19.

14 *Sect. Ex quatuor hisce speciebus secunda, & quarta, Exemplum nempe, & Collatio magis videntur ad argumentorum inventionem, quàm ad schemata pertinere.*

15 *Sect. Neque similibus tantùm, sed etiam dissimilibus illustratur oratio. Vocatur hoc schema* Ἀνομοίωσις *sive* Διαφορά, *hoc est, dissimilitudo, vel differentia. Hæc ea, quæ similia videri poterant, propriâ notâ distinguit.*

16 *Estque alia perfecta: alia imperfecta. Perfecta rationem diversitatis adjungit.*

Ut illa apud Cornificium: *Non enim quemadmodum in palæstra, qui tedas ardentes accipit, celerior est in cursu continuo, quàm ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quàm ille, qui decedit. Propterea quòd defatigatus cursor integro facem: hic peritus imperito exercitum tradit.* Cicero pro Plancio: *Dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniam dissolvit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem, & qui refert habet, & qui habet, in eo ipso, quod habet, refert.*

17 Sect. *Imperfecta est, quæ rationem, cur dissimilia sint, non addit.*

Ut apud Cornificium: *In amicitia generandâ sicut in certamine currendi, non ita convenit exerceri, ut quoad necesse sit, pervenire possis: sed ut productius studio & viribus ultrà procurras.*

CAP. XVIII.

De Schematibus, quibus opposita junguntur.

1 Sect. *Ab oppositis petuntur* Παραδιαστολὴ Ἀντίθετον Ἀντιμετάθεσις, & ὀξύμωρον.

2 Sect. *παραδιαστολὴ est, cùm eorum, qui vulgò ob vicinitatem confundi solent, remoto uno, alterum ponitur.*

Ut

Ut, *Non sapiens, sed astutus; non fortis sed audax.* At si sapienti insipiens, forti timidus opponatur, sequens schema erit.

3 Sect. *Est hoc schema illustrius, cum ratio additur.*

Ut apud Rutilium Lupum: *Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cùm sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo quod satis est: tu contrà propter avaritiam, quo plus habes, magis eges.*

4 Sect. *Convenit hæc figura refellenti, & reprehendenti.*

5 Sect. *'Αντίθετον, cùm ex planè contrariis constat oratio.*

Laxiùs verò nunc hoc utimur nomine, ut eam quæ pressè ἀντίθεσις dici solet, comprehendat.

6 Sect. *Estque vel simplex, vel conjunctum.*

Simplex, ut apud Cic. pro lege Manil. *Hujus orationis difficilius est exitum, quam principium invenire.* Sic Maro VII. Æn.

Flectere si nequeo superos Acheronta movebo.

Horat Sat. I. lib. I.

Parvula nam exemplo est magni formica laboris.

Ubi 'Αντίθετον etiam statuit vetus interpres. Conjunctum ἀντίθετον est in hoc apud Cornificium: *Habet assentatio jucunda principia: eadem exitus amarissimos adfert.* Cicero pro

Roſcio Amer. *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in aliena.* Idem pro Quinctio: *Plus hujus inopia poſſit ad miſericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem.* Paſſienus filius de Caligula apud Tacitum lib. VI. *Neque meliorem unquam ſervum, neque deteriorem dominum fuiſſe.*

Elegantiſſima verò ſunt ἀντίθετα, in quibus paria paribus, contraria contrariis ſæpius reſpondent. Ut prò Poſthumo: " Egentes in lo-
" cupletes, perditi in bonos, ſervi in dominos
" armabantur. *Sic pro Milone*: Eſt enim hæc
" non ſcripta, ſed nata lex; quam non didici-
" mus, accepimus, legimus: verum ex natura ip-
" ſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad
" quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed
" imbuti ſumus. *Item Catil.* II Ex hac enim par-
" te pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pietas,
" illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio;
" hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, il-
" linc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo;
" hinc continentia, illinc libido; deniq; æquitas,
" temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes
" omnes certant cum iniquitate, cum luxuria,
" cum temeritate, cum vitiis omnibus; poſtre-
" mò copiæ, cum egeſtate; bona ratio, cum per-
" dita; mens ſana, cum omnium deſperatione.
Juſtinus lib. XXII. *de Agathocle, Syracuſis ſuis obſeſſis, bellum nihilominus in Africam transferente*: " Mira prorſus audacia, ut quibus in
" ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi
" bellum inferret: & qui ſua tueri non pote-
" rat, impugnaret aliena victúſque victoribus
" inſultaret.

6 Sect. Ἀντιμετάθεσις *sive Commutatio est, quando est contrarietas sensûs cum verborum inversione.*

Ut " Edere oportet, ut vivas; non vivere, ut edas. *Petronius*: Mirari equidem tam discordem libidinem cœpi, atque inter monstra numerare, quòd ancilla haberet matronæ superbiam, & matrona ancillæ humilitatem. *Plinius in Panegyrico.* " Non ideo vicisse videris, ut triumphares; sed triumphare, quia vinceres. Estque in his etiam Epanodus, nempe quatenus est verborum inversio. Sed ratione contrarietatis, quæ primò non verbis inest, sed rebus, omnino pertinent ad schemata διανοίας, non λέξεως.

7 Sect. *Convenit laudanti, & reprehendenti.*

8 Sect. Ὀξύμωρον *est, cùm idem negatur de seipso.*

Conflata vox est ex ὀξὺς *acutus*, & μωρὸς *fatuus*. Nempè quia acutè dicitur, quod fatuè prolatum videtur. Ita ait Terentius Eun. * *Tu pol, si sapis, quod scis, nescis.* Tul. 1. Catil. *Cum tacent, clamant.* Cui non absimile illud in Bruto, sive de claris oratoribus: *Tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Et inferiùs: *Eloquentia loqui dedidicit.* Horatius lib. 1: od. XXXV.

* Act. 4. sc. 4.

Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro. Martial. lib. VII. epig. LXXII.

Quisquis ubique habitat, Maxime nusquam habitat. Et ep. LXXIV.

Vis dare, nec dare vis.

CAP. XIX.

De Digressione, & Epiphonemate.

1 Sect. Vidimus *schemata petita ab iis, quæ vel de re sunt, vel in re, vel extra rem. Sunt verò & schemata, quæ ad diversa genera pertineant. Istiusmodi sunt Digressio, & Epiphonema.*

2 Sect. *Digressio est alicujus rei, quæ tamen ad causæ utilitatem pertineat, extra ordinem excurrens tractatio.*

Græci vocant παρέκβασιν, vel διέξοδον, vel etiam ἐκβολήν. Ut apud Thucydidem lib. 1. Καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιεσάμην.

* Atque ab instituto sermone fueram digressus.

3 Sect. *Sumitur hæc è locis internis, cum ab hypothesi ad thesin transimus.*

Ut cùm Cicero oratione pro Archia ab eruditione poetæ hujus digreditur ad locum communem de studiis doctrinæ.

4 Sect. *Alias petitur ab iis, quæ non quidem de re, sed tamen insunt. Imò illis etiam, quæ sunt exra rem.*

Ut cùm occasione causæ finalis, circumstantiæ, vel rei similis, aliò elabimur. Huc refer digressionem illam de raptu Proserpinæ, quæ est Verrinâ VI.

5 Sect

5 Sect. *Videndum autem, ne digressio longior sit. In genere tamen demonstrativo, & omnibus, quæ delectationis causa scribuntur, longior esse potest. Sed & hîc, & alias, ante longiorem digressionem præmunire animos conducit.*

Ut in Verr " Atque adeo antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de provinciæ dignitate, vetustate, utilitate, dicenda.

6 Sect. *Sed nec digressio debet à proposito esse aliena.*

Qualis fuerit, si quæ naturâ sunt juncta, per vim distrahas. Quare tum demum digressione utemur, si sponte se offerat. At non item debet oratio cuneari, si metus sit, ne alio divertamus animos auditorum.

7 Sect. *Præterea nec durius ad propositum convenit redire.*

Commodè sanè redimus, si postquam adduxerimus exemplum, illud ad præsens negotium applicemus. Facit hoc Cicero pro Sex. Roscio: *Hominem*, inquit, *longè audacissimum nuper habuimus in civitate, C. Fimbriam*, &c. Postea præsenti ita accommodat instituto: *Estne hoc illi dicto atque facto Fimbria non simillimum?*

8 Sect. *Reditus ad propositum* Ἐπάνοδος *vocatur.*

Ut in exemplo jam allato. Item lib. II. de Orat. *Sed ut eo revertatur, unde hæc declinavit oratio.*

9 Sect. *At in minori digressione Epanodo opus non est. Tamen aliquid dicitur, quod digressio ab aliis distinguatur.*

Ut pro Milone: *An verò Judices, vos soli ignoratis.* & quæ sequuntur. Digressionem hanc claudit istis verbis: *Quam rem etsi necessario fecisti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem expromisisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo.* Redit dinde ad institutum absque transitione ullâ. Hæc de Digressione, & Epanodo.

10 Sect. *Epiphonema est, cum rei narratæ, aut probatæ, velut coronis, adjicitur pronunciatum ex superioribus expressum.*

11 Sect. *Fit hoc vel admirationis causâ.*

* Æn. 1. * Georg. 2. Ut apud Maronem: * *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Item. * *Adeo à teneris adsuescere multum est.*

12 *Vel fit, ut comprehendamus summam rei.*

* Æn 1. * Ecl. 2. Quomodo item tempestatis descriptionem claudit his verbis, * *Ponto nox incubat atra:* & postquam ostenderat animalia singula ex re quapiam capere delectationem, subjicit, * *Trahit sua quemque voluptas.*

13 Sect. *Vel denique fit, ut sententia firmet, obsignetq; superiora.*

Quomodo Demostenes, postquam de Philippi egerat improbitate, subdit: *Res secundæ magnam vim habent ad occultanda, & adumbranda istiusmodi probra.*

CAP. XX.

De Schematibus, quibus res exaggeratur.

1 Sect. Hactenus *de schematibus, quæ æquè dicunt, ac in re est: sequuntur schemata, quæ plus, aut minus dicunt, ut sunt* Αὔξησις, καὶ Ταπείνωσις.

2 Sect. Αὔξησις *est cum utimur verbo excedente rei magnitudinem.*

Ut si *scelus* dicas, pro *errato; crudelem*, pro *severo;* aut *vulnerâsse, qui leviter perstrinxit.*

3 Sect. *Convenit accusanti.*

4 Sect. *Contrà* Ταπείνωσις *sive* Μείωσις *est, cùm verbo humiliore, quàm pro re, utimur.*

Ut si *erratum* ponas, *pro scelere; severum*, pro *crudeli;* aut *perstrinxisse* dicas, qui *vulneravit.*

5 Sect. *Convenit refellenti.*

6 Sect.

6 Sect. Ταπεινώσεως genus est Λιτότης quæ *negatione contrarii plus significat, quàm dicit.*

E. G. *Nam hoc pro jure meo, auditores, dico, me labore, & industriâ curâsse semper sedulo, ne studium eloquentiæ in postremis tenerem.* Nam siquis hîc diceret, *ut studium eloquentiæ præ cæteris optimè tenerem*; vel, *ut alios eloquentiâ superarem*: tametsi verum diceret, tamen arrogans videretur.

Diximus hoc de schemate quoque in Tropologiâ, quatenus Συνεκδοχῆς species est.

7 Sect. *Huc etiam referri potest* παράλειψις, *sive Præteritio. Fit ea, cùm præterire nos aliquid velle dicimus, atque interim in transcursu id dicimus.*

Cic. pro Cluentio: *Mittam illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam matrimonio filiam.* Simile est hoc Æn.x.

Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
Quid tempestatum regem; ventosq; furentes
Æoliâ excitos, aut actam nubibus irim?

8 Sect. *Convenit laudanti, ac reprehendenti. Item confirmanti, ac refellenti.*

9 Sect. *Etiam ad exaggerandum, vel imminuendum, valent incrementum, & Periphrasis. Sed ut sæpe est quod plus, aut minus dicant; ita interdum æquè dicunt, ac in re est.*

Unde

Unde liquet, quatenus ad superiorem, quatenus item ad hunc schematum ordinem pertineant.

10 Sect. *Incrementum est, cùm velut gradibus quibusdam pervenitur ad summum.*

Cic. VII. in Verrem: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere?* Plautus Captivis.

Miser homo est, qui ipse sibi, quod edit, quærit, & id ægrè invenit.
Sed ille est miserior, qui & ægrè quærit & nihil invenit:
Ille miserrimus, qui cum esse cupit, quod edit non habet.

11 Sect. *περίφρασις est, quâ rem unam multis ambimus verbis. Hæc interdum adhibetur, ut rem magis conspicuam reddat; interdum, ut obumbret.*

Prioris generis est, cum Homerus initio operis Ulyssem, Maro Æneam, circum loqui maluit, quàm nominare. Posterioris generis est, cùm Cicero in Milonianâ, quia gravius erat dicere, Clodium à Milonis servis occisum, maluit illud hoc pacto mollire: *In quos incensos irâ, vitámque domine desperantes, cùm incidisset, hæsit in pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vitâ expetiverunt.* Item, *Ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam*

rhedam pugnare viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemq́ occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis (dicam enim, non derivandi criminis causâ; sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

12. Sect. *Ad posterius hoc genus referendum, cum periphrasi cogimur uti honestatis causâ.*

Istiusmodi sunt isthæc. Plautus Curcul. * *Me dico ire, quo saturi solent.* Varro: * *Retrimenti sibi qua exirent, per posticum vallem feci.* Signat, quæ Græcis περιτ]ώματα appellantur. Similiter ea Ciceroni sunt *reliquiæ sibi.* Etiam urina Lucretio lib. IV. vocatur—*saccatus corporis humor*: Senecæ * *humor obscœnus*, & alibi * *aqua immunda.* Imo olim etiam ominosum credebatut *lotium* nominare. Sanè Plinius * inter mortis præsagia reponit *præfandi humoris è corpore effluvium*: hoc est lotii, quod cum honoris præfatione nominari debent.

* Act. 2. sc. 3.
* Apud Nonium in Postica.
* Lib. 2. de Ira cap. 3.
* Lib. 2. de Tranquil. cap. 18.
* Lib. 7.

CAP. XXI.

De Figuris pertinentibus ad Argumenta Παθητικά.

1 Sect. Vidimus *de schematibus explicationis, probationis, & amplificationis. Nunc agamus de iis, quæ ad argumenta pertinent παθητικά.*

2. Sect.

2. Sect. *Sunt hæc duplicia. Alia generatim ad effectûs pertinent; alia certam continent affectus speciem.*

3. Sect. *Priora illa vel absoluta sunt, vel relata. Absoluta sunt,* Ἐκφώνησις *sive exclamatio,* Ἀπορία *sive dubitatio, Revocatio sui ipsius, & alieni sermonis commemoratio.*

4. Sect. Ἐκφώνησις *sive exclamatio fit, quando oratio interjectionem habens expressam, aut intellectam, animi affectum, ac rei magnitudinem significat; eóque voci intentiori pronunciatur.*

Ut in Catil. *O tempora! ô mores!* Et Att. *O suaves Epistolas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus evangelia quæ reddam, nescio. deberi quidem planè fateor.*

Virgil. 11. Æn.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut jam misero mihi deniq; restat.

At intelligitur interjectio in illo ejusdem Ecl. 1.

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt.

5. Sect. *Utendum exclamatione, ubi res magnas persuaseris. Quare in epilogis maximè locum habet. At in minutis, aut controversis, velle eâ uti frigidum sit ac puerile.*

6. Sect. Ἀπορία *sive dubitatio fit, cùm animus pendet, ac nescit quid dicendum, agendúmve sit. Unde & duplicem esse cognoscitur:*

unam

unam verborum, alteram rerum.

Verborum dubitatio est illa apud Cornificium: *Tu istud ausus es dicere, homo omnium mortalium? quæro, quonam te digno moribus tuis appellem nomine.* Cicero pro Quinctio: *Qui si vadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiamsi desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum, improbissimus reperiebare: num malitiosum? negas: fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas: audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria, & obsoleta sunt: res autem nova, & inaudita.* Idem Varr. VI. *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat; studium: ut amici ejus, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium; ego, quo nomine appellem nescio.*

Rei vero dubitatio est in illo Cicer. pro Cluentio *: *Equidem quod ad me attinet, quò me vertam nescio. Negem fuisse illam infamiam judicii corrupti? illam rem agitatam in concionibus? jactatam in judiciis? commemoratam in senatu?* Et quæ sequuntur. Item pro lege Manilia: *Quo mihi etiam indignius videtur, obtrectatum est adhuc, Gabino dicam, anne Pompeio? an utrique? id quod est verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac postulanti,* Virgil. III. Æn. *Eloquar? an sileam?* Et IV. Æn.:

*In principio.

En quid agam? rursúsne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego jam toties sum dedignata maritos?
Iliacos igitur classes atque ultima Teucrûm

Jussa

Juſſa ſequar?

7 §. Habet *hoc ſchema magnam vim ad rem amplificandam, ac attentū reddendum auditorem. Convenit laudanti, reprehendenti, dolenti, ac timenti quoq; idq; inprimis in exordiis, non orationum modò, ſed etiam epiſtolarum.*

8 §. *Revocatio ſuiipſius eſt duplex,* Ἐπανόρθωσις & Ἀποσιώπησις.

9. §. Ἐπανόρθωσις, *ſive correctio eſt, quæ tollit, id, quod dictum eſt, & pro eo quod magis idoneum videtur, reponit.*

Cicero pro Mil. *Quas ille leges, ſi modò leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis, & peſtes* Reip. Terent. Heautont: *, *Act. 1. ſc. 1.

— Filium unicum adoleſcentulum (me
Habeo ah! quid dixi habere me? imò habui, Chre-
Nunc habeam, nec ne, incertum eſt.

10 §. Ἀποσιώπησις *eſt, cùm ita abrumpitur oratio, ut vix appareat, quid dicturus quis fuerit.*

Ut illud Ciceronis * in Miloniana, non quæ extat, ſed quam habuit: *De noſtrum enim omnium. Non audeo totum dicere.* *Apud Fabium.

11 §. *Convenit irato, & minanti.* Terent. Andr.* *Act. 1. ſc. 1.

— Quem quidem ego ſi ſenſero.
Sed quid opus eſt verbis?

Et

* Act. 5. sc. 5.

Et Eun. * ——*Ego te furcifer,*
Si vivo. Sed istuc quicquid est, primùm expedi.

Cicero epist. ultimâ lib. IX. ad Att. *Sed erit immitissimus Servius, qui filium misit ad affligendum Cn. Pompeium, aut certè capiendum cum Pontio Titiniano, etsi hinc quidem timoris causa, ille verò. Sed stomachari desinamus.*

12 Sect. *Etiam in dolore locum habet.* Cicero epist. XXII. lib. VII. ad Att. *De Pompeio scio nihil, eumq; nisi in navim se contulerit, exceptum ire puto. O celeritatem incredibilem! hujus autem nostri. sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor, & crucior.*

13 Sect. *Item utimur ob pudorem.*

Ut in Ecl. *Novimus & qui te.*

14 Sect. Item propter *δυσφημίαν.**

* Malum omen.

Hac de causa Philippi verba à Demosthene Philipp. I. intermitti monet Ulpianus. Cicer. ad Cassium: *Brutus Mutinæ vix iam sustinebat, qui si conservatus erit, vicimus: sin, (quod Dii omen advertant) omnia omnium concursus est ad vos.*

15 Sect. *Item propter gravitatem. Nam quæ latent, putantur graviora.*

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

16 Sect.

16 Sect. *Etiam ad solicitudinem ac religionem conferre, * Fabius monet.* * Lib. 9. cap. 2.

Quod illustrat illud Cicer. pro Milone: *An huius ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium non audeo totum dicere.*

17 Sect. *Apud comicos verò etiam* Ἀποσιώπησις *est, cum sermo interpellatione alterius abrumpitur.*

Ut apud Ter. And.

Simo *Jubeo Chremetem.* Chr. *O, te ipsum quærebam.* Idem Heaut.

Syrus, *Ita res est hæc, nunc quasi cum.*

Clitipho. *Quas, malum, ambages mihi Narrare occipit?*

18 Sect. *Figurata alieni sermonis commemoratio est duplex, Sermocinatio, & Prosopopœia.*

19 Sect. *Sermocinatio propriè est, cùm sermo affingitur personæ, quæ præsentis sit instituti.*

Cic. pro Quinctio: " Quid ad hæc Nævius " ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita " sua rationem summi officii desideremus, & " instituta bonorum virorum requiramus. Quid " mihi, inquit, cum istâ summâ sanctimoniâ " ac diligentiâ? viderint, inquit, ista officia " viri boni: de me ista considerent, non quid " habeam, sed quibus rebus invenirem, quærant. *Et eadem oratione*: Qui inter tot an- " nos

" nos ne appellârit quidem Quinctium, cùm
" potestas esset agendi quotidie: qui &c. is non
" hoc palam dicit? Mihi siquid deberetur,
" peterem, atque adeo jampridem abstulissem,
" &c. *Idem pro S. Roscio*: Cùm hoc modo
" accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego,
" quid acceperim, scio; quid dicam, nescio:
" unum illud spectavi, &c.

20 Sect. *Aliis Sermocinatio etiam vocatur, cùm verum sermonem recitat orator: neq; id unius tantum, sed etiam qui inter se & alterum, vel qui inter alios duos fuit.*

Sui & Roscii sermonem refert Cicero pro Quinctio: " Diffidebam mehercle, C. A-
" quili, satis animo certo & confirmato me
" posse in hac causa consistere: sic cogitabam,
" cùm contra dicturus esset Hortensius, &
" cùm esset attentè auditurus Philippus, fore,
" uti permultis in rebus timore prolaberer,
" dicebam huic Q. Roscio, cujus soror est
" cum P. Quinctio, cum à me peteret, &
" summe contenderet, ut propinquum suum
" defenderem: mihi perdificile esse contra ta-
" les oratores, non modò tantam causam pe-
" rorare, sed omnino verbum facere conari.
" Cùm cupidiùs instaret, homini pro ami-
" citia familiariùs dixi, mihi videri ore duris-
" simo esse, qui præsente eo gestum agere co-
" naretur: qui verò cum ipso contenderent,
" eos etiam siquid antea recti, aut venusti ha-
" bere visi sunt, id ammittere: nequid mihi e-
" jusmodi accideret, cum contra talem artifi-
" cem dicturus essem me vereri. Tum mihi Ro-
scius,

ſcius, & alia multa mei confirmandi cauſâ "
dixit;& mehercle,ſi nihil diceret, tacito ipſo "
officio, & ſtudio,quod adhibebat erga pro- "
pinquum ſuum,quemvis commoveret.Etenim "
cum artifex ejuſmodi ſit, ut ſolus dignus vi- "
deatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur ; tum vir e- "
juſmodi eſt ut ſolus dignus videatur, qui eò "
non accedat. Verum tametſi, inquit, habes "
ejuſmodi cauſam, ut hoc tibi planum ſit faci- "
endum, neminem eſſe qui poſſit biduo, aut "
ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum "
ambulare?tamen ne vereris,ut poſſis hæc con- "
tra Hortenſium contendere?minimè,inquam. "
Sed quid ad rem?Nimirum inquit,in eo cau- "
ſa conſiſtit. Quomodo? Docet me ejuſmodi "
rem, & factum ſimul Sex. Nevii,quod ſi ſo- "
lum proferretur ſatis eſſe deberet. Mox ibi- "
dem ſe, & Nævium,colloquentes inducit.Item
ſe,& Aquillium,orat. pro Cæcina. Feſtiva eti-
am illa collocutio pro Plancio: " At ego, cùm
caſu diebus iis, itineris faciendi cauſâ, dece- "
dens è provincia, Puteolos fortè veniſſem, "
cùm plurimi,& lautiſſimi ſolent eſſe in iis lo- "
cis,concedi penè,judices,cum ex me quidam "
quæſiſſet,quo die Româ exiſſem, & nunquid "
in ea eſſet novi? Cui cum reſpondiſſem,me è "
provincia decedere ! etiam mehercules, inq;, "
ut opinor, ex Africa. Huic ego jam ſtoma- "
chans faſtidiosè, Imò ex Sicilia, inquam. "
Tum quidam, quaſi qui omnia ſcirem, quid "
tu,neſcis, inquit, hunc Syracuſis Quæſtorem "
fuiſſe? Quid multa?deſtiti ſtomachari,& me "
unum ex iis feci, qui ad aquas veniſſent. At ali-
os duos colloquentes inducit verbis iſtis orat.
pro.Quinctio: *Quinctius porrò iſtum poſſe facere videbat: intelligebat: mentiri, quia cauſa cur*

“ mentiretur, non erat, non putabat. quasi
“ domi nummos haberet, ita constituit Sca-
“ pulis daturum. Nævium certiorem facit:
“ rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste vir
“ optimus (vereor ne se derideri putet, quòd
“ iterum jam optimus, dico) qui hunc in sum-
“ mas angustias adductum putaret, ut eum suis
“ conditionibus in ipso articulo temporis ad-
“ stringeret, assem sese negat daturum, nisi prius
“ de rebus, rationibúsque societatis omnibus
“ didicisset. & scisset, sibi cum Quinctio contro-
“ versiæ nihil facturum. Posterius, inquit, ista
“ videbimus: nunc hoc velim cures (si tibi vi-
“ detur) quod dixisti. Negat se alia ratione fa-
“ cturum. quod promisisset, non plus sua re-
“ ferre, quàm si, cùm auctionem venderet, do-
“ mini jussu quicquam promisisset.

21 Sect. *Sermocinatio omnis hoc habet, quòd, si aptè instituatur, fidem conciliat orationi. Nam alienum sensum, & quasi vocem, auribus percipere videmur. Porrò illud genus, quo sermonem alicui affingimus, maximè figuratum est. Nam ea dixisse aliquem dicimus, quæ fortasse cogitavit; sed tamen palàm dicere ausus non esset. At genus istoc, quod dialogum continet, (quod cum priori genere, ubi dialogismus, non dialogus est, temere confundunt) rarius figuratum est, quia plurimum simplex est rei gestæ narratio.*

22 Sect. *προσωποποιΐα est, cum aut personam mortuam, tanquam vivam præsentemq́ loquentem inducimus; aut personam facimus è non persona, sive tribuendo ei sermonem, sive compellando eam, quasi intelligat.*

Prioris generis, quo mortuum loqui fingimus

mus, est hoc apud Ciceronem orat. pro M. Cælio, ubi Appius Cæcus, quasi ab inferis excitatus, inducitur. " Clodiam compellans: *Exsistat*, inquit, " ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimùm cæcus ille. minimum enim do- " lorem capiet, qui istam non videbit. qui pro- " fectò si exstiterit, sic aget, & sic loquetur. Mu- " lier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine " adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam " familiaris huic fuisti, ut aurum commodares: " aut tam inimica, ut venenum timeres? &c.

Posterioris generis est, cùm Catilinariâ primâ patriam inducit loquentem cum Catilinâ. *Quæ* inquit, *tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verùm etiam ad evertendas perfringendasque valuisti*, &c. Huc quoque refer, cùm alloquimur res ratione destitutas, quasi intelligant. Ut in illo veteris poetæ apud Tullium.* *O domus antiqua, heu quàm dispari dominaris domino.* Ut vulgatam nunc lectionem ejus retineam loci, de quo tantopere disputant viri docti. Ejusdem est generis, cùm prophetæ in sacris literis compellant cælum, maria, montes, similiáque.

23 Sect. *Et hæc de schematibus παθητικοῖς absolutis: sequuntur magis ad alium relata. Sunt hujusmodi, Interrogatio, & Apostrophe.*

24 Sect. *Interrogatio figurata est, quando, ubi rectâ oratione uti poteramus, sermonem inflectimus.*

E. G.

E. G. Dicere poterat Cicero: *Patent, Catilina, tua consilia: conjuratio tua omnium conscientiâ constricta tenetur; quid ageris, nemo ignorat.* Sed magis instat urgétque, cùm ait, *Patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides? quid proximâ, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?* Similiter dicere poterat Maro.

Ipse ego te vidi Damonis pessime caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lyciscâ.

Sed plus Spiritûs, nervorúmque habet:

Nonne ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis.

25 Sect. *Est hujus schematis usus multò maximus. Nam utimur eo ad magis asseverandum, aut urgendum; ad indignationem, admirationem, aliósve affectus exprimendos; idq; imprimis in rebus vel manifestis, vel jam demonstratis. Plurimum quoque valet ad probandum, quia verisimile non est, interrogaturum fuisse oratorem, nisi putasset, adversarium nihil habiturum, quod respondeat. Prodest etiam ad parandam attentionem, quia aculei instar languentem excitat auditorem: ac deniq; valet ad varietatem orationi afferendam, dum, quod antea rectâ dictum erat oratione, id postea profertur inflexâ.*

26 Sect. *Apostrophe est, cùm sermonem alio avertimus, quam instituta requirat oratio, utimur eâ ad urgendum adversarium.*

Ut

Ut illo Ciceronis tertiâ in Verrem *: *lib. 10. Act. 21.
" Nemo jam Dolabella, neque tui, neque tuo-
" rum liberorum, quos tu miseros in egestate,
" atque in solitudine reliquisti, misereri potest.
" Verrésne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem,
" hominum innocentium sanguine lui velles?
" Iccircóne exercitum, atque hostem relinque-
" bas, ut tuâ vi, & crudelitate, istius hominis
" improbissimi pericula sublevares?

27 Sect. *Usurpamus quoque ad invocandum.*

Idem Cic. primâ in Catil. " Tum tu,
" Jupiter, qui iisdem, quibus hæc Urbs, auspi-
" ciis à Romulo es constitutus, quem Statorem
hujus urbis, atque imperii verè nominamus;
" hunc & hujus socios à tuis aris, cæterisque
" templis, à tectis urbis ac mœnibus, à vita
fortunísque omnium civium arcebis; & om-
" nes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones
" Italiæ scelerum fœdere inter se ac nefaria
" societate conjunctos, æternis suppliciis vivos
mortuósque mactabis.

28 Sect. *Nec tantùm ad personas fit, sed etiam res inanimas.*

Ut pro Milone: " Vos enim jam, Albani
tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque
obtestor, vósque Albanorum obrutæ aræ,
" sacrorum pop. Romani sociæ, & æquales,
&c. *Virgil.* III. *Æneid.*

—— *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri sacra fames! Et II. Æneid.
O patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.

29 §. *Convenit hoc schema, cùm reprehendenti*

ac refellenti; tum etiam dolenti, imprimis, si ad personas absentes, aut res inanimas, convertatur oratio.

30 §. *Tantum de figuris generalibus affectuum: sunt verò, quæ & specialem ornent affectum: eumque vel gratum, vel ingratum, vel medium.*

*Catull. epig. 5.

31 §. Gratum *ornat* Παιανισμὸς, *ac lætanti convenit.*

Ut, * *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.*

32 §. *Ingratum ornant eæ, quibus illusio atque obtrectatio inest: ut* Σαρκασμὸς, Διασυρμὸς Χαριεντισμὸς, *aliæque species irrisionis: de quibus dictum, cùm ea explicaremus, quæ falsò inter tropos retulerunt.*

*Cic. epist. ad D. Brutum. l. 11.

33 §. *Ac pertinet huc quoque* * Ἀρὰ *sive Execratio. Est ea hominis valdè irati.*

Ut * *Di isti Seggulio malè faciant.*

*Virgil. lib. 2.

34 §. *Ad medium affectum pertinet* Δέησις *sive obsecratio:*

Ut. * *Quod te per superos, &c.*

35 §. *Convenit dolenti, commendanti hortanti, ac timenti etiam, quatenus opem implorat.*

36 §. *Item admiratio.*

*Cic. pro Ligar.

Ut, * " O clementiam admirabilem, atque " omnium laude, prædicatione, literis monumentisque decorandam!

37 §. *Convenit laudanti, reprehendenti, irridenti.*

38 §. *Item* Εὐχὴ, *sive Votum.*

*Ovid. epist. 1.

Ut. * *O utinam tunc, cum Lacedæmona classe petebat.*

Obrui

Obrutus insanus esset adulter aquis.

39 §. *Convenit dolenti, timenti, speranti.*

CAP. XXII.

De Transitione, rejectione, & digressione.

1 Sect. Enumeravimus *figuras potissimas ad ornandam inventionem pertinentes, supersunt eæ, quæ dispositionem exornant. Hujusmodi sunt Transitio, rejectio, & Revocatio.*

2 Sect. *Transitio est, cùm inseritur aliquid orationi, ut ab eo, quod diximus commodè digrediamur ad id, quod superest.*

3 Sect. *Est hæc vel perfecta, vel imperfecta.*

4 Sect. *Perfecta dicit qua de re actum sit, & quid sequatur. Imperfecta alterum tantùm facit.*

Itaque perfecta est, cùm Cic. Philipp. VII. ait: *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui de periculo,* &c. Item pro lege Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Virgil. II. Georg. *Hactenus arvorum cultus, & sydera cœli; Nunc te Bacche, canam.*

Imperfecta est in illo Cic. pro Rosc. Amer. *Age, nunc illa videamus, Judices, quæ consecuta sunt.* Et hoc Sallust. in Jugurth. *De Africâ & ejus incolis, ad necessitudinem rei satis dictum.*

5 Sect. *Utimur Transitione, cùm oratio, aut epistola, plura habet capita: nec tantum orationi perspicuitatem adfert, quod Hermogenes observat:*

 sed

sed etiam utilis est ad parandam attentionem.

6§. Ἀποδιωξις *, *sive Rejectio est, cùm aliquid vel simpliciter ab oratione removetur: vel in alium locum, ac tempus rejicitur.*

*Malè in vulgatis Julii Rufiniani codic vocatur Apodoxis.

7 §. *Ac prius quidem genus convenit imprimis refellenti; maximeq́ locum habet siquid videatur, vel leve, ac nugatorium; vel per se planum, apertúmque; vel odiosum, quodq́ in suspicione relinqui, quàm apertè dici, satius sit; vel denique alienum, ac minimè pertinens ad præsens institutum. Alterum genus, quo quid in commodiorem locum reservatur, ad* συνταξιαν *pertinet, orationemque perspicuam facit. Utrumque autem genus præstat, nequid utile, aut necessarium, omisisse videamur.*

Prioris generis est illud Tullii pro S. Roscio: "Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi fortè expectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de ejusmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus, "ac nova objecit, quæ mihi iste visus est ex "aliâ oratione declamare, quam in alium reum "commentaretur, ita neque ad crimen "patricidii, neque ad eum, qui caussam dicit, "pertinebant. *Et Eâdem orat.* Permulta sunt, "quæ dici possunt, quare intelligatur summam "ibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: "quæ non modò idcirco prætereo, quòd te "ipsum non libentur accuso: verùm eò magis "etiam, quòd si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt istâ eâdem "ratione, qua S. Roscius occisus est, vereor "ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

Idem

Idem pro Posthumo: Quid ego Senatum de-
" fendam hoc loco, judices? omne equidem
" loco debeo: ita de me meritus est ille
" ordo. Sed id nec agitur hoc tempore: nec
" cum Posthumi caussa res ista conjuncta
est.

Alterius generis est ἀποδίωξις ista pro Plancio: Quo quidem tu loco, Cassi, etiam purgâsti inimicos meos, meæque vitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti: posuit hoc idem Laterensis. Quamobrem de isto paullò pòst plura dicam: de te tantùm requiro, &c. *Item pro lege Manilia*: Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afflicta esse videatur.

8 Sect. *Revocatio est, cùm, quia longiores aliquâ in re fuerimus, orationem ad principium revocamus.*

E.G. " Sed nimis hac de re multa: quare in gyrum contraham orationem.

9 §. *Digressio quoque, etsi ad amplificandum ferè adhibetur; tamen ratione situs. h. e, quatenus excurrit extra ordinem primarum orationis partium pertinet ad dispositionem.*

10 Sect. *Et hæc de Schematibus, tum λέξεως, tum διανοίας, quæ, ut maximum orationi ornamentum adferunt, si parcè, & prudentur adhibeantur: ita immodicè usurpata efficiunt, ut nimia illa lenocinia orationem magis meretrici similem reddant, quàm matronæ.*

GERARDI JOHANNIS VOSSJ PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Quintus.

CAP. I.

De prima alteraq; compositionis parte, quæ sunt Junctura, & Ordo.

Unc *de Compositione dicamus, quæ ex idonea verborum, sententiarúmque structurâ ornatum adfert orationi.*

Tres siquidem feceramus * Elocutionis partes, Elegantiam, Dignitatem, & Compositionem: quarum prima facit, ut emendatè, & dilucidè dicamus: altera, ut ornatis utamur verbis, sententiisque: tertia, de qua deinceps agendum, ut ordine singula collocentur.

* lib. 1. cap. 6. Sect. 6. & c. 3. Sect. 1.

2 Sect. *Compositioni subjiciuntur quatuor; Junctura, Ordo, Periodus, & Numerus.*

3 Sect. *Junctura præstat, ut oratio sit lenis, & mollis; aut sonora, ac grandis; aut si rei, de quâ agitur, natura ita ferat, contrario modo sit affecta.*

4 Sect.

4 Sect. *Mollia suavitatem pariunt; eoque locus iis est in rebus lætis, & jucundis, sonora grandiaque gignunt amplitudinem, contra quam faciunt exilia, quæ icciroo in re tenui locum habent. Dura asperaque conveniunt rebus duris, & asperis.*

Sonantia in Pompeio Saturnino commendabat Plinius * Ejusmodi est, *majestas*. Exile est, *inimicitiæ*. Molle & lene, *lilium*. Durum, atque asperum, *Xerxes*. *Lib. 1. ep. 16.

5 Sect. *Omne hoc metimur auribus; quarum judicium superbissimum est. Duo verò sunt, circa quæ judicium hoc versatur; sonus literarum: & syllabarum multitudo.*

6 Sect. *Literarum sonus duobus æstimatur, naturâ earum in se, earundem concursu.*

7 Sect. *De priori sic statuimus; E vocalibus maximè sonat A, proximè O, inde V, hinc E, postremum locum obtinet I.*

8 Sect. *E consonis minùs sonant mutæ: atque ex his ipsis minimè tenues, nisi accessione spiritus, sive literæ H, tenutum exuerint naturam.*

9 Sect. *E semivocalibus L molle est, M firmum, N siccum, & tinniens, R asperum, S humidum, X stridulum, Z suavius.*

10 Sect. *In concursu literarum ista Fabius observat. Vitandus vocalium concursus, qui cùm accidit, hiat, & intersistit, & quasi laborat oratio. Pessimè autem juncturæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt. Et imprimis earum, quæ patulo; aut cavo ore, efferuntur; ut A, & O. In epistolis tamen, ut in doctrina de charactere dicemus, locum habet vocalium concursus, quia in*

 his

his negligentia est pro cultu: item in sublimi stylo, quia ea res facit ad granditatem orationis. Imò aliàs quóque augusti atq; humilis animi est, nimis eum perhorrescere, cùm indicet negligentiam hominis, de re potius, quàm verbis laborantis.

11 Sect. *Adhæc nec conjungendæ sunt consonæ, quæ in commissura rixantur.*

Argumento est, quòd veteres δυσφωνίας caussâ, sæpe in compositione literas aliis substituerunt. Quia B durè sonat ante F, itemque N ante L, idcirco *aufero* dixere pro *absero*, & *colloco* pro *conloco*: eadémque in aliis ratio.

Nec difficile est caussam reddere, cur alia aliis duriùs molliùsve ad aures accedant. Nam necesse est, durum gigni sonum concurrentibus literis, quæ habitu oris contrario proferuntur. Atqui B. P. M. & his similes, os claudunt: contra N, & K, apperiunt. Hanc contratietatem Græci Ἀντιτυπίαν appellant quasi *renitentiam* dicas. Ut in *carpo*, ἔμαρπτεν. Nec ἀντιτυπία ista tantùm spectitur in diversi organi literis, ut si una palati, altera labialis sit: sed etiam si una leniùs, quàm altera, spiritum pellat. Hujusmodi sunt B & P. item C & G. item D & T: unde iis concurrentibus, altera solet corrumpi, ne os molestè torqueatur. Estque hæc caussa, cur non, ut *ab rege*, ita *Ab Pamphilo* dicamus.

12 Sect. *Præterea videndum, ne ultima syllaba præcedentis dictionis sit prima sequentis. Interdum tamen id elegantia est.*

Ut

Ut illo Maronis, *Fama malum*: item apud Cic. Phil pp. 1. *Quæ quæsita.* item cùm idem ait, *Res mihi invisæ, visæ sunt Brutæ*: & illo ejusdem, *O fortunatam natam me consule Romam!* Quæ duo cùm Fabius * Ciceroni excidisse scribit, planè judicium ejus desidero. *Lib. 9. cap. de compositione.

13 Sect. *Despiciendum etiam, ne commissis inter se verbis duobus, ultima prioris, & prima posterioris syllaba, efficiant turpe aliquod nomen.*

Id in caussâ fuit, cur veteres * *nobiscum* potiùs dixerint, quàm citra ἔνας ροφὴν. Vocant Græci ἀκέμφατον. Quale Servius etiam esse putat in his Maronis, *Dorica castra*: & *cœca caligine*. Nam ex syllabis concurrentibus nascitur vox *cæca*. Quod tamen non refugit, vel saltem nec effugit Livius lib. xxiv. quo loco agit de Cn. Scipionis femore tragulâ confixo: *Haud dubium fuit, quin, nisi ea mora intervenisset, castra eo die Punica capi potuerint.* *Cic. in Orat.

14 Sect. *Atque hæc de literarum potestate, quatenus varium gignit sonum. Alterum erat syllabarum multitudo: de qua hoc solùm præcipi opus est, vocabula mediocria præferri monosyllabis, & longis. Nam monosyllaba, multáque brevia, si continues; compositio clausulis suis concisa subsultabit. Et contrà longiorum continuatio adfert quandam dicendi tarditatem.*

15 Sect. Ordo *sequitur: de quo (ut Fabii vestigiis insistamus) illud primùm cavendum in amplificanda, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius.*

Ut sacrilego fur, latroni petulans.

16 Sect. *In extenuando verò contrarius ordo locum habet.*

17. Sect. *Præcedere etiam debet, quod naturâ vel dignitate præstantius est.*

Eoque viros ac feminas; diem, ac noctem; ortum & occasum, potiùs dicemus, quàm retrorsum. Cicero tamen non refugit, *noctes diesque*.

18 Sect. *Collocando quoque ea priori loco, quæ ordine permutato fiunt supervacua.*

Quod utilissimum præceptum parum idoneo exemplo à Fabio illustratur. Nam *fratres gemini* dicere jubet, quia, ut inquit, si præcesserunt *gemini*, *fratres* addere non est necesse. At gemini quoque esse possunt, qui fratres non sunt; eoque Cicero etiam, & Livius, aliter locuti.

19 Sect. *Adhæc verbo sensum cludere, multò si compositio sic patiatur, optimum est. In verbis enim sermonis vis inest. Sed id si asperum erit; cedat ratio numeris.*

Plurimos alii canones adjiciunt, non quidem aspernandos pueritiæ, at non magnæ tamen rei. E pauculis, quos adferam, cæterorum erit judicatio.

I. Eleganter aliquid interjicitur inter substantivum, & adiectivum: ut longâ illâ ad Lentulum epistolâ: *Aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam.*

II. Adiectivum elegantiùs tum substantivo postponi solet, quando vel comparativus, aut superlativus est, vel pronomen; sub

quo

quo comprehendo distributiva, partitiva, & numeralia. E. G. *virtute maxima, amicus quilibet, annus sextus.*

III. *Si* eleganter secundo loco ponitur: ut, *Id si feceris.*

IV. *Quàm* venustiùs ponitur inter nomina, imum locum obtinente comparativo. E. G. *Boni quàm docti, gratiores esse debent. Ejus nomen quàm Solonis, illustrius.*

V. Negantia scitè ponuntur loco extremo. Ita Cicero Philip. II. *Qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini.* Item Cæsar claudit his verbis librum secundum de bello Gallico: *Ob easq; res ex literis Cæsaris, dies* XV. *supplicatio decreta est, quod ante id tempus acciderat nulli.* Paulò antè dixerat idem: *Cum jam defenderet nemo.*

Quem hujusmodi præceptiunculæ delectant, haurire eas poterit è Jacobi Publicii institutionibus, & Francisci Sylvii progymnasmatis. Quædam etiam de iis meliori notæ rhetor, Nicholaus Caussinus, in suis eloquentiæ parallelis lib. VII. cap. XV. Nos ad graviora properamus. Ad periodum dico, & numerum: quorum doctrina mirificam orationi venustatem adfert, eoque in hâc purgatis planè auribus opus est.

CAP.

CAP. II.

De incisis, Membris, periodis.

1 Sect. Accedamus *nunc ad doctrinam de periodo. A cujus partibus ordiemur. Periodi aliæ partes majores, quæ Græcè* κῶλα, *Latinis* membra *dicuntur, aliæ minores, quæ Græci* κόμματα, *Latinis vocantur* incisa.

2 Sect. *De commatis, coli, & periodi definitione, non convenit Grammaticis, ac* Rhetoribus; *quia illi sensu orationis, hi magnitudine, aut numero, ea metiuntur. Itaq; Grammaticis periodus est oratio per se absolvens sententiam; colon est pars periodi, quæ extra periodum sententiam absolvere possit; comma est pars periodi, quæ extra periodum sententiam absolvere non possit. At* Rhetores *sæpe vocant aliquid comma, aut colon, quod propriè non est pars periodi: ut cum eum dicunt incisim: aut membratim dicere, qui paucis verbis perficiat sententiam.*

Rhetoribus autem comma est; *Nequid nimis.* Colon est, E*tiam capillus unus habet umbram suam.* Grammaticis autem utrumque sit periodus: quia per se sententiam compleat, ac proinde post se exigat τελείαν στιγμὴν.

3 Sect. *Differunt comma; & colon numero: ut Fabius docet. Nam incisum vult esse sensum non expleto numero conclusum membrum autem definit sensum numeris conclusum; sed à corpore abruptum; & per se nihil efficientem.*

4 Sect. *Alii magnitudine potiùs distinguunt. Comma enim à duabus syllabis extendi ajunt ûsque ad septem: si ultrà progrediatur dici colon.*

Itaque perfectum comma est hoc pro Ligario; *Tulit arma contra te,* Ubi syllabæ septem.

At

At minora commata sunt ista pro eodem: *Quæ tua meus? oculi? manus? ardor? animi? qd cupiebas? quid optabas?* Ubi comma duarum sylabarum est, *manus*: trium, *oculi*: quatuor, *quæ tua mens?* item, *quid optabas?* quinque, *ardor animi*: nec non, *quid cupiebas*.

5 Sect. *Est autem comma vel extra periodum, quod perfectam sententiam absolvere potest: vel periodi pars, eoque nihil absoluti significans.*

6 Sect. *Incisa extra periodum frequentamus in oratione concitata, ac vehementi, quæq; interrogationibus, ac responsionibus constat. Incisim quoq; efferri amant γνῶμαι, & apophthegmata.*

7 Sect. *Ut autem comma, ita ut colon, vel est pars periodi, vel non est. Extra periodum perficit sententiam re ipsa. In periodo non re ipsa, sed potestate, quia demum avulsum à periodo complet sententiam.*

E. G. *Cùm regium sit benefacere, & audire malè: minimè sinistrum hoc judicium turbare quemquam nostrum debet.*

Hæc periodus constat duobus colis. Utráque, ut in periodo ponitur, suspendit animum. At potest tamen utróque complere sententiam. Nam perfecta sententia est: *Regium est benefacere, & audire malè.* Perfectus quoque sensus est: *Judicium hoc sinistrum quemquam nostri turbare non debet.*

8 Sect. *Colon vel est simplex, quod non resolvitur in incisa: vel compositum, quod ex incisis componitur.*

Simplex est, *Cur clandestinis consiliis nos oppugnas?*

Compositum

Compositum, *Obsequium amicos, veritas odium parit.*

9 Sect. *Præterea cola vel sunt κομματικὰ, sive brevia, quæ intra septimam, ac duodecimam se continent syllabam: alia μέτρια, sive mediocria, quæ intra duodecimam, & decimam septimam, aut octavam: alia σχοινοτενῆ sive oblonga, qua hunc numerum excedunt: qualia & viginti quatuor syllabarum, atque amplius esse possunt.*

10 Sect. *Cola κομματικὰ locum habent in causis minoribus, ubicunque acriter erit, pugnaciterque dicendum. Item in narrationibus, exceptis iis, quæ ornandi causa instituuntur. Hæc enim lenis, & fluens contextus decet.*

Talis est narratio in Verrinis de raptu Proserpinæ.

11 Sect. *At cola mediocra, & oblonga, usurpanda in panegyricis, & causis gravibus inprimis earum exordiis.*

Ut liquet ex Ciceronis Milonianâ, & Isocratis Panathenaico.

12 Sect. *De commate & colo diximus, tum qua periodi partes, tum quà absolutè spectantur. Nunc videamus de periodo: quæ Latinis dicitur comprehensio, circumscriptio, continuatio, circuitus, verborum orbis, & ambitus.*

Græcum nomen est à περὶ, * & ὁδὸς: * ac vocatur ita, quia quasi in orbe quodam inclusa procurrat oratio.

*i Circum.
* Via.

13 Sect.

13 Sect. *Ut vero intelligatur, quid orbem appellem, non ignorandum, duo esse orationis genera, unum naturale, alterum artificiosum.*

14 Sect. *Naturale nunc incisim, nunc membratim, nunc utroque modo procurrit: nec orationi tribuit modum, sed eam ferri permittit, usque dum sola sensus necessitate terminetur. Idcirco Græcis* Εἰρομένη λέξις, *h. e. Jugis ac pendens dictio vocatur.*

15 Sect. *Artificiosa autem, nec brevitate aures defraudat, nec longitudine satiat; sed modum adhibet, certisque terminis constringit orationem, ac gratâ quadam harmoniæ jucunditate complet.*

16 Sect. *Hæc si intra quatuor cola se contineat, periodus vocatur: sin eam excedas, attamen in orbe conclusa procurrat; periodicum dicitur, quia periodo similis est.*

17 Sect. *Periodus definitur ab Aristotele dictio, quæ ex se habeat principium, & finem, & conspicuam magnitudinem.*

Quæ definitio duo exigit. Unum est, ut periodus principium & finem habeat, non aliunde, quemadmodum fit in εἰρομένῃ sive interminatâ oratione, sed ex sese.

Altera conditio est, ut habeat magnitudinem εὐσύνοπτα, h. e. ut facilè perlustrari ac percipi possit. Cujusmodi est structura verborum circumducta, & quasi in orbem conclusa.

Est itaque hæc Aristoteleæ definitionis sententia, Periodus est oratio circumducta, ex

ex sese principium ac finem habens, ac orbis magnitudinem, quæ uno intuitu facilè conspiciatur, perceptaque moveat, ac delectet.

Eâdem mente à quibusdam ex secundo Ciceronis de Oratore definitur in hunc modum, Oratio in quodam quasi orbe inclusa procurrens, quoad insistat in singulis absolutisque sententiis. Cui definitioni consentit illa Cornificii: Continuatio (ita periodum vocat) est densa, & continens frequentatio verborum cum absolutione sententiarum.

Etsi autem omnis verborum structura circumacta, & in orbem comprehensa, periodus vocatur; non ab Aristotele modò, sed etiam Cicerone, Cornificio, Demetrio, Fabio: Hermogenes tamen eam demum perfectam periodum esse censet, quæ vel epicherematica est, h. e. argumentum continens vel enthymematica, h. e. partibus contrariis constans. Verùm neutiquam in periodis necessarium est, ut argumentationem contineat; etsi ea, quæ id faceat, cæteris præstat; ut quæ non solùm pulchra sit, sed etiam lacertosa. Et hæc de periodo in genere. Nunc de ejus divisione agamus.

18 Sect. *Periodus vel est simplex, vel duorum, vel trium, vel quatuor membrorum.*

Græcè Ἀφελής, δίκωλος, Τρίκωλος, & Τετράκωλος.

19 Sect. *Quod autem simplicem quandam esse periodum dico, id non ita intelligendum quasi periodus*

periodus aliqua esse possit, quæ non habeat duas istas partes, quas vulgò πρότασιν & ἀπόδοσιν vocant: verùm simplex dicitur quia tantùm est unius coli, etsi hoc colon comprehendat duo commata, quorum prius πρότασιν, posterius constituit ἀπόδοσιν.

E. G. *Gratiâ tantum possumus, quantum vicli.* Hîc & protasis, & apodosis, est comma, vel quasi comma, * Periodus tamen est, non colon; quasi est oratio circumducta, ac καμπὴν habet propter *ἀπόδοσιν.*

* Adeo *quasi comma*, propter eos, qui sensent, comma summum esse septem syllabarũ, Nempe etiam octo syllabæ pro commate censentur, si commata nugantur.

20 Sect. *Summùm autem periodus est membrorum quatuor.*

Ut agnoscunt Demetrius, & Hermogenes, ac Terentianus quoque Maurus indicat, cùm scribit:

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, sive ambitus ille vocetur

21 Sect. *Interdum tamen agnoscimus periodum constare è quinque membris: verum id tum fit, cum membra illa quinque brevis adeò sunt, ut non excedant quantitatem quatuor majusculorum membrorum.*

Ita periodus hæc quinque constat colis: *Videte igitur, quam iniquè accidat, quia res digna sit, ideò turpem existimationem sequi, quia turpis existimatio sequitur, ideo rem indignam non judicari.* Sane & periodum plurimum esse membrorum posse, quàm quatuor; indicat quoque quòd Cicero

Cicero, cùm hac de re tractat, semel iterúmque eam ferè quatuor membrorum esse dicat. Quanquam & altera ratio est, cur ita Cicero loquatur. Nam περιβολὴν quoque, quia periodicè contexitur, sub periodo comprehendit. Apponam verba ejus in Oratore: *Constat ille ambitus, & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior sit, quam satis sit, neq; longior: quanquam utrúmque nonnunquam, vel potiùs sæpe accidit, ut aut citiùs insistendum sit, aut longiùs procedendum, ne brevitas defraudâsse aures videatur, neve longitudo obtudisse.* Et Mox, *E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio.* Illustre autem periodi quadrimembris exemplum habemus initio orat. pro Cæcina: *Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret: non minùs in caussâ cederet A. Cæcina* Sex. *Æbutii impudentiæ, quam tum in vi faciendâ cessit audaciæ.*

22 Sect. *Elegantissimæ autem sunt periodi, quibus membria sunt æqualia, aut penè æqualia.* Idem *cùm sit*, Ἰσόκωλον *appellatur sive* Compar.

Cic. in Manil. *Extremâ hieme apparuit, ineunte vere suscepit, mediâ æstate confecit.* Idem pro Mil. *Est enim hæc non scripta sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.*

23 Sect. *Ut hujusmodi sit oratio, non enumeratione consequimur, quæ puerilis sit industria; sed usu & exercitatione; quæ faciunt ut animi quodam sensu par membrum reddamus superiori*

34 Sect. *Ex iis verò periodis* τρικώλοις, *aut* τετρακώλοις, *quarum membra imparia sunt, orationem illæ faciunt acriorem, quæ sunt* βραχύκωλοι, *hoc est, in quibus postremum membrum cæteris brevius est.*

Ut in Miloniana: *Postremò, nisi cum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberemus.*

25 Sect. *At si ornatui studeamus, præferendæ erunt, quarum membrum postremum longius est prioribus. Græci* μακροκώλους *appellant.*

Ut pro Marcello: *Tantus enim est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur.*

26 Sect. *Quod si qua sententia longior occurrat, quàm ut ambitu venusto concludi possit, eam in plures partes secare licebit, quo singulis in orbe conclusis, plures fiant periodi.*

27 Sect. *Periodis, Fabio teste, utimur in procemiis gravium caussarum, in locis communibus, in amplificationibus, itémque in epilogis. His adde ex Cornificio, in sententia, in contrario, itémque in explicanda conclusione.*

28 §. *Non tamen diu nimis utendum est periodis; sed interserenda his commata, & cola quo varietate*

tate hac tollatur fastidium, majorq; oriatur delectio.

De periodis hactenus.

29 Sect. *Quod si τετρακωλία excedatur, ac nihilominus orbe quodam conclusa feratur oratio, dicitur* περιβολὴ *vel* περιοδικόν.

Ut pro Archia: *Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum: aut si hujusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium studiis, & disciplinâ profectâ à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel imprimis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo jure debet.*

30 Sect. *Sin vero non artificio, sed dicentis viribus terminetur; πνεῦμα sive spiritus vocabitur. Est enim πνεῦμα compositio sententiam membris & incisis dimensam, pro oratoris spiritu, qui ejus voce perficitur, absolvens.*

Sive est oratio com matis & colis, sine verborum ambitu, sententiam protrahens, quousque patitur spiritus dicentis.

31 Sect. *Utimur inprimis, cùm gravia eventa narrantur.*

Egregium πνεύματος exemplum habemus in oratione Demosthenis pro Corona: & apud Ciceronem orat. pro Domo, cùm ait, *Si revertar*, &c. Et in ejusdem epilogo, *Quocirca te Capitoline Jupiter*, &c.

32 Sect.

32 Sect. *Quod si oratio etiam longiùs protrahatur, quàm naturalis orationis spiritus ferat, τάσις nominatur. Differunt enim πνεῦμα, & τάσις, quod illud accommodetur spiritui oratoris; hoc verò eum excedat, ac sit πνεῦμα dilatatum.*

Hujusmodi τάσεως habes exemplum septimâ Verrina, cùm ait. *Nunc te, Jupiter Opt. Max.* &c. usque ad, *Vos etiam, atque etiam,* &c.

33 Sect. *Est autem τάσις duplex, καταφορὰ sive impetus, & τάσις pressè sumpta. Differunt hæc, tum celeritate & tarditate, tum personis. Nam καταφορὰ celeriter procurrit, & convenit accusatori: τάσις sedatior est, utiturque, eâ, qui defendit.*

CAP. III.

De Numero.

1 Sect. *De incisis, membris, & ambitu vidimus: superest, ut de numero dicamus. Per numerum autem hoc loco non intelligimus multitudinem ex unitatibus collectam, quomodo in Arithmeticis accipitur, sed numerum harmonicum, h. e. concentum nascentem ex motibus, aut temporibus aptè dispositis.* Ecl.4.

Ita hac voce etiam usus Maro, cùm ait,* *Numeros memini, si verba tenerem.* Ecl.6.

Item in isto,*

Tum vero in numerum Faunosq; ferasq; videres Ludere.

2 Sect.

2 Sect. *Non tamen hîc de eo agimus numero, qui in solo consistit motu aut sono rei inanimæ (qualis tripudiorum, instrumentorum musicorum, aut malleorum fabrilium) sed illo duntaxat, qui in sermone humano deprehenditur, eoque definitur conveniens sententiæ sonus ex partium compositione nascens.*

3 Sect. *Estque hic vel poeticus, vel oratorius. De poetico non est hujus loci disserere.*

4 Sect. *Oratorius, à nonnullis definitur ex Aristotele, rythmus quidam non exquisitus, neque canorus, qualis est in poematibus, & canticis, sed ita dissimulatus & latens, ut tamen sentiatur, & orationem jucundo fine claudat. Vel è Cicerone hoc modo: Numerus est modus quidam orationis, qui è permistis & confusis pedibus & temporum quibus constat aptâ ratione nascitur.*

Exemplo definitionem hanc illustrabo. Venustus planè numerus est in isto, *Nulla est tanta copia quæ non ferro, ac viribus debilatari frangíque possit.* At perierit venustas, si inverso ordine dicas, *quæ non ferro, ac viribus possit debilitari frangíq; possit:* quare liquet è variâ pedum collocatione numerum nasci, qui suaviter afficit aures, magísque animos moveat auditorum. Ideo optimè ait Quinctilianus, *Neque Demosthenes fulmina tantopere vibrâsse diceretur, nisi numeris contorta fuissent.* Longè igitur falluntur, qui numeri suavitate putant sermonem enervari. Nam effeminatam quidem & enervem orationem reddit affectata compositio; cui fateor longè præferri debere eam quæ dura & aspera est: verùm numerus moderâtus revera

vim, atque impetum addit orationi; ut qui & movendo delectet, & delectando moveat, quæ duo sunt munera oratoris.

Nec est quòd dicat quisquam, olim quidem magnum fuisse numeri usum in foro; nunc verò non item, quia non agantur caussæ continuâ oratione. Nam, ut de eo nihil dicam, quod plurimùm hæc doctrina confert ad intelligendum artificium in antiquorum orationionibus, cæterisque scriptis; sane hodiéque ea doctrina utilis est ecclesiasticis, ac legatis, omnibúsque, qui in senatu, aut ad populum orationem habent. Deinde maximos quoque hæc res fructus adfert in exarandis epistolis, orationibus, historiis, & nullo non scribendi genere.

Quæ cum ita sint, operæ pretium fecerimus si paucis aperiamus, qui imprimis pedes numerosam efficiant orationem.

5 Sect. *Ac pedum quidem nullus non in orationem venit: unde Fabius mirari se ait, quòd Aristotelis, Theophrastus, Dionysius Halicarnassæus, alíque viri doctissimi, pedum alios eligant, alios damnent. Verùm nec* ἁπλῶς *hi pedes cæteros improbant; sed alios aliis putant suaviores esse, aut magis sonoros, quod verissimum est. Nam tum pedum alii conveniunt principiis, alli mediis, alii clausis: tum pedes ac numerus variant pro rei de qua agitur, natura. De utróque deinceps agendum.*

6 Sect. *Principia rectiùs à longa incipere, docet Aristoteles, & Quinctilianus; ideóque laudant Pæana primum, qui primam stabilem, tres breves habet.*

Ut,

Ut, *Multa mihi necessariò*

7 Sect. *Molossus quoq; principiis convenit.*
Ut, *Quæ res in civitate.*

8 Sect *Interdum quoq; à brevibus incipit oratio.*

Ut ab anapæsto, *Animadverti, judices*, aut bacchio, *Novam crimen, C. Cæsar.*

9 Sect. *Media, quia latent, minùs numerum requirunt. Sunt tamen in quidam conatus; eoq; si fluere debet oratio, iambici, aut trochæi imprimis locum habent: si tarda esse debent, spondæi.*

10 Sect. *Sed in clausulis maximâ opus est industriâ, quia in iis aures quiescunt. Optimè in hac, Cicerone teste, cadit ditrochæus.*

Ut, *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.*

11 Sect. *Sed quo præclarior hic numerus, eò magis ejus satietas vitanda est.*

12 Sect. *Spondæo orationem crebrò claudit Demosthenes. Eum eleganter antecedit creticus.*

Ut, *De quo ego nihil dicam, nisi depellendi criminis caussâ.* Atque hinc liquet, molossum quoque orationis clausulæ convenire, dum ex quocunque pede habeat ante se brevem.

13 Sect. *At minùs scite spondæum antecedit pyrrichius, pejus etiam pæam primus*

Ut,

Ut, *Brute dubitavi*.

14 §. *At rectè spondæus præponitur jambo*:
Ut, *Iisdem in armis fui*.

15 §. *Duo verò spondæi non bene terminant, nisi sicut tribus vocibus*.
Ut, *Cur de copiis nostris copias comparatis contra nos*.

16 §. *Aristoteles commendat in fine pæana quartum, quia ob ultimam longam habet stabilem gradum*. Sed *dissentit ab eo Fabius, quia tres breves antecedant*.

17 Sect. *Nec dactylum, & spondæum, Cicero aspernatur*:
Ut, Ex *illo fonte dolores*.

18 Sect. *Sed Fabius malè cludere ait, quia est finis hexametri*.
19 Sect. *At tùm in periodorum initiis, tum mediis, tum clausulis, ornat amphimacer*.
Qui usitatiùs creticus dicitur, ut *dignitas*.

20 Sect. *Item dochimus, qui iambo constat, & cretico*.
Ut, *Reipublicæ*. Hinc Rufinus:
Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.
21 Sect, *Plurimùm autem, Fabii judicio, refert, num uno, vocabulo, an pluribus idem numerus contineatur. Nam illo robustior, hoc mollior fit oratio*.
Molliùs sanè sonat, *criminis caussa*: validius *comprobaverunt*, quod in fine durum sit.

Quare, ut idem Fabius monet hîc quoque vitandum est, ne plurium syllabarum verbis utamur in fine.

22 Sect. *Præterea, pro rei natura, aliis atque aliis pedibus utimur. Ubi pondus exigitur, longæ usurpandæ sunt syllabæ, quia hæ graviorem reddunt orationem. Ubi velocitas requiritur, convenient breves, quæ eam celerem reddunt. At rebus asperis accommodatiores sunt jambi, non solum, quia duabus constant syllabis, eóque crebriorem quasi pulsum habent, quæ res lenitati contraria est: sed etiam quòd omnibus partibus insurgant, & à brevibus nitantur in longas. Ideo rebus lenibus meliores sunt trochæi, qui è longis in breves cadunt.*

23 Sect. *Nec æquè numero studemus in singulis caussarum generibus. Genus demonstrativum, quia ei propositi est delectatio, fusiores liberiorésque habet numeros: eóque Ciceroni placet omnia scribi Isocrateo, & Theopompeo more.*

24 Sect. *At parciùs numero studemus in deliberativo; idemque de juridiciali sentiendum; quia irasci aut dolere ob eum judex non potest, quem putat vacare orationis calamistris.*

25 Sect. *Sunt & quædam compositionis vitia. Primum est, si poëtica sit. Versum enim heroicum, aliumve è notioribus generibus in oratione fieri fœdissimum est.*

26 §. *Deforme quoque est, si pars ejus posterior in clausula deprehendatur, aut prior in ingressu. Tamen ne præstantissimi quidem scriptores vitium hoc semper effugere potuerunt.*

27 §.

27 §. *Alterum compositionis vitium est, si poëtica quidem non sit, at unjusmodi tamen, ac continua. Nam versificando quidem una lex datur: at in oratione similitudo tum satietatem, ac tædium parit, tum manifestâ affectatione fidem perdit.*

28 §. *Quare dissimulatio imprimis curæ esse debet, ut numeri sponte fluxisse, non necessitate coacti, esse videantur.*

29 §. *Ut autem lateat numerus; tum quæ maximè laborata sunt, solvi interdum debebunt ne laborata videantur: tum etiam verborum sententiarumque pondere complenda erit oratio. Hoc enim pacto fiet, ut dum auditores sententias admirantur, de numero nihil cogitent; qui tamen si abesset, minùs sententia delectâssent.*

30 §. *Hæc omnia verò non eò à nobis dicta sunt, quò oratio *, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus consenescat, quo sanè miseri sit, & in minimis occupati: verùm & adsuescamus nos sedulò numerosæ orationi: quâ exercitationi paullatim futurum est, ut ex tempore etiam similia scribamus.* * Fabius l.9. cap. 4.

CAP. IV.

De Triplici charactere, & speciatim de Magnifico, ac vitio ejus.

1 §. Tradidimus *hactenus generalia Elocutionis præcepta. Sequuntur specialia, quibus docetur, quomodo pro diversâ materia, varioque*

animi motu, variet Elocutionis genus, sive dicendi character.

Hanc de charactere doctrinam; uti & illam de duabus ejus affectionibus, excerpemus imprimis aureolo è libello Demetrii, cui vulgo Phalerci cognomen tribuitur: sed ordine meliori pleraque omnia digeremus.

2 Sect. *Est Character triplex: magnificus, sive sublimis, humilis, sive tenuis, & aequabilis, sive mediocris.*

3 Sect. *Magnificentia consistit in sententiis, locutione, & compositione.*

4 Sect. *Ac* sententiæ *quidem magnificentiam adferunt, si explicetur magna, atq; illustris aliqua sive terrestres, sive navalis pugna. item si sermo sit de cœlo, terrâve. Neq; enim sufficit, ut res de quibus sermo est, amplæ sint: sed etiam necesse est, ut gravia graviter dicantur.*

5 Sect. *Quæ* locutionem *ornant, partim referuntur ad primam Elocutionis partem, quæ elegantia vocatur: partim ad alteram, quæ Dignitas sive Figuratio dicitur.*

6 Sect. *Ad primam pertinent quatuor verborum genera.*

7 Sect. *Nam primò magnificentiam adferunt vocabula juncta, modò non sint composita more dithyrambico; sed similia ac duo hæc,* legislator & Respublica. *Sed néque frequentia nimis esse debent, quia oratio excederet formam pedestris sermonis.*

8 Sect.

8 Sect. *Praeterea idem praestant soluta.*

Ut, *postea verò quàm*, pro *posteaquam*; *maximo te opere* pro *maximopere*. Nempe ubi vulgo in usu juncta, nos utemur solutis: ac si soluta magis consuetudo probet, nos juncta praeponemus.

9 Sect. *Tertium genus constituunt facta, quae Graeci ὀνοματοποιηθέντα appellant. Nam sapiens quiddam videtur nominis fabricatio, quia, qui novat, videtur similis primis linguae autoribus. Debent autem, quae finguntur, esse plana, similiaq; iis, quae sunt in usu. Alioqui non intelligimur, fietq; oratio monstrosa.*

10 Sect. *Quartum locum obtinet Poetica, h. e. loci poetarum inserti orationi: verùm hoc ut laudabiliter fiat, non sufficit, ut poetae verba transponantur, sed ita imitandus poeta, ut aliud dicere videamur.*

11 Sect. *Quatuor his verborum generibus addi possunt verba vetusta: quae & ipsa, Fabio teste, majestatem orationi adferunt, modò néque crebra sint, néque affectata, néque ab ultimis, & jam obliteratis petita temporibus.*

12 Sect. *Quae ad* dignitatem *pertinent, partim tropi sunt, partim schemata.*

13 Sect. *E tropis imprimis magnitudinem adferunt translationes. Sed observandum in his, ne sint nimis crebrae, aut longè ductae; aliáq;, de quibus in Tropologia * diximus.*

14 Sect. Idem *quóque praestant Allegoriae. Siquidem sunt terrori accommodatae. Videndum interim,*

ne allegoria obscuritate suâ fiat ænigma.

15 §. E *schematibus magnificentiam gignentibus, alia sunt* λέξεως, *alia* διανοίας.

16 §. *Prioris generis est Anthipallage, sive Antiptosis. Nam quicquid consuetudine fit, pusillum est, nec admirationem parit.*

17 §. *Maximas quoq; vires habent* Ἀναφορὰ, Ἐπιφορὰ, Ἀναδίπλωσις, *aliaq; schemata repetitionis. Ac illustris imprimis est* Ἀναφορὰ *conjuncta cum* Διαλύσει *sive Dissolutione.*

Sanè & parvus erat Nireus, & res ejus parvæ minutæque, ut qui tres tantùm naves ac paucos duxerit homines. Sed utriusque hujus figuræ beneficio, & Nireum magnum, & res ejus multas fecit Homerus, cùm in hanc sententiam dicere maluit: *Nireus è Simo tres naves duxit, Nireus Aglaiæ filius, & Charopi regis, Nireus eorum, qui ad Ilium venerat, post Achillem pulcherrimus.*

18 Sect. *Interdum tamen & magnitudinem orationi affert Connexio, quæ dissolutioni contraria est.*

Ut *Militabant & Græci, & Cares, & Lycii, & Pamphilii, & Phryges.* Nam conjunctionis repetitio facit, ut infinita quædam videatur multitudo.

19 Sect. *Pertinet huc quoq;* Πλαγιασμὸς *sive casus obliquatio.*

E. G. Non tam magnificum est, *Cæsar in Italiam advenit; quàm Cæsarem in Italiam advenire nunciatur.*

20. Sect.

20 Sect. *E schematibus διανοίας commendatur Aposiopesis. Nam quædam, non dicta videntur majora. Item Epiphonemata. Quippe rem jam prolatam ornant, eoq; divitias ostendunt orationis.*

21 Sect. Superest *sublimis characteris* compositio. *Continet ea* j*uncturam, ordinem, numerum, & periodum.*

22 Sect. *Quód ad iuncturam, partim vocales spectat partim consonas.*

23 Sect. *Concursus vocalium hoc in charactere, nec planè est consectandus, cùm immodicus si sit, orationem dissolvat, ac divellat: nec usquequaque fugiendus, quia id si fiat, oratio quasi muta erit, atq; expers eius suavitis, quæ iis oritur iunctis.*

24 Sect. *Quod ad consonarum concursum, conducunt verba aspera, similiáque rebus, de quibus agitur.*

Aspera autem, ut superiùs quoque monitum, sunt, *excors, paricida, Xerxes,* similiaque.

25 Sect. *Ad ordinem imprimis pertinent coniunctiones, quæ crebræ sunt in hoc stylo: sed non reddit eas exquisitè, nec expletivas temere infercit.*

26 Sect. *Observandum quoque, ut posteriori loco ponamus, quæ magis sunt illustria, ne à validiori decidisse videamur ad infirmius.*

27 Sect. *Si numerum spectes, pæonos, dactylos, ac similes pedes amat; contrà iambos, ac trochæos fugit.*

28 Sect. *Si periodum consideres, membris constat longioribus, utiturq; dicendi genere circumducto.*

29 Sect. *Et hæc generatim de charactere magnifico: quæ cùm aliis, tum imprimis orationi convenit panegyricæ.*

In ea, ut Dionysius Halicarnass. tradit, quæ de regionibus vel Diis dicuntur, cum venustate, sententiarum gravitate, & majestate verborum dici debent. Quæ verò ad collationes, sive similitudines, nec non ad comparationes pertinent, requirunt sermonem urbanum, ut idem monet.

30 Sect. *Characteri huic opponitur* Forma ψυχρὰ *sive* Frigida; *quæ & ipsa in tribus spectatur.*

31 Sect. *Primò in sententiis, si nimis hyperbolicæ sint; aut si de parvis rebus loquamur, tanquam de maximis.*

32 Sect. *Deinde in verbis, quod fit vocibus peregrinis, ac epithetis intempestivis, ut cùm Alcidamas dixit* humidum sudorem. *Item si juncta fuerint more dithyramborum: ac deníque metaphoris grandibus, quæq; magis conveniant tragœdiis.*

33 Sect. *Deníque nascitur frigus è compositione, idque bifariam. Nam vel ea plane est numeri expers, ut si constet syllabis longis: vel nimis numerosa, ut cùm nonnulli versus ponunt continuos, aut manifestos.*

Hoc voluit Demetrius, cùm damnat μὴ κλεπτόμενα ὑπὸ τῆς συνεχείας: h. e. versus non occultatos oratione solutâ, cui includuntur, sed adeo apertos, ut neminem lateant. Cæterùm de discrimine styli grandis, & tumidi, vide & Plinium lib. IX. epist. XXVI. ad Lupercum.

CAP. V.

De Charactere Tenui, ac vitio eius: item charactere Mediocri, vitioque opposito.

1 Sect. Vidimus *de stylo magnifico, sequitur tenuis. Hujus* Sententiæ *sunt exiles: ut de casa, agello, exiguo fluvio, aut oppidulo.*

2 Sect. Locucio *est pura perspicua, probabilis, & evidens. Fugit verba duplicia, facta ambigua: item casuum obliquationem.*

3 Sect. *In* compositione *vitat syllabarum longarum concursum, & membrorum longitudinem.*

4 Sect. *Habet hic stilus imprimis in* Epistolis *locum. Interdum tamen hæ quoque assurgunt, ut cùm ad* Reges, *aut civitates scribitur. Verùm familiarum epistolarum dispar est ratio, quæ intra tenuem ferè characterem subsistunt. Quare non incommodò hoc loco paucis agemus de epistolarum sententiis, verbis, ac compositione.*

5 Sect. Sententiæ, *ac universè materia ejus sunt res familiares, aut publicæ: nec hæ ipsæ nimis prolixè tractandæ. Nam si aut de rebus philosophicis agamus, aut augumentum quidem sit epistolicum, sed ad libri magnitudinem excreverit, epistolam nomen suum amittere censet Demetrius.*

6 Sect. *Contexuntur epistolæ* Verbis *quotidianis, vel potiùs paulò ornatiùs, quando epistola quodammodo dono mittitur amico.*

7 Sect. Compositio *respuit numeros, ac verborum ambitum.*

8 Sect. *Hæc de stilo epistolico. Porrò, ex mente Halicarnassei, nec in nuptiali oratione ab humili elocutione est recedendum, sed insistendum vestigiis Xenophontis: in paucis verò ad gravitatem efferenda oratio, si alicubi sententiarum cogat magnitudo.*

9 Sect. *Tenui characteri vitium est vicinum,* Forma Arida, *quæ & ipsa spectatur in sententiis, verbis & compositione.*

Sententiis, ut cum quidam aiebat, *Xerxes descendit cum suis*. Nam dicendum fuerat, *cum innumerabili exercitu*, aut *cum tota Asia.*

Verbis, ut si de paricida dicas; E*uge tibi homicidam.* Nam & illud *euge* blandientis, est, & *homicida* pro *paricida*, satis grave non est.

Compositione denique, si crebra fuerint incisa, ut in Hippocratis aphorismo: *Vita brevis, ars longa, occasio præceps, experientia fallax, judicium difficile.* Item si, cùm de re majori dicamus, periodo utamur, postremâ sui parte truncatâ: ut qui Aristidem cognomento Justum accusebat, quia non profectus esset ad pugnam Salaminiam: *Atqui Ceres suâ sponte venit, & nobiscum pugnavit: Aristides autem non.* Tantum de notâ tenui, atque aridâ.

10 Sect. *Superest character æquabilis, sive* Mediocris; *qui mediam, inter tenuam & magnificum stylum, obtinet naturam.*

11 Sect *Itaq; & sententiæ ejus aliquantum se demittunt, neq; tamen ad imum genus descendunt.*

12 Sect.

12 Sect. *Idem esto judicium de verbis. Nam magis, quà tenuis character, secta, lepida jucundaq́ verborum ac sententiarum ornamenta: at aspernatur vehementiores figuras, quæ sublimi generi tribuuntur; ut sunt grandes Metaphoræ*, Interrogationes *crebræ, Apostrophæ, Prosopœia, Exclamationes, & similes.*

13 Sect. *Plus, quàm alia genera, numeris, ac compositioni studet.*

14 Sect. *Vicinum est huic genere vitium* Forma Fluctuans; *quod, aridum fugiens characterem, nimis assurgit, aut inflatum ac tumidum vitans, humi serpit.*

CAP. VI.

De Venustate, vitióque ei opposito.

1 Sect. Hactenus *de triplici charactere, vitiisq́ his oppositis. Agendum nunc de characterum affectionibus, cujusmodi inter alias sunt* venustas, & gravitas; *quas falsè, veros esse characteres putavit Demetrius.*

2 Sect. *Venustas est duplex, levior & gravior.*

3 Sect. *Leviores joci magis conveniunt Comœdiis: unde crebri sunt apud Aristophanem, & Plautum.*

Hujus quoque generis est scomma Lysiæ, qui de vetula edentula dicebat, eam faciliùs numeraturam digitos, quàm dentes.

4 Sect. *Gravior venustas est duplex. Prior est ad dignitatem, atq; amplitudinem; cujusmodi apparet in poetis epicis:*

Ut cùm Homerus * Nausicæn, ejusque imitatione Maro * Didonem comparat Dianæ.

*Odyss.3. vers.102.
* A. Æn.

5 Sect. *Posterior est ad exacerbandum. Itáque terribilis est, & ἐμφατική.*

*Odyss.10 vers.369.

Ut cùm apud Homerum * Cyclops ait, hoc hospitale munus habiturum Ulyssem, quòd post socios sit devorandus: quo lepôre nihil crudelius.

6 Sect. *Est & altera venustatis distributio. Nam alia per se inest rebus, alia est in tractatione, alia in utróque.*

7 Sect. *Primi generis sunt nympharum horti, hymenæ, amores, convivia, choreæ, totáque poesis Sapphûs.*

8. Sect. *Altera generis est, cùm è rebus naturâ odiosis lepôrem elicimus.*

*Lib.2. de instit, Cyri.

Ita Xenophon * invenit venustatem in homine invenusto, Aglaitidâ Persâ, cùm ait, citiùs ex eo ignem, quàm risum elici posse.

9 Sect. *Tertii generis est, cùm tractatio res naturâ venustas venustiores facit.*

Sanè florum conjunctio res est jucunda; sed lepidior redditur à Marone * his versibus:

Ecl.2.

—Tibi

——Tibi Ilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas & summa papavera carpens,
Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.

10 Sect. *Spectatur autem ornatus in tribus: sententiis, locutione, & compositione.*

11 Sect. *Sententiarum loci sunt minimùm tres. Primus est proverbiorum, quorum etiam aliis superducuntur. Alter est fabularum, sive hæ veteres seu novæ. Tertius locus est timoris immutatio.*

Ut si quis funem timuerit, quia serpentem, esse putaret.

12 Sect. *Differunt autem plurimùm ridicula, & venusta. Primò enim discrepant* materiâ; *cùm, quæ naturâ venusta sunt, non ridentur; quæq; ridentur, habeant deformitatem sine decore, aut admiratione. Deinde* dictione, *quæ in venustis pulchra, in ridiculis vulgaris. Præterea* fine, *qui illic est delectatio & laus, hîc risus. Ac deniq;*, loco *qui in venustis etiam tragœdia esse potest, in ridiculis non item. Et hæc de sententiis.*

13 Sect. *Verborum venustas vel respicit elegantiam, vel dignitatem, seu figurationem.*

14 Sect. *Ad priorem modum refer juncta, ac dithyrambica.*

Ut in illo Pub. Syri. Mimi:

Pictaticultrix, gracilipes, crotalistria, Avis exulhyemis.

15 *Sect. Item ὀνοματοποιηθέντα, sive notata.*

Cujusmodi est illud Augusti,* *vapidè se habere*, pro *malè*; *betizare*, pro *languere*.

* Apud Suetoni. in Aug. cap. 91.

16 Sect. *Item hausta à plebè, sed tempestive usurpata.*

Quorum exempla suggeret Plautus; imprimis in sermone servorum.

17 Sect. *Ad dignitatem pertinent tropi, & schemata, tum λέξεως, tum διανοίας.*

18 *Sect. Inter tropos commendantur Metaphoræ, Allegoriæ, ac Hyperbolæ quoque, sed Sapphicæ.*

Ut, *Auro magis aurea.* Nam comicæ magis sunt ridiculæ, quàm venustæ.

19 Sect. *E schematibus λέξεως amat Anaphoram, & Anadiplosin.*

20 *Sect. Laudatur quoque in ea concisio sive sermonis brevitas.*

* Eun. Act. 3. sc. 5

Ut illo Terentii: *

——*Simul alia circumspecto.*
Satin explorata sint video esse pessulum ostio obdi

Periisset venustas, si dixisset: *Et tuta quidem esse omnia, animadvertebam.*

21 *Sect. E schematibus διανοίας amat Εἰκόνα sive imaginem, ac Παραβολὴν quoque sive Collationem: sed ea modum excedere non debet. Nam hyperbolica magis conveniunt poetis, quàm oratoribus.*

22 Sect.

22 Sect. *Præterea gaudet* Ἐπανορθώσει *sive Correctione.*

23 Sect. *Item inopinato, quod* παρὰ προσδοκίαν *vocant.*

24 Sect. *Item tectâ accusatione,* κατ' ἐξοχὴν Σχῆμα, *sive Figura appellatur.*

25 Sect. *Superest compositio, quæ quod ad juncturam, suavitatem sectatur: quod ad ordinem, in* συναθροισμῷ, *sive congerie, vulgaria priori, nova atque inusitata posteriori collocat loco: quod ad periodum, amat* ἰσόκωλα *sive membra paria: quod ad numerum, ita versibus utitur vel integris, vel dimidiatis, ut à nemine deprehendatur.*

Ut initio orationis pro Archia poëta: *In qua me non inficior mediocriter esse versatum.* Ubi totus est hexameter. Oritur quoque suavitas, si oratio sit versui similis, inprimis in clausulis: ut,

Ad quos conscientia contagio pertinebat.

26 Sect *Interdum etiam poetæ alicujus versus, emblematis instar, inseritur orationi.*

Ut à Cicerone in Pisonianâ factum videmus. Sed imprimis id facere gaudet in philosophicis: ut in Academicis Quæst. Tusculanis, aliisque.

27 Sect. *Opponitur venustati* Κακοζηλία: *quæ & ipsa partim in sententiis consistit, ut,* Centaurus seipsum equitans: *partim in verbis, ut* Risit rosa suavicolor: *partim compositione, si ea vel anapæstica sit, vel similis versibus mollibus*

ac fractis, quales sunt, qui constant Ionicis à majore, ac Sotadei appellantur.

Κακοζηλίας exemplum unum non in Aruntio observat Seneca epist. cxiv.

CAP. VIII.

De gravitate, & vitio, quod ei opponitur.

1 Sect. De venustate, & Κακοζηλία *diximus hactenus: superest gravitas, quæ orationem molestam acerbamq́; facit.*

2 Sect. *Hujus sententiæ sunt per se acerbæ. Iocos quidem adhibet, sed quibus admixta sit acerbitas.*

3 *Sect. Locutio spectatur partim in verbis singulis, quâ ad primam pertinent Elocutionis partem; partim in tropis & schematibus.*

4 Sect. *Primi generis sunt, cùm* σύνθετα *sive composita, tum quæcúnque asperitatem habent.*

5 Sect. *E tropis inserviunt gravitati Metaphoræ rem amplificantes. Item Allegoriæ, Emphasis, Hyperbole,* Εὐφημισμός.

6 Sect. *E schematis* λέξεως *pertinet huc* Ασύνδετον, Αναφορά, Επίζευξις, Κλίμαξ. *At fugit verba similia, aliáque scitamenta, quæ magis ludentis sunt quàm lædentis.*

7 Sect. *E schematibus* διανοίας *commendatur maximè Præteritio, Aposiopesis, Prosopopœia, Icon, Interrogatio.* Αντίθετα; Επανάστασις *sive insultus orationis, ac denique* λόγος ἐσχηματισμένος,

ωσμός, sive oratio obliquè aliquem perstringens.

8 *Sect. Fit ea multifariam. Nam interdum ambiguè loquimur, interdum mutamus personam; idque tum vituperando similem, tum laudando dissimilem.*

9 §. *Interdum quia de aliquo tutum dicere, non est universè dicimus, quid fieri soleat, aut debeat; aut interrogando amicè ingenuam elicimus confessionem.*

10. §. *Superest compositio. Ea quod ad juncturam esse vocalibus hiulca, consonantibus aspera. Quod ad ordinem, in extrema periodi parte collocat, quod maximé asperum, indignúmque est. Quod ad periodum, usurpat inprimis κῶλα κομματικά, & periodos in fine adstrictas contortásque.*

11 §. *Vitium gravitati oppositum dicitur ἄχαρις,* sive invenustum; *quod itidem consistit in rebus, verbis, compositione.*

12 § *In rebus peccatur, si sint turpes, & obscenæ.* In *verbis, si rebus non respondeant.*

Ut cùm Clitarchus ait, *Depascit quidem loca montana, involat autem in cavas quercus.* De vespæ genere loquitur, tanquam de bove fero, aut apro Erymanthio.

13 §. In *compositione denique, si oratio sit similis divulsæ; si membra non sint colligata, sed similia fractis; si periodi sint longæ adeò, ut penè suffocent dicentem.*

Hactenus de characteribus, eorumque affectionibus.

affectionibus; quibus claudimus doctrinam Elocutionis.

CAP. VIII.

De Pronunciatione generatim, dèque voce particulatim.

1 Sect. *Superest* Pronunciatio *sive actio: postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tanti illa momenti, ut primas, secundas, tertias, ei tribuerit Demosthenes.*

2 Sect. *Est verò Pronunciatio vocis gestúmque pro rebus & verbis apta conformatio.*

3 Sect. *Ejus quasi fundamentum est memoria, sive firma rerum verborumque comprehensio. Nam nisi memoriter dicamus, multùm decedet de vi, & gratiâ pronunciationis: neque auditores tantopere mirabuntur oratorem.*

Viris tamen principibus, item ægrotis, senibus, & qui se demum exercere incipiunt in arte oratoria, vitio verti nequit, si recitent è commentario.

4 Sect. *Memoriæ principium lumen adfert ordo: eoque seu nostra, seu aliena ediscere volumus, ante omnia seriem orationis considerare oportet.*

Nempe unum meliùs observamus, quàm multa. Quæ autem aptè cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

5 Sect.

5 Sect. *Etiam memoria juvatur locorum imaginumq; doctrinâ. Loci se habent instar chartæ; imagines, instar scripturæ.*

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud est, quàm simulachrum rei, de qua dicendum est. Loca ejusmodi sunt ostium, fenestra, caminus, lectica, &c. vel hortus, fons, collis, &c. Imago Cæsaris argumento erit, de Cæsare dicendum esse: ut equus vel navis de equestri certamine, vel naumachia, agi debere. Sed & metaphorica admonent. Ut lupus, sus, asinus, significabunt primùm pride alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuso ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, representabunt mite ingenium, castitatem, pietatem erga parentes: atque ita in aliis.

6 Sect. *Sed omnis ista doctrina quam operosè multi persequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eò quòd magnâ sui parte memoriam magis obruat, quàm juvet: & qua parte eam juvat, ad distinctam artem pertineat, quæ* Μνημονευτικὴ* *vocatur.* *Memorialis.

7 Sect. *Partes pronuntiationis sunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit, ac movet: ab illa pronunciationis, & hac actionis nomen impositum est.

1 Sect. *Præcepta harum partium vel generalia sunt quæ utramq; respiciunt: vel specialia*

quæ

quæ earum alterum tantùm spectant.

9 §. *Prioris generis est præceptum isthoc, ut n studiosè consectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum planè, ne idem nobis usu veniat, quod equit Sybaritarum. Nam, ut mollis erat populus iste, equos etiam suos saltare ad modulos docebat. Sed ea res pessimè cessit. Nam cùm Marte esset decertandum adversus Crotoniatas, equi lascivis motibus se atque universum exercitum * perdiderunt. Philisci * quoque exemplum ab hoc movere nos revocare debet. Nam quia voce & gestu μιξόθηλυς * erat: ideo in tantum displicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alii gauderunt. Etiam ad ignominiam Sexti Titii pertinet, quod tam solutus ac mollis fugeret in agendo, ut saltationis genus ab eo Titii nomen * invenerit.

*Aristoles lib. de rep. Sybaritarum, & ex eo Athenæus lib. 12. & Ælianus lib. 16. de Animalib. c. 23. item Suidas.

* Philostratus de vitis Sophist. lib. 2.

*Effeminatus.

* Cicero de claris Oratoribus.

10 §. *Nec propterea pars in totum negligi debet: sed modus solùm requiritur. Nam ut affectatio artis adversatur gravitati: ita ejus neglectus austeram ac rusticam reddit actionem.*

11 §. *Præcepta, quæ ad solum pertinent vocem, vel totam respiciunt orationem, vel partem duntaxat.*

12 §. *Priora sunt vel de qualitate, vel de quantitate vocis.*

13 §. *Ratione qualitatis curandum, ut vox sit clara, itémque varia, cui pugnat μονοτονία: item ne sit nimis præceps, sed cum mora proferatur.*

14 §. *Ratione quantitatis videndum ut vox intendatur ac remittatur pro multitudine auditorum*

torum. Sed tamen nec asscendat ad extremum, nec descendat. Nam vox ima si sit, vim non habet: & in acutissimo clamore, ne rumpatur plurimum est.

Et quod majus inscitiæ fuerit argumentum, quàm clamore applausum quærere velle? Quales veriùs *clamatores* dixeris, quam *oratores.* Cicero * eos claudis esse similes dicebat. Nempè quia ut hi, ob imbecillitatem suam, ad equum confugiunt: ita isti in voce Stentoreâ, tanquam in jumento, fiduciam omnem apud imperitos reponunt. Atqui, ut bene olim dictum fuit, cognoscitur orator ὀυκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης. * Nec solùm hac parte peccant artis ignari; sed, ut nihil est undique perfectum, est cùm etiam exorbitent viri præstantes. Talis erat Q. Haterius, quem sufflaminandum esse, scitè dicebat Augustus. Idcirco parêre solet liberto, qui vehementiùs currentem refrenaret.

* Plutarchus in Cicerone, & ex eo Photius in Bibliotheca, 245.

* Non ex voce, sed ex mente.

* Seneca in epitome controv. præf. lib. 4.

15 §. *Præcepta, quæ partem tantum orationis spectant, vel majorem ejus partem respiciunt, vel minorem.*

16 §. *Quod ad partes majores, in exordiis utimur voce submissiori, postea magis insurgit vox: ac in narratione quidem est plana apertaque; in contentione acrior, inprimis in argumentando; in epilogo excitata, quasi partâ victoriâ.*

17 § *Quod ad partes minores, verba singularia*

gularia pronuncianda sunt articulatè, & ἠμφατικὰ quidem ἐμφατικῶς: verba conjuncta, si numerus insit, cum quadam vocis modulatione sunt proferenda: res grandes dicendæ cum majestate quadam, atroces concitatè: suadebimus voce gravi, laudabimus magnificâ, in ira utimur voce incitatâ, crebroq; interruptâ, in miseratione verò flectibili ac tristi.

CAP. IX.

De Corporis motu.

1 Sect. *Hactenus de voce, sequitur corporis motus: de quo duplicia sunt præcepta. Alia enim Ethica sunt, & ad civilitatem morum pertinent: alia Rhetorica, quæ non universam spectant Vitam sed orationem ad persuadendum idoneam.*

2 Sect. *Priora petenda ex Ethicis. Posteriora partim respiciunt totum corpus, partim certam corporis partem*

3 Sect. *Ad totum corpus pertinet status, qui erectus & celsus esse debet, ita tamen ut, si in corona sit dicendum, adsit virilis in latera flexio.*

4 Sect. *Vultus, ad quem ad frontis oculorúmque conformatio pertinent, debet pro rerum natura esse lætus, tristis; blandus, minax; erectus, demissus.* *

* Quod interdum tristitiæ est, ut apud Cic. in Cluent. & Cæs. 1. de 1. de bel. Gall. interdum verecundiæ, ut Æn. 1. *Tum breviter Dido vultũ demissa profatur.*

5 Sect. *Cervice utendum rectâ, non tamen rigidâ.*

6 Sect. *Humeri non allevandi.*

7 Sect.

7 Sect. *Brachia non projicienda, nisi in vehementi affectu: quod si quid uberiùs ac speciosiùs tractemus, brachio dextro expatiamur in latus dextrum: sinistro brachio rariùs utimur; nec ferè nisi eatenus, ut quasi normalem angulum efficiamus.*

8 Sect. *Manus optimè à sinisto incipit latere, ac dextro deponitur.*

9 Sect. *Pectus ferire, aut femur, prope scenicum est.*

10. Sect. *Idem judicandum de suppplosione pedum; quia olim utebantur in contentionibus aut incipiendis: aut finiendis.*

Atque hæc de gestu corporis sufficiat monuisse. Reliqua, quæ ad actionem pertinent, exercitationi relinquemus: ut cui plus hoc agendi artificium debeat, quàm præceptis. Vel cui ista non sufficiunt, cætera petat ex Cornificii lib. III. ad Herenninm. Fabio lib. XI. cap. XIII. ubi copiosè de his agit; tum ex institutionibus nostris Oratoriis, quibus ut alia multa, ita hanc etiam partem, pleniùs sumus persecuti.

FINIS PARTITIONUM ORATORIARUM.

Ex libris Joh Worth

GERARDI IOHANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ SIVE PARTITIONVM ORATORIARVM.

Libri V.

Ex decreto Illustr: ac Pot. HOLLANDIÆ, *&* WESTFRISIÆ DD. ORDINUM *in usum Scholarum ejusdem Provinciæ excusi.*

Jo.

Rawson

OXONIÆ,

Excudebat H: HALL, Academiæ Typographus, impensis JOS. GODWIN. 1655.

Perilluſtri viro,

BENJAMINO AUBE-
RIO MAURERIO
FONTIDANGEO,

Chriſtianiſſimo Regis in ſancti-
ore conſiſtorio Conſiliario,

*Et ejusdem in fœderata Bel-
gica Legato,*

Illuſtriſſime Domine,

TSI præſentèm Galliarum, & fœderatæ Belgicæ ſtatum cogitanti, non difficile eſſet conjicere, quantopere, ſi unquam nunc publica te negotia diſtinerent fiducia nihilominus fuit compellandi tui, atque id non aliâ de causâ, quàm ut Rhetorices hos libellos quinq; tibi de manu in manum traderem. Parùm id verecundè à me factum eſſe, dixerit aliquis: ſed tamen multa erant, quæ ad illud impellerent. Nam obverſabatur animo primùm ſingularis planè,

 ac

ac prope divina, in tanta dignitate humanitas tua. Simul occurrebat, te, magni Mæcenatis exemplo, literatos non minùs, quàm literas solitum amare, virum utique exquisitissimæ doctrinæ succo non leviter modò tinctum, sed penitus imbutum. Neq; olim, duntaxat hic ardor tuus, sed nunc etiam occupationes gravissimas elegantissimè diffindis Palladis ac Musarum sacris. In mentem quoque veniebat, eo in studiorum genere versari hunc laborem meum, quo cives tui fortissima Gallorum natio, ab omni prope gentis memoriâ, commendari non minùs, quàm armis, solet. Memineram enim ab antiquo illo Catone * proditum esse, *pleramque Galliam duas res industriosissimè persecutam, rem militarem, & arguté loqui.* Sciebam, urbem, terrarum olim dominam, Gallos dicendi magistros habuisse: atque hujus etiam gentis fuisse L. Plotium illum, qui, extremis L. Crassi temporibus, primus dicendi artem Romæ intulit: idque magno concursu, quòd studiosissimus quisque apud eum exerceretur, teste ad M. Titinnium Cicerone *.

Offerebant

** Apud Sosipatrum l. 2. ex Originum libris. Ac puto eodem respexerit B. Hieronym. advers. Vigilantium, cùm ait: Sola Gallia monstra nõ habuit; sed viris semper fortissimis & eloquentissimis, abundavit. Atq; idem epist. ad Rusticũ laudat ubertatem Gallici nitorẽque sermonis.*

** Hieron. in Chron.*

** apud Sueto, de claris Rhetor.*

Offerebant se etiam, tùm Narbonensis * Votienus, magni sub Augusto nominis Rhetor, quem postea à Tiberio in Baleares fuisse insulas relegatum, Tacitus * auctor est: tùm illi, qui sub Nerone floruerunt, Domitius Afer Nemausensis, Clodius Quirinalis Arelatensis, L. Statius Ursulus Tolosanus. Et quis enumerat omnes Galliæ Rhetores, atque Oratores; præsertim si ad posteriora etiam tempora deveniendum sit; quorum multos referunt Burdigalensis Ausonius, ac B. Hieronymus. Ad hæc cogitabam, à veteri gloriâ non descivisse Galliam tuam, an qua, & hæc & patrum ætas, tot excellentes in arte nostrà viros protulerit, quorum nomina tabulis æternitatis Fama inscripsit. Omnes illos dicere si velim, non patietur ingens numerus: & si possim, negotia tua vetabunt. Unum tamen præterire non sinit præsens instituti ratio. Est is, vir summus, JACOBUS AUBERIUS, patruus tuus qui primùm magnâ cum eloquentiæ laude in supremâ Parisiensium curiâ advocatus vixit: ac postea virtutis & honoris ergò præturæ urba-

*Martialis lib. 8. & Hieron. in Chron.

* lib. 4. Annal.

næ præfectus fuit atque in eâ ita se gessit, ut ob singulares animi dotes admirationi esset omnibus, unde & hoc inter alia virtutis suæ pretium tulit, quòd rex ipse HENRICUS II. rarâ ejus prudentiâ, & Nestoreâ facundiâ motus, miserit eum ad regem Britanniæ legatum. Quâ in dignitate, regis sui, civiumque summam de se exspectationem etiam vicit, facilèque ostendit, non alteri justiùs convenire, quod de Cethego dixit Ennius *,

Flos inlibatus populi, Suadaq; medulla.

* Lib. 9.

Neque istam domûs tuæ gloriam pateris obscurari, vir illustrissime; sed eam nominis tui luci, quâ longè latéque omnia implêsti, potiùs adauges. Quippe quasi viva & spirans quædam patrui tui, vel potiùs Pithûs ipsius, imago, ita prudentiæ juxtà, ac facundiæ laudem pariter es complexus, aut Christianissimo Regi non alius æquè idoneus visus sit, qui apud præpotentes fœderatæ Belgicæ Ordines legati munus, nomine regio, obiret, Quantopere hîc, Domine, alterius triumpharet oratio in dicendis laudibus tuis. Atque id satis intelligunt, quos mi-

nimè

nimè fugit, ut in legatorum non paucis sæpe desideratum fuerit facundiæ decus. Quæ ubi penitus abest, quid nisi ἄφωνον ῥῆμα * dixeris cum Antiphane * ? Sin potiùs manca mutiláque sit, quàm nulla. Scio, assumi solere συναγορεύοντας †, ut verbo utar, quo Halicarnassensis Dionysius * hanc rem expressit: ubi id fecisse ait Tarentinorum, ac Nolanorum legatos, cum in Neapolitano senatu dicendum esset. Ac quorundam judicium esse video, non magis id illis vitio verti debere, quàm acri, & strenuo viro, Lysandro, cùm orationem edidicit * scriptam sibi à Cleone Halicarnasseo. Tibi verò, Amplissime Legate, nihil alienâ opus facundiâ, qui judicio tanti Regis omnes implêsti numeros, ut consiliarii prudentissimi, ita dissertissimi oratoris. Cujus rei etsi, & antea in Gallia, & multis inde annis in fœderata hac Belgica, maxima dederis argumenta: non tamen latissimam hanc aream ingrediar oratione meâ, qua laudibus tuis tenebras potiùs quam lucem affunderem. Sublimes enim curæ illæ de moderandis regnis & rebus publ.

* *Oratorem mutum.*
* *Apud Athenaum lib. 12.*
† *Patronos.*
* *In excerptis de legationibus.*
* *Plutarch. in Lysand.*

captum meum, meíque similium, hominum quippe umbraticorum, longissimè transcendunt. Atque ne ista quidem pauca, quæ hactenus delibavi, alio à me fine dicta sunt, quàm ut videant omnes, non me potuisse meliùs certiúsque tutelæ, ac patrocinio cujusquam commendare hos libellos meos, quibus oratorem formo, & firmo: quàm illi, qui & summus ipse esset orator, & ea ex familia, quæ facundiæ decus quasi proprium sibi vindicâsset: & non ejus tantùm nationis Rege orator ad Belgas missus, quæ eloquentiæ laude Græcos pariter, ad Romanos, provocaret. Qamvis verò magna sint ista, & talia planè, quæ optimo jure plurimùm me moverint: tamen aliud præterea accesserit, & quidem quod me propiùs tangat. Nempe præclarum de me judicium tuum, summáque erga me benevolentia: quam cùm ex aliis, tum præsens ipse nuper satis perspexi: ac potissimùm ex eo, quòd egregiæ indolis eximiíque ingenii liberos tuos, carissima sanè pignora apud me potissimum vivere voluisti. Quare omnino putavi, rectè me

facturum,

facturum, si eâdem operâ ostenderem, & quanti faciam effectum hunc erga me tuum, & quibus præceptis existimem juravi posse liberos tuos, quò cum ætate paulatim ad eloquentiæ, virtutísque paternæ gloriam adsurgant. Hoc, scio, voves ipse, illustrissime Domine, atq; adeò, ut vel patris nomen, si fieri possit, vincant In quo tuo, & omnium nostri voto (æternus Deus audiat nos, atque exaudiat) felici omine desino Lugduni Bat, ∞. IↃCXXI. xii. Kal. Septembris.

Illustrissimo nomino tuo

devotissimus.

GERARDUS JOANNES

VOSSIUS.

SERIES CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QUARTI.

Cap. 2.

Cap. 22.

LIBRI QUINTI.

FINIS.

In

RHETORICAM CONTRACTAM

Clarissimi viri

GERARDI VOSSII.

DUm pereunt artes, dum se facundia nobis
Eripit, et sensim barbara turba sumus,
Quàm bene quòd, Vossi, *fugientem maximus*
Sistis, et errantem sub tua signa vocas. (*amor*
Haud tibi cum trivio quicquã est, inventa Pelas-
Pandis, et eximiis fontibus hausta doces. (*gûm*
Miramur pariter, pariterque addiscimus omnes:
Nec tantum obstricta est nostra juventa tibi.
Plus quoque venturi debebit temporis ætas,
Soli barbaries nec metuenda tibi est.
Vt pereant artes, pereat facundia tota,
Et redeat, paulò quod fuit antè, chaos,
Dum solos discátque tuos, relegátque libellos,
Addiscet pro te postera turba loqui.

DANIEL HEINSIUS.

GERARDI

GERARDI IOANNIS VOSSI RHETORICES CONTRACTÆ, sive PARTITIONUM ORATORIARUM Liber Primus.

Joh Worth

CAP. I.

De Natura Rhetorices.

1. § Hetori *nomen impositum est à dicendo, quod Græcis est* ῥεῖν. *Vnde bene dicendi scientia* Rhetorice *vocatur.*

RHETORICEN alii dictã volũt ab εἴρω id est *dico*, quia docebat benè dicere: alii a ῥέω id est *fluo*, quia ejus beneficio, fluminis instar, procurrat oratio. Sed etymologia neutra est vera. Nam εἴρω quidem quia præterito destituitur, mutuari illud cogitur ab ἐρέω unde ἐρήτωρ, non ῥήτωρ ἀναλόγως diceretur. Αῥέω autem quod *fluo* significat, foret ῥέτωρ, & ῥετορικὴ, quod alia verbalia ostendunt, ut sunt ῥεῦμα *, ῥεῦσις (a), ῥευστὸς (b). Quare omnino venit à ῥέω, id est *dico*; unde & ῥῆμα (c), ῥῆσις (d) ῥητὸς (e). Hoc ῥέω autem κατ' ἀφαίρεσιν

** Humor affluens.*
(a) fluendi actus.
(b) Fluidus.
(c) Verbũ; vocabulum.
(d) Dictũ, *sententia.*
(e) Dicendus.

factum

factum est ex ἐρέω quo pro εἴρω utuntur, Homerus, Lucianus, alii.

2 §. *Differunt* rhetor, & orator, *quòd* rhetor *sit, qui benè dicendi præcepta tradit*; orator, *qui accommodatè ad persuadendum potest dicere.*

Quanquam enim, si propriam significationem attendas, qui Græcis est ῥήτωρ, Latinis fuerit orator: tamen discrimen assignatum jam Ciceronis ævo obtinuit; ut cognoscimus ex primo ejus de oratore. At pro eodem accipi solent, *orator dicendi peritus*, *facundus*, *disertus*, *eloquens*. Nisi quod *eloquentis* nomen videatur augustius, quàm *diserti* (f).

(f) *Cic. l.* 1. *de Orat*, *pag.* 93. *edit. Ald.* & *in Bruto p.* 198.

3 §. *Definitur* Rhetorice *ab Aristotele*, *facultas utendi in unaquaque re, quod in ea est ad persuadendum idoneum.*

Aristot. lib. 1. Rhet. cap 11. Ἔστω δ᾽ ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Genus in hac definitione est δύναμις sive *facultas*: quam Aristoteles potiùs genus statuit, quàm *artem*, quia in definitione accuratâ genus proximum adferri debet: *ars* autem est genus remotum, *facultas* proximum. Nam illæ tantùm artes facultatis nomen obtinent apud Peripateticos, quæ æquè respiciunt utrumque contrarium: quomodo Dialecticè, & interrogantem instruit, & respondentem: Rhetorice item, & actorem, & reum: quæ duæ idcirco propriè facultates dicuntur. Differentia in allatâ definitione

petitur

petitur à fine, officio, & materia: quæ tria distinctè explicabimus.

4 §. *Finis Oratoris ultimus est persuadere.*

Hoc est, disertâ oratione aliquem impellere ad agendum, sive ad persequendum bonum, & fugiendum malum. At Rhetoris finis alius est: nempe, instruere futurum Oratorem.

5 §. *Officium oratoris est videre, quid ad persuadendum conducat, sive dicere ad persuadendum accomodatè.*

Officium oratoris, vel θεωρίας (g) ratione consideratur, vel πρᾶξεως (h). Priori modo considerat Aristoteles, cùm officium esse dicit θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. (i); ubi θεωρίας rationem haberi, indicat vox θεωρῆσαι (k). At πρᾶξιν spectarunt Cicero & alii: quando nunc generatim dicunt, officium illud esse bene dicere, sive dicere ad persuadendum oppositê; nunc speciatim, officium esse aiunt docere, conciliare, & permovere: item cum officium vocant, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, pòst memoriæ mandare, tum ad postremum agere ac pronunciare. At differt ab hoc officio officium Rhetoris, quod est tradere præcepta bene dicendi.

(g) *Cognitionis*
(h) *Actionis.*
(i) *videre quid aptum sit ad persuadendũ.*
(k) *Videre*

6 §. *Materia est τὸ ἕκαστον, sive unaquæque res. Sed ita versatur circa res omnes, ut magis occupetur circa civiles: & ex his ipsis magis circa hypothesin, quàm thesin. Est verò thesis*

τὸ thesis quæstio infinita, sive universalis: *ut*, an bellum sit gerendum, *Hypothesis autem est quæstio finita, sive singularis* : *ut*, an utile sit Atheniensibus, bellum gerere cum Peloponnesiis aut succurrere Corcyræis.

Materia sive subjectum, circa quod se occupat orator, est res quælibet, quæ si per interrogationem proponatur, *Quæstio* dicitur.

Dividitur autem Quæstio quadrifariam.

Primum in quæstionem simplicem, & conjunctam.

Simplex est unius & simplicis thematis, quod ad popularem notitiam explicatur: ut, de Deo, *paradiso*, *virtute*, &c.

Conjuncta est pronunciati alicujus, quo argumentis probatur: ut, *an ducenda sit uxor*.

Deinde quæstio vel theoretica est, vel practica.

Theoretica instituitur cognitionis gratiâ: ut, *quæ causa sit Lunaris defectûs*.

Practica tractatur propter actionem, ut, *an vim vi liceat repellere*.

Præterita vel infinita est quæstio, vel finita.

Infinita quærit universè, ut, *an quapiam de causa homini hominem liceat interficere*. Hæc Græcis θέσις, Latinis (l) *propositum* & *consultatio* dicitur.

(l) *Cic. in Topicis.*

Finita restringit quæstionem universalem ad personam, aut rem singularem; ut, *an jure Clodium occiderit Milo*. Hæc Græcis ὑπόθεσις Latinis vocatur *causa*, aut *controversia*.

Denique quæstio vel principalis, vel incidens est.

Principalis est, quę præcipuè in controversiam

versiam venit; ut, *an Opimius Gracchum, aut Milo Clodium jure interfecerit.*

Incidens vocatur, quæ propter aliud tractatur; ut, *num Reip. conservandæ causâ civem liceat occidere, seditiosum quidem, sed indemnatum.* Item *num Gracchus vel Clodius cives fuerint seditiosi.*

Questio simplex, item theoretica, nec non infinita, plurimùm quæstiones sunt insidentes. At quæstio principalis solet esse conjuncta, practica, finita. & ex conjunctis magis versatur Orator circa practicam; ex practicis magis circa finitam. Unde liquet, triplicem esse ejus materiam, communem, magis propriam, & maximè propriam; communem esse, rem quamvis; magis propriam, res civiles; maximè propriam, questionem singularem, sive hypothesin.

7. §. *Duabus rebus (m) eloquentia paratur; natura, & cura: quarum hæc in duobus occutur, artis præceptis, & usu sive exercitatione. Natura incipit, ars dirigit, usus perficit. Sed arti comes esse debet magnarum rerum scientia, sine qua non tam eloquentia acquiritur, quàm linguæ volubilitas, & inanis loquàcitas.*

(m) *Fabius lib.* 2. 9. *& lib.* 11.

Maximam ad dicendum vim adfert natura. Nam (n) & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui ad cogitandum acuti, & ad explicandum, ornandùmque sint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni. Cujusmodi ἐυφυῖα si adsit, facili labore eloquentiam adipiscimur. Sin natura obtigerit planè infelix, supervacua erit omnis doctrina. Unde vulgò dici

(n) *Crassus apud Cic. lib.* 1. *de orat.*

ci solet, eloquentiam [mediocrem saltem] aut cito parari, aut nunquam. Quanquam, non, si bonitate naturæ præcellant alii, desperare statim oportet. Natura enim invalescit, si curâ adjuvetur. Cura verò hæc in duobus consistit, artis præceptis, & usu. Quibus aliqui adjungunt multijugam doctrinam, absque quâ loquentia potiùs fuerit, quàm eloquentia. Quod ne contingat, operam dare oportet, tum philosophiæ civili, historiis, & aliis, quæ prudentiam adferunt oratori; tum etiam scientiæ rerum naturalium, unde sæpe similitudines petuntur; item poetarum fabulis, aliisque; unde ornatûs multum accedit orationi. Nec propterea damnamus eos qui tria duntaxat statuunt artis principia, naturam, artem, usum. Nam illa variarum disciplinarum notitia non est de Rhetorice artis οὐσία, sed extra artis cancellos petenda est, ut quam nec rhetor doceat, quà rhetor; nec orator, sciat, quà orator. Sunt qui superioribus Imitationem adjiciant, sed ea sub usu continetur; quippe qui, in præstantium oratorum cùm lectione & auditione, tum imitatione consistat. Vel si per Imitationem intelligimus doctrinam, unde & quos, & quomodo imitari oporteat, hauriamus, jam ad præcepta artis pertinebit.

8 §. *Pro quatuor verò officii oratoris partibus, quæ sunt argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, & exornata pronunciare, totidem sunt partes Rhetorices, doctrina inventionis, dispositionis, elocutionis, & pronunciationis.*

Hunc

Hunc partim numerum, alii augent, alii minuunt. Augent, qui cum Cicerone, atque aliis antiquorum, addunt Memoriam. Nos Aristotelem sequimur, quia, quæ memoriam juvant, ad distinctam artem pertinent, quæ μνημονευτική dicitur.

Qui numerum hunc imminuunt, hi Inventionem & Dispositionem omittunt, tanquam Logicæ partes.

Verùm & Inventio & dispositio Dialectica plurimùm distat à Rhetorica. Nam primùm differunt fine, quia Rhetorices finis est persuasio; Dialectices autem, probabilis disputatio ac victoria. Dialecticæ questiones cognitionis gratiâ instituuntur; at Rhetoricæ actionis causâ.

Propter hanc finium diversitatem etiam materia, ac forma est diversa.

Materia quidem, quia tota Inventio Dialectica est generalis, ut quæ tractet quælibet argumenta ἔνδοξα, sive probabilia; Rhetorica, si propriam materiam spectes, est specialis, quia tractat πιθανὰ, sive persuasibilia.

*Ἔνδοξον autem sive probabile cum Aristotele appello, quod probatur, vel omnibus, vel pluribus vel sapientibus, iisque vel omnibus vel pluribus, vel maximè probatis. * *Top. cap.* 1.

At πιθανὸν seu persuasibile illud tantùm vocatur, quod vel omnibus hominibus, vel, pluribus probatur; non item quod sapientibus solis verisimile sit.

Adhæc, Dialectica versatur tantùm circa argumenta docentia; at quibus id quod in quæstione est, vel explicatur vel probatur; Rhetorica insuper instruit argmentis, tum

conciliantibus, & permoventibus; quæ ἠθικὰ, καὶ παθητικὰ appellantur. Formâ etiam differunt, sive spectes locos Dialectico, & Rhetori communes; sive Rhetori peculiares, qui ex prioribus derivantur. Communes utriusque artis à Logico considerantur absolutè, & quatenus utiles sunt ad mentem instruendam; à Rhetore verò restringitur hæc consideratio ad popularem notitiam, & voluntatis atque affectuum motionem. Logici quoque accuratè locos illos pertractant in Topicis: Rhetores autem, quia nemo nisi Logicis imbutus ad Rhetoricen admitti debet, doctrinam hanc omittunt, vel solum pinguiori docent Minervâ, contenti in his locis considerare, quomodo argumenta ex illis petita ad voluntatem movendam applicentur.

Quod ad locos probationum speciales, qui Rhetorices proprii sunt, fluunt, hi quidem ex locis communibus, & sub iis, ut genus sub specie, continentur. Veruntamen Dialecticus considerat argumenta πιθανὰ, quatenus sunt ἔνδοξα; Rhetoricus verò, quà πιθανά. Clariùs dicam; Dialectice considerat argumenta persuasibilia generatim, & in communi natura, quatenus nimirum sunt probabilia; cui simile fuerit, siquis hominem spectat, quatenus est animal; Rhetorice speciatim hoc agit, quatenus ad persuadendum idonea sunt; cui simile est, si quis hominem consideret, quatenus est homo.

Itidem plurimùm differunt Dispositio Logica & Rhetorica. Logica docet rectè disponere utrumque terminum cum medio, ut bonus fiat syllogismus; item, quâ methodo quæstiones

ſtiones ſimplices; aut inconjunctæ, debeant tractari; ac denique quâ ſerie ordinare oporteat disciplinas. Rhetor autem oſtendit, quo ordine collocari debeant partes orationis πιστικῆς; quomodo item argumenta eum diſponere conveniat, tum qui adſtruit, tum qui refellit, atque ut Orator ordinem partium in ſyllogyſmo ferè emutet, ac quandoque etiam planè invertat.

CAP. II.

De Inventione generatim.

INVENTIO, quatenus materia Rhetorices eſt τὸ ἕκαστον (*), non tantùm extendit ſe ad quæſtiones conjunctas, ſed etiam ad res ſimplices. Atque hoc reſpectu definiri poteſt, excogitatio eorum, quæ vel expoſitioni rei ſimplicis, vel probationi quæſtionis cojunctæ conducunt.

* Res una, quæque.

Explicatio rei ſimplicis vel narratio eſt, vel deſcriptio. Narratio eſt facti, vel quaſi facti. Hæc continet fabulam, ſive apologum, narrationem preſſiùs ſumtam, (quæ poëticam, civilem, & hiſtoricam comprehendit;) & ethopœiam, quâ alicujus dicta, aut facta, pro perſonæ, & circumſtantiarum ratione, veriſimiliter effingimus.

Cum verò narratio, ut diximus, ſit facti aut quaſi facti; deſcriptio erit quævis alia ſimplicis rei explicatio. Nec enim refert, utrùm quid ſubſtantia ſit, an accidens; univerſale, an individuum; totum, an pars, abſolutum, an relatum; ſimplex, an collectivum;

abstractum, an concretum; positivum aliquid, an privatio, ac denique res vera, an imago rei, uti picturæ, aut statuæ, quales sunt descriptiones Callistrati.

Quomodo autem res simplex, vel descriptione, vel narratione explicetur, partim rhetorum præceptis addiscitur, partim oratorum exemplis. Ac de utroque, quod satis est, cognoscere fuit ex progymnasmatis, quæ repetere hoc loco nihil attinet. Nam veterum consilium perplacet, apud quos juventus progymnasmatis, tanquam justæ orationis particulis, grandi præludere operi solet declamandi. Quia igitur, quæ ad simplicem quæstionem pertinent, satis illic explicantur: jure optimo de solâ quæstione coniunctâ agere antiqui solent in suis de arte oratoria commentariis: ad quos progymnasmata sunt manuductionis loco. Quanquam altera etiam ratio accessit. Nam sophistis quidem constituere orationem integram solet descriptiuncula quæpiam, ethopœia, vel aliud simile: sed germani oratores illa potius assumunt in tractatione quæstionis conjunctæ ad aliquid vel probandum, vel ornandum, aut amplificandū. Quare & qui iustum artis σύςημα (b) perscriberent, ista olim inserebant vel inventionis, vel dispositionis, vel elocutionis doctrinæ; considerantes ea, quatenus, vel huic, vel illi, vel isti inservirent; ac propterea tractantes de illis in ea parte, cuius gratiâ solent assumi. Nos quoque, etsi juniorum consilium non penitus damnamus: tamen, quia ratio satis gravis non est, cur recedamus ab antiquis, exemplum horum imitabimur. Esto itaque etiam nobis

b Corpus sive compagem.

materies

materies Oratoriæ inventionis. Questio, conjuncta, & superior Inventionis descriptio hunc in modum restringatur.

1 §. *Inventio est excogitatio argumentorum quæ ad persuadendum idonea sunt.*

Intellige autem, quà argmenta istæc sunt istiusmodi. Hoc est, quatenus sunt πιθανά. Nam hac considerandi formâ differt inventio Rhetorica à Dialectica, ut paulò ante diximus.

2 §. *Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem.*

Prout Cicero definit. 1. de Invent. sive ut in Top. ait, est *ratio, quæ rei dubiæ facit fidem.* Vel ut Fabius describit lib. v. cap. x. est *ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ, quod est dubium per id, quod non est dubium, confirmat.* Juniorum aliqui laxiùs hac voce utuntur; ut quibus argumentum dicatur, non tantùm quod ad conjunctæ quæstionis probationem adfertur; sed etiam quod simplicium explicationi inservit. Nobis cum veteribus, ut sapere, ita ut loqui, animus est.

3 §. *Argumenta petuntur è Locis. Loci sunt sedes ac nota argumentorum, quarum admonitu invenitur, quid in quaque re aptè ad persuadendum dici queat. Horum alii sunt Rhetoricæ cum Dialectica communes, alii verò Rhetoricæ peculiares. Loci utriusque facultatis communes è Topicis petuntur.*

Estque locus ambarum communis, vel Artificialis, vel inartificialis. Artificialis est vel vocis,

vel rei. Locus vocis, vel eſt notationis, vel coniugatorum. Locus rei vel primus eſt, vel ortus è primo. Primus eſt vel Internus, vel externus. Internus eſt generis, & ſpeciei; materiæ, & formæ; totius & partis; ſubiecti, & accidentis. Externus partim eſt cauſæ efficientis, & finalis, ac effectus: partim circumſtantiæ, obiecti, & ſigni. Locus ortus eſt definitionis, quæ ὀσίαν indicant; deſcriptionis, quæ petitur ab accidentibus, effectis, vel partibus: diviſionis, quæ ſpecies exponit, aut partes, ſive per ſe, ſive per accidens inſint; comparitionis, quæ eſt maiorum, minorum, parium, aut ſimilium: oppoſitionis, quæ eſt diſparatorum, relatorum, contrariorum, privantium, & contradicentium. Atque his ex locis petitur argumentum, quod opinionem pariat, & quandoque etiam ſcientiam. At locus inartificialis, ſive aſſumtus, eſt argumenti gignentis fidem. Eſtque teſtimonii, vel divini, vel humani. Quæ omnia exemplis illuſtraremus, niſi iſthæc notiſſima forent è Logicis: quorum intelligentem priùs eſſe oportet, ſiquis ſeriò rhetoricari volet.

4 §. *Quemadmodum autem opus eſt ingenio ad inveniendum, ita etiam judicium requiritur ad ſeligendum. Nam licet univerſos locos precurrere animo debeat orator: non tamen utitur omnibus; ſed aptis: non à cauſa alienis, non levibus, non illis etiam, quæ parum idonea ſunt ad captum popularem.*

Uti inter alia ſunt perfectæ Logicorum definitiones, quales parcè adhibet orator: ut qui

qui non ſubtili, & ſicco, ſed populari, & fuſo, delectetur genere dicendi. Nôſſe tamen eas debet, ne inanibus verbis fruſtra luxuriet oratio.

5 §. *Loci Rhetorum proprii ſunt triplices, alii argumentorum docentium, alii conciliantium, alii permoventium. Græci ea vocant, λόγυς, ἤθη κ πάθη* *.

* *rationes mores, & affectus.*

Optimè hanc rem expreſſit Ariſtoteles 1. Rhet. & ex eo Cicero lib: 1. de Orat. ubi inquit: *Ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut probemus vera eſſe ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcunque cauſa poſtulabit, motum vocemus.* Et ibidem: *Meæ totius orationis, & iſtius ipſius quam modo Craſſus in cœlum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut antè dixi; una conciliandorum hominum; altera docendorum; tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. Nam neceſſe eſt, ut is qui nobis cauſam adjudicaturus ſit, aut inclinatione volantatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.*

6 §. *Omnis ea de triplici hoc argumentorum genere doctrina dividitur in partes duas, primariam unam, ac magis ſimplicem, alteram verò ex priori ortam.*

Prior illa ſeorſim exponit λόγυς, quibus probatur quæſtio finita; ſeorſim item de ſin-

gulis affectibus agit: seorsim quoque ἠθολογίαν tractat. Estque hæc pars planè necessaria, unde ab Aristotele, & veterum aliis, accuratè explicatur. At posterior applicat superiorem doctrinam ac species quasdam minores: ut sunt gratulatio, gratiarum actio, consolatio, & similes. Hanc partem Aristoteles non tractat ex professo, eò quòd ratio de istis agendi, modò usus aliquis accesserit, non ita magno negotio ex iis quæ dixerat, cognoscatur. Propterea nos quoque de priori majore cum curâ dicemus, alteram strictiùs, nec negligenter tamen, exponemus.

7 §. *In parte principe auspicandum ab argumentis ἀποδεικτικοῖς, sive docentibus. Sunt hæc vel, ἔντεχνα, sive artificialia: vel ἄτεχνα, sive inartificialia. ἔντεχνα, & invenienda sunt, & tractanda oratori. ἄτεχνα non inveniuntur ab oratore sed foris allata tantummodo ab eo tractantur.*

Artificialia Ciceroni dicuntur *insita*: inartificialia autem *assumta*. Ita causæ insunt argumenta, quæ probant aliquem esse cœdis auctorem, quia habuerit occidendi animum, item vires ad eam rem, atque occasionem: & quia signa exstent cædis ab eo patratæ. At illa foris assumuntur, quæ petuntur à confessione servi, rumore vulgi, aut similibus.

Partit.

8. §. *Loci artificialium argumentorum vel generales sunt, vel speciales.*

9. §. *Loci generales sunt domicilia argumentorum tribus causarum generibus communium.*

10. §. *Ejusmodi sunt duo. Prior est possibile & impossibile. Nam instituatur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse fieri.*

11. §. *Alter est magnum & parvum; quo pertinent Comparatorum loci; ut cum ostenditur aliud alio utilius, vel inutilius; honestius; vel inhonestius; aequius, vel iniquius.*

Hæc planiora fient, ex iis, quæ de tribus dicendi generibus infrà, cum universè, tum speciatim, dicemus.

12. §. *Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis causarum generibus propriorum. Itaq; pro varietate eorundem variant.*

CAP. III.

De Generibus Causarum.

1. §. *Sunt verò tria genera causarum ὑποθέσεων, demonstrativum, deliberativum, & juridiciale.*

2. §. *Demonstrativum est, quo laudamus, aut vituperamus, deliberativum, quo suademus, aut dissuademus: juridiciale, quo accusamus aut defendimus.*

3. §. *In docendo demonstrativum habet finem propositum honestatem: deliberativum, utilitatem: juridiciale, justitiam, & aequitatem.*

4. §. *At in movendo, orationis finis est affectus, ad quem præcipuè impellit animos auditorum: ut in demonstrativo est delectatio: in*

deliberativo, spes aut reformidatio, in juridiciale, clementia, aut sævitia.

5 §. *Qui laudat, aut vituperat, fere tractat præsentia, qui suadet, aut dissuadet, versatur circa futurum, qui accusat, aut defendit, considerat præterita.*

6 §. *In demonstrativo auditor est* θεωρὸς, *sive spectator; in deliberativo, si causa est publica, senator; in juridiciali judex.*

7 §. *Sæpe autem fit, ut eâdem in oratione, & laudet, & consulat, & defendat orator; sed cujus generis oratio sit, statui tunc debet ex principali fine, sive quæstione eâ, ex quâ aliæ nascuntur. Aut si parilis omnium partium ratio sit, ut in causa multiplici contingere potest; pro diversis partibus, unde conflatur oratio, ad aliud, atque aliud, dicendi genus pertinebit.*

Atque hæc universe naturam aperiunt trium dicendi generum. Deinceps speciatim de iis videbimus.

Ordiemur autem à genere demonstrativo. Nam etsi dignius est deliberativum; unde & ab eo Aristoteles cœpit; tamen alterum illud facilius est. Adde quod hoc genere non ingenia tantùm adolescentum excoluntur, sed etiam mores; dum ea, quæ laude digna sunt, jam primâ illâ ætate à turpibus discernere, & quæ honesta sunt, laudare probarèque adsuescunt.

CAP.

CAP. IV.

De Genere Demonstrativo.

1 §. *Ἐπιδεικτικὸν, sive demonstrativum genus ita dicitur, quia solùm demonstrat personæ reive naturam; nec per se intendit auditorum actionem, uti in aliis generibus fit. Vocatur quoque ἐγκωμιαστικὸν, aut πανηγυρικόν: quæ nomina, à parte nobiliori, universo induntur generi.*

Nam propriè ἐγκώμιον est laudatio facti instituta coram tribulibus ἐν ταῖς κώμαις *. πανηγυρικὸς λόγος propriè laudatio est, ac interdum etiam suasio, instituta ἐν τῇ πανηγύρει *.

* *in vicis.*

* *totius gentis celebritate.*

2 §. *Continet hoc genus, uti diximus, laudationem & vituperationem. Illa exponit bona, quæ alicui insunt: hæc contrarium facit.*

3 §. *Utraque tam latè patet, quàm rerum natura. Nisi quòd in aliquibus alterum illorum solùm habet locum. Nam in Deum, aut divina non cadit vituperatio. Præcipuè verò occupari solent oratores in laude, aut vituperatione personæ, facti, aut rei.*

4 §. In Persona *laudandâ, aut vituperandâ, duplex est ordinis ratio. Nam aut temporum gradus servantur, aut generum distributiones.*

5 . § In *temporum ordine orationem dividimus in ea, quæ spectant ortum, vitam, & mortem.*

6 §. In *ortu consideramus genus, & patriam.*

7 §. *Per genus autem intelligo, parentes, avos,*

consanguineos, affines. Ac vel honestum obtigit genus, vel infame. Infame satius est praeterire. Honestum vel illustre est, vel obscurum. Si illustre sit, dicemus aliquem respondisse ejus splendori: quomodo agendum esset in laudatione Aristotelis, qui ex gente erat Asclepiadarum. *Sin fuerit obscurum, dicemus eum illustrâsse genus virtute suâ. Addemus, hoc esse majoris virtutis argumentum, quòd quis sine commendatione natalium, sine opibus ullis ad tantum decus pervenerit.*

8. §. *Patriæ nomine signo natale solum, ac interdum etiam, ubi diu quis commodè acceptéque vixit. Ab hac quoque bifariam laudamus. Si enim patria præclara est, hoc ipsum in laude ponitur,* ut quod Xenophon fuerit Atheniensis: *Sin humilis, dicemus patriam ab eo fuisse illustratam atque exornatam*: quomodo Stagiram nobilitavit Aristoteles.

9. §. *Istis subjiciemus, siquid singulare nativitatis tempore acciderit, aut si quid in somnis visum, vel auditum, quod de nascituro infante haberi posset præsagium.*

10. §. *Invita spectamus naturam, fortunam, institutionem, actiones, & honores.*

11. §. *Natura vel corporis est, vel animi. Corporis sunt sanitas, robur, agilitas, & pulchritudo.*

12. §. *Animi sunt ingenium, judicium, memoria, studium: tum etiam mores faciles, ac suaves.*

Nam hæc omnia quodammodo naturâ insunt: non item eruditio, quæ studio comparatur, eóque hujus loci non est.

13. §.

13. §. *Fortunæ subjiciuntur opes; quæ vel privatæ sunt, vel cum imperio.*

14. §. *Institutio naturæ fidem facit, & eandem perficit. Huc refer, apud quos educatus quis fuerit, ac quibus studiis & à quibus imbutus, sub quo genere Reip.*

15. §. *Institutionem verò perficiunt actiones: quæ spectandæ sunt secundùm singulas virtutes.*

16. §. *His subjunge honores, quos quis virtutis ergò adeptus fuit:*

17. §. *In morte consideratur tùm genus & causa mortis: ut quòd aliquis, pro patria pugnans fortiter, occubuerit: aut quod defunctus sit pro studio veritatis post exantlatos maximos labores.*

18. §. *Post mortem considerandæ sunt, pompa funebris, jactura Reipublicæ, luctus bonorum. Potissimum autem commemorari debent honores, siqui sint habiti defuncto:* ut quod Aristoteli statua fuerit erecta, cum inscriptione istiusmodi, ARISTOTELES PHILOSOPHORUM OPTIMUS.

19. §. *His omnibus, siquis recens defunctus est, subjicitur consolatio. Imò &, cùm ea locum non habet, additur de liberis, posteris, discipulis. Item illius quem laudamus, comparatio cum aliis:* ut si Aristotelem conferamus cum Platone, eumque ostendimus præferri oportere.

Hunc temporis ordinem sequitur Isocrates oratione funebri, quâ Evagoram, Salaminis Cypriæ regem laudavit.

I. Nam primùm explicat genus, quod à Jove & Æaco usque arcessit.

II. Deinde ait, præterire se velle omina, vaticinia somnia, quæ antecessêre eius nativitatem, & ostenderunt humanâ illum sorte fore maiorem.

III. Postea exponit, quæ in puero eluxêre, formam, modestiam, vires.

IV. Hinc virilem ad ætatem accedit; quā excellens fortitudo, sapientia, & justitia exornavit.

V. Denique magnitudinem rerum gestarum explicat: nempe quàm piè, & strenuè recuperârit regnum; quàm præclarè item illud administrârit; quantâ virtute defenderit contra Persas. Post quæ omnia, Nicoclem ad paternæ huius virtutis imitationem adhortatur.

Alterum etiam exemplum Paulò post adducemus in laude & vituperatione Julii Cæsaris.

Nec ab ordine isto multum abit Tullius in vituperando Antonio.

20. §. *Est verò ordo hic facilis, sed vulgaris, & scholam redolens, ac plerùmque languidus nimis, nisi verborum sententiarûmque floribus conspergatur, & acutis excitetur sententiis: uti factum à Plinio in Panegyrico suo.*

Ubi Traianum laudaturus, ab adoptione eius orditur ac deinde provehitur ad virtutes illius, & res præclarè gestas. Quæ venusté adeò, atq; argutè & cum maiestate quadam tractat, ut pro optimo haberi exemplo ea debeat oratio.

21 §.

21 §. *Alter ordo erat, cum generum sequimur distributionem, nulla temporum habitâ ratione.*

Ita Cicero in Maniliana ait, summo Imperatori quatuor res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem: atq; ad quatuor ista omnes Pompeii laudes reducit. Hic ordo plus artis habet, quàm prior.

22 §. *Est præterea ordo ex duobus his mixtus. Ut si à naturalibus & pueritiâ exorsus, ubi ad virilem ætatem fuerit perventum, actiones omnes digeras secundum proprias virtutes.*

23 §. *In omni autem laudatione personæ quatuor ista observabimus. Primùm, ne ad fictitias, & ementitas laudes recurramus. Nam hujusmodi non decus adferunt orationi, sed in veris etiam fidem derogant Oratori.*

Quod illustrare possumus Lysippi exemplo. Apellem * reprehendit, quia Alexandrū Magnum pinxisset fulmen gestantem: at ipse eum hastam manu tenentem affinxit. Nam facile videbat, Posteros non credituros de fulmine: imo propriam quoque hastæ gloriam ignoraturos fuisse, nisi ea monumentis fieret testata: nunc, tot veram eius laudem prædicantibus, fore omnino, ut nulla illam secula conticescant.

* *Plutarchus in Iside & Osiride.*

24. §. *Alterum est, ut te in meliorum copiâ res consectemur exiles, factáque leviora. Nam videbimur eius quidem amantes esse, quem*

volumus laudare: sed reperire vix posse, quod laudem magnopere mereatur.

Propterea scitè dicebat Phavorinus Philosophus, *turpiùs esse exiguè, atq; frigidè laudari, quàm insectanter, & graviter vituperari.* Vide Gellium lib. XIX. cap. III.

25. §. *In magnis tamen viris quandoque etiam minutias commemorare conducit.*

* Philostr. lib. 1. c. 4.

Fecit hoc in Apollonio suo Damis: eoque nomine reprehensus, argutè respondit *, de mensis Deorum analecta quoque sedula colligi debere, ne ambrosiæ illius aliquid depereat.

26. §. *At cavendum tunc, ne exigua quæ sunt immodicè extollamus. Satius enim est, ut quæ parva sunt, contenti simus attigisse, dum id prudenter & loco suo fiat.*

Siquidem plus valet verbum prudenter dictum, quàm omnes puerilium hyperbolarum ineptiæ.

27. §. *Tertium est, ut non tam consectemur laudes multis competentes, quàm proprias, aut communes cum paucis: vel saltem posterioribus his magis immorabimur. Interim concessum est, praesertim si argumentum jejunius sit, atque aridius, excurrere in locum communem, ac hypothesin transferre ad thesin.*

Ut si in encomio formosæ, aut castæ, laudes bonum formæ, vel castitatis. Aut si in laudatione artificis extollas artem, quam exercuit.

28. §. *Etiam digredi interdum licet, vel in discriptionem aliquam, vel alicujus reprehensionem.*

Ut si describas urbem, aut regionem, cui quis præfuit; aut Senatum, cujus quis pars fuit; aut Academiam, in qua docuit. Item si reprehendas, aut eos, qui extollunt laude indignos, atque ita fidem adimunt aliis etiam vera dicentibus: aut eos, qui occupantur in laudandis illis, quos nemo vituperat, aut quorum nomen satis est clarum: aut qui reprehendunt eos, quos ipsi laudandos suscepimus: aut qui vitio laborat contrario virtuti, quam in aliquo prædicamus: quæ collatio multum facit ad exaggerendum. Hujusmodi digressionum exemplum non unum suggerit Isocrates in laudatione Helenæ, & Busiridis. Ac poëtæ multò etiam hac parte sunt liberiores, non in laudationis modò, sed quandocunque materia exilior est. Quomodo Maro in Culice minimum habet de culice, longéque maxima carminis pars consumitur in laudibus vitæ rusticæ, arborum discriptionibus, inferorum argumentis. Et Catullus, Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis, minimùm agit de nuptiis, ac totus propemodum est in descriptione pulvinaris, querelis Ariadnes, & carmine Parcarum. Sed hujusmodi non exiguum in imitando judicium desiderant.

29. §.

29 §. *Et hæc de laudatione personarum: ex quibus simul cognoscere est, quomodo institui debeat personæ vituperatio: quippe ubi omnia debeant inverti.*

Nempe iisdem ex locis petitur & laus & vituperatio personæ; quod luculento illustrat exemplo Empotius, Rhetor antiquus. Verba eius, etsi dictio duriuscula sit adscribam.

I. *Si dicemus in Cæsarem, laudabimus* à genere, *quod Romanus, quòd patricius fueit, quod usque ab Ænea, & Juli gente, descenderit.*

Vel si reprehendetur, quòd nihil ad laudem attineat ipsius, si urbe magnâ, aut genere nobili procreatus, si originem suam vitæ flagitiis coinquinaverit.

Quanquam mihi videtur hæc mentio generis tota partiùs esse augenda, cùm in cujusquam potestate non sit, quemadmodum natus sit. sed usurpanda potiùs ex intervallo & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diversis materiis uniformiter auspicemur.

II. *Exin* nomen *tractabitur, quòd Julius à familiæ suæ principe ipso, Julo, sit nominatus, & Cæsar, ex eo, quòd uni maiorum suorum hoc nomen adscitum sit, occiso in acie elephanto, qui* cæsar *vocabatur (a).*

Vel contrà irridebitur tam vanæ appellationis assumptio; quando æquè sit nomen hoc totum falsum, ferum, abortivum: cùm ipsi, qui defunctarum matrum utris exsecantur, cæsares *(b) nominentur.*

Sed hoc ipsum omne nimium remotum est, ac penè ridiculum, & tale certè, ut raro personæ

(a) *Spartianus in Ælio Vero. Servius in 1 Æn.*
(b *Idem ibid. item Plinius lib. 7. cap. 9. Servius in 10. Æn. Nonius, Isiodorus lib. 9. cap. 3.*

reprehenduntur, in quibus causas nominum mereri (c) possumus. Ac si quid est, quod de Cicerone, quod de Cæsare, quod de Servilio fortè dicatur: nescio quid præbeat disputationis nomen Numæ, Gracchi, Pisonis (d), Cethegi.

III. *Sequitur* educatio, *quam hoc pacto præferrimus in Cæsare, ut illum, cùm esset puer relictus à mortuo patre, dicamus cum matre vixisse; quæ in eo hoc diligentior, ac severior fuerit, quòd in illa sola manserit etiam patris officium.*

Aut è contrario, non probabimus educationem in contubernio mulieris, & matris.

IV. *Item ab* institutione, *quam plurimùm in facundia & dicendi studio fuisse probet, & quod primum est, gloriam è forensi præstantia consequutus (e).*

Itemque culpabitur, quòd adeo non adeptus sit formam oratoriæ facultatis, ut cum Græcæ exornationis expertem fuisse manifestum sit.

V. *Hinc* forma corporis *prædicabitur tanquam eminens, & decora.*

Hinc dicetur, ejusdem bonum pudicitiæ prostitutione violatum, quam Nicomedi subjecerit, Bythyniæ regi.

VI. *Tum* facta *omnia, quæcunque poterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accusatione Dolabellæ famam magnæ eloquentiæ consequutus.*

Negabitur eandem meruisse, cùm is quem accusabat, evaserit.

VII. *Dicetur* honoribus *per ordinem functus esse.*

Intenditur & quæsturam cruentam, & præturam habuisse turbulentam, adeò ut senatus consultis notaretur.

(c) *Fort. leg.* invenire, *vel* mereri, *more seculi illius dixit pro* consequi.

(d) *De Pisonis nomine non videtur minus dici aliquid posse quam Ciceronis: Nam uti hoc à cicere ita illud à pisis. Vide Plin. lib. 18. cap. 3.*

(e) *Ita hic scribere malui, ubi vulgo apud Emporium legitur,* et quod prima & gloria, & forensis præstantia cõsecuta.

VIII. *Dicetur* consul *fuisse popularis*, & *benignus in plebem*, *qui etiam agros putaverit dividendos*.

Item; & *cum collega dissensisse*, & *hostili terrore* * *usus in eundem*, & *contra morem majorem in perferendis seditionibus perseverâsse*.

* *Apud Emporiū est* hostiliter usus. *unde feci*, hostili terrore usus. *Vel scripserat*, hostili vi usus. *Nisi magis placet*, *post* hostiliter *deesse* viribus, *Vel simile aliquid*.

IX. *Gessisse illum* bella *magnifica*, *pertinebit ad laudem*; *uti Gallias subegisse*.

At in eodem ipso objicietur, *quod easdem provincias non civili modo*, *nec more majorum*, *decerni sibi per quinquennium elaboraverit*, & *quod tempore potiùs*, *quàm virtute*, *superaverit*.

X. Bellum civile *quòd gesserit*, *inimicis illius obiicictur*; Clementia *verò eius in eodem adeò memorabitur*, *ut appareat illum minimè arma voluisse*.

Contrà, *nullam unquam fuisse causam tam magnam quæ illum impellere ad bellum civile debuerit*.

Vt maximè in eo lenior fuerit, *non posse videri bellum clemens esse*, *quod tale sit*.

XI. *Mors quoque atrox*, & *impia*, & *tanquam ipsis rebus humanis luctuosa*; & *tamen ex hoc honesta dicetur*, *quòd sit occisus in curia*, & *manibus senatorum*.

E diverso, *hostem humani generis*, *et tyrannum civitatis*, *dignum sceleribus suis tulisse supplicium*, *multis vulneribus trucidatum*, *et in ipsa Pompeianâ curiâ*, *tanquam Pompeii manibus*, *iugulatum*.

XII. *Postea verò declarabitur*, *quàm* commota illius morte respublica; *quàm planè status civitatis eversus*; *quàm denique ipsis percussoribus suis malo fuerit illud parricidium peregisse*.

Item

Item contrà, úsque adeo illius exitum fuisse optabilem civitati, ut penè placuerit ejusdem acta rescindi, & hostem judicari, qui eadem tuebatur.

Ad hoc felicitas, quæ in illa potest facilè laudari, extenuabitur eo, quòd liberos non habuerit.

30. §. *Nunc videamus de laude & vituperatione* FACTORUM; *quæ cum personarum demonstratione conjuncta est, quia etiam in facti laudatione persona à facto laudatur. Locorum autem, unde laus petitur, alii quidem sunt probationis, alii verò amplificationis.*

31. §. *Loci prioris generis sunt, honestum, utile, difficile. Honesti quatuor sunt partes: decorum, quod personam decet; legitimum, quod legibus & consuetudini est consentaneum, justum sive æquum, quod est primum in Deum, atque homines; gloriosum, quod cum egregia nominis fama est conjunctum.*

32. §. *Utilis gemina est ratio: vel enim prodest adferendo aliquid boni; vel depellendo aliquid mali.*

33. §. *Difficilis natura ex facili cognoscitur; facile verò est quod sine magno labore aut sumptu, & brevi tempore confici solet.*

34. §. *Loci amplificationis sunt octo. Nam ad facti laudem pertinet, quod quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè necessario, vel sæpe, vel rem spectantem imprimis laudem civitatis, vel quòd eo novos acquisiverit honores.*

35. §. *Nec propterea singulis ex locis istis*

argumenta semper peti debent, sed otiosa rescindere oportet.

Exemplo esto Lucretiæ factum, propter illatum stuprum se interimentis. Laudare hoc factum possumus, partim ab honesto, partim ab utili, Ad quæ hæc argumenta referuntur.

I. Quia, quod fecit, castam decuit fœminam. Nam cùm eam oporteat omnia metiri honestate, minimè decuisse, ut illatam pudicitiæ suæ vim contemneret aut dolorem violati pudoris ferret: sed post huiusmodi maculam, quâ nulla fœdior esse posset, è vita potiùs excedere debuisse, quàm ut deinceps vel purissimam Solis lucem adspiceret, vel in hominis casti oculos incurreret.

II. Quia facto suo ostendit, quanti facere oporteat castitatem; atque ita consecuta est illud, ne impudica ulla Lucretiæ se exemplo vivere posse dicat.

III. Quia mors non est è malorum genere, sed malorum finis: atque, ut è malis esset, tamen fortis animi non sit, expavescere eam, quæ sine ignominia, imo cùm gloria est cōjuncta. Cumque ea virtus etiam rara insit viro, tanto magis in fœmina sit prædicanda.

IV. Quia in malo tam gravi aliud perfugium, aut solatium, quæri non potuit, quàm mors. Nam honestius erat mori ut pudicam; quàm vivere, ut impudicam. Præsertim quādo nemo sibi crastinum possit polliceri. Imò, cui grave haud foret, post jacturam pudoris spiritum ducere, non crederetur invita esse perpessa. Et poterat Tarquinius, ut adulterorum sunt mores, culpam omnem derivare in Lucretiam, quasi ea flagrantissimum amorem

rem

rem ſuum aperuiſſet prior. Nunc innocentiam ipſa, quam teſtibus non poterat, ſanguine ſuo comprobavit.

V. Quia ſecuta eſt exemplum aliarum nobilium & fortium fœminarum, quæ gloriæ ſuæ hoc dederunt, ut injuriam aut ignomininiam, moriendo, vel vitarent, vel delerent.

VI. Quia fieri potuit, ut adulterium ſemen viſceribus hæſiſſet. Atqui exſpectandum non fuit, uſque dum ex corruptore ſuo prolem conſpiceret, quæ in matris ac familiæ viveret opprobrium.

VII. Quia atrocitatem illatæ injuriæ magis oſtendit, cùm propter illam ſibi conſcivit mortem.

VIII. Quia morte ſuâ dum vehementiùs ciet indignationem, ſimul viam patefecit ad vindictam publicam: quâ & tyrannus poſtea regno fuit exutus, & libertas parta eſt Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam ſolùm vindicat fortiter, ſed etiam ad auream libertatem viam munit feliciter; tum apud Romanos, tum etiam nationes omnes, nomen ſibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quòd ultrà caperetur dulcedine ac illecebris vitæ; cùm jucunda illa caſtæ eſſe matronæ non poſſit poſt ereptum pudicitiæ decus. Eoque niſi nunc ſponte vitam ademiſſet ſibi, poſtea pœnituiſſet vivere, cùm non eſſet tam glorioſum mori.

At idem factum *vituperare* ſi voles, fiet id argumentis iſtis ab inhoneſto, & inutili petitis.

I. Primum, quia ratio, cur ſe interimeret, idonea

idonea non poteſt adferri. Nam libidini adſcribi nequit, quod accidit invitæ; violatum erat corpus, ſed animus fuit innocens, ſufficit caſtitati bona conſcientia.

II. Imò contra, cur parceret vitæ, cauſa erat ſatis gravis. Nam iniquum eſt, ut quæ culpâ vacet, ea non ſe abſolvat, ſed nocentum afficiat ſupplicio.

III. Ad hæc non tota erat ſua; ſed ex parte etiam patris, ac imprimis mariti. Nunc & patrem invitum carâ orbavit filiâ, & maritum optimum viduavit conjuge, animæ dimidio ſuæ. imò inſuper dulcibus liberis matrem abſtulit.

IV. Quid etiam quod ipſa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam triſti propoſito? Nam ideo Deus amorem vitæ indidit animis omnium, ut ne quis deſerat vitam, priuſquam è ſtatione ſuâ ſummus vocet Imperator. Quare ſi antè innocens fuit, ſaltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atque eſt ea culpa tantò major in fœmina, quantò ſexus ille à ferro eſt remotior.

V. Nec, ut aiunt, animi firmi, ſed impatiens potiùs fuit, manus ſibi adferre. Sanè Romana mulier Tricipitini filia eâ animi magnitudine eſſe debebat, ut fortiter ferret injuriam ſceleris alieni, cùm ſapientis nihil ſit præſtare præter culpam.

VI. Adde quod neque honori vel ſuo, vel ſuorum, ſatis eſt velificata. Nam ſuſpicio hinc potuit oboriri, quaſi pœnitentiâ ſtupri ſponte perpeſſi ſolatium : ſibi ac perfugium quæſierit in morte voluntariâ. Multa enim faciliùs in defunctam potuêre confingi,

quàm

quàm in superstitem.

VII. Præterea, si verè oderat corruptorem, serióque ejus vindictam exposcebat; satius fuit expectare, usque dum supplicium de eo maritus, ac conjunctissimi, sumerent. Ita enim oculos suos pascere potuisset inimici pœnâ: nunc cruore suo animum ejus satiavit, cuius pœnis ipsa potuis exsultare.

VIII. Denique non commoda minûs, ac fortasse etiam facilior & certior ad vindictam hæc fuisset via. Nam superstes non semel, sed semper, cum suos, tum alienos, plorando, obtestando, ad ultionem vehementissimè potuit inflammare.

39. §. *Ad Res præcipuè referuntur, tum loca, sive naturalia, sive artificialia, tum animi habitis.*

35 §. *Prioris generis sunt regiones, & urbes: quæ ferè eodem tractantur modo, ac personæ. Nam quod in personis sunt parentes & præceptores, id in his sunt reges, ac conditores: quod illic forma corporis, id hîc situs: quod illic animi virtutes, id hîc fertilitas: quod illic actiones, præmiáque, id hîc incolarum res feliciter gestæ, ac per ea nominis claritas, & quandoque etiam privilegia, qua cives universi virtutis ergo à principe suo sunt adepti. Multum etiam ad gloriam addit, si cum aliis, seu regionibus, seu urbibus comparatio instituatur. Quod si terra aliqua parum fertilis sit: dicemus hoc incolarum augere prudentiam, eosque temperantiam docere. Vel etiam compensari illud situ loci; ut qui percommodus sit ad ea impor-*

importanda, quibus solum hoc destituitur. Omnino autem ad duo potissimùm capita in talibus respici solet, utilitatem, & voluptatem.

Brevis sed elegans, Campaniæ laudatio exstat apud Florum, lib. I. cap. XVI. *Omnium, non modò Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cælo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari, Hîc illi nobiles portus, Cajeta, Misenus & tepentes fontibus Bajæ:* Lucrinus, *& Avernus, quædam maris ostia. Hîc amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius. Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque numerata.*

Tarenti etiam hujusmodi laudatiunculam habes cap. XVIII. *Tarentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum urbis theatrum.*

38 §. *Posterioris verò generis sunt tum dianoeticæ virtutes; ut sunt eruditio Aristotelis, eloquentia Ciceronis: tum morales; ut justitia Aristidis, castitas Josephi, vel Hippolyti. Sed rarò hujusmodi argumentum tractat orator. At sæpe*

ſæpe in laudatione perſonæ aut facti, digreditur in locum communem, de hac, vel illa virtute, aut vitio.

Bifariam virtutis laus tractari poteſt: in individuo, ut ſi dicas de ſapientia Solomonis; vel univerſe, quomodo ſapientiæ laudem ſcripſit Aphthonius *Theticam laudem* appellat Sopater. Prior modus propriè hujus loci eſt; quatenus nempe genus demonſtrativum, in quo verſamur, ſpecies eſt cauſæ, ſive ὑπόθεσις, quæ eſt quæſtio ſingularis. Verum rarò uſu venit, ut iſto modo conſideratum ab oratore tractetur. At ſæpe contingit, ut in laude perſonæ, aut facti, digrediatur orator in locum communem, de laude juſtitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel alîus virtutis. Itaq; ut plene intelligantur ea, quæ ad perſonæ, aut facti, laudationem pertinent; etiam cognoſci debet ratio univerſè extollendi ſcientiam, ac virtutem aliquam. Quam idcirco paucis hoc loco exponemus.

39 §. *Laus illa ſcientiæ aut virtutis universè ſpectatæ, petitur, tum ab honeſto, quo refer quoque glorioſum, & alia, quæ ſuprà in facti laudatione attulimus: ab utili, quò neceſſarium etiam, ac jucundum, pertinet: tum à facili vel difficili.*

Exemplo fuerit juriſprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore: idque ex quatuor his locis.

I. A facilitate, quando ait; *Si iſta eſſet cognitio juris magna, ac difficilis: tamen utilitatis*

magni-

magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed Scævola ipse dicere solet, nullius sibi artis faciliorem cognitionem videri. Quâ ratione verò facile hoc studium fiat, deinde ostendit.

II. A jucunditate. *Accedit,* inquit, *quo faciliùs percipi cognoscìq; jus civile possit (quod minimè plerìq; arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas & delectatio.* Hinc docet, suavitatem illam inde provenire, quòd prodest multùm ad notitiam antiquitatis, scientiæ civilis, philosophiæ moralis. Item quòd magnæ sit voluptatis, videre, quantum Romani prudentiâ præstiterint cæteris gentibus.

III. A necessitate. *His* inquit, *de causis dixeram, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.*

IV. A dignitate, idque his verbis. *Jam verò ipsa per sese quantùm afferat iis, qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat?* Et quæ deinceps sequuntur.

40 §. *Et talis quidem est laudatio absoluta. Sed est præterea laudatio comparata; qua vel persona cum persona, vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unúmque alteri esse æquale, vel etiam præstare, ostenditur.* Ut si compares Alexandrum Magnum, ac Julium Cæsarem; Rempublicam Romanam ac Venetam. *Instituitur laudatio talis iisdem ex locis, quibus laudatio absoluta.*

Vide si voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnasmatis cap. de Comparatione.

CAP. V.

CAP. V.

De Genere Deliberativo.

1. Sect. *Sequitur genus deliberativum, cujus orationes habebantur apud Romanos, in curiâ: apud Græcos, ad populum.*

Unde est, quòd genus hoc ab iis vocetur δημηγορικὸν: quemadmodum &, quia ἐν ἐκκλησίᾳ, hoc est *concione*, fiebat; ideo iisdem dicitur ἐκκλησιαστικὸν, q. d. *concionale*, sive aut Agellius loquitur, *concionatorium*. Latini rectè *suasorium* vocatur, non quâ ratione suadere est probare (quomodo ea vox omnibu convenit causis) sed quâ significat consiliun dare, ut aliquid fiat; quomodo dicimur suadere conjugium, aut pacem.

2. Sect. *Materia in hoc genere sunt res contingentes, & positæ in nostra potestate: & quidem, quæ ad finem referuntur.*

De his enim, non de fine ipso, consultatur.

3. Sect. *Speciatim autem, si causa sit publica, quinque sunt, de quibus, juxta Aristotelem, subeat instituí deliberatio: vectigalia, bellum & pax, custodia regionum, ea quæ importantur & exportantur, & ratio ferendarum legum: quæ perspecta nobis esse oportet priusquam de consilio dando cogitemus.*

Optimè Tullius secundo de Orat. *Ad consilium*

silium de rep. dandum caput est nôsse Remp. Quæ verò in singulis quinque istorum scire debeamus, hoc ab Aristotele disce in Rhetoricis *.

* Lib. 1. cap. 4.

4. Sect. *At in causis privatis certa materies speciatim assignari non potest: cùm totidem de rebus possit consultari, quot negotia in vita, & re familiari, occurrunt.*

5. Sect. *Loci in genere deliberativo ab Hermogene ponuntur sex. Primus est* legitimum: *quod petitur, tum à jure scripto, sub quo Christiani sacras quoque literas comprehendunt; tum à consuetudine.*

Sed hic locus magis est ἄτεχνος *. Nam quid *legitimum* aliud est, quàm testimonium à lege? nisi quòd sub lege etiam consuetudo comprehendatur, quia legis vim habet.

* Inartificialis.

6. Sect. *Alter locus est* æquum, *quo nomine continetur quoque* pium. *Huc igitur refertur, quod promovet cultum divinum; quod parentum, affinium, civium charitatem spectat; adhæc omne id, quo gratia bene meritis refertur; quodque ad disciplinam civitatis pertinet, ut quo improborum frænatur audacia; item quo bonis signum ad bene sperandum ostenditur, & quæ hujusmodi sunt.*

Alii primum secundúmque hunc locum atque adeò etiam quintum, qui ut postea dicam, est à glorioso, honesti appellatione designant: non male quidem, sed ad usum tamen accommodatius est, si loca ista distinguantur.

7. Sect.

7. Sect. *Tertius est* utile, *quod bifariam accipitur. Nam videndum est, tum quid futurum sit, si negotium suscipiatur: tum quid consecuturum, si negligatur. Ad prius pertinent, bonorum partorum conservatio, & non partorum comparatio; malorum praesentium depulsio, & imminentium evitatio. Ad posterius referuntur, bonorum partorum amissio, speratorum frustratio; malorum praesentium continuatio, & imminentium certa exspectatio.*

Exempli gratiâ; si de arce propinquâ hostibus dedendâ consultetur, dissuadere eam poterimus octo his argumentis. Si arx servetur,

I. Commoditas portus retinebitur, & urbs tuta erat praesidio arcis, quae in nostra sit potestate.

II. Etiam ex arce eâ propinquam hostium civitatem invadendi opportuna semper occasio fuerit.

III. Qui nunc contemnunt, atque etiam insultant, illi, ubi videbunt constantiam animi nostri, formidari discent.

IV. Evitabimus quotidianam hostilis militis cursitationem ante urbis nostrae portas, mala tot alia, quae res ista secum trahere solet.

Sin arcem dedamus,

I. Amittetur commodus adeo portus. nec amplius arcis praesidio tuti erimus.

II. Nec propterea pacem, quam aliqui sperant, cum hoste habebimus; aut saltem ea diuturna non fuerit.

III. Periculum quoque erit idem: ac paria, vel majora etiam damna nobis dabit hostis.

IV. Imo metus est, ne occasione primâ urbem vel armis vel dolo capiat, ac tristem nos servire cogat servitutem.

8. Sect. *Sub utili autem continetur necessarium: quod ita utile est, ut sine eo res nec esse possit; unde & nomen. Sed priùs aliquid ἁπλῶς utile esse ostenditur: deinde docetur, non utile modò esse, sed etiam necessarium.*

Estque ingens hujus loci vis: multi enim animis sunt adeò segnibus, ut tum quoque, cùm aliquid honestum, & utile esse, intelligunt; tamen, si res cum magno sit labore conjuncta, facilè terreantur. Apud tales, necessitatis ratio est compendiosa ad persuadendum via. Ejusmodi est argumentum Ciceronis in IV. Philippica: *Agitur enim, non quâ conditione victuri; sed victuri ne simus, an cum supplicio, ignominiáque perituri.*

9. Sect. *Etiam sub utili comprehendit Hermogenes* jucundum, *Nec peccant tamen, qui destinguunt.*

Nempe Hermogeni *utile* est omne id, quod propter aliud expetitur, sive id propter commodum fiat, quod propriè *utile* dici solet: sive ob voluptatem, quod à juvando *jucundum* appellatur. Porrò hoc quoque argumentum multum eos movet, qui, etsi viderint honestatem cum utilitate esse conjunctam; molestiâ tamen operis deterrentur. Ac propterea cùm quid ἁπλῶς utile, vel etiam necessarium esse, ostendimus: expedit, ut seorsum

quoque

quoque probemus aliquid esse jucundum. Ita dissidentibus, concordes ut esse velint, suadebimus, non tantum, quia concordia inter fideles honesta est, atque etiam utilis; sed quia jucunda simul sit, juxta illud regii vatis *Ecce quàm bonum, & jucundum, fratres, habitare in unum.* A jucundo etiam est argumentum illud Tullii lib. 3. epist. 11. *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem, esse capturum.* Et hoc Anna ad Didonem:

Solâne perpetuâ mœrens carpêre juventa,
Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?

10. Sect. *Quartus locus est* possibile. *Frustra enim illud suademus, quod creditur fieri non posse. Ac propterea, si de hoc scrupulus animo hæreat, ante omnia eximi is debet. Sub possibili autem continetur etiam* facile. *Nam eorum, quæ fiunt, alia facilè, alia difficulter fiunt. Facilè verò aliquid fieri probatur ab occasione, & circũstantiis.*

Cur autem non honesto tantùm, ac utili, sed felicitatis quoque argumento pugnemus; liquet ex iis quæ diximus de jucundo.

11. Sect. *Sed siquid deficile sit, eo magis huic rei incumbendum, dicemus: quando nihil magni, sine sudore, aut periculo, præstatur.*

Huc pertinet vetus verbum, χαλεπὰ τὰ καλά.

12. Sect. *Quintus locus est* gloriosum: *quòd planè eodem tractamus modo, quo utile. Dicimus enim, si res suscipiatur, gloriam præsentem*

tem conservatum iri, nondum acquisitam posse comparari; infamiâ nos præsenti liberatum iri, & imminentem vitaturos. Sin secus à nobis fiat, infamiam præsentem permansuram, imminentem eventuram; præsentem dignitatem emissum iri, nec speratam nos consecaturos.

13. Sect. *Ad gloriam etiam pertinet, quòd idem fecerint alii, qui præclarum eo nomen sibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipsum ad laudem referemus, quòd primi, & soli, vel cum paucis, præclarum facinus aggressuri simus.*

14. Sect. *Sextus locus est* eventus: *qui dilemmate instituitur. Ostenditur enim, in utramvis partem res cadat, utilitatem nos, ac gloriam propositam, adepturos. Ac locus iste recensetur postremus, non quia cæteris sit levior, sed quia plerisque omnibus est firmior.*

Porrò ex universis locis istis in una eadémque causâ peti possunt argumenta. Ut in causa illa, an Pompeius bello sit præficiendus Mithridatico. Ad hoc enim suadendum, conducit argumentum *à legitimo:* ut cùm Cicero ostendit, non esse contra consuetudinem, ut omnia ad unum deferantur. *Ab æquo* item, quia justum erat, ut debitus honor tribueretur Pompeio. *Ab utili*, quia hæc res, prodesset ad conversionem vectigalium, & dafensionem sociorum. *A possibili*, quia etsi bellum erat difficillimum, utpote in quo se conjungerent duo reges potissimi, ab eo tamen confici posset, qui tot, & tanta, terrâ marísque gesserat, quot quantáque in oratione Manilianâ commemorantur de Pompeio. *A glorioso*; quia Romani eo ex bello maximum sibi decus, & honorem

rem erant reportaturi, ac deleturi infamiam sibi à Mithridate antea inustam. *Ab eventu* quia sive Romani Mithridatem vincerent, sive non vincerent, utile & gloriosum sit futurum Romanis contra eum bellum suscepisse.

15. Sect. *Quemadmodum verò in genere demonstrativo ei qui personam aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non rarò fit, ut hypothesis transferatur ad thesin, Eaque res, tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimùm valet.*

E.G. Si quæstio sit specialis ac finita, an Lacedæmonii urbem suam, Persis adventantibus, cingere debeant muris: licebit universè agere quæstione hac, an urbes muris cingere utile sit.

16. Sect. *Cæterùm ut argumentis magis abundemus; tum in thesi, tum in hypothesi tractandâ, meminisse ejus oportet, quod superiùs dicebamus**, *præter locos Rhetorum speciales, etiam consuli debere locos Dialecticos.* Ex quibus *in hoc genere maximè isti frequentantur, locus à proprio adjuncto, ab affectis, ab antecedentibus, connexis, consequentibus, à majori vel minori, à contrario, ab exemplo, à testimonio. Dici autem vix potest, quantam in persuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condensemus, ut istis penè solis constare videatur oratio. Curandum etiam, ut exempla illa similium sint. Neque enim aut tyranni, bonorum regnum; aut plebii, Patrum moventur exemplis.*

* Cap. 2. Sect. 34.

Pleniùs hæc declarat Theo de Thesi tractans. Nam primùm agit de locis specialibus: ut sunt honestum, sive laudabile & gloriosum, quod petitur è loco Dialectico proprii adjuncti: item utile, & jucundum quorum utrumque partim ad adiuncti propria, partim ad effecta pertinet: adhæc necessarium, quod utilis species est: nec non facile, quod ex circumstantiis adstruitur. Ibidem monet, ad locos istos etiam pertinere, *quod tale, ut tutus præstare possit, quodq́ in causa futurum sit, ut res meliores fiant; quod ejusmodi, ut, nisi fiat, pænitentia sit consecutura; neque facilè, quod neglectum fuerit compensari possit.* His ita expositis, de generalibus Dialecticorum locis ista subiungit. *A contrario autem sic: Nam si contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: & contrarium si turpe, hoc honestum erit: & si inutile illud, hoc utile: & contrarium si injucundum, hoc jucundum. Ac eodem modo à simile quoque. Si enim appetendum est simile, utique & hoc. Itidem à minore, & à Majore: & parte, & à fine, cujus ratione aliquid appetitur. Si enim finis expetendus est, etiam id quo ad illum pervenitur, appeti debet. Post hæc, ex iis, quæ res continet: ut quòd multa complectatur honesta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotium, & ab adjunctis, ac deniq́ à consequentibus quoq́ argumenta ducemus. Quod si quis jam majores fecerit progressus, is in singulis locis supradictis arcesset quoq́ testimonia virorum illustrium; uti poetarum, politicorum, philosophorum. Nec non & historiæ, si quæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt: haud sparsim tamen, nec temerè; sed ita ut amplificatione*

one

one instituatur oratio adductis exemplis, primùm eorum quæ singuli privatique egerint: deinde quæ princeps, aut rex; postea, quæ civitas, postremò, quæ in totis regionibus, aut gentibus extiterint. In quo & hoc cavebitur ne oratio historiis, poematísve repleatur. Hæc de Thesi quidem dicuntur à Theone: sed peroratio est in hypothesi. Solùm hoc hypothesis differt, quòd argumentis Theseos universalibus aliquid superaddat ex accidentibus personæ, vel rei singularis, de qua consultatur, ut ita generalia ad individuum, ac certas loci & temporis circũstantias restringantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parùm lucis accesserit ex iis, quæ in Progymnasmatis de Thesi dicuntur: & vicissim ex iis, quæ nunc adduximus, illa de Thesi accipient lucem.

17 Sect. *Quemadmodum autem in genere demonstrativo præter laudationem absolutam, altera etiam est, quæ comparata vocatur: ita quoque in genere hoc deliberativo, interdum quæritur absolutè, ecquid honestum sit aut turpe; utile, an inutile: interdum comparatè, utrùm utilius, honestiusque sit. At quomodo unum altero utilius, vel honestius esse probetur. constat ex iis, quæ in Topicis de comparatione docentur.*

Ubi Aristoteles * monet, id quod diuturnius ac stabilius, est item quod sapientioribus probatur, aut quod melioribus artibus paratur, aut quod per se & simpliciter bonum est, aut quod melioribus, & honoratioribus inest, aut quod majoris boni causa est.

* l.1. Top. 21. & bes.

est, & similia omnia, præferri illis, quæ non sunt huiusmodi.

18 Sect. *Imò interdum fit, ut ex unâ parte consilii honestas, ex alterâ pugnet utilitas.*

Vt si deliberet Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu transmittere velit. Nam utile videbatur, si classem in Africam transveheret; sed turpe esse dicebatur declinare Hannibalis præsentiam, atque vastandam ei Italiam relinquere.

19 Sect. *In eius generis quæstione, si, quod utile est, suademus, præcipuè laborabimus, ut hoc probemus; deinde ostendemus, etiam honestum, vel saltem non inhonestum, esse. Sin pro honesto pugnemus, hoc prius, quantum possumus asseremus; ac deinde etiam, utile id esse vel saltem non inutile, demonstrabimus.*

Monet idem quoque Emporius, præceptis de specie deliberativâ.

20 Sect. *Quod si negotium nobis sit cum iis, qui honestate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc esse ipsi sciant; magnâ omnino prudentiâ opus est, ut apud quos dicimus, seriò nos sui curâ tangi arbitrentur. Sanè convitiis nihil proficiemus, neque enim consilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.*

Atque hæc sufficiant de genere deliberativo. Cui subjiciuntur quoque, oratio petitoria, consolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo

do hæ debeant tractari, libro proximo commodiùs ostendemus.

CAP.

De Genere Juridiciali, ac universè de statibus.

1 *Sect.* Generis *δικανικοῦ, sive juridicialis, loci variant pro statuum varietate.*

2 Sect. *Status, qui Græcè στάσις, est quæstio ex primâ causarum proflictione proveniens.*

3 Sect. *Habet autem locum in omnibus causarum generibus, sed hîc de eo imprimis tractabimus, quà pertinet ad genus Juridiciale.*

4 *Sect. Nascitur verò ex accusatoris intentione, quæ Græcis προβολὴ vocatur, & defensoris depulsione, quæ iisdem est ἀντιπροβολὴ Cæteræ quæstiones dicuntur incidentes, inter quas primum sibi locum vindicat τὸ κρινόμενον sive iudicatio.*

5 Sect. *Resultat κρινόμενον ex αἰτίῳ sive ratione defensoris, & συνέχοντι sive continente, hoc est accusatoris firmamento.*

Exemplo hæc illustrabo, Clodianorum intentio est, Clodium occidit Milo. Milonis depulsio est: Occidi, sed iure occîdi. Status est, Juréne an iniuriâ. Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis est, Insidiatorem Jure licet interficere. Continens, sive firmamen, tum Clodianorum est, Clodius non struxit insidias, nec fas est occidere civem indemnatum. Judicatio est, An Clodius Insidias

struxerit

ſtruxerit Miloni. &, An quapiam de cauſa interimi poſſit civis indemnatus.

Quod ſi hinc ſyllogiſmum exſtruamus, cognoſcemus, ſtatum incidere in concluſionem, judicationem, in aſſumptionem.

E. G. Inſidiator jure interficitur.
Clodius fuit inſidiator.
Ergo jure interfectus eſt.

Status eſt, an Clodius jure ſit interfectus, quod concluſione colligitur: Judicatio an fuerit inſidiator, quod in aſſumptione ponitur. Nec id tantum in Juridiciali; ſed in aliis etiam cauſarum generibus locum habet. Ut in deliberativo; Magno & neceſſario bello præfici debet optimus imperator. Bellum Mithridaticum eſt magnum & neceſſarium, & Pompeius eſt optimus imperator. Ergo Pompeius eſt præficiendus bello Mithridatico.

Eſtque hic primarius ſyllogiſmus orationis pro lege Manilia. Ac ſtatus in ea eſt, an Pompeius ſit præficiendus bello Mithridatico. Judicatio, an Mithridaticum bellum ſit grave adeò; item, an Pompeius tantus ſit Imperator.

Itidem ſit in genere Demonſtrativo, cujus ſpecies eſt gratiarum actio. Ut in oratione pro Marcello; ea eſt Cæſaris maxima laus, quæ etiam ſuperat gloriam armis partam. At hæc laus, quam conſecutus eſt ignoſcendo M. Marcello, ſuperat gloriam armis partam. Ergo hæc eſt maxima è Cæſaris laudibus. Ubi itidẽ concluſio ſtatũ indicat, aſſumptio judicationẽ.

6 Sect. *Status eſt quadruplex. Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis.*

ex

Ex quibus malè vulgo prætereunt statum Quantitatis.

7 Sect. *Status conjecturalis est, quo quæritur, ecquid fiat, factum sit, aut futurum.*

8 Sect. *Finitivus est, quo de nomine rei conquiritur.*

9 Sect. *Qualitatis status est, quo quæritur, quale sit factum.*

10. Sect. *Quantitatis dicitur, quo de magnitudine rei disceptatio est.*

Ita conjectura est, an Cato, cùm de coniuratis disceptaretur, omnium se opposuerit sententiis. Finitivus est, sit ne ea constantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum, an non. Quantitatis, an singularem eo laudem mereatur.

11 Sect. *Est autem unius orationis interdum simplex, interdum multiplex status.*

12 §. *Simplex, ut si haud aliud quæratur, quàm jure ne, an injuriâ, Clodium occiderit Milo.*

13 Sect. *Multiplex verò, vel est eiusdem generis, vel diversorum.*

14 Sect. *Eiusdem, ut cùm quæritur, an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & à Mamertinis. Est quippe hic triplex coniecturalis.*

15 Sect. *At diversorum generum est, cùm quis fatetur, se interemisse hominem: at non spoliâsse pecuniâ. Prior enim est status Qualitatis; posterior Conjecturalis.*

Nam priori quæstio est, an, qui fatetur se interemisse, iure interemerit. Posteriori, an spoliaverit alterum.

16 Sect.

16. Sect. *Ceterùm, quot modis variat status, totidem & iudicatio distribuitur. At utriusque eadem est tractandi ratio.*

Itaque deinceps, idque non sine veterum exemplo, laxiùs status voce utentes, sub eâ etiam iudicationem comprehendimus, atque adeò quemvis questionem incidentem. Par enim omnium ratio est, ut diximus.

CAP. VII.

De Statu Coniecturali.

1 Sect. Status coniecturalis *ita dicitur, quia coniectandum est iudici, numquid factum sit. Idem alio nomine* inficialis *vocatur, quia reus hic solâ se inficiatione tuetur.*

Unde liquet, ratione iudicis *coniecturalem*, ratione rei, *inficialem* nuncupari.

2 Sect. *Status hic vel* ἁπλῶς *quærit de facto, ut* an * Cælius parârit Clodiæ venenum, *vel cum modo, ut, ecquid eo animo factum sit: quale fuerit,* cur quis fleverit arcem contemplatus.

* *Apud Cic. pro Cal.*

Habet etiam distinctio hæc locum, quatenus status iste deliberativo generi inservit. Ut quando, quid facto opus sit, constitui debet pro animo hostium, qui, cuiusmodi sit, coniecturâ est indagandum. Ita vel citra modum quæri potest, *an princeps quispiam, qui hostili*

ſtili in nos animo eſt, exercitum conſcribat: vel cum modo, hoc pacto, *utrum id faciat, ut bellum inferat nobis.*

3 Sect. *Eſt item ſtatus hic, vel ſimplex, vel comparatus. Simplex. eſt,* an Roſcius occiderit pattem: *item,* an Milo inſidias ſtruxerit Clodio. *Comparatio autem fit hoc pacto:* Roſciúſne patrem occiderit, an qui accuſant: Clodiúſne Milo inſidias ſtruxerit, an Milo Clodio. *Tractandi ratio utrobique eadem eſt.*

4 Sect. *Eſſe verò aliquid factum, trifariam probatur. Primùm quia quis voluit, & potuit.*

Coniungit utrumque poeta, ut oſtendat Helenen à Theſeo violatam fuiſſe *.

A juvene, & cupido, credatur reddita virgo?

* *Ovid. e[illegible]. Oeo͡nes ad Paridem.*

5 Sect. *Voluntas probatur partim à cauſis antecedentibus factum, partim à ſignis voluntatis*

6 Sect. *Cauſæ antecedentes ſunt, vel impulſivæ, vel ratiocinativæ.*

7 Sect. *Impulſio affectiones comprehendit, quæ cauſa efficientis locum obtinent: ut ſunt ira, odium, amor, inimicitiæ, invidia: &c.*

Ita veriſimile eſt, nos iis malè velle, aut qui maioribus, aut nobis, aut amicis malè fecerunt.

8 Sect. *Ratiocinatio petitur è cauſis finalibus ut à ſpe commodorum.*

Incommodare enim illis homines ſolent, quos ubi damno affecerint, honore vel opibus augentur,

augentur, aut voluptates suas faciliùs possunt explere. Uti & quando, damnum aliis dando, gratificantur, sive amicis, sive iis, quibus sunt admirationi, sive amoribus ac deliciis suis, sive dominis, sive illis in quorum sunt potestate.

9 Sect. *Tractatur locus hic ab utili octo istis modis, quos assignavimus in genere deliberativo.*

Nam quibus argumentis in suadendo ostendimus, utile aliquid esse; iisdem in accusando monstramus, utilitatem redundâsse ad reum, ac propterea illud, cuius arguitur, facere voluisse.

10 Sect. *Huc etiam pertinet, quando maius est emolumentum, quam damnum.*

Nam facilè peccant, quibus iniuria lucro est; at pœne ignominiæ duntaxat.

11 Sect. *Item cùm quis opinatur nihil se damni ampliùs facere posse.*

Ut qui bona nulla habent, quæ amittant, aut qui existimationis suæ iacturam iamdiu fecerunt.

12 Sect. *Sed imprimis magnum præbet voluntatis argumentum impunitatis spes. Nam iniuriam facere solent, qui fore sperant, ut facinus lateat, vel, ut latere non possit, pœnas tamen effugere se posse, vel saltem efficere, ut pœna differantur in longum tempus,*

aut

aut leviores irrogentur, quam lex imperat.

Fore, ut facinus lateat, credunt illi, qui antehac flagitia sua occultarunt sæpius: quique à criminis suspicione videntur longiùs abesse: nec enim facilè creditur, ab inermi occisum armatum: vel à paupere, & deformi, commissum esse adulterium, præsertim cum divite, & formosâ: vel prodere aliquem voluisse Rempublicam, in quam cùm sua, tum maiorum, multa magnáque merita extarent.

At vel nunquam, vel serò, vel non ità graviter, pœnas se subituros arbitrantur, quibus antehac deliquisse impune fuit: quique facundiâ pollent, aut qui iudices habent sibi adictos, aut corrumpere eos possunt, aut amicos habent potentes.

Nec ex nobis tantùm, aut nostris, impunitatis fiduciam concipimus: sed etiam ex conditione eorum, quos læsimus. Vt si negotium sit cum iis, quos multi oderunt, aut quibus invident multi, aut qui eodem iniuriæ genere afficere alios solent; quales, etiam habiti indignè, dignam tamen retulisse mercedem existimantur. item si amicitiâ iis iuncti simus, quos læsimus. nam rarò amici litem intendunt, eò quod communium ferè amicorum interventu iræ ac iurgia sopiantur. item quibus non expedit litem prosequi: ut sunt peregrini, & qui victum suâ sibi parant industriâ, nam tales facilè transigunt, & pauxillo placantur, item quos ea pudet referre, qui iniuriam acceperunt. nam quotusquisque eorum, qui verè possint, commemora-

re

re velit, stuprum esse illatum filiæ suæ, vel uxori? item si vulgò judicetur levis esse injuria, & quam ignoscere omnes soleant, nisi qui lites serere amant: item qui inertes sunt, ac desides, quia judicio eos experiri piget: quique sunt verecundi, quia tanti illis pecuniæ non sunt, ut propterea judicio contendant: vel qui ab illis injuriâ sunt affecti, nec eos in jus vocarunt. similiter enim erga nos animatos fore speramus. vel qui infamiâ laborant: nam istis non creditur. item qui dicendo nihil valent, aut qui amicis destituûtur, & siqui his similes sunt.

13. Sect. *Cùm verò diversi sint hominum mores: ut faciliùs fidem inveniamus, ob oculos poni debet qualitas personæ, sive ingenium hominis, tum ejus, qui injuriam fecit, tum qui illâ est effectus.*

De isto judicamus ex *natione*, quia moribus aliis Græci sunt, quàm Barbari; Itali quàm Germani: deinde ex *genere*, quia liberi majorum similes esse solent: tum etiam *sexu*, quia non eodem modo judicant fœminæ, ac mares, item *educatione*, quæ plus etiam, quàm genus, potest; prætetea *habitu* corporis, quia in formosâ faciliùs creditur adulterium, in robusto violentia: insuper *vita anteacta*, ubi consideratur, num quis in idem antea delictum inciderit, aut suspicionem ejus saltem, nec non ex *ætate*, quia alia aliis annis conveniunt, item ex *amicis*, quibus quis utitur: tum autem ex *vitæ genere*, cum dispar ratio sit agricole, ac militis; mercatoris, quàm philosophi: denique ex *studio*, sive pecuniæ, si sit avarus; sive voluptatis,

voluptatis, si sit luxuriosus; sive honoris, si sit ambitiosus.

14. Sect. *Præter causas voluntatis, etiam signa ejus considrantur, cujusmodi sunt dicta factáque alicujus.*

Ut si quis minatus fuerit cædem.

15. Sect. *Et hæc de loco voluntatis. Facultas autem probatur ex circumstantiis, tum personæ, tum rei. Ex persona circumstantiis id trifariam fit: nempe pro triplicibus bonis, animi, corporis, & externis. Itaque hîc considerantur vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes. At rei circumstantiæ sunt, locus & tempus, quæ occasionis nomine comprehendimus: item alia, quæ ad naturam rei pertinent.*

Exempli gratiâ, *Potuit hic alterum occidere, quia validior fuit, & armatus, & habuit locum opportunum, sylvam, & tempus idoneum, nocturnum.* Estque utile hic considerare, quos lædere sit in proclivi. Sanè magis sunt obnoxii injuriæ, qui longè absunt, eò quòd tardè pœnas sumant: quam qui prope habitant, quia vicinitas loci facilitatem inferendæ injuriæ adfert: qui parum sunt cauti, quia sua non custodiunt: qui amici sunt, quia sibi non cavent: quos nunquam antea violavimus, quia non metuunt sibi: quos crebrò violavimus, quia tales non ultrà se læsum iri putant: & alii similes istorum. Atque hæc de ratione primâ, quæ voluntate, & facultate, tanquam partibus, constat.

16. Sect.

16 §. *Altera conjecturam abstruendi ratio petitur à facti signis. Quæ triplicia sunt, alia antecedentia, alia concomitantia, alia consequentia.*

Ita cædem alicujus minæ antecedunt, comitatur clamor, consequuntur fuga, pallor, aliáque. Sed signorum istorum haud par ratio est. Nam signum antecedens, (ut quòd quis cædem sit cominatus) potiùs voluisse probat, quam fecisse: unde & in voluntatis locis superiùs reponebamus. Ex iis autem, quæ facti sunt circumstantiæ, vel effecta, non solùm voluisse aliquem, sed etiam fecisse, colligitur. Ut si dicatur quis, post horrendum in ædibus exauditum clamorem, statim se proripuisse domo; ac pallentem & consternatum reprehensum esse in fuga.

17 Sect. *Tertia asserendi ratio est per testes, rumores, tormenta, & similia.*

De quibus iu locis ἀτέχνοις * dicemus.

* Inartificialibus.

18 Sect. *In defensione autem hæc omnia refelluntur. Quæ enim adducebantur ad monstrandum aliquem voluisse: ea aut vera esse negabimus, aut contendemus esse levia adeò, ut ex illis de re tanta non debeat iudicari.*

19 Sect. *Sed imprimis magnam habet vim τὸ ἀπίθανον, sive* incredibile: *ut cùm dicitur, fidei absonum videri, id voluisse aliquem loco temporéque alieno, qui id sæpe potuerit occasione multis partibus meliori.*

20 Sect. *At facultatem defuisse ostendimus, quia non*

non illa nobis suppetant vires, aut quia non fuerit locus opportunus, aut tempus idoneum. Quod si facultatem fuisse, negari non possit: insistemus argumentis, quibus non voluisse comprobetur.

21 Sect. *Pleraq; etiam signa, tam à reo, quàm actore adducta, non difficulter eluduntur. Ut si pro reo adferatur, quòd non extimuerit: dicet adversarius, secum fuisse præmeditatum omnia, eoque locutum confidentiùs. Sin actor extimuisse dicat; atque id facinoris patrati argumentum esse volet: dicere poterit, non se peccati conscientiâ, sed periculi magnitudine, territum fuisse.*

Illustre coniecturalis statûs exemplum habemus in Milonianâ. Nam etsi principalis status sit, Juréne Clodium occiderit Milo: tamen incidentem hunc: num Milo insidias struxerit Clodio, ita luculentè tractat, ut status is videri possit principalis.

Clodium verò Miloni fuisse insidiatum, ostendit Cicero variis argumentis: ac primùm iis, quæ à voluntate ducuntur. Inter ista primum obtinent locum causæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox post Narrationem. Ipsum audiamus Tullium: "Quoniam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem, in Milonis morte propositã, magnas utilitates fuisse. Itaq; illud Cassianũ, *cui bono fuerit*, in his personis valet: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudẽ, improbi sæpê parvo. Atqui Milone interfe-

ćto,

cto Clodius hoc assequebatur, non modo, ut prætor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his consulibus prætor esset, quibus, si non adjuvantibus, ac conniventibus certè, sperâsset se posse rem publicam eludere in illis suis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec si cuperent, reprimere possent, cùm tantùm beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam.

Post ista excurrit orator, ut invidiam conflet adversario. Quam digressionem claudit illis verbis: *non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat causam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ desiderium: quas causas à Milone in Clodium retorquit.
" *At, inquit*, valuit, odium fecit iratus, fecit
" inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris
" sui. Quid si hæc, non dico majora fuerunt in
" Clodio, quam Milone, sed in illo maxime,
" nulla in hoc? quid vultis ampliùs? quid enim
" odisset Clodium Milo, segetem ac materiam
" suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo om-
" nes improbos odimus? ille erat, ut odisset
" primum defensorem salutis meæ: deinde vex-
" atorem furoris domitorem armorum suorum:
" postremò etiam accusatorem suum; reus enim
" Milonis, lege Plotiâ, fuit Clodius, quoad
" vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tu-
" lisse creditis? quantum odium illius, & in
" homine injusto, quàm etiam justum?

Tractat hinc tertium voluntatis locum, nempe

nempe qualitatem personæ, sive ingenium hominis: quod quale fuerit ostendit ex consuetudine, & vitâ anteactâ, cujus scelera plurima enumerat. Incipit hic locus ab illis verbis: *Reliquum est, ut jam illum natura ipsius, consuetudoque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant, nihil per vim unquam Clodium, omnia per vim Milo.* Desinit autem istis verbis. *Quid simile Milonis? cuius vis omnia hæc semper fuit, ne P. Clodius, cùm in judicium detrahi non posset, vi expressam civitatem teneret.*

Sequitur continuò quartus voluntatis locus τὸ ἀπίθανον, sive *incredibile*. Nam ostendit, parum credibile esse, Milonem tot neglectis occasionibus, quibus commodè adeò posset Clodium occidere nunc id studuisse, in quo loco, alieno tempore, in tanto capitis periculo; præsertim cum amplissimum consulatus honorem peteret; & dies commitiorum subesset; quo quidem tempore (ut Tullii verba reservem) *omnia, non modo, quæ reprehendi palam, sed etiam, quæ obscurè cogitari possunt, timemus; rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus; ora omnia, atque oculos intuemur.* Eâque occasione digreditur in locum communem. *Nihil enim*, inquit, *est tam molle, tam tenerum, aut tam fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, sensusq; civium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sæpe fastidiunt.* Post pauca concludit hoc argumentum istis verbis; *Quam hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret.*

Istis subiungit quintum argumentum, impunitatis

punitatis spem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ est, judices quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus est facti, aut præclari aut certè necessarii, an in Clodio? qui ita judicia, pœnámque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.*

Exinde tractat sextum argumentum: nempe signa voluntatis, ut sunt dicta factaq; Clodii, *Sed quid*, inquit, *ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petilli apello optimum & fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quædam sors dedit judices. Vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis vivo Clodio, periturum Milonem triduo, post diem tertium gesta res est, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit?* Qui locus extenditur usq; ad ista verba, *Quid si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in via.*

Hinc sequitur, quam Hermogenes vocat ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων, id est *probationum postulationem*. Ac priùs quidem orator inquirit adversus se: deinde refellit adversariorum testimonia, usque ad illa verba, *Nunc persequar cætera*. Ubi objectioni occurrit, quòd Clodius non fuisset exiturus è villa, nisi nunciatum ei fuisset de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum, qui dicitur de Cyri morte nunciâsse, non id nunciâsse, sed Milonem appropinquare. Quod deinceps pluribus adstruit. Ac verisimilem quoque defensionem adjungit, quòd etiamsi illud denunciatâ Cyri morte verum esset; non tamen eâ horâ profe-

cturus

cturus fuerit è villâ, nisi de insidiis cogitâsset, Incipit hæc pars inde: *Age, si ita factum, quæ causa, cur Romam properaret? cur in noctem se conjiceret?* Tandem hoc caput de voluntate sic concludit per ἀνακεφαλαίωσιν sive brevem eorum enumerationem, quæ dixerat: *Video adhuc constare omnia, judices: Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum; in illum, huius nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; huius tantùm in repellendâ: mortem ab illo denunciatam palam Miloni: & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum: reditum illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Romæ exiturum; illum eo die se dissimulâsse rediturum: hunc nullius rei mutâsse consilium; illum causam mutandi consilii finxisse: huic si insidiaretur, nocte prope urbem expectandum; illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.*

Sequitur hinc alterum caput, quod est de Facultate. Potuisse autem Clodium insidias struere Miloni, trifariam probat Cicero. Ac primum à loco opportuno. *Videamus nunc,* inquit, *id quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò iudices etiam dubitandum, & diutiùs cogitandum est. Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium,* &c.

Paulo post idem sic adstruit à comitibus, ac habitu utriusq;:

punitatis ſpem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ eſt, judices quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari aut certè neceſſarii, an in Clodio? qui ita judicia, pœnámq; contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.*

Exinde tractat ſextum argumentum: nempe ſigna voluntatis, ut ſunt dicta factaq; Clodii, *Sed quid*, inquit, *ego argumentor? quid plura diſputo? te, Q. Petilli apello optimum & fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis vivo Clodio, periturum Milonem triduo, poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos petiſtis dubitare, quid fecerit?* Qui locus extenditur uſq; ad iſta verba, *Quid ſi, ut ille ſcivit, Milonem fore eo die in via.*

Hinc ſequitur, quam Hermogenes vocat *ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων*, id eſt *probationum poſtulationem*. Ac priùs quidem orator inquirit adverſus ſe: deinde refellit adverſariorum teſtimonia, uſque ad illa verba, *Nunc perſequar cætera*. Ubi objectioni occurrit, quòd Clodius non fuiſſet exiturus è villa, niſi nunciatum ei fuiſſet de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum, qui dicitur de Cyri morte nunciâſſe, non id nunciâſſe, ſed Milonem appropinquare. Quod deinceps pluribus adſtruit. Ac veriſimilem quoque defenſionem adjungit, quòd etiamſi illud denunciatâ Cyri morte verum eſſet; non tamen eâ horâ profectus

cturus fuerit è villâ, nisi de insidiis cogitâsset, Incipit hæc pars inde: *Age, si ita factum, quæ causa, cur Romam properaret? cur in noctem se conjiceret?* Tandem hoc caput de voluntate sic concludit per ἀνακεφαλαίωσιν sive brevem eorum enumerationem, quæ dixerat: *Video adhuc constare omnia,* judices: *Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum; in illum, huius nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; huius tantùm in repellendâ. mortem ab illo denunciatam palam Miloni: & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum: reditum illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Romæ exiturum; illum eo die se dissimulâsse rediturum: hunc nullius rei mutâsse consilium; illum causam mutandi consilii finxisse: huic si insidiaretur, nocte prope urbem expectandum; illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.*

Sequitur hinc alterum caput, quod est de Facultate. Potuisse autem Clodium insidias struere Miloni, trifariam probat Cicero. Ac primum à loco opportuno. *Videamus nunc,* inquit, *id quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò iudices etiam dubitandum, & diutiùs cogitandum est. Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium,* &c.

Paulo post idem sic adstruit à comitibus, ac habitu utriusq;: C *Si hæc*

hæc non gesta audiretis, sed ficta videretis: tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus: unà sederet uxor: quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minùs promptum ad pugnam? cum penulâ irretitus, à rheda impeditus, uxore pene constrictus esset.

Idem sic ostendit à tempore, *Videte nunc illum, primùm egredientem è villa subitò. Cur vesperi? quid necesse est? quî convenit, presertim id temporis? Divertit in villam Pompeii Pompeium ut videret? Sciebat in Alsiensi esse. Villam ut perspiceret? milles in eâ fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiversationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.*

Continuò istis opponit Clodii habitum, ac comitatum, idque his verbis: *Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum sine eâ, nunquam non in rheda; tum in equo comites Graculi, quocunque ibat, etiam cùm in castra Etrusca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo qui nunquam tum casu pueros symphoniacos, uxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui semper secum scorta semper exoletos semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse diceres.* Post quæ uni alterique respondet, quod contra hæc posse objici videbat.

CAP.

CAP. VIII.

De Statu Finitivo.

1 Sect. Satu *Finitivo*, ut ex iis liquet, quæ superiùs dicebamus. *quæritur, an omnes adsint conditiones, quæ requiruntur, ut nomen quopiam rei aut facto tribuatur; an verò quippiam etiamnum desit.*

Ita in oratione pro Cæcinna quæstio est, *num dici possit, ei vim factam esse, qui tantùm armis fuerit perterritus, quò minùs fundum ingrederetur: an insuper ad id requiratur, ut quis vi fuerit ejectus.* Similis fuerit ratio in causa M. Bruti, & C. Cassii, qui Julium Cæsarem occiderunt. Quæritur enim, *an cùm illi, qui populo præsunt, debeant patres esse patriæ, eò quisquis principem sustulerit, parricida debeat haberi: an præterea exigatur, ut princeps iste subditorum studuerit commodis. Sin, quo jure, quâ injuria omnia egerit, an non, qui interemerit hunc veriùs fuerit tyrannicida.*

2 Sect. *Status hic quinq; potissimum capitibus tractatur. Primum est definitio actoris, & opposita ei definitio à reo.*

3 Sect. *Alterum caput similiter constat, tum collectione actoris, qui parem esse rationem contendit, sive quid exprimatur, sive intelligatur: tum solutione rei, qui multum ait referre, ecquid addatur, necne.*

4 Sect. *Tertium est sententia legislatoris: quanquam hoc caput sæpius non incidat. Sed si locum*

 habeat,

habeat, aliam actor, aliam reus, legis esse sententiam dicet. Licebit verò ei, qui lege nititur, excurrere in laudem, tum legislatoris, tum legis; quorum utrumque qua ratione fiat, ex octavo, & ultimo progymnasmate constat. Sin lex sit nulla, videndum, an locum eius supplere possit consuetudo.

5 Sect. *Quartum caput est quantitas, quia accusator exaggeret, quod est commissum, reus ostendit, quanti sit momenti illud, quod est omissum.*

6 Sect. *Quintum caput est comparatio, qua conferuntur, id quod factum, quodque infectum. Actor dicit esse gravius, quod reus fecit, quàm quod non fecit. Reus asserit, maioris fieri debere, quod facto deest, quàm quod factum est.*

Ut si quæratur, ecquis vim commiserit: sicuti fit in oratione pro Sextio. Definitio actoris, quæ Græcis ὅρος dicitur, talis erat; *Convocare homines armatos, eosq́ in foro collocare contra tribunum plebis, omnino est vim facere.* At reus ex eo, quod deest, ostendet, *non esse crimen plenum*; nempe quia neminem læserit. Vocatur hoc ἀνθορισμὸς.

Sequitur hinc συλλογισμὸς, sive collectio. Et actor quidem dicit, etiamsi armati illi pulsârint neminem, terrorem tamen iniecisse: nec multùm inter ista distare. At reus contendet multùm referre, numquis læsus sit, an territus duntaxat.

Tertius locus est γνώμην νομοθέτου, sive sententia legislatoris. Fingamus legem fuisse eiusmodi: *Qui militem armârit adversus magistratum,*

ſtratum, is vim feciſſe damnatus eſto. Eam legem recitari iubebit actor, ſingulaſque eius particulas excutiet. Etiam licebit, tum legem laudare, tum eum qui tulit. At provocavit reus à verbis ad ſententiam legis. Negabit enim, hanc fuiſſe mentem legiſlatoris, quaſi vim fieri putârit, ſiquis militem cogat, vel tuendi ſui causâ, vel ut adverſus ſeditioſum tribunum Remp. defendat. Ac propterea in talibus, quo fine quidque fiat, ſpectari oportere.

Quartus locus eſt ἡ πηλικότης, ſive quantitas. Et actor quidem aſſeret, vehemens eſſe delictum, cogere militem adverſus tribunum. At regeret alter, crimen eſſe atrox tribuno vitam eripere; quod nunquam in animo ſe habuiſſe dicet.

Quintus locus eſt τὸ πρός τι, ſive comparatio. Dicet actor, gravius eſſe, armatos convocare adverſus tribunum, quàm aliquem lædere; ut Cicero diſſerit pro Cæcinna. Reus contrà pertendet, gravius multò eſſe manus alicui adferre, quàm cogere armatos. Atque hi potiſſimi ſunt loci generis deliberativi. Plura qui volet, Hermoginem adeat in τέχνῃ διαιρετικῇ ſect. VI.

De Statu Qualitatis.

1 Sect. *Si in controverſiam veniat, aut rei, aut facti qualitas, dicitur* ſtatus qualitatis.

Idem ob amplitudinem etiam vocatur *ſtatus generis* aut *generalis*. Item *conſecutio* nominatur, quia eo quæritur, quid conſequatur rei

cujusque vim ac naturam. Puta, utilisne sit, an inutilis; an justa, an injusta.

2. Sect. *Estque hic status duplex, Negotialis, ac Juridicialis.* Negotialis *est de re futurâ. Atq; ad hunc deliberationes pertinent. Ut,* An utile sit, Athenienses opem ferre Olynthiis à Philippo obsessis. *Quomodo autem hic status tractetur, cognoscitur ex iis, quæ diximus de genere deliberativo.*

3. Sect. *Sin de re præterita tractet, appellatur* juridicialis. *Atq; is vel ratione nititur, qui idcirco* rationalis *vocatur: vel à scripto vim capit qui* legitimus *dicitur, quia lex inter scripta præcipuum obtinet locum.*

4. Sect. *Rationalis est vel simplex: sive absolutus, vel assumtivus.*

5. Sect. *Simplex aliquid suâ vi & naturâ laudabile esse ait.*

6. Sect. *Capita ejus sex statui solent, natura, lex, consuetudo, judicatum, æquitas, pactum.*

Ut si quis occiderit furem nocturnum, rectò se fecisse probabit.

A natura, quæ docet vim vi repellere.

A lege quæ est *: SEI NOX * FURTUM FACTUM ESIT, SEI IM OCCIT; FOUR CAISUS ESTO.

A consuetudine, quia ab omni seculorum memoriâ mos iste obtinuit.

A judicato, ut si dicamus, Titium, & Mævium in simili causa fuisse absolutos.

Ab æquitate, quæ dictat, ut ne, si in vim, aut insidias inciderimus, ejus vitæ parcamus, cui sine periculo nostro parcere non possimus.

A pacto, si possit ostendi, fecisse actorem contra

* Macrobius, 1. Saturnal. cap. 4.

* Antiquè *nox* pro *nocte esit* pro *erit, im* pro *eum.* De Diphthongis *ei ou, ai,* antiquitus usurpatis pro *i, u, æ,* res notior est, quam ut movere attineat.

contra datam fidem.

Ad hunc statum pertinet ea Milonianæ orationis particula, quâ ostendit Tullius, rectè interfici insidiatorem. *Si*, inquit, *tempus est ullum, jure hominis necandi, quæ multa sunt: certè illud est non modò justum, verùm etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur.* Et mox: *Insidiatori verò, & latroni, quæ potest adferri injusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis, Silent leges inter arma; nec se exspectari jubent, cum ei, qui expectare valet, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda.*

7. Sect. *Status assumtivus, quia factum in se laudabile non est, extrinsecus assumit auxilia. Id, quod assumitur*, colorem *Rhetores vocant quia immutat facti rationem, ut purpura lanam.*

Ita, quòd occidere civem indemnatum in se turpe sit, Milo, extrinsecus colorem quærens, culpam facti in ipsum rejicit Clodium, quem insidias struxisse ait.

8. Sect. *Dividitur status assumtivus in comparationem, relationem, remotionem, & purgationem.*

9 Sect. *Comparatio id, quod factum est, confert cum deteriori, quod alioqui faciendum fuisset,*

*Diog. Laert. in Solone.

Ut lex Solonis erat *, Ἐὰν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω, *si quis non alat parentes, infamis esto.* Quispiam detrectat alere patrem; sed eo se excusat, quòd in summâ inopia, aut uxorem, aut parentem, deserere cogatur; satiùs autem videri, ut conservet uxoris vitam, quàm ut, patris studeat saluti. Simile exemplum est, si Imperator maiestatis accusatus, quod passus sit milites suos sub Jugum mitti, respondeat, id magis expedivisse, quàm ut omnes internecione delerentur.

10 Sect. *Hic verò de utroq; despiciendum num necesse fuerit alterutrum facere: & an satiùs fuerit istoc agere, quod factum est.*

11 Sect. *Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.*

Ita Orestes culpam interemptæ Clytemnestræ dimovebat ab se in matrem ipsam, quæ occiderat maritum suum Agamemnona. Par ratio erit, si accusetur Ulysses, quòd sceptro suo percusserit * Thersitem. Nam culpam in ipsum coniiciet Thersitem, qui tot convicia regi Agamemnoni ingresserat.

* Homerus Il. α.

12 Sect. *Actor hîc dicet, illum in quem culpa reiicitur, falsò eius criminis insimulari, ob quod dicitur malum perpessus. Nec tanti fuisse crimen istud, ut idcirco ita cum eo fuerit agendum. Adhæc non propterea fuisse peccandum, quia alter peccâ-*

peccârit prior. Item si alter deliquerat, debuisse eum in ius vocari. Etiam iudices percontabitur, quid tandem futurum sit, si eandem viam insistant cæteri,

13 Sect. *Reus autem atrocitatem criminis, ob quod alterum mactavit infortunio, exaggerabit; rem, locum, tempus ob oculos ponet, ut videant iudices, illum, qui malum accepit, dignum eo fuisse: neque potuisse rem in iudicium vocari, vel inutile id fuisse.*

Exemplum, quod in relatione tractanda sequi possimus, nullum perfectius ac melius habemus oratione Ciceronis pro Milone; ubi culpa interfecti Clodii in ipsum Clodium refertur; quippe qui insidias struxerit vitæ Milonis, ut diximus.

14 Sect. *Remotio est, cùm culpam reiicimus in personam aliam, quàm quæ malum accepit: vel in Reum quidem, sed sic, ut voluntas sive intentio facti concelatur.*

Prioris generis est. *Occidi, sed iussu dictatoris.* Posterioris est, *non posui statuam ex testamento, quia lege probibebar.*

15 Sect. *Hic actor, si in personam culpa transferatur, negabit eam fuisse istius rei auctorem: vel non fuisse illius auctoritatis, ut detrectare imperium minùs liceret: vel potuisse ei resisti, vel non tolli eo culpam, quòd ab alio inductus fecerit. Similiter, si in rem causa referatur, vel in totum, quod de ea dicitur, negandum: vel dicendum, id tanti non esse,*

ut propterea facinus ejusmodi committeretur.

16 Sect. *Purgatio non factum defendit, quo differt à remotione in rem: sed voluntatem. Itaque habet excusationem, aut necessitatis, aut aut fortunæ, imprudentiæ.*

Necessitatis, *mater Hierosolymitana filium interemit: excusat se istoc, quòd rabie ac fame eo fuerit adacta.*

Fortunæ, ut, *exercitum perdidi, sed iniquitate fortunæ, non culpâ propriâ.*

Imprudentiâ, ut *sumpsi supplicium de homine libero, verum liberum esse non putavi.*

Exemplo in hoc statu esto oratio Ciceronis pro Ligario: ubi ostendit, Ligarium fortunâ, imprudentiâ, ac necessitate fuisse pertractum ad bellum.

* coloris expers.

17 Sect. *Purgationi sæpe subiicitur Deprecatio, qui status quidem, est sed ἄχρωμος.* * Ἄχρωμος *autem, quia non defendit factum: sed statum tamen, quia rationes adducit quibus, veniam quis facti se impetraturum sperat.*

Ita extema oratione pro Ligario ait Tullius *Erravi, temere feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoscas, oro. Si nemo impetravit, arroganter: si plurimi, tu idē fer opem qui spem dedisti.* Ingenua etiam est illa confessio Leporii, ex monacho presbyteri; qui cùm à Pelagiano errore ad Catholicam veritatem esset conversus, ad Gallicanos episcopos scribens, hoc pacto est exorsus * : *Quid in me primùm, ô domini mei venerandi & beati-*

* Citat Cassianus lib. 1. de Incarnatione Domin.

beatissimi sacerdotes, accusem, nescio, & quid in me primum excusem, non invenio. Sic imperitia, & superbia, sic stulta simplicitas cum persuasione noxia, sic fervor cum intemperantia, sic, ut veriùs dicam, cum sui diminutione debilis fides, simul in me omnia recepta viguerunt; ut tot, & tantis simul sit, & obedisse confusio, & hæc eadem ab animo potuisse cedere, mihi stupenda gratulatio.

18 Sect. *Estque deprecatio species status negotialis, quæ quæstio est de re futura: num ignosci expediat, necne. Quod autem in doctrina de statu juridiciali agi de eo solet, & inde est, quia purgationi plurimùm subiicitur ab Oratore.*

Exempli gratiâ, siquis liberum hominem verberârit, priùs per imprudentiam factum dicet, quæ purgatio est: sed quia in imprudentia culpa inest, postea confugiet ad veniæ postulationem, quæ deprecatio est. Plura de deprecatione lib. proximo dicemus.

CAP. X.

De Statibus Legalibus.

1 Sect. Status *legalis Hermogeni quadruplex est,* περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, ἀντινομίας, συλλογισμοῦ, καὶ ἀμφιβολίας de scripto & sententiâ, contrariarum legum, ratiocinationis, & ex ambiguo.

2 Sect. *Status de scripto & sententia, sive de verbo*

& voluntate, tunc imprimis incidit, cùm litigantium pars una verbis legis, altera eius nititur sententiâ. Quod de lege dixi, idem iudicandum de testamento, ac pacto, & similibus.

Ut, Lex est. *Peregrinus, qui mœnia adscenderit, capitis supplicio adficiatur.* Est qui in obsidione muros conscenderit, & hostem scalis adscendentem deiecerit. τῷ ῥητῷ peregrinus accusatur, τῇ διανοίᾳ defenditur. Est & cùm utraq; pars, quia certus casus satis expressius non est, de voluntate contendit. Vt, Quidam, qui primus familiæ nobilitatem intulit, primogenito, legavit annulum cum illustri gemmâ, regiæ erga se dignationis argumentum. Quinta inde soboles fœmina, regii muneris hæres, partu priori filiam, altero filium peperit. Pro puella adfertur nascendi privilegium; pro filio dignitas sexus. Etsi autem casus iste huc quoque possit referri: tamen magis proprium huius loci est, cum unus ad verba aperta; alter provocat ad mentem scriptoris; quē ad æquitatē respexisse est verisimile.

3 Sect. *In huiusmodi causâ pars una dicet, sequi nos oportere, quod breviter adeò apertéque est perscriptum: aliud si scriptor voluisset, fuisse illud additurum; rationem etiam subiiciet, cur haud aliud voluerit: exempla item similia adferet, & res iudicatas: denique, quàm periculosum sit à scripto recedere, ostendet.*

4 Sect. *Pars verò altera scriptorem dicet tantum scripsisse quantum opus erat; quod autem quilibet*

libet per se videbat id scribendum non putâsse: calumniatoris esse potiùs literarum apicibus insistere, quàm voluntati; contrariam sententiam, vel aliis eiusdem legis verbis, vel aliis legibus refelli: suam naturæ & legibus consentire, denique exempla adducet, ubi ex voluntate magis, quàm verbis, controversiam iudices deciderint.

5 Sect. *Status contrariarum legum vocatur cùm vel duæ leges (par autem ratio testamentorum, pactorum, & similium) pugnant inter se, vel pugnare saltem videntur, vel unius legis duæ partes colliduntur; aut una eademque casu aliquo secum confligit.*

Duarum hoc legum exemplum esto. Lex una est. *Tyrannicidæ statua ponatur in gymnasio.* Altera est, *Ne mulieri statua in gymnasio collocetur.* At fœmina est, quæ tyrannum sustulit.

Duarum unius legis partium exemplum sit, *Rapta raptoris mortem eligat, vel nuptias.* Est qui duas rapuit, quarum una mortem, altera nuptias eligit.

Eorundem verborum in casu aliquo secum pugnantium exemplum fuerit istiusmodi. *Vir fortis, quod volet, poscito.* At sunt duo viri fortes, qui eandem postulant virginem.

6 Sect. *In hoc statu duæ si fuernt ileges, conciliare eas oportet, vel id si fieri non possit, una reieci debet. Utram autem alteri cedere conveniat, variè comprobatur. Nam & leges humanæ cedere debent divinis; & veteres leges novis abrogantur *, vel saltem iis derogatur,*

*Abrogātur leges, quæ totæ tolluntur: derogatur iis cū pars tollitur: subrogatur, cum pars adimitur: obrogatur, cū pars mutatur. Ulp. Tit. 1. Reg

rogatur, aut subrogatur, aut abrogatur. Item major autoritas est legis, quæ præcipit, quàm quæ permittit: quia, quod præcipitur, necessarium est; quod permittitur, voluntarium. Item magis parendum legi, quæ particulatim, prohibet, quàm quæ indefinitè jubet: quia ei, quod universè videtur mandare, derogatur speciali interdicto. Lex etiam, quæ reip: bonum spectat, præfertur ei, quæ privatum bonum respicit. Interdum quoq; consideramus utrius legis auctor sit sapientior, vel simpliciter, vel in re aliqua.

Ut si quæstio sit de hæriditate posthumi undecimo mense nati. Nam sapiens quidem Hyppocrates definit decem menses utero. At non minus sapiens legislator hæreditatem etiam undecimi mensis posthumo decernit.

7. Sect. Συλλογισμȣ̃ *sive ratiocinationis status est; cum res de qua non est propria lege cautum, colligitur ex re simili, de qua statutū est lege.*

Ut, lex est, *Qui patrem pulsârit, plectatur.* At est qui matrem pulsârit. Dices, nihil interesse. Item, Lex est, *Tyrannicida præmio afficiatur.* Est qui in arcem adscenderit, ut tyrannum necaret. At tyrannum non reperit, sed filium ejus; quem & interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens tyrannus, ut filium vidit occisum, eodem se gladio interfecit. Is qui filium sustulerat præmium petit, tanquam tyrannicida. Alter legi satisfecisse negat. Ejus, qui filium peremerat, causam agit Lucianus: contrariam verò agit Erasmus, declamatione

eâ quâ Lucianeæ illi respondit. Sunt qui *statum paris* vocant. Jurisconsultis dicitur *inductio legis*.

8. Sect. *Qui hoc statu utitur, dicet lege contineri, quod pars est, vel etiam, quod minus necesse fuerat, lege caveri. Adversarius autem similia, aut paria esse, negabit: ac causam adferet, cur dissimilis eorum ratio sit.*

Exemplo sint illæ Luciani, & Erasmi declamationes, quas dixi. Quædam etiam referre huc possis ex oratione Ciceronis pro Cæcinna.

9. Sect. *Status ex ambiguo est, cùm disceptatur quo accentu vox legi debeat, aut quò verbum aliquod debeat referri, aut quâ significatione sumatur.*

Ut, *Hæres meus vasorum argenteorum, pondo centum noverca, quæ volet, dato.* Magnifica quæque, & scitè cælata, petit noverca: petit item filius. Ut ambiguitas tolleretur, addi oportuit, *quæ volet ipse* vel *ipsa*. Exemplum etiam gravius dabo. Jubet Apostolus Paulus velari mulieres. Quæritur num mulierum vox pressè accipiatur, quomodo virginibus opponitur: an laxè, ut virgines comprehendat: qua de quæstione Tertullianum vid. lib. de velandis virginibus.

10. Sect. *In hujusmodi statu ostendet uterq; sententiam, quam defendet, esse manifestam aut saltem minimè absurdam: ac quod ipse dicit æquum bonumque esse & legi, consuetudini*

& rectæ rationi consentaneum. Adversarium autem ex capitibus contrariis refellet.

11 Sect. *His subjicit Hermogenes μετάληψιν sive statum translativum, qui non est de re, sed de actione: ut cùm judicium, vel à judice transfertur in judicem, vel ab accusatore in accusatorem, vel à loco in locum, vel à tempore in tempus, vel deniq; cùm negatur agendum hic lege, hac pœna, ob hoc crimen.*

Jurisconsulti vocant *præscriptionem Juris*, vel etiam *exclusionem actionis*. Est verò cum status iste sit principalis. Vt apud Ciceronem in divinatione; ubi quæritur, num Cicero Verrem debeat accusare repetundarum, an Q. Cæcilius, Verris quæstor. Alterum, etiam addam exemplum ex Libanio. Lex erat apud Lacedæmonios, ut pœnâ afficeretur, qui ante annum trigesimum orationem haberet. Accidit, ut Athenienses loca quædam, à Lacedæmoniis libera reddi sibi postularent. Contradixit Archidamus, licet minor xxx annis, & bellum persuasit. Vicêréque eo bello Lacedæmonii. Postea accusatus fuit Archidamus legis violatæ. Respondere potest, non se nunc vocandum in jus, ubi eventus bonitatem concilii comprobavit: sed tum id fieri oportuisse, cùm eâ de re disceptaretur.

Est item, cùm status iste non est principalis: sed causa in alio præcipuè consistit. Vt pro Rabirio Posthumo: ubi primâ orationis parte est translatio. Siquidem negat Tullius, Cn. Memmio, qui tum accusabat, competere actionem in equitem Romanum. At deinde ad statum transit conjecturalem, ac nihil pecuniæ ad posthumũ rediisse contendit: inque

que eo præcipuè pedem figit.

CAP. XI.

De statu Quantitatis.

1 Sect. *in statu quantitatis, quatenus ad genus juridiciale pertinet, cognoscendæ sunt majores & minores injuriæ.*

2 Sect. *Major iniuria dicitur sex modis.*

I. *Ratione animi maximè depravati: quomodo gravior iniuria est, quæ fit ob causas leves.*

Ut, siquis viatorem spoliet ob unum nummum. Pertinet huc locus Ciceronis ad Att. *De Terentia (mitto cætera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hæc addi potest? Scripseras, ut* HS XII. *permutaret; tantum esse reliquum de argento. Misit illa* CIↃↃ *mihi, & adscripsit, tantum esse reliquum. Cùm hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit?*

II. *Ratione noxæ in qua maius minusve detrimentum.*

Quomodo major noxa est interficere, quàm eripere pecuniam.

Huc pertinet, quando non est æqualis pœna: ut in patricidio.

III. *Ratione patientis: cùm is iudicium obtinere non potest: aut qui passus est, propterea in seipsum*

ipsum graviter animadvertit.

Prioris exemplum est, siquis vulneretur à filio principis: posterioris autem exemplum præbet Lucretia, quæ à Sexto Tarquinio violata, sibi ipsi manus attulit.

IV. *Ratione agentis, si quis vel solus egit, vel primus, vel cum paucis, vel sæpe, vel causam dedit novæ legi, vel pænæ novæ.*

V. *Ratione adiunctorum, ut si cui consultò illata iniuria, si ab ingrato animo profecta, si plures iniurias contineat &c.*

VI. *Ratione violati juris: quomodo, si quis violaverit jus non scriptum, majorem hanc iniuriam esse dicemus, quia indicium sit pejoris animi. Nam si melior est, qui servat jus non scriptum, quod adeò necessarium non est: peior videtur, qui violat. At si quis violârit ius scriptum, hanc maiorem esse iniuriam docebimus, quia qui transilire non dubitat illa, quæ pœnæ obnoxia sunt, multò magis id facturus sit in iis, quæ pœnæ obnoxia non sunt. Atque hactenus de argumentis artificialibus.*

CAP. XII.

De argumentis inartificialibus.

1 Sect. *Argumenta inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; sed tamen foris ad se delata, arte tractat.*

2 Sect. *Huiusmodi in genere Juridiciali sunt quinque;*

I. Ex-

I Ex iure civile, ut leges.
II Ex aliquorum auctoritate, ut testimonia.
III Ex aliquorum conventionibus, ut pacta.
IV Ex tormentis, ut quæstiones.
V Ex contestatione divina, ut jusjurandum.

DE LEGIBUS.

3 Sect. *Aut lex scripta facto adversa est, aut consentit cum eo. Si facto adversetur, reprehendenda est; vel quòd æquo, & bono repugnet, vel quòd sit alteri legi contraria, vel quòd ambigua, vel quod consuetudo sit in contrarium.*

Ad primum istorum refert quoque si lex aliqua non componatur ad regulam legis divinæ. Nam, ut Hipponensis ille antistes, B. Augustinus, dicebat, *Omnium legum est inanis censura, nisi divinæ legis imaginem gerat.*

4 Sect. *Sin lex conveniat cum facto, asseremus, judicium esse sententiam ferre secundùm leges: alioqui eos perjurio se obstringere: frustra illas latas esse, si non serventur: nec debere quemquam sapientiam sibi majorem vindicare, quàm insit legibus.*

Sanè, ut scitè ait Varro Manio, *Lex neque innocenti propter simultatem obstrigillat; neque nocenti propter amicitiam ignoscit.*

DE TESTIBUS.

5 Sect. *Testimoniorum duo sunt genera, unum divinum,*

divinum, ut oracula: alterum humanum, quod tum antiquos, tum novos testes comprehendit.

6 Sect. *Antiqui testes sunt historici, aliiq; qui ante nostra tempora fuere, sive ipsi scriptis aliqua consignârint; sive eorum dicta factave ab aliis celebrentur.*

Copiam veterum testimoniorum suppeditabit multi juga lectio. Quia verò hanc à pueritia frustra exspectes, defectum istum utcunque supplebunt sylvæ sententiarum, atque exemplorum, industriâ quorundam in juventis gratiam congestæ. Imo plurimi etiam, quos jam ætas firmasse debet, ex istis sapiunt solis: & hi, quia tot veteres laudent scriptores, magni librorum helluones esse videntur, sed imperitis. Nam fieri aliter vix potest, quin illi qui non ipsos adeunt fontes, multa peccent: præsertim cum isti sententiarum consarcinatores non rarò ipsi inscitiâ, ac iudicii defectu, fallunt fallantúrque. Imò etiam, cùm hoc non est, tamen haud difficile est discernere collectionem puerilem, & orationem viri prudentis. Nempe uti haud ubicunque est telum Achillis, ibi est manus Achillis: ita, nec ubicunque veterum frequentantur testimonia, ea rectè idcirco tractantur. Modus autem rectè tractandi testimonia, præcipuè est iste, ut ne vel nimis ea condensemus, vel adferamus vulgaria, ac quibus vis, aut pondus insit nullum.

7 Sect. *Novi testes sunt, qui in iudicium vocantur, ut veritatem testentur.*

8 Sect.

8 Sect. *Huiuscemodi testium novorum, alii sunt participes periculi, alii expertes. Item alii de nostra, alii de adversarii persona. Adhæc alii in causa, ut de facto: alii extra causam, ut quæ de vita, & moribus dicuntur.*

9 Sect. *Distinguendum quoque inter testes amicos, inimicos, neutros: item probos, improbos, medios.*

10 Sect. *Si qui non habeat testes, contendet, argumentis potiùs quàm testibus agendum esse, quia argumenta pretio corrumpi non possunt, testes possunt.*

11 Sect. *Sin habet testes, dicet argumenta non subiici pœnæ, uti testes; quodque testibus opus non esset, si argumenta sufficerent.*

12. Sect. *Ad testimonia pertinet quoque rumor, sive fama: quæ si pro nobis sit, dicemus temerè nasci non solere; nec causam fuisse, cur fingeretur id; &, ut cæteri rumores sæpe falsi sint, hunc non esse.*

Pro fama est locus iste Hesiodi in Ἐργ. β. Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ Λαοὶ φημίζουσι. *Non prorsus perit fama, si quam multa gentes dispergunt.*

13 Sect. *Sin rumor nobis adversetur, exemplis comprobavimus, quàm multa ab hominibus inimicis, atque improbis, falsò spargi soleant. Etiam quia rumor sæpe est inconstans, hominibus ferè pro affectu erga quempiam judicantibus, rumorem ideo rumori opponemus.*

Ad falsum rumorem pertinet illud Tullii in Miloniana: *Laudabam equidem incredibi-*

credibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, ut sentio: nimis multa audire coguntur ii, quibus tota commissa est Resp.

DE PACTIS.

14. Sect. *Si pacta pro nobis faciant, referemus ea privatæ legis vim habere; pacta legibus corroborari; quòd pleraq́ eorum, quæ inter homines, aguntur, pactis constant; eóque, hæc qui auferat, evertere hominum commercia, ac societatem.*

15. Sect. *Sin pacta obsint causa, dicendum si legibus fraude conditis non pareatur, multò minùs pactis fraude factis obtemperandum esse. Præterea, cùm judices sint justitiæ antistites, eos non tam quid factum, quàm quid, justum sit, spectare oportere: justum esse immutabile; pacta sæpe vi, aut metu, extorqueri.*

16. Sect. *Insuper considerandum, an pacta repugnent aliis pactis, seu ea antecesserint, seu consecuta sint.*

17. Sect. *Videndum quoque, an aliqua ex parte ejusmodi pacta judicibus adversentur.*

DE TORMENTIS.

18. Sect. *Si tormenta pro nobis faciant, dicemus, uæ dicunt homines torti, ea veritatem ipsam dicere.*

19. Sect. *Sin adversentur, contendemus, in tormentis nihil esse certi, quia nonnulli tormenta tolerant, ne vera fateantur: alii, cùm tormenta perpeti non possint, facilè mentiuntur, ut citius cruciatu liberentur,*

Exemplum habemus in Miloniana: *Quibusdam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit! Appius. Unde? ab Appio,* &c. Et mox. *Age verò, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus ubi Ruscio? ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit? certa crux. Nullas fecit? sperata libertas. Quid hac quæstione certius? Subitò arrepti in questionem, tamen separantur à cæteris,* & quæ ibidem sequuntur.

DE JUREJURANDO.

20. Sect. *Jurisjurandi ratio est quadripartita. Aut enim quis offert jusjurandum, aut non offert: accepit, aut non accepit.*

21. Sect. *Qui offert, statuet pium esse, Deo rem committere: nec opus esse adversario, ut alios judices quærat, cùm ipsi judicium offeratur.*

22. Sect. *Qui judicium offerre non vult, facere id se referet, quia improbi facilè pejerant cupiditate vincendi, eoq; semalle judicum periculum subire, cùm his credat, adversario non item.*

23. Sect. *Qui accepit, juramentum ait se non adversario sed sibi ipsi habere fidem.*

24. Sect. *Qui non accepit, dicat, se pro pecunia jurare nolle, & si improbus esset, facilè juraturum.*

25. Sect. *Præterea is qui juramento stare nolit, vel accusatur, vel defenditur.*

26. Sect. *Si accusatur, contendemus, eum omnia iura subvertere; ipsósq; iudices idcirco observare leges, quia iurati iudicent.*

27. Sect. *Sin defendatur, dicendum, non eò periurum esse; quia non suâ sponte sed metu coactus, & fraude circumventus iurârit: periu-*

rium enim mente concipi, non ore.

28 Sect. *Dicere quoque liceat, satius esse, quod male jurâris non servare, quàm & jurando, & juratis stando, peccare.*

Nam, ut Isychius scribit in Levit. cap. XIX. *Jusjurandum in injusto est, non solùm quod prævaricatur, sed etiam, quòd injuste custoditur. Quale illud fuit, quod Herodes filiæ Herodiadis jurans Joannis Baptistæ caput abscidit. Oportebat enim hoc eum jus iurandum, non præbere: post quam tamen juravit, non custodire: quia talia sacramenta, nec initium sumere Deus vult, sed nec sumentia ad finem pervenire.* Atque hæc de argumentis inartificialibus.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI IOANNIS VOSSII PARTITIONUM ORATORIARUM Liber secundus.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

HACTENUS actum est de probationibus, sive argumentis demonstrativis, quæ Græci λόγους vocant, ut diximus. Verùm homines non ratione solùm sed etiam affectu, imò magna pars hoc penè solo ducuntur. Quapropter accedemus nunc ad πάθη sive affectus.

Neque est, quod objiciat aliquis, Phisici & Ethici esse de his tractare. Nam Physicus considerat πάθη, quatenus sunt affectiones animalis: & naturales eorum causas exponit. Ethicus de iis tractat, quatenus sunt honestatis & virtutis capaces: ac mediocritas ut in iis servetur, docet. Rhetor autem agit de his, quatenus conducunt ad persuadendum: atque ut tum moveantur, tum sedentur, explicat.

Præcipuè verò in eo consistit eloquentiæ regnum, quòd doctrinâ hac vim animis adferat. Quâ virtute si careat orator; siccus ac jejunus, sine succo ac sanguine erit. Neq; hoc artificium naturâ suâ noxium esse propterea putemus, quòd (ut apud Salustium, Cæsar

(ait) *omnes homines, qui de rebus magnis consultant, ab odio, amicitiâ, irâ, atq; misericordiâ vacuos esse decet.* Nam de affectibus intelligi Cæsar debet, quatenus rationis judicium prævertunt, usumque eius impediunt. Atqui Deus animis nostris insevit adfectus, ut stimuli sint ad actiones honestas; quod fit, cùm rationi sunt consentanei. Quare, ut apud viros sapientes, & cordatos, haud opus sit eos ciere; eoque apud Areopagitas lege cautum fuerit, ut dicerent ἄνευ προοιμίου καὶ παθῶν * : tamen apud rudem populum, qui rationum pondus parum perpendit, omnino movere animos opus est, quo ad honestas actiones melius perducatur. Imo quia & eorum, qui supra vulgus sapiunt, multi bonum, quod appprobant, non amplectuntur exemplo Medeæ apud Ovidium, quæ ait,

* Absque procemio & affectibus.

——Video meliora, proboq;,
Deteriora sequor: ——

omnino apud tales quoque couducibile est, ut eorum animis faces & stimulos subdamus, quò non solùm assentiant; sed etiam, id quod bonum censent agant. Quod rectè fieri, etiam Iesaiæ, Pauli, & aliorum cœlestium vatum exemplo docetur, qui non contenti docere, affectus quoque cient: atque idem à gravissimis & sanctissimis quibusque Ecclesiæ doctoribus, seculis omnibus fuit observatum.

Affectus est appetitus sensitivi immutatio ab objectâ rei bonæ vel malæ specie proveniens: sive, ut ab Aristotele definitur.

1 Sect. *Affectus est animi commotio, per quam homo immutatus non eodem modo de iisdem rebus judicat.*

Ita, qui amat, pro delicto aliquid non habet, aut pro exiguo: contrà, qui odit, pro magno. Item, qui concupiscit, id quod jucundum est, bonum etiam esse censet: at, qui affectu hoc caret, non item.

Affectus. ex Stoicorum sententia, sunt quatuor: *ratione boni præsentis, lætitia: ratione boni futuri, spes: ratione mali præsentis, dolor: ratione mali futuri, metus. Quos Maro expressit in sexto, cùm ait.*

Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq;.

Eosdem Boëthius his versiculis est complexus.

Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemque fugito,
Nec dolor adsit,
Nubila mens est,
Vinctaque frænis,
Hæc ubi regnant.

Peripatetici verò, uti in eo à Stoicis dissentiunt, quod affectus non extirpandos, sed ratione moderandos censent: ita & multò plures statuunt affectus; sed qui fortasse ad quatuor istos non incommodè reducantur. Nos præcipuos solùm, & quorum potissimùm Oratori usus est, hoc loco, Aristotelis exemplo, exponemus.

2 Sect. *Affectuum alii magis locum habent in Deliberativo, alii in demonstrativo, alii in Juridiciali.*

3 Sect. *Deliberativi magis proprii sunt, metus, fiducia, pudor, & impudentia.*

CAP. II.

De Metu.

1 Sect. Metus *est animi ægritudo ex imaginatione futuri mali, quod nobis, aut nostrorum cuipiam interitum, aut dolorem adferat, præsertim si imminere nobis videatur.*

Sive metus est animi motus ex apprehensione mali magni ac imminentis. Ita Cicero in Orat. pro lege Manil. metum commovet, cùm alibi, tùm in principio narrationis, quando ait, *Bellum grave & periculosum vestris vectigalibus atque sociis à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane* &c. Grave & periculosum pertinent ad magnitudinem. At imminere ex eo cognoscitur, quia dicitur jam bellum inferri.

2 Sect. *Ex allata hac definitione cognoscimus duas esse periculorum conditiones, quæ metum adferant. Una est, ut sint* φθαρτικὰ καὶ λυπηρά: *hoc est interitum aut dolorem adferant.*

Quomodo metuimus, ne nos invadat hostis, aut ne in morbum incidamus gravem, ut ne subeamus infamiam, aut ne liberos, vel opes

opes amittamus. At injustitia, stultitia, similiaque. Quamquam maxima sunt, tamen ferè non metuuntur: quia non adferunt interitum, vel dolorem magnum.

3 Sect. *Altera conditio est, ut malum immineat.*

Nam non solent homines metuere mortem, quia longè eam abesse arbitrantur. At timent illam tempore pestilentiæ, aut gravis morbi, vel etiam in tempestate, ubi metus est naufragii.

*Præsentémque * viris intentant omnia mortem.* * 1. Æn.

4 Sect. *Unde consequitur, ut metum incutiat orator, duo requiri. Prius est, ut malum objiciat auditori, ejusq; magnitudinem exponat. Deinde, ut hoc imminere ostendat.*

5 Sect. *Porro non uno modo magnitudo mali declaratur, quod ob diversam sit hominum naturam. Unde scito opus, quo quisque ingenio sit. Sanè avarus pecuniæ, ambitiosus honoris, amator deliciarum suarum jacturam præcipuè reformidat: eoque eâ potissimùm parte pungendus: quâ sensus est mollior, & vis acrior.*

Atque hic magnitudo mali consideratur ratione personæ: ubi spectatur, quo hic, quo alius magis moveatur. Nec enim pariter sunt omnes animati. At ratione rei duo attendimus: utrùm malum sit commune, an proprium: utrùm simplex, an mala multa involvens. Quæ duo proximis duobus canonibus paulo fusius deducimus. De priori prius.

6 Sect. *Præterea cum periculorum alia sint propria, alia communia; & priora magis adficere animos soleant: expedit, ut communia ad privata revocentur; quò conspiciatur, ut publica calamitas etiam privatam illam secum trahat,*

Privata enim magis tangunt, quàm publica: etsi vulgò malint videri publico potiùs dolore moveri, quàm suo. Sed plerique histrioniam agunt, Poli exemplo; qui Athenis acturus fabulam Euripidis, cum repræsentandus esset dolor Electræ gestantis cineres Orestis, urnâ clâm in scenam detulit ossa filii defuncti. Lugere visus est mala aliena, deflevit propria.

7 Sect. *Multum etiam valet, si calamitatem imminentem non verbo uno tangamus, sed κατ' ὑποτύπωσι ob oculis ponamus.*

Ita si deditionem suadere civibus velimus: orationis penicillo depingemus arces conflagrantes, cædes civium, lamenta matronarum, stuprationes virginum, maláque alia, quæ in urbibus captis contingere solent. In cuiusmodi argumento à principe ad subditos, à mare ad fœminam, à matrona ad virginem itur, & inde ab alia.

8 Sect. *Atq; hæc magnitudinem mali indicat. Imminere verò tantum malum ostendemus; si doceamus, illos, quos metui volumus, tales esse, ut interitum adferre, vel damnum summum dare possint; & cùm possunt, velle; & cùm volunt, id promptissimè agere: quales imprimis*

primis sunt, qui armatam habent potentiam, & injusti sunt, & contumeliosè secum actum esse arbitrantur.

Tria hìc considerantur, posse, velle, agere. Posse comprobatur ex viribus animi, corporis, fortunæ. Velle ostenditur ex affectibus, & utilitate. Quæ pleniùs intelliguntur ex doctrina de statu conjecturali. In agendo maximè formidabilis est celeritas. Citò autem exsequitur, qui naturâ acris est, ac vehemens. Præsertim, si gravior est injuria, quam fuerit perpessus.

9 Sect. *Utile etiam est ad incutiendum metum, ut majorum, vel parium, recenseamus exempla, qui malum jam sunt perpessi.*

Quomodo Demosthenes *, ne Athenienses despicere velint Philippum, tanquam viribus multò inferiorem, refert, ut Methone, Apollonia, triginta duæ Thraciæ civitates, ab eo captæ sint, aliaque, quæ jam in vicinis populis patrâsset. * Phillip. 3.

10 Sect. *Plurimùm quoque prodigiis & ostentis moveri homines solent, Nec refert, utrùm verè hujusmodi sint, an esse existimentur.*

Sanè, ut credulum vulgus mittam, Nicias ipse, atheniensium dux, cùm circa Syracusas haberet exercitum XL millium; & castra transferendo (uti plerique suadebant) servare militem posset, deliquio Lunæ territus, id facere non fuit ausus, ac propterea maximâ

 affectus

affectus fuit clade quæ Atheniensis imperii ruinam mox secum traxit.

CAP. III.

De Confidentia.

1 Sect. *Metui opponitur* Confidentia. *Est ea spes cum rerum salutarium imaginatione, quas homines brevi se consecuturos putant, aut horribilium, quas, vel sublatas, vel remotas esse arbitrantur.*

Siquidem confirmatur animus, cùm vel mala longe absunt, vel spes salutis prope adest.

2 Sect. *Hujusmodi spem variè excitamus. Ac primùm quidem, si ostendamus. fieri aliquid posse, & in simili causa factum esse. Vel in hujusmodi, aut majori etiam periculo nos antea fuisse, & tamen evasisse.*

Quomodo in tempestate Trojanis animum addit * Æneas,

* 1. Æn. v. 262.

3 Sect. *Eadem ratio est, si doceamus, pares, vel etiam inferiores, id periculum evitâsse.*

Ut si dicas, non esse, quòd Romani metuant Germanos, cùm devicerint Helvetios, à quibus sæpius victi fuere Germani. Ita Cæsar animum militibus addit in primo de bello Gallico. *Deniq;*, ait, *hos esse eosdem Germanos: quibuscum sæpenumerò Helvetii congressi,*

ssi non solum suis sedibus, sed etiam in illorum finibus plerumque superassent: qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint.

4. Sect. *Etiam fiduciam addit orator, si per singula discurrens, ostendat, adesse subsidia quæ requiruntur.*

Ut si quis ad dignitatem aspiret, referemus, quantus sit favor civium, ac eorum imprimis, qui plurimum possint, atque ut competitori hæc desint. Ita agi potuit, cùm Cicero, consulatum ambiens, competitorem haberet Hirrũ.

Similiter, ut bene omnes de bello sperent, commemorabimus cum pecuniarum vim, militum robur, cæterumque belli apparatum: tum inprimis virtutem, & fortunam imperatoris. Quod Tullius facit in Maniliana. Vbi illud inter alia: *Cùm ei Imperatoris præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima autoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum bonum quod à Diis immortalibus oblatum est, in remp. conservandam, atq; amplificandam, conferatis?*

Contrà hostium vires minuemus: Qua in re Galgacus præit apud Tacitum * : *Ne,* inquit, *terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. Agnoscent Brittanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quicquam ultra formidinis, vacua castella, senum coloniæ inter malè parentes, & injustè*

* In vitâ Agricolæ.

stè imperantes, ægra municipia & discordantia, &c.

5 Sect. *Multùm etiam fiduciæ addit persuasio de favore divino.*

Unde Xenophon de Cyro in παιδείᾳ ejus * scribit, solere illum ante prœlium animare milites suos præsentiâ numinis.

Fit verò istoc partim oraculis, ut apud Maronem in octavo.

* Lib. 3. & alibi.

Sed mea me virtus, & sancta oracula divûm,
Conjunxere tibi:

partim aliis signis, uti voce populi, quæ Dei vox credi solet. Vtroque argumento pugnat Tullius Phillip. IV. *Jam enim non solùm homines, sed etiam Deos immortales, ad Remp. servandum arbitror consensisse. Sive enim prodigiis, atque portentis, Dii immortales nobis futura prædicunt; ita sunt apertè denunciata, ut illi pœna, & libertas nobis, appropinquet: sive tantus consensus omnium sine impulsu Deorum esse non potuit; quid est, quòd de cœlestium voluntate dubitare possimus?* &c.

Quàm latè autem se signa extendant, argumento est, quòd, ut Salustius in Jugurthina auctor est, cùm Romani milites aquæ penuriâ laborarent, ex eo, quòd repentè maximus imber diffunderetur; Deo se curæ esse judicarunt.

Nihilominus cavendum, ne favore divino quicquam apud viros graves, & cordatos, ex signis istiusmodi statuamus, quæ risus his potius,

potius, quàm fiduciam pariant. Quale illud unius è Pompeianis fuit, qui bellum adversus Cæsarem esse redintegrandum aiebat; optimeque esse sperandum, quia aquilæ septem in castris Pompeii essent repertæ. *Optimè*, inquiebat Tullius, *si nobis pugnandum esset cum graculis.*

CAP. IV.

De Pudore.

1 Sect. Verecundia, *sive Pudor, est animi perturbatio, ex malis, sive præteritis, aut præsentibus, sive futuris, quæ existimationem offendere videntur.*

Vel brevius hoc pacto, Pudor est perturbatio animi ex apprehensione mali, quod lædat existimationem. Est enim pudor, quasi custos existimationis, eoque sedulò custodiendus; præsertim, quandò, ut apud Senecam * est, túm periit, redire nescit.

* Agamemn.

2 Sect. *Pudet præcipuè apud septuplex hominum genus. Primum eos, quos in pretio habemus: ut qui nos admirantur, vel quos ipsi admiramur, vel quibus admirationi esse studemus, vel quibuscum de honore contendimus, vel quorumcunque judicium non aspernamur: ut sunt senes, prudentes, eruditi, omnesque illi quos putamus idoneos esse rerum nostrarum æstimatores.*

3 Sect. *Deinde apud eos in quorum conspectu sumus.*

Nam

Nam, ut dici solet, Pudor, in oculis habitat. Eoque prudenter Cydias, cùm persuadere Atheniensibus vellet, ne Samiorum agros inter cives suos dividerent; quo pudorem faciliùs ingereret, jubebat eos negotium hoc ita animo concipere, quasi Græci universi, qui rem omnem paulò post audituri erant, starent nunc pro corona, & Athenienses turpe hoc decretum facientes coràm spectarent.

4 Sect. *Tertiò apud illos pudet, qui eidem crimini non sunt obnoxii.*

Quippe tales factum nostrum improbare verisimile est.

5 Sect. *Quartò apud illos, qui severi sunt vitiorum censores.*

Qualis olim Cato, qui Censorii nomen reportavit.

6 Sect. *Quintò apud eos qui facilè, quæ sciunt, divulgant. Ut sunt, quos injuria affecimus: item malefici, & qui in aliis taxandis operam ponunt; quales sunt risores aliorum, & scriptores veteris comœdiæ, vel epigrammatum, vel satyrarum, aut mimorum.*

* Sat. 4. lib. 1.

Unde Horatius in Satyris *:

Omnes hi metuunt versus, odere poetas:
Fœnum habet in cornu: longe fuge: dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquā parcet amico.
Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes

Gestiet

Gestiet à furno redeuntes scire, lacuque,
Et pueros, & avos.

7 Sect. *Sextò apud illos pudet, qui nobiscum benignè semper egerunt.*

Unde Pamphilus apud Terent.* *In Andr. Act. 1. Sc. 5.

Tùm Patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quæ meo cunque animo libitum est facere, eine ego ut adverser?

8 Sect. *Septimò apud eorum, quos commemoravimus antea, servos, vel amicos.*

Quippe unde illi intelligere rem omnem possint. Et tales quidem sunt apud quos pudet.

9 Sect. *Pudorem verò incutimus per ea, quæ factu sunt turpia, vel facti talis signa.*

Quomodo timidi, ac ignavi animi nota esse censentur, vinci ab hostibus; unde pudorem ciet Cicero pro lege Manilia; *Delenda est vobis hæc macula Mithridatico bello suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inveteravit in P. R. nomine.* Item, *Videte ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, ac conservare non posse.* Ejusdem rei signum est violentia, quam quis perpessus sit invitus: unde Maro in VI.

Deiphobum videt, lacerum crudeliter ora,
Ora manusq; ambas, populataq; tempora raptis

Auribus

Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares
Vix adeò agnovit pavitantem, & dira Tegentē
Supplicia.

Multoque magis pudorem adferunt, quæ libidinosè ac turpiter patrantur, unde Maro in Eclogis.

Novimus & qui te, transversa tuentibus hirquis.

Pudori item est animus stolidus, & incautus, quò refer illud Terentianæ Thaidis *.

Dispudet sic verba data esse mihi.

Item inscitia. Sanè Themistocles, * cum lyram recusâsset, habitus est indoctior. Atque ex his non difficilis est conjectatio de similibus, quæ pudorem incutere valent; sive iis, qui turpe quid egerunt, sive horum maioribus, posteris, necessariis, aut propinquis: sive iis qui ad facti auctores referuntur, ut sunt eorum præceptores, ac consiliarii.

* Enum. Act. 5. Sec.
* Cic. lib. 1 Tuscul. quæst.

10 Sect. Inverecundia *contrà est, cùm non movemur malis, quæ existimationem lædere, ignominiaq; esse censentur. Hunc adfectum gignimus contemptu rerum, quæ turpes factu, vel turpis esse rei signa creduntur.*

Ita Antipho poëta, cùm ipse unà cum sociis morti esset destinatus; sed hi, ne in calamitate istâ conspicerentur, faciem nuberent, *Quid?* inquiebat, *verimini, ne quis horum cras videat nos?* Hactenus de affectibus generis deliberativi magis propriis.

CAP.

CAP V.

De Lætitia.

1 Sect. Demonstrativi *generis affectus est geminus; lætitia, & gratia.*

2 Sect. *Lætitia est motus animi proveniens ex imaginatione boni præsentis.*

3 Sect. *Hujus effectus est delectatio: hoc est tranquillitas animi in bono præsenti suavissimè acquiescentis.*

Ita in oratione Manilianâ oritur delectatio ex admiratione amplissimarum rerum, quas gessit Pompeius.

4 Sect. *Paratur autem lætitia non* absolutè *tantùm, considerando puta magnitudinem boni, quod res in se continet: sed etiam* comparate, *nempe ostendendo, quantò hæc fortuna potior sit alterâ. Ut si referamus priorum temporum calamitatem, aut pericula: ac deinde cum iis præsentis felicitatis bona conferamus.*

Fecit hoc Cicero post reditum ad Quirites: *Etsi,* inquit, *homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ, sine ulla offensione, cursu: tamen, si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent; incredibili quadam, & penè divinâ, quâ nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.* Exinde enumerat bona illa, quæ restitutus patriæ recepit: atque ait se voluptatem eorum carendo magis, quàm fruendo intellexisse;

xisse: juxta illud Plautinum*;

* Cap. Act. 1. Sc. 2.

Tum denique homines nostra intelligimus bona,
Cùm quæ in potestate habuimus, ea amisimus.

Mirificè etiam exultat Cicero secundâ in Catilinam invectivâ, quam ab his verbis auspicatur, *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla jam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur.*

5 Sect. *Neque non potest lætitiam parere oratio, quæ, cogitationi objicit vernum solem, serta, flores, odoramenta, aurum, gemmas, vestes pictas, cantus symphoniacos, & hujusmodi alia: quæ vernanti, & si non gravi, at festivâ dictione explicantur in natalitiis, epithalamiis pompæ ac ludorum tempore.*

Exemplum habemus in panegyrico Eumenii * qui dictus est Constantio Cæsari. *De te,* inquit, *mihi Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium divinus ille vestræ majestatis ortus, ipso, quo illuxit, auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque, ut celebrantes sensimus ultera rationem temporis, Sol æstivus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi nascentis animavit. Siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur, ne noceret; nunc ardentior, ne majestate*

* Quamquam aliqui esse Mamertini vel alius putent, ac dictum Maximiano Imp.

state vestra videretur obscurior. O felix beatúmque ver, novo partu, jam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantùm favoniis, & luce serena lætum, atque venerabile, quantùm ortu Cæsarum maximorum! O tempus, quo merito quondam omnia nata esse credantur, cùm eodem nunc confirmata esse videantur!

CAP. VII.

De Gratia.

1 Sect. Gratia *est, qua quis benefacit, non quia ipse beneficium aucupetur; sed duntaxat ut ei commodet, cui beneficium præstat.*

Uti Terentiana Thais se facere ait,

Hanc tibi do, neque repeto pro illa quicquam abs te precii.

2 Sect. *In hac duo potissimùm spectamus: ut eam, si opus sit amplificare: ut item extenuare, atque imminuere possimus.*

3 Sect. *Amplificatio fit trifariàm. Primùm à persona, cui quis gratificatur: ut si quis exul, & egentissimus. Deinde à re, quâ gratificatur: ut si magna, vel peropportuna. Denique à persona, quæ gratificatur; ut si sola dederit, vel prima, aut præcipuè.*

A tribus istis, Didonis beneficium commendant Trojani apud Maronem, 1 Æn.

O sola

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos reliquias Danaûm, terræque marisque,
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Nam non ἁπλῶς dicitur Dido miserata Trojanos; sed dicitur SOLA miserata, idque OMNIUM EGENOS, neque leviter miserato, ut si viatico solùm juvisset; sed quod verè maximum beneficium fuit, URBE ac DOMO SOCIASSE.

4 Sect. *Beneficiorum hæc exaggeratio eò prodest, ut excitemus desiderium illi gratiam referendi qui præclarè, sive de nobis, aut nostris, sive de Rep. meritus est*

Ita Cicero in Maniliana, ut gratiam conciliet Pompeio, maxima ejus in Remp. beneficia commemorat, eúmque cum Imperatoribus summis confert, atque adeo iis præfert.

5 Sect. *Interdum etiam necesse est beneficium aliquod imminuere, quod à jactabundis, & μικροψύχοις, nimis exaggeratur.*

6 Sect. *Fiet hoc, si dicamus, aliquem non tam nostri, quem sui causa, bene fecisse.*

Tale fuit beneficium Pompeii in revocando Cicerone ab exilio. Nam passus antea erat in exilium expelli, quo revocando postea, sibi magis obstringeret. Hinc Cicero ait, magis *restituendi, quàm retinendi fuisse studiosum; item ut beneficium daret, prius fecisse injuriam.

* Ad Attic. lib. 8. ep. 3.

7 Sect

7 Sect. *Dicemus præterea, non sua sponte benefecisse, sed casu aut coactum: ut quod summorum virorum postulato ultrà obsistere non audiret.*

8 Sect. *Item, non tam beneficium disse, quàm reddidisse.*

9 Sect. *Vel etiam non mereri aliquid nomen beneficii.*

Uti quòd Philippus Atheniensibus offerret Halonesum; quam ille quidem dare, sed Athenienses reddere eum, dicebant.

10 Sect. *Item, si beneficium negemus esse tantum, aut tale, quale exigebamus: aut non datum esse loco suo, & tempore.*

Nam ut proverbio dicitur, *Bis dat, qui citò dat.*

11 Sect. *Plurimum etiam de beneficii affectu deterit, si ostendamus, alias in re minori non subvenisse; vel etiam inimicis par, aut majus contulisse beneficium; vel quod dederit, vile & abjectum quid esse.*

Ut si in convivio quidem exceperit, sed vino iam acescente, ferinâ putescente.

CAP. VII.

De Ira.

1 §. Affectus generis *Juridicialis magis proprii sunt,*

sunt, tum ira, lenitas: amor, odium: tum quæ vel iram, vel odium consequuntur: ut indignatio, & invidia: tum quæ sequuntur lenitatem & amorem, ut misericordia, & æmulatio.

2 Sect. *Ira est conjuncta cum dolore, cupiditas vindictæ ejus, quam videamur nobis posse exsequi, propterea quòd quis aut nos, aut nostrorum quempiam, immeritò parvi fecisse videatur.*

3 Sect. *Sunt hujusce contemtus species tres, despectio, incommodatio, & contumelia.*

4 Sect. *Despectio etiam est sine impedimento.*

5 Sect. *Incommodatio est cum impedimento; & fit, non quidem, ut ipse quis utilitatis aliquid acquirat; sed ne alius, quod cupit, consequatur.*

6 Sect. *Contumelia est, cum quis, voluptatis suæ gratiâ, alterum afficit dedecore.*

Quo quis verò gloriæ est cupidior, (ut ferè fit, si quis vel dignitate, vel eruditione excellat) hoc ob contemtum sui vehementiùs solet irasci. Ita Hipponax, *cùm deformi & fœda esset facie, ac effigies ejus à pictoribus quibusdam publice exposita esset ad deridendum: tantopere excanduit, ut virulentis versibus, aliquos eorum ad suspendium adegerit. Memorabile etiam exemplum est Narsetis, ducis militari gloriâ florentissimi: qui cùm post res fortiter gestas adversus Totilam, Gothorum regem, invidiâ quorundam à Justino Imperatore exueretur Italiæ præfecturâ; atque etiam ab Imperatrice Sophiâ, impotentis animi fœminâ, hujusmodi impeteretur * convitio, *Narsetem ad gynæcium*

* Plinius l. 36. c. 5.

* Paulus Diaconus lib. 2. de gestis Longobard. c. 5.

næcium esse relegandum, ut cum puellis lanarum faceret pensa: opprobrium istud adeò indignè tulit, ut dixerit, se telam orsurum, quam Imperator, & conjux, dum viverent, retexere non possent: ac paulo pòst Longobardos in Italiam evocavit.

Nec pari artificio in commovenda ira semper est opus. Nam ut corpora humana, quibus temperies est mala, ex cœli constitutione insalubri facilè in morbum incidunt: ita, si animus jam antè fuerit exulceratus, ac sinistrâ suspicione de eo, quem accusatum venimus, labobrârit; ad iram hunc inflammare difficile non erit. Sed ut tales solum irâ accendamus, minimè sufficit. Quare istoc potius artificium, quod universos spectat, deinceps apperiendum est nobis.

7 Sect. *Omnis iræ excitandæ ratio in sex rebus præcipuè consistit.*

Nam narrandum, & exaggerandum à personis, minoribus, effectis, signis, ac modus interim servandus, ne odio dicere quidquam videamur. Quæ strictim ita memoriæ caussâ dictâ, clariori aliquanto luce nunc vestiemus.

8 Sect. *Primùm, quàm atrox, atque indignum facinus commissum sit, κατ' ὑποτύπωσιν exponemus.*

Quid autem ὑποτύπωσις sit dicetur lib. IV. cap. XVI.

9 Sect.

9 Sect. *Hinc ejus, qui læsus est, innocentiam, virtutem, dignitatem, vel aliam conditionem, referemus; & contrà commemorabimus vitia ejus, qui læsit, conditionem illius, contemtam, vel exosam, atque invisam.*

Unde liquet, duas hic personas spectari, illius, cui facta est injuria, & ejus, à quo facta.

10 Sect. *Postea, ut magnitudo injuriæ magis appareat, eam comparatione minorum exaggerabimus.*

11 Sect. *Etiam ostendemus, quomodo injuriæ hujus malum, non tantùm ad præsens; sed futurum quoque tempus, se extendat.*

12 Sect. *Utile insuper erit, ut siqua injuriæ illatæ signa oculis objici possint, ea ad animos acriùs irritandos adhibeantur*

Quomodo Antonius, Cæsaris vestem gladiis perforatam ostendens, item populi adversus Cassium, & Brutum, & conjuratos alios, quàm maximè accendit.

13 Sect. *Hâc interea opus est cautione, si metus sit, ne privato odio adducti, modum omnem in exaggerando crimine excedere videamur, non tam anxiè laboremus de amplificandâ injuriâ, quàm contenti simus simplici oratione; sed tali, quæ signa atrocis injuriæ, tanquam argumentorum gravissimorum semina, passim interserat. Nam ita, & rem dicemus, & tamen veritati studere, non affectui indulgere, credemur.*

Exempla

Exempla hujus movendi affectus suppeditabit Demosthenes in iis, quæ adversus Aristogitonem, Midiam, & Æschinem scripsit; item Tullius in illis, quæ habet contra Clodium, Pisonem, Vatinium, & Antonium.

Cap. VIII.

De Lenitate.

1 *Sect.* Iræ *contraria est* Lenitas, *quæ est sedatio iræ.*

2 *Sect.* *Non tamen omnes ejusmodi sunt, ut se patiantur diliniri: sed ut tigres efferantur musicâ; ita aliqua delinificâ oratione magis irritantur. Quare apud tales plus proficimus, si terrorem minus incutiamus.*

3 Sect. *Ad deliniendum iram maximè adhibendi illi, qui minus habent roboris, & quos de vi inferendâ cogitare, nulla suspicio est. Ejus generis sunt pueri, & senes: item feminæ, præsertim si miti facundiâ, & præstanti formâ commendentur.*

Ita in sacrâ paginâ legimus, Davidis * iram ab Abigail; Artaxerxis, * ab Estherâ esse sopitam. Romana item historia * testatur, interventu Sabinarum inter Romulum, & Tatium, fœdus esse ictum. Item Volumna, & Veturia. * Marcium Coriolanum, patriæ funus spirantem, à noxio proposito dimoverunt.

* 1. Reg. cap. 25. Esth. c. 7. * Livius, Dionysius Plutarh. Iidem.

4 Sect. *Multam etiam possunt hac in re sacrorum antistites.*

Quomodo

*Josephus l.11. Antiquitatum judaicarum cap. 8.

Quomodo Alexandrum Magnum delinivit * Jaddus, pontifex Hierosolymitanus: Attilam item * Leo Romanus.

* Cassiodorus in Chronic. item Var. l.1. cap.4. Paulus Diac. in Miscel. lib. 15.

4 Sect. *Postquam dispeximus de personis, quarum opera in ira lenienda usui esse potest: videndum de tempore maximè accommodo. Primus quidem iræ impetus est difficillimus.*

Quo qui veniam impetrare laborant, tantundem agere videntur quàm si conentur,

Esurienti leoni ex ore exculpere prædam.

Ut est in Lucilii versu. Tantum enim abest, ut supplicium effugere liceat: ut fere nec supplicii modum tenere homines sciant. Idcirco Athenodorus. Plutarcho * teste, monebat Cæsarem Augustum, nequid iratus diceret, aut faceret, nisi viginti-quatuor literas secum priùs percurrisset.

*in Apophthegma.

5 Sect. *Minùs etiam periculosa est ira, si jam de altero supplicium sumptum sit.*

Unde Philocrates * proditionis accusatus, tum demùm, cum populum vidisset supplicio quorundam mitigatum oratione se voluit purgare.

* Aristot. l.2. Rhet. cap. 3.

6 Sect. *Nec parum refert, ut sciamus* molles * aditus; & commoda tempora fandi. *Eóque, fieri si possit, captanda est occasio, cùm lætitia nova jam fel atque amarorem omnem diluerit.*

*4 Æn.

Ut si hostem prælio, vel adversarium judicio vicerit

vicerit: item si honore auctus sit, si ludis, vel conviviis vacet, aut aliter animum remittat.

8 Sect. *Superest ostendamus, cujusmodi oratio iræ sedandæ conducat. Cùm ira oriatur ex opinione contemptus; non aliud melius ei leniendæ remedium est, quàm si quid ostendamus non esse factum animo malo, aut ex contemptu; sed vel irâ vel casu excidisse: similiaque egisse aliquando erga suos, ubi despectus fuit nullus.*

9 Sect. *Præterea prodest, si dicamus, priora benefacta esse majora præsenti injuriâ.*

Nam ut ait Terentius *, *Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre.* *Hec. Act. 5. Sc. 4.

10 Sect. *Ingenuè autem testandum, dolere nobis ob delictum.*

Quomodo Demipho, ut fratrem purget, ad Nausistratum ait *: * Phor. Sec. ult.

Verùm quando jam accusando fieri infectũ non potest, Ignosce, orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?

Etiam Pamphilo rogante Davum *, *An non dixi hoc esse futurum?* respondet ille, *Dixi*: porro subjiciente hîc Pamphilo, *Quid meritus es?* ille sine circuitione ait, *Crucem.* Quæ ingenua confessio multum ad sedandam iram valebat. Nam generosa mens, quia nihil præter gloriam æstimat, ferè conquiescit, si is, qui offendit supplex se demittat. Pulchrè Ovidius *: * Andr. Act. 3. Sc. 5.

* Lib. 3. Trist. el. 3.

Corpore magnanimo satis est prostrare leoni:
Pugna suum finem, cum jacet hostis habet.

At viles animæ iram non deponunt, nisi par, vel majus dederint malum.

11 Sect. *Postremò ostendendum, quantum fructus in posterum percipi ex eo possit, cui ignosci postulamus. Ut si dicamus, cum multa magnáque paratum esse facere in læsi spem gratiæ: nec ipsum modò, sed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ sit relaturus ignoscendo inimico.*

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici, * Phænix, Ulysses, & Aiax; qui missi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionysium, * Livium, & Plutarchum. *

* Il. 1. lib. 8. Antiq. Rom.
* lib. 2.
* in Coriolano.

CAP. IX.

De Amore.

PRoximum est, de amore agamus: qui duplex est; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiscentiæ, quo amamus pecuniam, vinum, & alia. Hîc loci agitur de priori amore, unde ita definitur.

1 Sect. *Amor est affectus, quo alicui optamus, quæ bona existimantur; eademq; pro viribus efficere studemus; non nostri, sed ejus causâ quem diligimus.*

Ubi

Ubi tres conditiones observare est. Prima est, ut alicui optemus bona vel vera, vel saltem, quæ bona esse arbitremur. Nec enim siquis, dum prodesse studet, noceat propterea inimicus dicendus, quia actiones non æstimamus secundum eventus, sed secundùm voluntatem.

Altera amoris conditio est, ut quæ bona judicamus, ea non optemus tantùm sed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo* — * Act. 2. sc. 4.

Nequam illud verbum est, Bene vult, nisi qui bene facit.* — * id est aliquâ re.

Et vir antiquis comparandus, Julius Scaliger, lib. IV. Epidorpidon, * — *Sublemmate Fac.

Tu si ex animo forte velis cui bene factum,
Addas operam. Sola cadaver est voluntas,

Tertia conditio est, ut ita animati simus, non propter utilitatem propriam: sed illius causâ, quem diligimus: Nam, ut ait Cicero primo de natura deorum, *si ad fructum nostrùm referemus, non ad illius commoda, quem diligimus: non erit ista amicitia sed mercatura quædam utilitatem suarum. Prata, & arva, & pecudum greges, diligunt isto modo, quòd fructus ex iis capiantur. Hominum caritas, & amicitia, gratia est.*

Differt amor & amicitia, quò amor sit, etsi quis non redamet: in amicitia verò sit amor mutuus: unde Aristoteles rogatus, * quid esset amicus, pulchrè respondet, μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα. * — * Laertius in vita Arist. * Anima una in duobus inhabitans corporibus.

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii

Corpore magnanimo satis est prostrare leoni:
Pugna suum finem, cum jacet hostis habet.

At viles animæ iram non deponunt, nisi par, vel majus dederint malum.

11 Sect. *Postremò ostendendum, quantum fructus in posterum percipi ex eo possit, cui ignosci postulamus. Ut si dicamus, cum multa magnáque paratum esse facere in læsi spem gratiæ: nec ipsum modò, sed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ sit relaturus ignoscendo inimico.*

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici, * Phænix, Ulysses, & Aiax; qui missi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionysium, * Livium, & Plutarchum. *

* Il. 1. lib. 8. Antiq. Rom. * lib. 2. * in Coriolano.

CAP. IX.

De Amore.

PRoximum est, de amore agamus: qui duplex est; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiscentiæ, quo amamus pecuniam, vinum, & alia. Hîc loci agitur de priori amore, unde ita definitur.

1 Sect. *Amor est affectus, quo alicui optamus, quæ bona existimantur; eademque pro viribus efficere studemus; non nostri, sed ejus causâ quem diligimus.*

Ubi

Ubi tres conditiones observare est. Prima est, ut alicui optemus bona vel vera, vel saltem, quæ bona esse arbitremur. Nec enim siquis, dum prodesse studet, noceat propterea inimicus dicendus, quia actiones non æstimamus secundum eventus, sed secundùm voluntatem.

Altera amoris conditio est, ut quæ bona judicamus, ea non optemus tantùm sed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo*

Nequam illud verbum est, Bene vult, nisi qui bene facit.*

Et vir antiquis comparandus, Julius Scaliger, lib. IV. Epidorpidon, *

Tu si ex animo forte velis cui bene factum,
Addas operam. Sola cadaver est voluntas,

Tertia conditio est, ut ita animati simus, non propter utilitatem propriam: sed illius causâ, quem diligimus: Nam, ut ait Cicero primo de natura deorum, *si ad fructum nostrùm referemus, non ad illius commoda, quem diligimus: non erit ista amicitia sed mercatura quædam utilitatem suarum. Prata, & arva, & pecudum greges, diligunt isto modo, quòd fructus ex iis capiantur. Hominum caritas, & amicitia, gratia est.*

Differt amor & amicitia, quò amor sit, etsi quis non redamet: in amicitia verò sit amor mutuus: unde Aristoteles rogatus, * quid esset amicus, pulchrè respondet, μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα. *

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii potissimùm

* Act. 2. sc. 4.

* id est aliquâ re.

*Sublemmate Fac.

* Laertius in vita Arist.

* Anima una in duobus inhabitans corporibus.

potissimùm verbis ostendam. Ait ille lib. II. de oratore.

2 Sect. *Sentimus amorem conciliari, si id velle videare, quod sit utile ipsis, apud quos agas, defendere: si aut pro bonis viris, aut certè pro iis, qui illis boni atque utiles sint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio charitatem: plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio.*

3 Sect. *Enitendum est, ut ostendas in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse, aut utilitatem: eumq́, cui concilies hunc amorem, significes, nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causâ suâ. Invidetur enim commodis hominum ipsorum: studiis autem eorum cæteris commodandi favetur.*

4 Sect. *Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligi volumus, eorum laudem, atq́ gloriam, cui maxime invideri solet nimis efferre videamur.*

Hactenus Tullius. Exempla autem conciliandi amoris suppeditabunt epistolæ commendatoriæ, de quibus libro sequente cap. XXII.

Cap. X.

De Odio.

1 Sect. *Amori & Amicitiæ,* opponuntur Odium & Inimicitia.

2 Sect. *Differunt odium, & ira, primò quòd ira illis rebus concitatur, quas unusquisq; ad se aut suos pertinere censet: odium verò etiam iis, quas ad se non judicat pertinere:* quomodo et eum odimus, qui nunquam nobis nocuit.

3 Sect. *Præterea ira semper est adversus singularia,* ut Titium aut Sempronium, *odium autem etiam adversus Genus,* ut contra furem aut calumniatorem.

4 Sect. *Ira insuper tempore sanabilis est; odium insanabile.*

5 Sect. *Ira dolorem afferre cupit, qui sentiatur: odium calamitatem afferre studet licèt non sentiatur.*

6 Sect. *Ira est cum dolore, ac molestia: odium est absque ea:*

7 Sect. *Iratus ob adversarii calamitatem tandem miseretur: inimicus eum, quem odit, extinctum cupit:*

8 Sect. *Ratio odium gignendi est, si commemoremus actiones inimicitèr adversantes bono, quod amamus.* Ut si apud libertatis amantes referamus, quàm misero habeamur loco.

Quod Galgacus facit apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita: ubi, ut Brittannorum suorum animos irritet adversus Romanos, inter alia in eos hujusmodi invehitur oratione: *Raptores,* inquit, *orbis postquam cuncta vastantibus defuere, terras, & mare, crutantur: si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens, satiaverit. Soli omnium opes, atque inopiam, pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis*

nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt pacem appellant. Liberos cuiq; ac propinquos suos, natura charissimos esse voluit; hi per delectus alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesque, & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum, polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum corpora ipsa, ac manus, sylvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias, conterunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidiè emit, quotidie pascit.

CAP. XI.

De Indignatione.

1 Sect. Indignatio *est dolor ob alterius secundam fortunam, qui sit indignus.*

Ut apud Maronem *.

* Ecl. 1. *Impius hæc tam culta novilia miles habebit?*
* Ecl. 8. *Barbarus has segetes?* Item *:

Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes?
Junguntur jam gryphes equis, ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

2 Sect. *Excitatur indignatio, sive vitæ prioris sordes, ac vilitas, cum præsentis temporis opibus, ac potentia, conferantur*

Cicero in Vatinium: *Atque illud tenebri-*

cosi-

cosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis, obtegatur. Exinde referre incipit, ut homo vilis, & obscurus, paulatim ad honores accesserit. Tandem illa subjungit: *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt; strumæ denique ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam se locis collocârunt.* Quasi nempe adeò sit impurus, ut strumæ ipsius aversentur hominem.

Similiter Horatius indignationem concitat * adversus Menam, Pompeii magni libertum * Lib. Epod.4.

Lupis & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura durâ compede.
Licet superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Vidésne, sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit.

Etiam elegans indignationis exemplum apud Martialem * habes in sutorem qui maximas opes erat consecutus Epigramma claudit in hunc modum: * Lib. 9. epigr. 75.

At me literulas stulti docuere parentes.
Quid cum grammaticis, Rhetoribusque mihi?
Frange leves calamos, & scinde Thalia libellos,
Si dare sutori calceus ista potest.

CAP. XII.

De Invidia.

1 Sect. Invidia *est animi dolor ex alterius bono, quod pari, vel simili obtigit, non quòd eo ipsi careamus, sed quòd alius id habeat.*

* Lib. 2. de Orat. p. 405.

2 Sect *Hujus doctrinam Ciceronis* * *verbis complectar.* Haud sciam *inquit*, an acerrimus longe sit omnium metus invidiæ; nec minùs virium opus sit in eâ comprimendâ, quàm in excitandâ.

Quibus invideant homines.

3 Sect. Invident autem homines maximè paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt; illos autem dolent evolâsse. Sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantiùs se jactant, & æquabilitatem communis juris, præstantiâ dignitatis, aut fortunæ suæ transeût.

Triplex ratio ciendi invidiam.

4 Sect. Quæ si inflammanda sunt, maximè dicendum est, non esse virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. Tum si erunt honesta, atque graviora; tamen non esse tanti ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium.

Quadruplex ratio sedandæ invidiæ.

5 Sect. Ad sedandum autem magno illa labore magnis

magnis periculis esse parta; nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata; seseque, si quam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen eâ non delectari, totamque abjicere, atque deponere; omninoque perficiendum est (quoniam plerique sunt invidi, maximeque est hoc commune vitium, & pervagatum) ut hæc opinio minuatur, & ille excellens opinione fortuna, cum laboribus & miseriis permista esse videatur.

Hæc Tullius de invidia; quæ quia turpis est, eò ab hominibus occultari solet nomine æmulationis: de qua inferiùs dicemus. Nunc de misericordia videamus.

CAP. XIII.

De Misericordia.

1 Sect. Misericordia *est animi ægritudo ex damno vel malo, quod videtur ei dolorem, aut interitum allaturum, qui indignus est hac fortunâ, quodque aliquis existimet, aut sibi, aut suorum cuipiam, posse contingere, idque cùm imminere videtur.*

Definitio hæc quinque conditiones comprehendit.

Prima est, ut sit ægritudo exorta ex eo, quod malum sit, vel esse videatur. Nam etiam miserentur homines eorum, qui verè felices sunt, sed ipsis miseri videantur. Ita Abderitæ

miserti fuere Democriti sui, quem insanire credebant: sed Hippocrates ea propter ab iis arcessitus, studiis illius perspectis, iudicavit, & sapere eum, & fælicem vitam degere.

Altera conditio est, ut malum hoc perdere hominem, vel gravem saltem molestiam adferre valeat. Huiusmodi sunt egestas, cruciatus, morbi, mentis alienatio, & similia, quibus vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis privamur. Levior autem dolor misericordiam nulli movet prudenti.

Tertia est conditio, ut qui malum patitur, videatur eâ fortuna indignus. ut si vir pius: unde ad ciendam misericordiam valet hoc Maronis *.

* 2. Æn. *——Nec te tua plurima, Panthu,*
Labentem pietas, nec Apollinis insula texit.

Aut si vir fuerit forti, & egregiè de patria meritus. Nam, ut Cicero ait *, *Quem nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli iubet spiculum *, posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore cum laude moreretur.*

* Epist. Lucecium

* Paulo tamen aliter hanc rem ex Trogo narrat Iustinus lib. 6.

Quarta conditio est, ut quis existimet, se, vel suorum quempiam, mala illa pati posse. Unde idem Cicero *: *Jam misericordiam movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium, crebro ad seipsum revertatur.*

* Lib. 2. de Orat.

Ultima conditio est, ut credatur, malum illud

illud propè esse. Nam quæ multo pòst temporis intervalla eventura sunt, ea parum movẽt.

2 Sect. *Quò verò malum misericordiam faciliùs cicat; exaggerare illud oratores solent ab adjunctis personæ, loci, temporis, finis, modi.*

3 Sect. *Personæ, ut si nobilis, sago vel togâ clarus: si innocens, candidus, affabilis.*

4 Sect. *A loco; ut si miseriæ adsint spectatores, quos minimè vellet.*

5 Sect. *A tempore, ut si quis in flore juventutis de medio tollatur.*

6 Sect. *A fine, ut si patiatur, quia bonam Ecclesiæ aut Reip. causam deserere noluerit.*

7 Sect. *A modo, ut si in hominem dignitate pollentem statuatur supplicii genus, quo in viles solùm homines solet animadverti.*

8 Sect. *Multum autem movet, si miseri coràm adsint, & signa edant accommoda istis temporibus*

Unde olim rei supplicabant veste obsoletâ, barbâ capillisque promissis: imò parentes & cognatos adducebant sordidatos.

9 Sect. *Valde etiam afficere solet comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & miseriam præsentem.*

Vt cùm Homerus de cadavere Hectoris ad currum alligato ab Achille, ait *: * Il. χ. P. 402.

—Κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρ☉ χαρίεν. *Totum verò caput in cineribus jacebat, olim gratiosum.* * Æn. 2.

Cui geminum hoc Maronis *.

—Quan-

——*Quantum mutatus ab illo.*
Hectore. Uberiùs autem hoc Comparationis loco misericordiam Cicero movet in peroratione orationis pro Muræna: *Modò maximo beneficio Populi Romani ornatus fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem; primus in municipium antiquissimum, consulatum attulisset: nunc idem squallore sordidus, confectus morbo, lachrymis ac mærore perditus, vester est supplex, Judices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, ac vestras opes intuetur.* Et post pauca: Si, (*quod Jupiter omnem avertat*) *hunc vestris sententiis afflixeritis; quò se miser vertet? domúmne? ut eam imaginem clarissimi viri, parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit eandem deformatum ignominia, lugenténque videat? an ad matrem, quæ misera modò consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, solicita est, ne eundem paulò post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine conspectúque privat? Ibit igitur in exilium miser? ad Orientísne partes in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reverti. An se in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime viderit, eundem lugentem, mœrentem, exsulem videat? in ea porrò provinciâ quo animo C. Murænam fratrem suum adspiciet? qui hujus dolor? qui*

illius

illius mœror erit? quæ utriúsque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quòd quibus in locis paucis antè diebus factum esse consulem Murænam nuntii literæque celebrassent. Et unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerent, repente eo accedat, ipse nuntius suæ calamitatis? Vide etiam epilogum orationum pro Quinctio, & L. Flacco.

CAP. XIV.

De Æmulatione, & Contemptu. Item epilogus doctrinæ de affectibus.

1 Sect. *Supersunt æmulatio, & contemptus. Est autem* Æmulatio *perturbatio animi ob bona mentis honorata, quæ pares, aut similes, assecuti videantur, non quod ea aliis adsint, sed quia nos iis careamus.*

Itaque æmulatio bona est, & honesta, contra quam in invidiâ fit. Æmulatio enim hominem excitat, ut ipse quoque bona consequatur. Invidia agit, ne alter potiatur bonis.

2 Sect. *Æmulato excitatur, quando paribus, aut similibus, bona adesse videmus, quibus jure debeatur honos:* ut sunt virtus, & eruditio: *vel saltem, per quæ benifici esse possumus;* uti magistratus, quem qui gerunt, de plurimis bene merendi habent facultatem: *vel deniq; bona illa, quibus propinqui, & familiares.*

ores, frui nobiscum possunt: ut sunt horti amœni, bibliotheca luculenta, & similia.

3 Sect. *Æmulationi opponitur* Contemptus; *quo alios despicimus, quia nihil laude & honore dignum habeant, eorumq; dissimiles videantur, quorum nos æmuli sumus.*

Hinc Cicero lib. II. de Offic. *Despiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtuti nihil nervorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus male existimant. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam instructos, eos haud contemnunt quidem, sed de iis male existimant. Quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec sibi nec alteri prosunt, ut dicitur, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est.*

Ita eos quoque contemnimus, qui opulenti quidem sunt, sed destituuntur overis bonis. Unde Diogenes,* vel, ut alii volunt, Aristippus, cùm in splendida domo convivio esset exceptus, in hominis fortunati faciem expuit, atque adjecit, χείρονα τόπον μὴ εὑρηκέναι.*

* Laertius in Diogenis vitâ.

* Locum deteriorem non invenisse se. *puta, quam ejus facies esset.*

* HACTENUS de Affectibus dictum, in quibus illud universè est observandum quod apud Ciceronem monet Antonius: ** Primùm,* inquit, *considerare soleo, postuletne caussa, ut animi hominum moveantur. Nam neq; parvis in rebus adhibendæ sunt hæ dicendi faces; neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus: ne aut irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragœdias agamus in*

* lib. 2. de Orat. pag. 404.

nugis

nugis; aut convellere adoriamur ea, quæ non possunt commoveri.

Præterea observandum, ut (quemadmodum Cicero ibidem ait) *omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi, atque inusti esse videantur. Neq; enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videâre: neq; ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio antè viderit. Neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tuis verbis, sententiis, voce, vultu, collachrymatione deniq; ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendum vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesseris.* Pulchrè igitur Horatius in Arte:

——Si vis me flere dolendum est
Primùm ipsi tibi, tum tua me infortunia tangent.

CAP. XV.

De Moribus

1 Sect. Tertia *Inventionis pars considerat* τὰ ἤθη, *sive* Mores : *qui hîc spectantur, non quatenus ex vita Oratoris noscuntur; sed quatenus ex oratione dicentis elucent, ita ut* ἤθη *hoc loco nihil aliud sint, quàm naturæ, atque animi judicia sive notæ, oratione expressæ ad significandum virtutes aut vitia, vel etiam affe-*

ctus

ctus quatenus illi ad virtutes, aut vitia referuntur.

2 Sect. *Quo morata sit oratio, ante omnia id agendum est oratori, ut in oratione ejus reluceant prudentia, probitas, benevolentia.*

3 Sect. *Prudentia quidem, quia* * iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur.

4 Sect. *Probitas, quia,* quò * quis versutior, & calidior est, hoc invisior, & suspectior, detractâ opinione probitatis.

* Cic. 2. de Orat.
* Ibid.

5 Sect. *Benevolentia quid, ut prudens quis, & probus credatur; tamen si odisse nos, vel alteri parti meliùs velle existimetur, minimè nobis rectè velle consulere judicabitur. Contrâ, si ametur Orator, habet quasi helepolin quandam, quâ absque violentia, animos auditorum invadat.*

Ut si videamus, virum gravem nullum refugere periculum, quo consulat nobis: cujus rei illustre exemplum præbat Cicæro initio Invectivæ quartæ in Catilinam.

Tria autem hæc etiam Cicero complexus videtur, cùm lib. 11. ad Att. ait: *hunc mihi, & consiliis opus est tuis, & more, & fide.* Nam consilium ad prudentiam refertur, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

Quantopere verò opus sit, ut aliquem benevolum nobis putemus; etiam Maro ostendit quarto Æneidos; ubi Junonem sic inducit loquentem;

Sed quis erit modus? aut quo certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam pactosq́ hymenæos
Exercemus? habes quod totâ mente petisti;
Ardet amans Dido traxitq́ per ossa furorem,

Communem

Communē hunc ergo populum paribusq; regamus
Auspiciis liceat Phrygio servire marito;
Dotalesq; tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione isthac in specie, vel honestius, vel utilius fuit? Et tamen persuadere haud potuit Veneri. Neque obscura est ratio.

—*Sensit enim simulata mente locutam.*

Nec credere potuit, Junonis animum tantopere esse immutatum, ut nunc benevellit Æneæ, cui semper fuisset infesta.

6 Sect. *Præterea, quò morata sit oratio, prudentis est oratoris mutare τὸ ἠθικὸν pro natura gentis ejus, apud quam dicit.*

Illustre ejus rei exemplum habemus in Alexandro magno apud Curtium, lib. III. ubi variâ oratione, ut cujusque gentis animis aptum erat, milites alloquitur. Paucis eandem rem complectitur Justinus lib. II. *Alexander*, inquit, *circumvectus suos, singulas gentes diversa oratione alloquitur, Illyrios & Thracas opum ac divitiarum ostentatione; Græcos veterum bellorum memoria, internecivique cum Persis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.*

7 Sect. *Adhæc prudentis est oratoris videre, utrum dicat in μοναρχίᾳ, sive unius principatu an ἀριστοκρατίᾳ, sive optimatium imperio, aut*

δημοκρατίᾳ

δημοκρατία, *sive populi potestate.*

8 Sect. *In monarchia rex imperat, ubi Orator spectat custodiam principis. Atque apud hunc verbis opus est byssinis, ut Parasyta ille ait apud Plutarchum.**

* In Apophthegma

9 Sect. *In Aristocratia regit Senatus. Ac valent hîc honesta, & legitima; omniaq; metiri oportet disciplina legum, & divitiis civitatis.*

10 Sect. *In democratia potestas est penes tribus: estq; hîc difficillimum dicere quia ferè, ut Tacitus* ait*, privata est cuique stimulatio, & vile decus publicum. *Interim libertatis hîc præcipuè ratio habetur.*

* Lib. 1. hist.

11 Sect. *Nec satis est finem spectare Reip sed, oratio nostræ conveniat naturæ, atque ingeniis auditorum; attendere opus est diversos eorum mores. Variant autem illi quatuor præcipuè modis.*

12 Sect. *Primo ratione affectuum: quia aliud ἦθος irati, aliud placidi, aliud item verecundi, aliud impudentis atque ita in aliis.*

13 Sect. *Deinde rationum habituum bonorum ac malorum: quomodo aliter affectus est justus, aliter injustus, item fortis aliter, ac ignavus; & par ratio in cæteris virtutibus, ac vitiis.*

14 Sect. *Tertiò ratione ætatis: quia aliis moribus est juvenis, aliis vir, aliis senex.*

15. Sect. *Quarto ratione fortunæ, quia alii sunt mores nobilis, quam ignobilis; alii divitis, quàm pauperis; alii potentis, quàm impotentis; alii fortunati, quàm infelicis.*

16 Sect. *De affectibus satis antea diximus. De virtutibus, item ac vitiis, actum in genere demonstrativo. Quare superest, ut hoc loco mores spectemus ratione ætatis, ac fortunæ.*

Ac

Ac ætatum quidem mores egregiè describunt Aristoteles in Rhetoricis, & Horatius in Arte. Item recentior ille quidem, sed par antiquis, Julius Cæsar Scaliger. Cujus verba apponam ex lib. III. Poëtices cap. XV. De moribus adolescentum inquit.

17 Sect. Fertur atque etiam impellitur ætas prima, tum facilè tum vehementer ad ea quæ concupisset. Concupisset autem & statim, & multa potita contemnit : ad alia animum appellit: præceps potiùs animus, quàm magna volvens. Iram, atque animum ipsum in fronte, atque ore gerunt. Antevertit impetus deliberationi, facta verbis, pœnitentia profectioni. Honoris, atque prælationis exactores importuni potiùs, quam seduli vindicatores. Contemptus ultores: ipsi contemptores diversorum à suis studiorum. Laudatoribus suis favent: odere monitores. Potentiæ studiosi, opum negligentes. Spe enim alunt fiduciam sui. Liberalitatem exercent, ignari fortunæ deterioris. Omnino simplicitatem & à se profitentur, & ab aliis exigunt. Parùm suspicaces, creduli multùm. Honesta utilibus anteponunt: nondum enim acuit eos rerum experientia. Sibi ipsis lex sunt. Sodalitatum, atque societatum studiosi, sibi ita vivunt, ut credi velint aliis quoque vivere. Denique nihil mediocre. Alienarum miseriarum pii observatores, suarum securi. In jocos soluti, verecundiæ obnoxii in erroribus, elati in benefactis.

De

De ἀκμῇ, sive mediâ ætate, scribit hoc modo.

18 Sect. Omnino autem juvenis natura inter adolosc entiæ, ac senectutis tempora, ut media est ita & particeps. Tum vitiorum, tum virtutum, scilicet affectuum, atque propensionem.

De ætate senili sic idem Scaliger.

19 Sect. Senilis ætas maximâ ex parte moribus est contraria adolosc entiæ. Ergo, quod diu vixerint, parùm sperant, pauca moliuntur, præteritis gaudent; quæ sola probant præ iis, quæ præsentia sunt; quibus non acquiescunt. Novarum rerum obtrectatores, semper habent, quod objiciant. Soliciti officiorum exactores ad rem attenti ac difficiles ad persuasiones, cauti, atque etiam suspiciosi. Multa enim indignè, aut se, aut alios perpessos meminere. Ac quemadmodum adolosc entes spe, ita senes memoriâ metiuntur omnia. Raró infirmant ea, quorum non habent exemplum in memoria; rariùs dejiciuntur de sententia; rarissimè sibi alias anteferri patiuntur ætates. Meticulosi, pertinaci ulterioris vitæ expectatione queruli. Odia hostiliter exercent, atque etiam convitia. Garruli, importuni interpellatores, semper etiam quippiam imminentis mali minitantur. Quamobrem exercent frequentissimas comparationes.

Et hæc de ætate.

20. Sect.

20 Sect. *Praeterea variant mores ratione fortunae.*

Juxta illud Euripidis in Hyppolyto:
Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκτήμεθα
Et illud Terentii Hecyrâ: *
Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.

* Fortuna prout est, quilibet animum gerit.

* Act. 3. sc. 3.

21 Sect. *Fortuna quatuor praecipuè modis spectatur, nempe qua nobiles aut ignobiles; potentes, vel impotentes; divites, aut pauperes; fortunati, vel infelices.*

Quae quatuor etiam Terentius hoc versu complexus est in Adelphis: *
Potentes, dites, fortunati, nobiles.

* Act. 3. c. 5.

22 Sect. *Nobilitas est dignitas majorum, sunt autem nobiles honoris maximè studiosi. Quisque enim bona, quae possidet studet augere.*

23 Sect. *Nec solum despicere eos solent qui nullos consecuti sunt honores; sed etiam homines novos, quorum parente, nulla indignitate fuerint.*

Ita Metellus contemnebat. C. Marium ac consulatum ei invidebat: unde de ei sic Salustius; * *Inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

* Belli Jugurth. c. 64

24. Sect. *Imò etiam prae se aspernantur, qui nobili sunt domo nati, sed minùs antiquâ.*

Nam nobilitas vetustatis generis splendorem ac gloriam auget, unde Horat. *

* Lib. 1. Od. 1.

Maecenas

Mæcenas atavis edite regibus.

Item *

Æli vetusto nobilis ab Lamo.

* Lib. 2. od. 17.

25 Sect. *Differunt nobiles, & generosi, εὐγενεῖς καὶ γενναῖοι, quod nobilitas sit in virtute generis ac majorum; generositas in eo, quod à virute majorum non deficiant. Un liquet, nobiles quidem, at non item generosos esse, qui generi suo opprobrio magis sunt, quàm ornamento.*

Rectè Sophocles:

Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι. *

Et Horatius. *

*Utcúnque * defecere mores,*

Dedecorant bene nata culpæ.

* Est turpe vivere turpiter natos bene

* Lib. 5. od. 4.

* id est, ubicunque

26 Sect. Divites *habent mores hujusmodi Contumeliosi sunt, ac superbi. Nempè facilè sibi persuadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibus venalia sunt omnia.*

27 Sect. *Præterea sunt molles; adeò ut luxuriâ sæpe diffluant. Nec enim in vita illa delicata fieri aliter potest; præsertim cum ament ostentare felicitatem suam.*

28 Sect. *Adhæc jactabundi sunt, quia ob divitias omnibus; se admirationi esse arbitrantur.*

29 Sect. *Etiam imperio dignos se putant, quia habent illa, ob quæ multi honores publicos suspiciunt, atque etiam affectant.*

30. Sect. *Ut paucis obsolvam, ferè ita divitiis suis excæcantur, ut similes sint insipientibus, qui bona habent, nec uti illis sciunt.*

31 Sect. *Cúmque ejusmodi ferè sint divitum mores: deteriores tamen sunt; qui nuper divitias demum sunt, consecuti. Quales rationem*

nem iis utendi ignorant. Tales injuriam inferre gaudent, non tam malitiâ, quam ob petulentiam; ut cùm cædunt homines liberos: vel ob intemperantiam; ut cùm stupris domos honestas dedecorant.

Hoc ἦθος tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait*, *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.* Et Maro, cujus illud de Numano*, *Orat. pro Rosc. Amer.

Vociferans, tumidusque novo præcordia regno. *Æn. 9.

32 Sect. Potentes *partim divitibus similes sunt, partim paulò meliores. Nam magis sunt honoris studiosi, magisque virili animo. Nam ea negotia adfectant, quæ solis administrare licet propter potentiam.*

33 Sect. *Sunt etiam magis industrii, quia cogitare semper coguntur de iis, quæ ad opes & potentiam conservandam, vel etiam augendam, pertinent.*

34 Sect. *Præterea, quia ob dignitatem, quam habent, in oculis omnium versantur: ita ut, quæ dicunt, vel faciunt, latere minimè possint, eò in incessu, vestitu, & vitâ omni, modestè se gerunt; quod multum eorum gloriam auget.*

35 Sect. *Quod si alios mactare injuriâ velint; id potiùs faciunt in rebus magnis, & quæ illorum potentiæ respondeant.*

36 Sect. *Supersunt* Fortunati, *quo nomine etiam censentur nobiles, divites & magnâ in potestate constituti: sed tamen latiùs ea vox patet, quia fortunati etiam dicimur, si valetudine utamur bona, si liberi nobis sint probi, &*

egregiis animi ac corporis dotibus ornati: iisémque ab aliis bonis, quæ ad secundam pertinent fortunam.

37. Sect. *Quod ad eorum mores attinet, solent tales quoque superbi esse, atq; insolentes.*

* Ovid. 2. de Art.

Quidpe, ut ait ille, *

Luxuriant animi rebus plerúmque secundis:
Nec facile est æquâ commoda mente pati.

38 Sect. *Sed uno tamen nomine commendabiles sunt, quod Deum plerúmque omnes magis metuant, ac colant. Quod inde contingit, quia vident, benignitate numinis bona ista sibi obtigisse.*

Exemplo est Cyrus apud Xenophontem, & Theseus apud Euripidem in supplicibus.

39 Sect. *Ex contrariorum verò natura satis cognoscitur, quibus moribus sint, qui his opponuntur: ignobiles dico, pauperes, abjecti, & infelices.*

* Formidolosus pauper est ad omnia, & esse cunctis se putat contemtui.

Aliquid ejus attingit Menander his versibus.

Πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐστὶ πράγματα,
Καὶ πάντας αὑτοῦ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει.

* Act. 4. sc. 3.

Terentius in Adelphis, * ubi ait:

Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quomodo

Suspiciosi:

Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis, propter suam impotentiam se semper credunt negligi *. * vel calvicea. Faenum vide in notis ad eum locum.

4 Sect. *Atque hæc sufficiat dixisse de Inventione generali & supplici, tum probationum, tum affectuum, tum morum: quorum quia non par ubique est momentum: sed quædam interdum se offerunt, vel levia, vel à causa aliena, vel parum utilia; magno semper in argumentis, quæ ex locis istis hauriuntur, delectu opus est: quemadmodum superiùs* * *etiam diximus.* *lib. 1. cap. 2. Sect. 4.

Hoc non attendunt, qui pati non possunt, ut pereat eorum quicquam, quæ invenerunt: quasi satis foret, ut magnam in molem excrescat oratio. Atqui quod de magno poëmate dicebat Callimachus, magnum librum, magnum esse malum: id de orationibus talium jure possumus dicere. Merito etiam his occentare licet illud Nazianzeni* Κέντει τὴν πῶλον περὶ τὴν νύσσαν *. Quare ita potiùs orationem instituit prudens orator, ut elogium illud mereatur, quo Cassium Severum prosequitur M. Seneca *: *Timebamus, ne desineret.*

*Orat. 38. quæ panegyrica est in Christi natalem.

* Stimula equum ad metam.

* Præfat. l. 3. controvers.

CAP. X VI.

De Inventionis parte speciali universè, ac distinctè de orationibus panegyricis, & aliis quæ iis sunt adfines.

1 Sect. *Accedamus nunc ad alteram Inventionis*

nis partem: quæ magis specialis est, & minùs simplex. Hæc docet ut ea, quæ de probationibus, affectibus, moribus, seorsim antea exposuimus, in materia particulari coeant, ac misceantur.

2 Sect. *Specialis ista materies, uti ratione affectuum morúmque pertinet ad affectuum & morum locos: ita ratione probationum, vel generis est demonstrativi, vel deliberativi, vel juridicialis.*

3 Sect. *Orationes illæ, quæ demonstrativo generi subjiciuntur, videntur nobis non incommodè digeri posse in quatuor classes. Earum prima continebit panegyricas, & illas, quæ proximè ad has accedunt.*

4 Sect. Panegyricæ *propriè dicebantur, quæ haberentur, cùm in certis celebritatibus unum in locum convenissent Græci universi.*

5 Sect. *Harum initium, quo splendidius esset, sumi solet ab laude ejus Dei, qui ludo ac panegyri præesset.*

Vt Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico.

6 Sect. *Laus illa petebatur à genere, à muneris dignitate, ab inventis atque effectis.*

Ita Jovem laudabant, quia deorum hominúmque rector esset: Apollinem, quia Musicen invenisset, & quòd idem esset ac Sol, cui, quicquid sunt, debeant mortales: Herculem item, quia esset Jovis filius, monstrorum domitor: & ita in aliis. Sed hæc, quia pervulgata sunt, parcè dicebantur: nisi fortè aliquid de-

promi

promi simul posset de reconditæ eruditionis penu.

7 Sect. *Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi fierent ludi.*

Quomodo laus ista institui debeat, dictum est lib. 1. cap. IV. §. 37.

8 Sect. *Tertio loco agebant de certamine. Cujus ortus atque initium primò exponebatur. Atque hîc fabula, vel prisca aliqua narratio, adferri solet. Tum conferebatur hoc certamen cum aliis, vel loci ratione, vel temporis, vel utriusque.*

A loco quidem, ut si certamen esset Delphis, qui orbis credebatur umbilicus.

A tempore verò hunc in modum. Si ver esset, dicebatur id tempus esse maximè temperatum: si hyems, laudabatur inde, quod tum magis vegeto simus coropre: si æstas, negabatur tempus esse ullum magis idoneum vel ad exercendum se, vel ad spectandum: si auctumnus, commendabatur, quia fructibus abundet.

9 Sect. *Sed imprimis inde certamen laudabatur, quia plura, aut majora, in eo spectarentur.*

Vt si & gymnicum, & musicum foret, laudabatur certaminis perfectio: quia gymnicum adauget vires, & musicum reficit ac recreat animum. Sin gymnicum tantummodo esset, dicebatur, musico illo concentu animum masculum emolliri; eoque, hoc omisso, illud esse

 reservatum

reservatum, quod vires auget, & præparat ad bellum.

10 Sect. *Item tractabant de præmio certantium.*

Quale erant libetes, pelles, coronæ, ut ex Pindaro constat. Coronarum verò materies erat diversa. Ad quernæ laudem pertinebat, quòd quercus summo Jovi sit dicata, quodq; ea olim locuta feratur, & antiquis etiam præbuerit cibum. Oleaginæ hæc laus, quòd olea sacra sit Palladi; quæ & ejus frondibus, Neptuno victo, sese coronavit.

Quod item summa sit utilitas ejusce arboris inter mortales. Sin, ex qua decerpta erat corona, sterilis esset arbor; ut picea, quæ Cybelæ dicata, & Cypressus, quæ Diti sacra: Dici potuit, virtutem sibi sufficère; eoque, laudabili instituto, præmium tale conferri ubi non pretium rei attendatur, sed virtutis testimonium duntaxat.

11 Sect. *Postremum obtinebat locum laus ejus, qui certamini præesset, ut principis: item votum, atque exhortatio, ut bonis omnes avibus decedant, memores tam felicis diei, atque virtutem sibi eorum, qui certârant, imitandam proponant; vel si quid offenderet, ignoscant; tantóq; alacriùs ipsi ad virtutem insistant viam.*

Fusiùs paulò de his Dionysius Halic. in Arte. Adde & Menandrum lib. 1. cap. xv. item Cæsarem Scaligerum, qui in his potissimum insistit

insistit vestigiis Dionysii. Vide eum lib. III. de re poët. cap. CIX.

12 Sect. *At talis plurimùm methodus esse solet orationum earum quæ in panegyris recitarentur. Sed posterioribus temporibus non illæ solum vocatæ sunt panegyricæ quæ in solennibus dicerentur ludis; sed etiam quæ coram nobili aliquo conscensu, qualis est senatus, in principis laudem haberentur; sive id fieret ut ei agerentur gratiæ, sive ut publico aliquid nomine postularetur; sive alia de causa.*

Quare de tractatione illarum proximè dicemus.

13 Sect. *Commodè in istis auspicamur à rei difficultate.*

Vt si dicas, quemadmodum nulli datum est, mensuram pelagi immensi intuitu oculorum complecti: similiter regias laudes à nemine oratione posse comprehendi.

14 Sect. *Vel ordiemur à causa, quæ ad dicendum nos compulit.*

Vt, quòd hominis sit improbi, tot beneficiis ornari à principe, nec gratum velle animum testari. Vel, quòd duæ sunt res præcipuæ in hominum vitâ, religio in Deum, inque principem pietas.

15 §. *Porrò in λαλιᾷ, sive declamationis genere ad voluptatem comparato, etiã somnium comminisci,*

minisci, atq; inde incipere, solent Sophistæ.

Vt si in somnis dicas adstitisse tibi Mercurium, & mandâsse, ut laudares imperatorem. Imitari possis in hujusmodi initio orationem Aristidis secundam, quæ est in Minervam; item quartam, quæ in Bacchum; & quintam, in Asclepiadas.

16 Sect. *Hinc accedemus ad principis laudationem, à patria, genere, ortu, indole ac natura, educatione, studiis, rebus pace aut bello gestis, & virtutibus, quæ in iis eluxêre; item fortunæ splendore, liberorum præstantiâ, civium benevolentiâ. Quæ illustriora fient, si instituatur comparatio cum aliis principum, non quidem ut hos vituperemus, quin potiùs eos admirationi nobis esse dicemus; sed verò ut liqueat, laudes eas inferiores non esse in principe nostro.*

Partem hanc non incuriosè tractat Menander lib. II. cap. I. & II. Atque exemplo esse possunt Plinius, & panegyristæ alii, cùm Latini, tum Græci.

17 Sect. *Post laudationem istam prædicabimus temporum nostrorum felicitatem: negabimus esse quicquam, quod sollicitè adeò à numine oporteat postulari, quàm incolumitatem principis: nec solùm pro eo rogabimus Deum, ut serus in cœlum veniat, & diu populo suo lætus intersit: sed etiam ut imperium in liberos ac nepotes feliciter propaget. Aliter quoque definire licebit: nempe si cives ad principis obsc-*

obsequium adhortemur, atque ad concordiam mutuam. Vel iis, quæ antea diximus, hæc adjungemus.

18 Sect. Huc *etiam orationem referre possumus, qua Urbs aliqua principem donaret corona In eâ urbs munus suum cum modestâ laudatione sui proponeret.*

Nempe in hunc, similemve modum: *Venit ad te civitas nostra, earum, quæ imperio tuo sub sunt, nulli vel gloria, vel amplitudine; vel amœnitate secunda; venit autem, ut sacrum caput tuum hac coronâ condecoret.*

19 Sect. *Hinc principis laus sequebatur.*

Puta à genere, fortunâ, quodque magno mortalium bono datus sit terris, à liberis, & felici eorum educatione, à rebus gestis, & aliis, quæ antea exposuimus.

20 Sect. *Post ista dicebant, ut virtutibus tantis compulsa civitas, ac præterea beneficia sibi præstita grato æstimans animo, coronam amoris sui indicem ac testem offerat, sese totam ei dedat, ac vicissim ab eo exspectet omnia, quæ à bono principe proficisci possunt.*

Vide de hujusmodi oratione Menandrum lib. II. cap. X.

21 Sect. Adfine *etiam est illud orationis genus, quod haberi solet, ubi novus Urbis præfectus advenisset.* E*jus pars prima testabatur lætitiam civium inde obortam, quod sibi laudatus*

 adeò

adeò obtigisset præfectus, sive quòd salvus in Urbem advenisset, sive quòd eum non conspiceret civitas, quem diu adeò summis exspectâsset votis.

22 Sect. *Pars altera è priori præfecto occasionem arripit. Qui si iniquè se gessit, exponi solent mala, quæ urbi dedit: atq; adjungitur, nunc ea omnia discuti virtute novi præfecti, haud aliter ac sol exoriens tenebras noctis fugat. Sin bene se gesserit dicendum, & bono nos præside nuper esse orbatos, & bonum, vel etiam meliorem nunc consecutos, nec posse dignas principi gratias haberi, qui tantâ Urbis nostræ tangatur curâ, ut optimos semper præfectos mittat.*

23 Sect. *Tertia pars continere solet luculentam præfecti laudationem.*

Vti à gente, quòd sit Atheniensis, aut Romanus, vel à genere, ut si ex Æacidis sit, aut Heraclides: item à virtutibus, ut temperantiâ, fortitudine, prudentiâ.

24 Sect. *Inde verò conjecturam faciemus de facilitate, quæ urbem manet.*

Negabimus, metum esse, ne nunc paupe= res à facilè agentibus opprimantur præfectum enim fore Minoëm aliquem, vel Æacum, aut Rhadamanthum. Ac similiter in cæteris agemus virtutibus.

25 Sect. *Postremo loco dicendum, ut pueri, senes: magistratus, cives: præfecto obviam ie= rint, quò suum complecterentur servatorem. Urbis mœnia, & templa, si loqui possent,*

possent, prædicatura esse felicitatem civium: solem ipsum præ lætitiâ nunc puriùs & splendidiùs lucere. Addendum, ut præfectus mox statuis sit condecorandus; poëtas, oratores, historicos, virtutem ejus celebraturos. Etiam gratiæ sunt agendæ Deo pro cura hujusmodi erga Urbem, & vota facienda pro salute præfecti.

Hæc quoque potissimùm expressa sunt de fonte Menandri, quem vide.

CAP. XVII.

De oratione nuptiali, item de epithalamiis.

1. Sect. *Altera classis orationum, quæ ad genus demonstrativum referuntur, occasionem capit ex conjugio, vel ortu, aut obitu hominis. Hujusmodi sunt oratio nuptialis epithalamium, & natalia, ac funebris oratio.*

2. Sect. *In* Nuptiali *oratione primitus aliquid de Jove ac Junone; tanquam conjugii auctoribus dici solet.*

Christianis Adami & Evæ historia impleverit eorum locum.

3. Sect. *Deinde dicendum de natura ipsa, à qua in animalibus, imò & plantis est, quod similes producant.*

4. Sect. *Tertio loco comparatio instituenda est inter hominis, cæterorumq; animalium congressus.*

Nam horum vagi ſunt concubitus: hominis verò certus, & legitimus; eóque, quaſi ex lumine accepto lumine alio, conſervetur generis ac familiarum immortalitas.

5 Sect. *Quartò loco commemorantur commoda conjugii. Quæ tria potiſſimum ſunt. Primùm eſt bona exiſtimatio. Nam qui uxorem ducunt, illegitimâ Venere abſtinent, ſolâque uxore contenti vivunt. Hinc alterum emanat, quia liberos eorum patria habet, tanquam obſides quoſdam: unde & tales meritò ſuis civibus ſunt fideliores, cariores, magiſque honorati.*
Tertium eſt, quia conjugium, & multas humanæ vitæ miſerias abſterget, & res lætas reddit lætiores.

Unà ſiquidem gaudent maritus, uxor, liberi, affines; ut ea ſit velut lux quædam ex multiplici luce ſplendidiùs effloreſcens. Quid enim tam commendat dies feſtos, quám quòd multi unà lætentur?

6 Sect. *Quartum eſt, quòd conjugale illud contubernium occaſio fuerit extruendi ædes; ex ædibus autem coaluerint pagi; ex pagis conſtitutæ ſint civitates. Item quòd conjugio concilient affinitates externas; quæ res multùm valet ad ſocietatem ſervandum in genere humano. Item quòd multi conjugio immortale nomen ſint conſecuti.*

Uti Menelaus, conjugio Helenæ, Achille, Thetidis. Ad metus quoque matrimonio

cum

cum Alceſtide fatalem dicitur mortem effugiſſe.

7 Sect. *Quintum locum obtinent vota, quibus ſponſo ſponſæq́; fauſta omnia comprecamur.*

8 Sect. *Sextò κατ' ὑποτύπωσιν fingemus liberos coram parentibus luſitantes, balbutientes, cantillentes; & ætate creſcenti jam majora majoraq́; meditantes.*

9 Sect. *Septimò figmentum hoc comparabimus cum pueritia ſponſi.*

Nam magnam adferre omnibus voluptatem ſolet primæ illius ætatis recordatio. Atque iſtiuſmodi hîc ſimilitudine uti licebit: Si cuiq; jucundum eſt ſuam intueri picturam; quanto magis delectabit vivam ſpirantémque cernere imaginem ſui!

10 Sect. *Etiam exempla eorum poterimus adferre, qui parentibus ſuis decus immortale, vel etiam ſalutem attulere.*

Ita Anchiſes flammis Trojæ ereptus fuit operâ Æneæ.

11 Sect. *Poſt illa inſtituitur ſponſi laudatio, & ſponſæ: ſed tum eâ hîc locum habet, ſi & ille, obſcurioris ſint nominis. Sin clari fuerint laus iſta magis conveniet initiis.*

12 Sect. *Inter ea verò, quæ ad laudem pertinent, etiam eſt ſimilitudo generis, patriæ, ætatis, facultatum.*

* Tu tibi iunge parem.

Notum illud Pitacci, τ' κτ' σαυτὸν ἔλα. *

12 Sect. *Immo ex dissimilitudine quoque elicere erit laudis occasionem. Nam patriæ diversitas illustrius est divinæ providentiæ argumentum, Affinitas cum diverso genere pertinet ad generis incrementum. Si studia fuerint diversa, ut si alter sit è domo forti, alter è sapienti; hæc res dicetur efficere admirabilem concentum: & addemus, quales futuros credibile sit, qui ex tale conjugio nascentur.* *

Atque hanc quidem methodum ex fontibus hausi Dionysii Halicarnassi. Sed videndum, ne semper, quod dicitur, eâdem oberremus chordâ. Propterea alteram etiam rationem præscribam, quam à Menandro Rhetori accepi. Ita ad excogitandam aliam atque aliam expeditior erit junoribus via.

14 Sect. *Alter modus tractandi orationem nuptialem est istiusmodi. Initio aliquid afferres de argumenti difficultate: quæ augetur, si sponso, & sponsæ, genus obtigerit illustre. Adde causam, cur ad dicendum accesseris.*

Ut quòd affinitate vel amicitiâ sponso, sponsæve, sis conjunctus: vel, quòd hortati ad hoc officium illi sint, quibus nihil possis negare: vel quòd in tanta celebritate absurdum sit non testari gaudium suum: vel simili modo.

15 Sect. *Etiam initiis convenit historia, vel fabula vetus de aliquo heroici temporis conjugio,*

& honore summo, quo illud Dii vel homines sunt prosecuti.

Ut quod, ùm Dionysius Ariadnam duceret, Apollo aderat, lyrâmque pecutiebat. Vel quòd, Peleo nuptias celebr ante cum Thetide, item Cadmo cum Harmonia, musæ ac Dii præsentes fuere & alius lyram feriebat, alius tibiam inflabat, Mercurius autem hymnum canebat. Similiter quoque nunc alium choreas agere, alium ad tripudia excitare: nos verò orationem habere. Vel quòd Megacle Agaristam ducente, convenerit flos Græciæ & alius carmine, alius oratione, alius aliter nuptias decorârint.

16 Sect. *Pars altera continet nuptiarum laudationem.*

Ut, quòd statim post chaos digestum, Natura, sive Amor, nuptias induxerit: ac Jovi quoque conciliârit cum Junone conjugium: ac aliis, item majorum gentium Diis nuptias persuaserit: imò & auctor fuerit semideis, ut nymphas sibi jungerent: Dionisium etiam inter mortales conjugium induxisse, atque eo beneficio meliùs esse meritum de genere humano, quàm Prometheum, cùm monstraret ignem surreptum. plenum esse mare, plenas terras; absque illis non philosophiam, non leges atque urbes, non humanum genus stare diu posse. In fluviis etiam connubia esse: quomodo

Alpheus,

Alpheus, Elidis amnis, occultis ſub mari viis in ſinum Arethuſæ ſuæ, Siculi fontis, influit, eique permiſcetur. Volatilia, quoque huic legi ſubjici à Venere: item feras efferas, ut leones, ac pardales. Quin neque arbores ipſas conjugii eſſe expertes ut diligentiſſimi naturæ* indagatores obſervârunt.

* Plinius lib. 13. cap. 3. & alibi.

17 Sect. *Tertia pars ſponſum & ſponſam extollit.*

Ubi genus arborum conferemus, non ut alterius imminuamus, ſed ut ſimili ſimilem jungi conſtet. Etiam amborum virtutem comparabimus, ut ſi ille à Mercuriali, aut Martio ſtudio; hæc à Palladis, aut gratiarum operibus commendetur. A forma etiam laudabimus: ac illum roſæ, hanc malo pulcherrimo; illum olivæ, hanc palmæ ſimilem eſſe dicemus.

18 Sect. *Pars quarta laudat eos qui ad nuptias convenere: item thalamum, etiam domum atque urbem, ubi nuptiæ fiunt; ac denique voto orationem claudit.*

Dicemus autem quàm multi, quàm præſtantes, hoc feſtum celebrent, quàm pulchrè thalamus picturis & floribus ſit ornatus: videri hîc quaſi domicilium Veneris, atque amorum, & Gratiarum. Hymenæum etiam, quales à veteribus deſcribebatur, orationis penicillo depingere ſolent, atque eum lampada nuptialem geſtare fingebant. Similiter alia nuptiarum numina commemorabant. Quæ inter ferè poſtrema Lucina. Hanc aiebant intra decem

menſes

menſes obſtetricis functuram operâ, & ſuſcepturam pueros, qui parentes ore exprimant, & virtute iis futuri ſit ſimillimi. Ea occaſione commodè ſe ad preces convertebat ſermo. Atque hæc de oratione nuptiali.

19 Sect. *Huic genere vicinum eſt illud quod* Epithalamium *dicitur, Eſtque oratio, quæ ad thalamum habetur.*

Differt à nuptiali, quod perfectis nuptiis Hymenæi loco recitetur. Ab Hymenæo loco recitetur. Ab Hymenæo verò diſtinguitur, quod hîc ligata eſſet oratio; epithalamium, proſa. Quanquam & Latini carmine epithalamium cecinere; ut Statius Papinius: ſed aliter Græci ſolent.

20 Sect. *In hoc inde initium fiebat, quòd pro tibia, vel barbito, orationem habituri eſſent in honorem eorum qui thoro ſociarentur.*

21 Sect. *Hinc ea ſequi ſolent, quæ de nuptiali diximus.*

Ut ſunt conjugii neceſſitas, laus ſponſi & ſponſæ; quò & pertinet ſimilitudo generis, ætatis, & aliorum.

22 Sect. *Poſtea cohortabimur ad mutuum amorem: atque addemus, quantum ea res gaudii allatura ſit amicis: quantum doloris, inimicis.*

Pulcherimè hanc rem expreſſit poeta Odyſſ. z. *

* Non enim eo quicquam præſtantius, aut melius, Quam cum animis concordibus domum adminiſtrant Vir ac mulier. multi dolores ſunt malevolis; Gaudia autem benevolis.

Ὁμόφρ.

——'Ου μὴν γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
'Ηὸθ', ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή. πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι.
Χάρματα δ' εὐμενέτῃσι.

23 Sect. *Orationem clausuri optabimus sponsis, ut dulcia tori pignora citò conspiciant, diúque fælicem degant vitam: imò & annis volventibus videant diem, quo & ipsi intersint liberorum suorum nuptiis, & nos fortasse illis hymenæum cantemus.*

Cum his, quæ de epithalamio diximus, conferre juvabit, quæ de eodem argumento scribit Scaliger lib. III. de re poet. cap. CI. Quanquam enim poetæ, & oratoris conceptus, non parùm differant, ut optimè monet Dionysius: * tamen nec pauciora sunt, in quibus conveniant.

* Præceptis de epithalam.

CAP. XVIII.

De Oratione Natalitia, ac Funebri.

Nuptiarum finis sunt liberi. Itaque post orationem nuptialem, & epithalamium, ordo requirit, ut de natalitia dicamus.

1 Sect. *Natalitia est oratio quæ habetur in alicujus natalem.*

Græcis λόγος γενεθλιακός.

2 Sect.

2 Sect. *Estque duplex. Nam vel fit, cùm quis prole recens auctus est: vel in ejus natalem, qui ætate jam est provéctior.*

3 Sect. *In utroque genere primùm dici solet de tempore nativitatis, ubi considerantur annus, mensis, dies, hora.*

Ut si quis natus esset Calendis, dicebatur principium mensis vivendi principium dedisse, inque omnibus bonis principium esse optimum, imò esse dimidium totius: atque adeò plus toto. Si esset dies sextus, septimúsve, affirmabant, dies istos esse sacros eóque hujusmodi nativitatam significare communionem quandam cum Diis. Si dies esset nonus, quia is Soli sacer erat, colligebatur, aliquem Solis instar illustrem & beneficum fore. Si esset decimus quartus, aiebat hunc esse Minervæ dicatum: & quia tunc plenilunium sit, augurabantur, nihil ei defore. Etiam spectabant anni horam: uti an tempus esset hybernum, quod omnium fortissimum; an vernum, quod amœnissimum; an æstivum, quod fructibus commendatur; an auctumnale, quod in regionibus calidis quiete est gratissimum. Similiter si Dionysia fuissent, aut Eleusinia, vel aliud festum, hæc res dicendi præbebat argumentum.

4 Sect. *Hinc videndum de loco; ubi spectatur natio ac civitas.*

Natio quidem, ut, num quis Græcus sit, an Barbarus; Italúsne, an Pœnus. Atque hic minime illud prætereundum, si ea genus vel

sapientiâ,

ſapientiâ, vel fortitudine, vel re alia celebretur. In urbe item conſiderandum, num ea metropolis ſit, aut proximæ ſaltem dignitatis: item num ampla ſit, & florens num ingeniis fœcunda, & ecquid ſtrenuè geſſerit.

5 Sect. *Poſt illa in pueri natali duo capita tractabimus, quæ in hoc argumento præcipua ſunt. Prius eſt virtus parentum, & majorum. Alterum verò ſpes, quam de puero concipimus ex genere, facie futuraq; educatione. In adulto autem commemorantur omnia iſta, à quibus perſona poteſt laudari.*

Ut ſunt virtutes, honores, aliaque; de quibus in genere demonſtrativo ſatis diximus

6 Sect. *Poſtremò Deum precabimur, ut puero annos multos largiatur; faciatq; ut ſuis, & patria, aliquando ornamento eſſe poſſit. Similiter in adultis optibimus, ut ſæpe hunc natalem celebrare contingit; útque lætior lætiórque ſem-ſemper revertatur.*

De Genethliacâ quædam etiam Menander habet. Exemplo autem fuerit Genethliaca Ariſtidis in Apellam. Quod ſi in argumenti hujus tractatione admiſcere aliqua viſum eſt de ſacrariis Philologiæ: multùm eâ parte juvabit Jul. Scaliger l. III. de re Poet. c. CII. Inter ea, quæ attingit, ſunt honores, qui die natalì Genio fiebant. Nam *pulte fritillâ conficiebant ſacra natalium*: ut eſt apud Plinium lib. XVIII. cap. VIII. Lacte etiam Genio libabant, teſte Probo in III. Georg.

Etiam

Etiam ——*Piabant*

Floribus, & vino, Genium memorem brevis ævi: ut ait Horatius lib. II epist. I. At hostes abstinebant. Unde Varro apud Censorium cap. II. *Id moris, institutique, majores nostri tenuerunt, ut: cùm die natali munus annale Genio solverent manum à cæde ac sanguine abstinerent, ne die, quâ lucem accepissent, aliis demerent.*

A natalitiâ accedamus nunc ad funebrem: quando, ut illa fit homine nato, ita hæc denato.

7 Sect. Oratio Funebris *propriè dicitur, quæ in funere habetur. Sed latiùs ea vox extenditur, cùm etiam anniversariæ esse possint.*

Ut quas ad Mausoli sepulchrum quotannis recitari jussit Artemisia. Item quæ Athenis habebantur in laudem eorum qui in bello pro patria cecidissent: qualis illa Periclis apud Thucydidem, item tres Aristidis.

8 Sect. *Anniversariæ atque omnes, quæ multo post obitum haberentur, vix aliud erant, quàm encomium.*

Ut illa Isocratis in Evagoræ laudem.

9 Sect. *Hoc loco potissimum de oratione agemus, quæ dolorem habet recentem. Triplex in ea spectamus tempus, præsens, præteritum, futurum. Præsens quidem, ut si ordiamur à signis doloris præsentis.*

Velut

Velut, quòd convenerimus ad tristes exsequias. Item si describas faciem defuncti miserabilem, genas pallentes, cincinnos jacentes, linguam contractam, oculos contortos. Sed hæc vix aliis, quàm matrum, vel amatorum planctibus, videntur convenire.

10 Sect. *Hinc exponimus, qualis quantúsque fuerit, quem amisimus; quæ ad præteritum tempus pertinent.*

Ut quàm facilis ac comis fuerit, quàm hilaris inter adolescentes, quàm gravis inter senes, & similia.

11. Sect. *Ad futurum refertur, quòd magnam sui spem excitârat, quâ nunc sumus orbati.*

Ut quæ beneficia in nos fuerit collaturus, si diutiùs fuisset superstes, quàm præclarè item meriturus de patriâ. Vide apud Cicer. lib. III. de Orat. perelegantem & brevem orationem in mortem Crassi, ubi hæc inter alia; *O fallacem hominum spem, fragiliémque fortunam & inanes nostras contentiones; quæ in medio spatio sæpe franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicerunt.*

12. Sect *Est verò cùm magis præterito insistimus, quàm; futuro: item, cùm contra fit. Prius locum habet, si quis gesserit honores publicos, præclarè meritus sit de multis. Posterius fit si cujus messis adhuc in herba fuerit.*

13. Sect.

13 Sect. *Et istis quibus partibus constabit oratio, si visum erit paucis defungi. At si justam instituere orationem velimus, hunc potiùs insistemus viam. Auspicabimur à quærimonia, vel exclamatione, aut interrogatione.*

Ut si dubitare nos fingamus, num silere velimus, an eloqui. illud enim dolorem jubere, hoc dictare officium.

14 Sect. *Quod si maritus lugeat obitum uxoris commodè ordietur à mutis animantibus; quæ ut ipsæ, conjuge amissâ, dolorem suum testantur.*

Ut quòd cygnus, compare ereptâ, alas ad zephyrum extendat, sortémque suum deploret; quod hirundo querulo cantu tristitiam suam significet; quòd bos, & equus non sine dolore abstrahuntur ab eâ, quicum sueverint.

15 Sect. *Hinc sequitur laus defuncti. Quæ unde petatur, dictum est in genere demonstrativo.*

Vide & quæ de eo tradit Menander lib. II. cap. IX. quod de funebri oratione inscribitur.

16 Sect. *Inprimis autem spectatur hîc genus mortis; ut si quis occubuerit pro patria pugnans.*

Hoc mortis genus eleganter laudet Cicero Phillip. XIV. *Maximè*, inquit, *proprium senatus sapientis est, gratiâ eorum virtutem memoriâ prosequi, qui pro patra vitam profuderunt.* Et mox; *O fortunata mors, quæ naturæ*

naturæ debita, pro patria est potissimùm reddita. Vos verò patriæ natos judico: quorum etiam nomen à Marte est: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est: in victoria gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quémque pignerari solet.*

* Milites Martiæ legionis alloquitur

17 Sect. *Post laudationem dicimus, quantum damnum morte alicujus fecerit Respublica, dolorémque exinde excitamus.*

Sanè ex boni amissi prædicatione oritur desiderium ejus eóque omnino post laudationem proximum est, ut jacturam, quam facimus, demonstremus. Ex cognitione autem jacturæ provenit luctus: ut omnino hinc locus debeatur quærimoniæ, & lamentis.

18 Sect. *Interdum tamen non seorsum instituitur laudatio, seorsum verò dolorem ciemus: sed singulis laudationis locis querimonia admiscetur.*

Nempe, ut singulæ encomii partes sint materies luctus.

19 Sect. *Lamentationi sive luctui subjicitur consolatio, Vel, si lamentis non fuerit opus, ut si quis pro patria ceciderit, ea proximè laudationem sequetur.*

Observat hoc Cicero Philipp. XIII. ubi continuò post illa, quæ paulò antè citavimus, ita eos compellat, qui ceciderant bello ad Mutinam gesto: *Illi impii quos cecidistis, etiam ad inferos*

inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est: at memoria bene redditæ vitæ sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summum laudem gloriámque contenderet? Actum igitur præclare vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit; cum vobis immortale monumentum suis penè manibus senatus, populúsque Romanus extruxerit. Et post pauca: *Sed quoniam patres conscripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos quibus optima est hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta Reip. præsidia genuerunt: liberis quod habent domestica exempla virtutis: conjugibus, quòd iis viris carebant, quos laudare, quàm lugere præstabit: fratribus, quòd in se, ut corporum, sive virtutum similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris, consultísque possemus; vel aliqua talis his adhiberi publicè posset oratio, quâ deponerent mœrorem, atque luctum gauderéntque potius cùm multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod est pulcherrimum, suis obtigisse; eósque nec inhumatos esse, nec desertos (quod tamen ipsum pro patriâ non miserandum putatur) nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus atque muneribus, eáque extructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum*

pinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli. in quo, nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Roman. occidisset. Hactenus cœlesti illo ore M. Tullius. Et quanto tamen fortius solatium habent Christiani! qui sciunt, se non aliter, quam moriendo felicitatis æternæ fieri compotes. Sed discrimen hoc fusiùs persequi, non est hujus loci. Porrò etiam solatii genus est, si dicas, posse damnum defuncti resarciri morte successoris. Pluráque eodem pertinentia dicemus infra; ubi spectabimus consolationem, non ut orationis funebris pars est; sed qua constituit orationem justam.

20 Sect. *Imò est, ubi consolatio etiam fuerit importuna. Ut si longinquitas temporis dolorem jam omnem absterserit.*

Hoc in anniversaria ferè contingebat; ubi laudabantur sæpe, qui ante anons multos essent defuncti. Hic si quis solatio opus esse putet, is quoque Ilienses soletur, quòd olim fortissimum civem, Hectorem, amiserint. Sin tantùm sex septémve menses sint, ex quo obiit aliquis: & is, ad quem dicimus, mortuo fuerit conjunctissimus, ut filius sit, vel conjux; quia luctum in talibus durare verisimile est, etiam querimonia tunc, & consolatio habebit locum.

21 Sect. *Consolationi subjicitur non rarò adhortatio, quæ incitet præsentes, ut animo retinere perpetuò velint virtutem defuncti eamq;*

sibi

sibi ad imitandum proponant.

Vide hoc in genere præter ea, quæ antea commemoravi, etiam Lysiæ orationem in laudem cæsorum eo bello, quo Athenienses opem tulere Corinthiis: item Menexenum Platonis, Demosthenis orat; in illorum laudem, qui prælio ad Chæroneam ceciderant, & Dionis Chrysostomi in Melancomam.

Atque hæc sufficiant de orationibus secundæ classis.

CAP. XIX.

De Gratiarum actione, oratione gratulatoria, & lamentatoria.

1 Sect. *Tertia orationum classis, quæ referantur ad genus demonstrativum, occasionem sumit ex bono, quo quis auctus; vel malo, quo sit adfectus. Hujusmodi sunt gratiarum actio, gratulatoria, & lamentatoria.*

2 Sect. Gratiarum actio *vel recta est, vel obliqua.*

3 Sect. *Recta est, quâ apertè, & sine circuitione aliquâ gratias agimus.*

4 Sect. *Hujus partes sunt tres. Primâ significamus lætitiam ex beneficio accepto obortam.*

5 Sect. *Altera exaggeramus beneficium illud, ut magnitudinem ejus intelligere videamur. Est enim præcipua grati animi virtus & scire quantum debeas, & debere libenter.*

Quo pacto autem beneficium amplificetur, ostendimus superiùs, cùm de gratiæ affectu ageremus.

6 Sect. *Tertia pars animum gratum pollicetur. Quod bifariam fit. Nam vel dicimus nos parem, aut etiam majorem, gratiam relaturos: vel, si id vires superat nostras, saltem animum spondemus, gratum ac memorem, Deumque rogamus, ut, cùm nos ob virium tenuitatem id minimè possimus, ipse condignas gratias rependat.*

7 Sect. *His interdum accidit commendatio nova, quâ petimus, ut is, qui nos beneficio hoc affecit, porrò etiam amore suo complecti velit. Item votum quo pro salute illius Deum rogamus.*

Exemplo in hoc genere sunto duæ orationes Ciceronis: una post reditum ad Quirites: altera post reditum in Senatu. Priori tria præstat.

I. Extollit beneficium populi Rom. quòd si restituissent: atque id confert cum beneficio parentum, nec non Deorum immortalium: item cum reditu Pompilii, Q. Metalli: & C. Marii.

II. Amicorum prædicat operam, qui in se revocando laborassent.

III. Pollicetur se beneficii hujus memoriam benevolentiâ colere velle sempiternâ, omniáque sua compositurum ad Reip. utilitatem.

Posteriori hæc similiter facit.

I. Gratias agit pro beneficio, atque id vehementer effert.

II. Invehitur in eos, quorum invidiâ fuerat ejectus.

III. Amicorum beneficium prædicat.

IV. Studium

IV. Studium suum erga remp. promittit.

Exemplo itidem fuerit oratio Ciceronis, quâ Cæsari gratias agit pro restituto Marcello. Illustris quoq; est illa Æneæ ad Didonē*.

O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræq; marisque, * Æn. lib. I.
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos.
Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido, nec quicquid ubiq; est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dii tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant, quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabūt convexa, polus dum sydera pascet;
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt;
Quæ me cunque vocant terræ.—

Hæc de gratiarum actione rectâ.

8 Sect. *Obliquè verò gratias agimus, cùm dicimus, non acturos nos gratias, & ea interim proferimus, quibus gratum abundè animum testemur.*

Velut si tantum esse beneficium profiteantur, ut satius videatur, illud tacitum animo æstimare, quàm proletario more gratias verbis agere. Vel si dicatur, arctum adeò necessitudinis vinculum esse, ut illo gratiarum agendarum more liceat supersedere.

9 Sect. Gratulatoriâ *oratione vel alteri gratulamur*

lamur, vel nobis ipsis. Agemus propriè de priori, quia majoris est usus, & ex ea alterius tractandæ ratio satis cognoscitur,

Græcos συγχαιρετικὴ vocatur.

10 Sect. *Partes gratulatoriæ sunt tres. Prima significamus, quantam ceperimus voluptatem ex prospero alterius successu. Nec nostrum tantum, sed sæpe aliorum etiam gaudium testamur. Interdum & causam hanc adteximus quòd res amici esse nostras ducamus. Ac facilius id fidem invenit, si is sanguine, affinitate, vel aliter, nobis junctus sit.*

11 Sect. *Parte alterâ, ut justam tantæ fuisse lætitiæ causam intelligatur, ostendimus magnitudinem boni, quo auctus est. Ut quòd non casu, non prensatione, aut largitione honorem istum adeptus sit; sed virtute, & meritis præclaris; quòd honos sit tantus, ut eo nomen suum ab oblivione possit vindicare: quodque multis expetitus, obtigerit paucis.*

12 Sect. *Tertia pars continet votum, ut Deus hoc bonum esse perpetuum velit: item ut honos iste sit ipsi, & Reip. imprimis salutaris. Quandoque etiam adhortatio talis habet locum, ut quis jam non cum aliis, sed secum certare velit, quò per honoris hunc gradum ad majores possit ascendere.*

Exemplo in hoc genere fuerint, cùm orationum aliæ multæ, tum Aristidis παλινῳδία, quæ est de Smyrnâ instauratâ. Atque item in προσφωνητικῷ Σμυρναικῷ, quæ oratio habita est coram Imp. Commodo Smyrnam ingresso recens

recens instauratam. Item illa Themistii, quâ Constantio Imp. quamquam absenti, gratulatus fuit ob res feliciter gestas. Incipit ea, Ἀ'ιγύπτιοι. Par ratio est epistolarum. Nam gratulatoriæ sunt Isocratis quinta, & septima; quarum illa ad Philippum Regem: hæc ad Timotheum. Apud Tullium quoque ingens talium copia est; imò supersunt etiam aliorum quædam ad Tullium; uti illa Trebonii *, quâ Tullio de indole filii gratulatur.

* Lib. 15. Epist. 16.

13 Sect. *Est & obliqua gratulandi ratio Ut cum dicimus, non tam amico gratulari nos velle, quòd honore illo affectus sit; quàm Urbi, quòd ejusmodi acceperit senatorem, vel consulem.*

Nam ad Remp. quidem multum inde emolumenti accessurum: ad amicum verò non minus oneris, quàm honoris: juxta illud vetus *,

* Apud Varronem lib. 4. de L. L.

Onus est honos, qui sustinet Rempublicam.

14 Sect. Lamentatoria *minùs artis eget, cùm dolori quemvis reddere soleat disertum.*

15 Sect. *Duabus autem partibus solet absolvi. Primùm significans, in quod malum inciderimus, & magnitudinem ejus exaggeramus. Deinde, si malevoli eo nos mactarint infortunio, odium excitamus eorum, qui nos perdiderunt.*

16 Sect. *Interdum etiam aliis injicitur metus, quasi & ipsis possit contingere, quod nos passi sumus.*

Vide in hoc genere Aristidis orationem

Eleusiniam, quâ ob templum Cereris incensum lamentatur. Item μοναδίαν ἐπὶ Σμύρνῃ, quâ nobilem adeò urbem terræ motu obrutam deflet. Item Synesium in Catastasi, ut bi Pentopolitanam describit calamitatem. Item Anonymi μονῳδίαν *, quâ deplorat Constantinum juniorem Constantini Magni filium, insidiis fratris sui Constantis interemptum.

* Græcè, Latinèque primus edidit eam Fredericus Morellus.

CAP. XX.

De Oratione, quâ discedentes, vel domum redeuntes utimur, vel alium discedentem prosequimur.

1 Sect. *Quartæ orationum classi occasionem præbet alicujus abitus, vel adventus.* Hujusmodi *sunt* λόγος ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός.

2 Sect. Ἀποβατήριος *dicitur, quo utimur discedentes è patriâ vel urbe aliâ, ubi diu, commodéque viximus.*

Alias ἐπιτακτικὸς vocatur; cujus nominis causam ignorare se fatetur Jul. Scal. lib. III. de re poet. cap. cv.

3 Sect. *In hoc genere primùm testabimur dolorem nostrum, quòd ab urbe, & amicis divellamur. Ac temperantiùs quidem id faciemus, si discedamus studiorum causa, postea reversuri. Vel si patriæ causa legatio obeunda sit in terris longinquis. Sin solum vertere cogamur, tantopere misericordiam ciebimus, ut videamur*

mur lapides ipsos posse commovere.

4 Sect. *Hinc laudabimus populi, unde abimus, fidem, clementiam, pietatem. Item urbis situm salubrem, atque amœnum. Quibus & sacra ejus festa addi solent.*

Vt si ex Attica discedamus, hoc, vel simili modo dicere jubet Menander: *Quis possit sine lachrymis relinquere Eleusinia sacra? quis Dionysia? quis arcem Athenienſium pulcherrimam; aut tot viros sapientiâ, & virtute præcellentes?* Ac pariter omnia accommodabimus, quæ in civitate possint allicere.

5 Sect. *Prætcrea beneficiorum, quæ istic accepimus, semper nos memores fore dicemus.*

6 Sect. *Denique si nobis sint uxor, liberi, adfines, eos commendabimus: beneque iis ominabimur, & precabimur, à quibus discedimus.*

Exemplo in hoc genere est declamatio edita sub nomine Ciceronis ad Quirites, priusquam iret in exilium.

7 Sect. ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΟΣ λόγος *habetur, cùm quis, post diutinam peregrinationem, postliminiò domum reddit.*

8\. Sect. *In hujusmodi oratione primùm lares patrios salutabant: Diisque gratias agebant, quod salvos reduxissent.*

Vti Neptuno, & diis marinis, si mari redirent: vel, si terrâ. Mercurio Evonio, aut Hegemonio, & aliis.

9 Sect. *Hinc exponebant, quantum absentes tenuisset desiderium Urbis. Eaque occasione accedebant ad laudationem ejus. Hæc petitur à conditore, fertilitate, salubritate, atque aliis, quæ superiori libro exposita sunt nobis.*

Istis, si voles, adde quæ præclarè hac de re notavit Scaliger. l III. de re poet. cap.CVI.

10 Sect. *Denique bene Urbi precabantur, ac totos se ei devovebant.*

Non pauca, quæ ejusmodi orationi aptari possint legas apud Ciceronem oratione eâ, quam in senatu habuit, cùm ab exilio rediret.

11 Sect. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΟΣ, *est quo alios prosequimur, quando discedunt à nobis.*

12 Sect. *In hoc incipere solent à querimonia, vel indignatione in fortunam, quòd nihil tale promeritum divellat ab amico. Vel etiam increpabant amicum, quòd deserere eum sustineat, à quo non minùs ametur, quam Theseo Hercules, Euryalus Niso dilectus fuit. Ac acerbus ille casus eo exaggerandus est, quòd armenta etiam, & volucres, graviter molestéque ferant, si à mutua consuetudine abstrahantur.*

13 Sect. *Hinc in memoriam revocabimus palæstram, & exercitia alia, quæ hactenus communia habuimus. Quæremus, an retinere eum non possim, mysteria, Academia, insigne opus arcis* *, *& tot alia Urbis bona?*

14 Sect. *Posthac introgabimus, ubi nunc illa sint*

* Ita exẽplo Græcorũ rhetorum loquimur, quasi Athenis viveremus. Sed alia pro tẽporibus, ac locis variare, apertius est, quam ut monere sit opus.

sint promissa, quod alter alterum unquam esset deserturus? Conferemus priorem felicitatem cum miseria praesenti. Antea nos amico fuisse munitos, tanquam forti aliquo praesidio: nunc eo haud aliter spoliari; quam si Aiaci in bello clypeus subduceretur. Quare nihil superesse aliud, quàm ut, Timonis alicujus instar, deserta posthac loca incolamus. Nec enim ex re videri, ut nova cum quoquam amicitia ineatur, cùm eadem & illam manere possit fortunas nec semel navem frangenti iterum mare esse tentandum.

15 Sect. *Haud semper tamen gravis adeò querimonia, vel accusatio, locum habet. Non sanè si legatus cum imperio, vel exercitu, alio mittatur. Ubi potiùs gratulandum illi. Laudabimus quoque eum à genere, virtute, fortuna. Neque ipsum duntaxat extollemus; sed etiam collegas, socios, comites: quorum honos dignitatem legati auget, atq; illustrat.*

16 Sect. *Neque in ejusmodi solùm argumento, sed in omni* προπεμπτικῷ, *laudatio discedentis adhibetur.*

17 Sect. *Hinc orandus is ut absens etiam, nostri semper memor esse velit.*

18 Sect. *Multum autem ornatus accedet orationi, si locum, quo iter instituitur, celebres paucis. Imprimis verò si per quas Urbes eundum, per quae loca navigandum referas, & eorum simul praestantiam atq; amoenitatem, debibes.*

19 Sect. *Atque ubi oratione hac quasi ad portum deduxerimus, ad preces convertemur, optimaque ei omnia à Deo optabimus.*

Horatius προπεμπτικὸν suum, quod Vergilio

lio Athenas proficiscente scripsit, ab eiusmodi voto orditur:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sydera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium: finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

Postea autem detestatur poeta eorum audaciam, qui primi se commiserunt mari. Et hæc, similisve ratio, ut commoda est, si paucorum versiculorum res sit: ita ut injustam orationem argumentum excrescat, plus juvabunt ea, quæ ex Menandro sumus mutuati. Vide & Cæsarem Scaligerum lib. III. de re poet. cap. CIV.

Cap. XXI.

De Monitione, & Commendatione.

1 Sect. Excussimus *arculas argumentorum; quæ inserviunt quatuor classibus orationum ad demonstrativum genus pertinentium. Nunc agamus de iis; quæ referuntur ad genus deliberativum.*

Quas ipsas similiter ad quatuor classes revocabimus. Prima est earum, ubi dominantur affectus iræ, odii, vel amoris. Hujusmo-

di-

di sunt, monitio, commendatio, concitatio, & conciliatio.

2 Sect. Monitio *præcipuè artis eget, cùm vitia quidem castigare; at offensam tamen effugere studemus. Id verò hujusmodi artificio consequemur.*

3 Sect. *Laudabimus primùm ejus, qui monendus est nobis, præclarus animi dotes; & significabimus, quanti eum propterea æstimemus, ac diligamus.*

4 Sect. *Hinc dicemus, ut nihil undique perfectum invenitur, ita laudes istas non leviter labe aliquâ depretiari.*

Ut quòd in suos sit durior; vel quod suorum aviritiam non compescat, vel quòd novis amicis nimis fidat, vel quòd plus æquo sit liberalis, vel alio quopiam. Nam innumera sunt quibus peccari solet.

5 Sect. *Quod si ne hæc quidem ratio satis tuta videbitur; poterimus dicere, aliorum id judicium esse qui cætera eum magni faciant.*

6 Sect. *Subjiciemus, alio in nos, sive hoc nostrum, sive alienum iudicium, planè dissimulaturos fuisse. Sed minimè potuisse pati, ut quispiam tam laudatus, & quem tantopere amemus, in partem duntaxat laudibus ornetur.*

7 Sect. *Poterimus quoque aliquid delibare è loco communi officio veri amici.*

Uti enim medicus sanat corporis morbos; ita sinceri est amici, corrigere animi vitia, non supparasitando ea laudare. Vide Plutarchi librum de discernando adulatore ab amico.

1 Sect.

8 Sect. *Etiam affirmabimus, sperare nos, pari eum erga nos libertate usurum nisi minùs fortasse amemur.*

9 Sect. *Interim conjiciemus vitii culpam in ætatem, vel gentem, vel convictum hominum minùs idoneorum. Eodem laborasse dicemus viros aliquos magni nominis. Sed parvo negotio correcturum. Nam ubi solùm peccatur excessu virtutis, facilè aliquid posse ad mediocritatem revocari.*

10 Sect. *Addemus argumenta ab honesto, utili, glorioso: quibus vitii odium, contraria virtutis amorem gignamus. Hortabimur, ut quàm maximè se extiret ad omnis præstantis viri laudes implendas.*

Monitionis, sed quæ principem virum deceat, insigne apud Livium * exemplum præbet Scipionis oratio ad Masanissam: cum hic reginam Sophonisbam Syphacis uxorem, Asdrubalis Pœni filiam eodem quo captam vidisset die matrimonio sibi junxisset. Quia brevis est opponam. *Aliqua te existimo, Masanissa, intuentem in me bona, & principio in Hispaniam ad augendam mecum amicitiam venisse, & postea in Africa teipsum spésque omnes tuas in fidem meam commisisse, atqui nulla earum virtus est, propter quam appetendus tibi sim, quâ ego æque atque temperantiâ, & continentiâ libidinum, gloriatus fuerim. Hanc ego te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Masanissa, adjecisse velim nam non est (mihi crede) tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quantum ab circumfusis undique voluptatibus:*

* Lib. 30.

qui

qui eas suâ temperantiâ frænavit, ac domuit, multò majus decus, majorémque victoriam, sibi peperit, quàm nos Syphace victo habemus. Quæ, me absente, strenue ac fortiter fecisti, libenter & commemoravi, & memini: cætera te ipsum reputari tecum, quàm, me dicente, erubescere malo. Syphax populi Romani auspicis victus captúsque est: itáque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est: & regem, conjugémque ejus etiamsi non civis Carthaginensis esset, etiamsi non patrem ejus imperatorem hostium videremus. Romam oporteret mitti: ac senatus populíque Romani de eâ judicium, atque arbitrium esse quæ regem nobis socium alienasse, atque in arma coegisse præcipitem; dicatur. Vince animum, cave deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpâ, quam causa culpæ est, corrumpas. Adde & epistolam secundam Isocratis ad Phillipum regem, quâ eum monet, ne porrò temere adeo in bello maximis se periculis exponat. Initium epistolæ est: Οἶδα * μὲν ὅτι πάντες εἰώθασι πλείω χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσι, ἄλλως τε κἂν μὴ κελευσθείς τις ἐπιχειρῇ τοῦτο ποιεῖν.

* Novi equidem, plus gratiæ haberi solere laudatoribus, quam monitoribus; præsertim si nullo iubente, monere sint aggressi.

11 Sect. *Sequitur commendatio, cujus hæc potissimùm capita sunt. Primum causas commendationis exponimus.*

Ut quod bene quis nobis sit meritus, aut nostris, item, quòd cum illo, vel parente ejus, aut majoribus, aut proprinquis, vel sanguine, vel affinitate, vel amicitia simus conjuncti: item quòd ejusdem simus patriæ, eorundem studiorum, & quæ similia sunt.